

Правда

М. Ценевич: ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ, повість. — Проф. Г. Лужницький: УКРАЇНСЬКИЙ РИМ. — Д-р Ю. Липа: КИЇВ ВІЧНЕ МІСТО. — М. Данилюк: ПЛЯНОВАНІ ПОЖЕЖІ. — ДО ЄДНОСТІ Й ВІРНОСТІ закликає нас Верховний Архиепископ. — С. Гординський: М. ОСІНЧУК І ЙОГО ТВОРЧІСТЬ. — П. Льоті: МІСІОНАР ІЗ АННАМУ — новеля. — М. Лотоцький: СПОМИНИ. — А. Куновський: ВАРІЯТ У КРАКОВІ. — Д-р М. Кушнір: УСМІХНЕНА СВЯТІСТЬ. — Д-р А. Базилевич: ДЖОН ГЕНРІ НЮМЕН. — М. Магеридж: ІНШИЙ ЦАР. — Ф. Ондрушко: ФІНАЛ ВЕЛИКОГО ЖИТТЯ. — Проф. І. Назарко: НАЙСТАРШИЙ МОНАСТІР У СВІТІ. — ВЕЛИКА КАРА НА ЛЮДСТВО. — ГАНЬБА НАШОЇ "ТУМАННОСТІ" — І В. І.

1 - 2

ВЕСНА — ЛІТО Р. Б. 1969

ПРАВДА

Рік I-ий

ВЕСНА — ЛІТО 1969

Число 1-2

Журнал присвячений українській християнській культурі та розвазі

Видає квартално Українське Видавництво "Добра Книжка"

6 Черчил вул. — Торонто 145, Онт., Канада

Редактор: Олександр Мох

Річна передплата \$6.00.

Адресувати листи й чеки на:

ALEXANDER MOCH — 6 Churchill Ave., Toronto 145, Ontario, Canada

БУДІВНИЧІ ЖУРНАЛУ

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖУРНАЛУ ("ПРОСВІТА", А ТЕПЕР "ПРАВДА")
ПРИСЛАЛИ :

По \$1.00:

Із Торонто—Гр. Гоїн; Іван Піх; В. Пітик; Петро Шевчук; К. Дрозд; М. Дикун; Олена Градовська; Петро Гнатів; А. Любинський; Богдан Метельський; Володимир Вдович; О. Яримович; Іван Пелех; Б. Н. Марко; Роман Саган; Я. Коваль; Іван Лехновський; Микола Кулик; Н. Мочерад; А. Процьків; З. Зелений; А. Зазуля; Орест Найда; А. Шуган; Марія Хмара; А. М. Довгань; Андрій Маречко; Дмитро Мойсей; Осип Паламар; Роман Думин; д-р П. Глібович; М. Волицька; В. Вацик; Роман Банах; о. прел. Василь Філевич; Петро

Мичка; Маріян Фічко; Степан Майка; Іван Павич; Роман Терещук; Степан Тхорик; Богдан Гела; Степан Гнатейко; Михайло Даниляк; Михайло Гарук; Дмитро Гоцко; Іван Бассараба; д-р В. Медвідський; Юліян Максимів; Тома Музика; П. Милюк; Володимир Макар; Григор Роївський; Володимир Шевчук; Павло Томків; Катря Стасюк; о. А. Баб'юк; В'ячеслав Басараб; Василь Янішевський; Юстин Іванчук; Євген Цибульський; Софія Дуда; Микола Бульковський; Зенон Гаррапа; Микола Паньків; Григор Мостовий; Ярослав Потічний; Юрій Огороднік; Павло Стефу-

ЦІНА ЦЬОГО ПОДВІЙНОГО ЧИСЛА \$2.00

**Хто замовляє 6 прим. цього числа, платить \$10.00;
при замовленні 12 прим. платить \$16.00; при замов-
ленні 24 прим. платить \$24.00.**

До Українського Видавництва "ДОБРА КНИЖКА"

на руки ред. Олександра Моха

Торонто 145, Онт. — вул. Черчила ч. 6

**Alexander Moch — 6 Churchill Ave, Toronto 145,
Canada**

ТУТ ВІДПЯТИ

- Ось тут пересилаю Вам \$ за ½ ч. "Правди"
- Замовляю ще примірників цього числа та долу-
чую за них \$.....
- На пресовий фонд додаю \$.....
- Прошу вислати це число як дарунок від мене (на
що висилаю тут \$.....) на адресу (по-англійськи):

- Прошу вислати по одному примірнику — на пробу —
на такі адреси моїх добрих знайомих:

- Прошу вислати мені дальші числа журналу "Правда",
як тільки вони появляться друком.

- Подаю тут адреси моїх знайомих Українців, яким добре було б вислати Ваш журнал на пробу:

.....
.....
.....
.....
.....

.....дня.....196.....

.....
Підпис і точна адреса (з "zipкодом"):

- Осібним листом подаю тут свої думки про Ваш журнал та мої поради Вам.
- Замовляю у Вас такі книжки (вистачить подати число з каталогу, що надрукований у цьому числі):

Т
У
Т
В
І
Д
П
В
А
Н
И

ДО НАШИХ ЧИТАЧІВ

ЯКУ МЕТУ МАЄ І ЯК ХОЧЕ ЇЇ ЗДІЙСНИТИ "ПРАВДА"

Ще 1948/49 р. на еміграції в Австрії почали ми видавати кварталник-журнал п. н. "Життя і Слово"; вийшло 4 числа, що дали разом 420 сторінок. Еміграційні злидні не дали нам змоги продовжувати видавання цього журналу, що мав служити розвитковій української культури в християнському дусі.

Минуло 20 років із того часу, але потреба розвивати нашу культуру в дусі Христового євангелія аж ніяк не менша. То й ми рішили продовжувати видавання такого журналу, покищо кварталника, хоч під зміненою назвою "ПРАВДА", бо нашу стару назву взяли тимчасом канадські комуністи.

Друга зміна в цілях журналу буде та, що хочемо послужити дещо діалогові згоди між Українцями еміграції (усякими -івцями, і т. п.). Уважаємо, що дуже поважним чинником тут може бути ідея Українського Патріярхату: засвідчив те ясно й виразно своєрідний плебісцит, що його викликав у цілій Америці, північній і південній, приїзд Блаженнішого Верховного Архієпископа Йосифа.

Ці дві зміни в меті журналу вимагають деяких змін у способі його редагування. Отже головна зміна буде в тому, що журнал буде редагувати на спосіб американського "Рідерс Дайджесту" — себто статті в ньому будуть переважно передруками кращих статей усєї, української перш за все, преси. Цим здійсниться не тільки більша популярність журналу, але й виявиться рівночасно читачам стара істина: що різні партії-івці у своїх часописах пишуть нераз таку правду, яка сягає поза їх партійне гетто-подвірце, а є добра і правильна для всіх нас Українців "в екзилі", еміграції, чи навіть для самого материка — України.

Еміграція не має великих мас культурників, які б могли поставити різні журнали для різних культурно шарів. Отже нехай нам читачі вибачать, що в способі редагування мусимо взяти до уваги й погодити два роди читачів: високоосвічених і середньої освіти з одного боку, та тих, які покінчили "університет життя" з другого боку. Отже журнал має подавати не тільки "вчені" статті, але і "популярні". (Ось нпр. у цьому числі "вчена" стаття про Ньюмена, і повість Ценевица "популярна"). Годимося з шановними критиками, що воно буде трохи не так "по-європейському", як би ми хотіли, але ми в

Америці, де все йде в дусі ужиткової філософії... Щоб журнал міг матеріально втриматися, мусить він мати якусь конечну кількість платників, а її можна зібрати тільки в погоді "вчених" із "популярними" читачами. То й просимо не дивуватись, коли якась стаття буде незрозуміла для одних, а чи надто очевидно — симпліфікована для інших. Але для всіх про одно ми старалися: щоб статті були цікаві, сутєві, а не "фразовиті".

Спершу ми хотіли назвати наш журнал "Пресвіта", і видали "Календар Пресвіта", як перше число цього журналу. Але далі рішили перезвати його "Правда", щоб нам не закидували, що ми підшиваємося під Т-во "Пресвіта".

Тут мусимо зазначити, що цей наш "дайджестівський" спосіб редагування аж ніяк не означає, що в журналі не буде оригінальних недрукованих досі статей, як вони вже і є в цьому першому випуску. То й щиро просимо всіх наших інтелектуалістів відгукнутися на наш поклик присилкою письмових матеріалів, гідних друку в журналі культури.

Але, щоб журнал міг виходити, потребуємо конечно співпраці всіх наших читачів і прихильників. Така співпраця це:

- 1) Надсилання передплати.
- 2) Складання датків на пресовий фонд.
- 3) Надсилання нам адрес Ваших знайомих, які могли б стати передплатниками.

Тільки той може назвати себе "будівничим" нашого нового журналу, хто сповнить усі ті три домагання.

Прізвища справжніх будівничих журналу будемо містити в кожному числі. Пам'ятайте, Дорогі Читачі, що журнал стоїть в и к л ю ч н о н а В а с — ніяких "гадючих фондів" ми не маємо.

Передплата журналу за 4 числа (в тім календар "Пресвіта") є \$6.00. Хто вплатив уже передплату, як було подано в календарі, не доплачує нічого.

Малу підвишку передплати викликала велика підвишка поштової передплати. Тонкий папір журналу є на те, щоб число менше важило, отже щоб менше коштувало порто. Надолужуємо це вибором черенок, які дають змогу вмістити 25% більше матеріялу.

Цей випуск видаємо як подвійне число 1—2, бо через опізнення в друкарні він виходить далеко не в квітні, як ми були обіцяли. Через те й ціна цього подвійного числа виходить на \$2.00.

Коли ми справді "політична еміграція", яка покинула Рідний Край перед большевицьким ярмом, то проте в однім наслідуймо большевиків: віддаймо через передплату 99.99% голосів за "ПРАВДУ".

Видавництво й Редакція

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

"Підшивається під многозаслужене т-во "Просвіта", а хто ж такий стоїть за Вами? Календар Просвіта мені не цікавий, бо все в ньому передруки. Хто це буде читати? Далеко Вам до Рідерс Дайджесту; зрештою пробував таке зробити такий добрий редактор, як пок. Шлемкевич, і не пішло. То й Вам не піде. Я міг би післати того одного доляра, але не роблю цього..."

Инж. Е. — ий."

Ми заглянули до картотеки: автор цього листа, ані не приєднав доляра, ані не звернув книжки... Назву "Просвіта" ми вже змінили, хоч маємо до неї таке саме "право", як мають нпр. аргентинські чи торонтонські івці. Хто є за нами? 50 років видавничого досвіду, добра воля маша і жертвенність поодиноких громадян, а там і заклик 2-го Ватиканського Собору до мирян, "царського священства". А не пусті слова.

**

"...Відносно мого датку на Ваш пресфонд, я не маю ніяких застережень, хіба тільки мій жаль, що не можу дати бодай 10 разів стільки. Але я прошу Солодкого Ісуса, щоби потішав Вас надією на дальші успіхи. Мабуть я вже згадував Вам про мій життєвий досвід у фінансових клопотах. Львівський Жид Беню Клянґ, що торгував валютою, навчив мене засади, що в потребі мусять бути гроші. Як я йому казав: "Беню, нема грошей!", то він мені відповів: "Дай, Боже, бідую, гроші будуть!" Бачу, що й Ви тримаєтеся тієї засади, бо

віддали вже до друку Вашу "Правду"... Посилаю знову \$50.00.
о. Б. І."

**

"... а тепер щодо справи (друку журналу), думаю, що це дуже добра ця Ваша ідея. Та я на тім не дуже то розуміюся, Ви це краще знаєте. Посилаю Вам \$200.00, отже робіть так, як найкраще самі вважаєте. А покищо просім Бога та Пречисту Діву, щоб нам випросила в Господа, щоб дозволив нам іще прожити й дарував нам здоров'я й силу та спромогу працювати.

С. С. (робітник-пенсіоніст).

**

"...дивуюся, пане Мох, що Ви вже 50 років видаєте українські книжки, коли наші люди так купують українську книжку, як африканські мурина кожухи... Бажаю успіхів та посилаю чека... — Инж. П. Ш."

**

Дуже "файна" стаття "Філателістичні спомини". Цей підроблений блок філателіст. виставки в Варшаві можна було дуже легко пізнати, бо був зроблений із звичайної друкарської кліші, а правдивий із гравюри.

Друкуйте більше такі "файні" статті та подавайте мені про них інформації.

Д-р Ю. М., Чикаго

**

"Просвіта" (календар) я отримав. Признаюся, що це мене дещо заскочило. Не сподівався. Лежить у мене на столі вже досить довго, тож треба за нього

заплатити. Висилаю передплату згідно із Вашим оголошенням на рік. ...Цей довгий вступ пишу тому, щоб частково відповісти на Ваші питання відносно "Просвіти". Велика частина із отриманого матеріалу залишається не прочитаною і в мене, з тої простої причини, що поза зарібковою працею, я виконую всі інші "обов'язки" секретарські і рахункові, то й мало маю часу читати. — Видається мені на підставі розмов із різними людьми, що тут не Галичина і дядько читати не любить... Не лише "дядько", але ж і освіченіший не займається читанням, бо такий тут світ і "телекомунікація". Щастя Вам, Боже, у Вашому задумі. Не потребую висловлювати своїх поглядів на видання, бо Ви маєте великий життєвий досвід у цій ділянці, однак бажаючи бути отвертою людиною, признаюся, що я дещо здивований Вашою відвагою.

Очевидно, що здорової літератури в нас замало. Очевидно, що література із християнським світоглядом дуже часто не є на висоті і не йде з модерними вимогами думання й техніки. Однак рівночасно Вам відомо, що друкується великими громадянськими коштами масу халтури під "смак" публіки і на корисний

друк нема читача, згл. місця на передплатника. Ціна передплати, що Ви її встановлюєте є незвичайно низька, а тимсамим не заповідає матеріальної витриманости. Формат, що Ви його вжили, нагадує "Сучасність", а з світових "Джеографік Магазін". Перший дає для української публіки речі на загал оригінальні (не все витримані на висоті), а другий є передовим виданням із відомостей про світ. Самі найліпше знаєте "Світло". Я особисто люблю його читати, хоч це був журнал моєї жінки. Чи Ваш "дайджест" становитиме щось специфічного? Всі статті, що в "Просвіті", написані, я вже давніше читав у часописах чи журналах. Одне є певне і це становить для мене найбільшу проблему. Як би я міг її розв'язати, то післав би всі свої книжки до читачів у краю. Ваш журнал там пішов би в тисячах примірників! Це я знаю на підставі листів, що їх отримую і від осіб, що відвідували моїх знайомих і родину у Львові.

Домагається адрес. Не багато можу Вам дати. Надіюся однак, що не повинна бути витрата і труд даремні, коли пішлете Ваш журнал на адреси, які тут залучаю..." Mar. O. X., Гемилтон

"Ж И Т Т Я"

містить цікаві статті й гарні оповідання, вісті зі світу
й особливо з Аргентини.

ВИДАЮТЬ ЦЕЙ МІСЯЧНИК ОО. ВАСИЛІЯНИ

Ціна (12 чисел) на рік \$2.00. — Замовляти по адресі:

BASILIAN PRESS — 286 Lisgar Street, Toronto 145, Ontario, Canada

ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ

I.

В останньому десятиріччі свого існування Польща подобала на стару хату, якої основи почали дрижати у своїй глибині, якої мури, століттями ненаправлявані руками проворного господаря, стали зарисовуватись і тріскати...

Так було в 1768-ому році, коли то починається наша повість.

Того то року Львів виглядав дуже сумно. Місто було майже до гла знищене; торгівля, що колись тут мала свій головний осередок зі Сходом, підупала зовсім, міщанство, давніше таке славне й багате, що посилало величаві дари монархам, переміннилося в горстку вбогих міщухів, непевних свого завтра. Для Львова той рік був може тяжчий від тих часів, коли об його мури відбувалися напади Шведів. Тоді Львів мав золото, щоб викупитися, а тепер не було і того. Небезпека наближалася звідусіль. Була ворогом Львова навіть його власна залога, щоправда невелика, але тяжка, бо скарб не оплачував її; жила майже виключно коштом міста. Ворогом для Львова була Барська Конфедерація, що весь час загрожувала йому, а раз навіть захотіла його здобути. Місто направляло оборонні вали, що вже до половини були обсунулися, направляло потріскані фортифікаційні мури та поспішно озброювало Кармелітський монастир, що був може найважливішою частиною тодішньої львівської твердині.

Проти кого збрóїлися, не було тайною. Побоювалися несподіваного нападу конфедератів, що з Сяніччини й Поділля поспішали проти Львова. Люди перешіптувалися, що не тільки конфедерати загрожують місту. Говорили, що в Хотині збирається турецьке військо, що тамошній баша жде з яничарами, що вже пішов, залишаючи за собою пожарища, що зайняв Кам'янець Подільський, що яничарські передні сторожі підсунулися аж під Броди.

До таких вісток долучилася небаром інша... Була вона правдива, але як кожна чутка в тих часах, прилетіла на крилах жаху. Говорили, що гайдамацьке повстання поширюється все більше й більше, що луна попалених панських дворів усе більшає, що нині-завтра заясніє над горбами Львова. Дехто розповідав, що бачив по сусідських селах якихсь загадочних людей, Бог зна' відкіля вони з'явилися та не знати куди ділися; вони говорили, що вже небаром прийдуть гайдамаки, які пімстять усі кривди, що їх люди зазнають від шляхти. А кривди ці були немалі, бо польська шляхта обіцяла спершу гарні умови життя на Правобережній Україні, то й велика сила народу з Лівобічної України покванилася на цю принаду й посунула на Правобережжя, залюднюючи спустошену країну. Польська шляхта, ті великі зем-

левласники, закликаючи на спустошені землі Правобережної України, дарували кожному поселенцеві землю на тридцять років вільного життя і впродовж цих 30-ти років власникові землі не треба було нічого платити. На широких степах Правобережної України постало багато нових сіл, що їх звали "слободами", бо нові поселенці були свободні.

Але нікому з нових поселенців не прийшло на думку, щоб буде за тридцять років і на яких умовах можна буде тримати цю чужу землю, якою безплатно користувалися впродовж тридцять років. І коли минула безплатна оренда, почалися утиски. Землевласники не тільки хотіли мати прибуток зі своєї землі, якою вони не користувались тих 30 років, але хотіли теж трохи відбитися за минуле. Почалася панщина і повинності селян з кожним роком щораз то збільшувалися. Спершу відбували панщину три дні на тиждень, згодом чотири, а деколи шість днів. Так селянинові на обрібку свого, хоч і як маленького господарства, залишався тільки один день у тижні.

Крім цього селяни мусіли працювати на панських млинах, будувати греблі й мости, пильнувати панських мастків, відбувати т. зв. шарварки, що становило 12 робочих днів на рік. І платити податки, нпр. кожне господарство мусіло було виготовити для пана по 3 мотки пряжі, давати по 4 осьмочки вівса, по двоє гусей, 5 курей і 5 яєць і т. п. Отже, не диво, що селяни в панських мастках працювали від сходу до заходу сонця, чи як читаємо в тодішніх судових актах, 19 годин на день уліті та 12 годин на день у зимі. А хто не виконував розпорядків пана чи його управителя, такого силою примушували працювати, били різками, а то й закатовували на смерть.

Життя селян стало ще більш нестерпним, коли польські магнати і шляхта почали віддавати мастки в оренду Жидам. Щоб одержати якнайбільше грошей із мастки самовільно вигадували різні податки й додаткові повинності. Польська шляхта віддавала українські церкви в оренду Жидам і за те, щоб у неділю можна було Богові помолитись, треба було орендареві Жидові окремо заплатити. За хрещення новонародженої дитини теж платилось орендареві, бо ні священики, ні жінки не були вільні від панщини.

Отже не диво, що ті утиски, які щораз то більшали, мусіли викликати серед народу бунти. Бунтарі лучилися під проводом козаків-запорожців у ватаги та почали нищити і грабити панські мастки, нападати на магнатські мастки, вбивати панів та разом із ними Жидів-орендарів. До тих ватаг долучилися різні пройдисвіти й опришкки. Усіх їх звали гайдамаками. Вогонь повстання перекинувся з Київщини на Брацлавщину, а звідтам на Волинь, Полісся, Поділля й Галичину.

Страх перед гайдамаками, які не знали милосердя, огорнув теж Львів і кожного дня вечором мешканці Львова гляділи на небо, чи бува не горить уже передмістя. І крадькома ворожили: прийдуть сюди гайдамаки, чи ні?

Ворожили й виворожили нарешті. Гайдамаки прийшли до Львова. Але прийшли як полонені... у кайданах. Стали приходити до Львова в серпні згаданого року. Люди вибігали поглянути на них. Гнали їх і поводитися з ними гірше, ніж із дикими звірятами. Ішли ті неща-

сні люди під сторожжю німецьких драгунів, що були на польській службі. Приковані до довгих дрючків, зі зв'язаними руками, вимушені, вступили у Львів. Були в білих полотнянках, деякі в подертому козацькому одязі. У великої частини львов'ян ті люди будили жаль і співчуття у серці. Та для гайдамаків не було милосердя, вони й самі не сподівалися його тай, мабуть, і не хотіли.

Драгуни гнали їх по через місто, під королівський або міський цекгавз, до льохів на Нижньому Замку; відділ львівської залози відрахував їх, поквітував і порозміщував по різних пивницях, темницях і арештах. В'язниці були переповнені, не знали, що з гайдамаками почати. Командант Львова Коритовський протестував, писав до короля, просив, щоб йому не присилали гайдамаків, бо не має їх де помістити, нема їх чим прокормити та й ким стеретти, бо залога нараховувала всього п'ятсот людей. Були такі, що радили скоро покінчити з в'язнями — карати смертю всіх без винятку. Не вистачало людей до виконання смертної кари. Силували гайдамаків самим собі бути катами. Один одного хоч-не-хоч мусів убивати, останнього вбивав вояк. Від Саврані аж до Кам'янця Подільського дерева були побішувані гайдамацькими трупами, а біля кожного майже містечка на цій дорозі стирчали ліси повбиваних на галі компанійців.

Сучасник Мощенський оповідає у своїх записках, що Поляки повбивали тоді яких 30.000 селян. Сам ловчий Браніцький повідомляв короля, що сімсот гайдамаків одним валом повисив, не враховуючи в те провідників, яких карав іншою, найжакливішою карою. Московський генерал Кречетніков здавав звіт своїй цариці, що понад дві тисячі гайдамаків сам віддав польським командантам, які більшу частину з них повісили. Скільки обозний Стемпковський вивішав на власну руку, не знати...

Решту в'язнів постановили порозсилати до різних твердинь, як до Кам'янця Подільського, до Бродів, до Львова. В'язничне удержання стільки в'язнів, та хоч би найгірше їх прокормлення вимагало великих коштів — а засобів для того не було ніяких. Як удержувати, як прокормлювати, коли не було чим кормити власної залози? Горстка чужинного війська, що була у Львові, віддавна не діставала заплати від скарбу. Коли б не місто, що призначило кількадесят тисяч золотих на вдержання залози, вояки мусіли б хіба перемінитись у граб'яників, жити з насилля та грабежі.

Дали приказ уживати гайдамаків до направи твердині, до копання валів і інших робіт. Рівночасно проголосили по воєвідствах, щоб шляхта реклямувала тих спійманих гайдамаків, які перед повстанням були її "підданими" та забирала їх собі з Кам'янця і Львова. Цьому приказові спротивився коронний ловчий Браніцький: він заявляв, що спіймані зі зброєю люди не належать уже до своїх давніх панів, а треба їх убивати або в'язнити.

Командант Львова Коритовський одну частину в'язнів ужив до фортифікаційних робіт, другу на власну руку вжив до будови своєї кам'яниці у Львові. Станула трудами гайдамаків гарна, як на тодішні часи, будівля у Львові, яку довгий час уважали першорядною кам'яницею, бо мала гарні й великі кімнати. Вона була головним місцем для балів і пирів львівської шляхти. Ця кам'яниця, побудована рука-

ми гайдамаків, стоїть і досі в первісному, незміненому виді. Це так звана кам'яниця Андреолі, з перехідним подвір'ям між Ринком і Театральною вулицею.

2.

У попередньому розділі подали ми кілька подробиць про гайдамацьких в'язнів у Львові, бо були вони потрібні як вступ до дальшого оповідання. Гайдамацькі в'язні, вийняті з-під усякого права, гнані в голоді, без милосердя, не раділи напевно з приводу "ласки", яка врятувала їх від смерти на палях чи шибеницях. Їх життя було жалюгідне. Помістили їх по різних льохах, або порожніх коморах обох львівських арсеналів. Віддали їх під сторожу залоги, а головний нагляд над усіма поручили одному старшині відділу німецьких драгунів, Німцеві Робертові Фогельвандерові. Родина Фогельвандерів доволі давно перенеслася була до Польщі з Німеччини. Там займала колись знатні становища. Роберт Фогельвандер щойно від року служив у львівській залозі. Хоч іще молодий, судилося йому пережити багато змін у житті. Ще юнаком залишився круглим сиротою, виховувався з ласки одного зі свояків небіжки мами враз із своєю молодого сестрою Гільдою. Гільда мала в спадщині від матері окреме майно, а тому, що Роберт був десять років старший від сестри, батьки доручили йому опіку над сестрою і її майном, власницею якого вона мала стати щойно після 18-го року свого життя. Але Роберта манило веселе життя і він навіть не зчувся, коли прогайнував цілу спадщину своєї сестри. Та потішався думкою, що після смерти свояка, він одідичить ціле його майно і тоді віддасть своїй сестрі її придане. Своєк той був дуже заможний і виховав молодого Роберта як рідного сина. А юнак жив у надії, що багатий свояк настановить його своїм спадкоємцем. Любив військо, то вступив на службу у французькому полку Рояль Сюдюа. Багатий свояк купив Робертові сотню, а молодий капітан, сподіючись у будучині безжурного життя, жив весело в Парижі. Нараз багатий свояк помер. Надія не ошукала Фогельвандера. Опікун записав йому все своє майно. Фогельвандер покинув військову службу, бо сподівався перебрати майно по опікунові. Та стрінуло його велике розчарування. В Польщі знайшлися яксь свояки покійного, внесли спротив проти завіщання та на основі провізоричного присуду зайняли всі добра покійника. Замість багатих посілостей, Фогельвандер опинився без нічого та ще прийшлося йому вести довгий процес із противниками. Прийшлося оплачувати адвокатів, але золота на таке не жаліли теж і його противники. Вони вміли вжити грошей зручніше, ніж недосвідчений молодий Фогельвандер. Він і не прочував, який непевний і довгий бував кожний процес у тодішній розхитаній Польщі. Скінчилося все тим, що Фогельвандер на життя та на оплату адвокатів видав усю готівку, яку ще у Франції, в місті Лінвіллі одержав був у спадщині. Розправа застрягла, адвокати бачили руйну свого молодого клієнта, покинули його на призволяще, а добра залишилися при противниках.

Прийшлося Фогельвандерові подумати, що далі діяти. Зібрав нещасні рештки, які ще мав та постановив вступити до чужого війська.

В тодішній Польщі, як і в інших державах, були на військовій службі Німці. Як і всюди інде, так і в Польщі купували тоді за гроші старшинські ранги. Фогельвандер купив собі прапір в одному з порядніших, бо чужинному полку, що складався переважно з Німців. Відтепер прийшлося йому жити з так званого трактаменту, себто військової плати, а плата ця не лише була дуже скромненька, а ще виплачували її дуже неправильно.

Коли Львів знайшовся під загрозою конфедератів, вислали туди Фогельвандерів відділ на залогу. Так то знайшовся він учасником нашого оповідання. Молодий офіцер рад був жити весело, але засобів на таке безжурне життя не було ніяких. Пробуючи щастя, кинувся в газардову гру. На скорому колі фортуни сподівався перелетіти над поверхнею життя. Спочатку щастило йому, вигравав знатніші суми, тож міг жити безжурно й весело. Та короткий був цей усміх обманної долі. Перед легкодушним юнаком відкрилося бездонне провалля. Програвав і програвав. Знайшовся в безвихідному положенні. До того всього долучувалася і прикра служба. Те, що Фогельвандеріві дали нагляд над в'язнями, було доказом неласки львівського команданта, свого роду карою за розгульне життя.

Було це кільканадцять днів по приході гайдамацьких полонених до Львова: Фогельвандер сидів у своїй кімнаті та роздумував якби то рятуватися з безвихідного положення. Покинути службу та кинутись у світ на ласку й неласку долі, виїхати в Туреччину, вернутись у Францію, чи їхати в Німеччину та шукати помочі в багатіїв того ж прізвища, що він сам, про яких чув, що ще там живуть,—чи продати офіцерську рангу та кинути її щераз на зелений газардовий стіл? Такі й подібні думки клубилися в голові розчарованого юнака. Заглиблений у такі думки Фогельвандер зовсім не завважив, що від кількох хвилин не був він сам у кімнаті. У дверях стояла дивна людина. Ввійшла тихо, незаметно, здавалося, втиснулася крізь щілину або виросла з землі при порозі. Чоловік цей був в одязі, якого національність тяжко прийшлося би означити. На голові мав щось наче жовтий турбан, на плечах короткий халат темної барви, перепоясаний козацьким ремнем, на ногах око сподівалося побачити східні капці, а побачило замість них високі чоботи з телячої шкіри.

Коли Фогельвандер запримітив урешті незнайомця, ще й такого дивного гостя, відступив зі здумування назад. Чоловік у жовтому турбані вклонився низько і дуже покірно.

— Чого тут хочете? — спитав Фогельвандер.

Незнайомий уклонився ще раз, глянув пронизливо на офіцера, всміхнувся і мовив:

— Будь ласка, пробачте, вельможний пане капітане: я хотів би дві слові поговорити в одному інтересі...

— Хто ви?

— Хто я, то так відразу тяжко сказати, — сказав незнайомий з усмішкою — я Жид, гандляр із Хотина. Я Буня Шахин, себто в Кам'янці, Бродах, у Львові звать мене Буня, в Хотині — Шахин.

— Не потребую нічого, — відповів Фогельвандер.

— Хай вельможний пан ротмістр цього не кажуть, — став говорити скоро Шахин, незбитий непривітним прийняттям — Шахина

кожний потребує. Шахин кожному служить. Я не є звичайний влізливець. Всюди і шляхта і пани офіцери знають Шахина. Хай пан ротмістр питають. Я роблю інтереси із паном генералом Вітте, із хотинським башою, та й сам волоський господар знає мене добре. Хай ясний пан граф зволють лише мене вислухати.

Розгублений Фогельвандер слухав Шахина, а цей користаючи з розгублености офіцера скоро говорив далі:

— Маю коня на продаж, сам султан може на ньому їздити... Кінь з арабської пустині, тільки б дати під гетьмана. Маю турецькі пістолі чудової роботи, цілісінькі в сріблі та в слонової кості. Маю чудові килими, гаремові, шовки, адамашки, шалі, дорогоцінні камені, що від них не всіли відірвати очей найгарніша жінка...

— Нічого не куплю, даремне час тратите, пане Шахине.

— Шахин ніколи даремне часу не тратить, а хто з ним зволить поговорити, теж часу певно не жалітимете. Я не лише продаю, я радо куплю теж...

— Не маю нічого на продаж.

Шахин хвилиночку мовчав, глянув пронизливо на офіцера, а потім, підсуваючися вперед, сказав трохи тихішим голосом:

— Пане капітане, ви помиляєтеся. Ви, пане, можете мені відпродати щось таке, чого ви самі не купили, що вас нічого не коштувало, про що ви не знаєте, та за що ви без Шахина нічого ніколи не дістали б.

Ці загадочні слова, сказані пошепки, але поволеньки та з якимсь таким таємним наголосом, зацікавили дещо пригнобленого офіцера. Він усміхнувся і промовив недовірливо:

— Торгуєте не лише кільми, зброєю та шовками, але й загадками.

— Мої загадки золоті, бо їх відгадується дукатами... — відповів із хитрою усмішкою Шахин.

— То підіть із ними до когось, що має час і золото, — сказав Фогельвандер коротко — я не маю ні першого, ні другого.

— Першого не заберу панові капітанові багато, — підхопив Шахин — а другим можу служити під одною маленькою умовиною. Пане офіцере, скажу щиро-отверто, чого від вас жадаю.

— Треба було зачати від цього.

— Тепер зачинаю.

Сказавши це, Шахин глянув іще раз допитливо на офіцера, наче б хотів наскрізь прозорити його та підійшов іще ближче до нього.

— Пан капітан мають дуже прихру службу. Я знаю, що пан капітан мають під своїм наглядом гайдамацьких в'язнів, яких пригнали до Львова. Такий пан, такий граф, як пан капітан, не для такої служби створений. Мати клопоти з опришками, то на правду неприємна служба. Якщо я мав би тримати щось під моїм ключем, то волів би, щоб це були дукати, а не гайдамаки.

— Я теж волів би!... — всміхнувся Фогельвандер.

— І пан капітан воліли б? — підхопив Шахин. — Тож це залежить лише від вас!

Офіцер глянув на Шахина, неначе б сумнівався, чи він був не не при собі?

— Замінити мужика в дукат, це штука, правда? — говорив далі Шахин — замінити опришка в золотого голяндського таляра, воно виглядає неправдоподібне, а все ж воно так легко!

— Балакасте, наче непритомні, не розумію вас.

— Куплю сто гайдамаків — говорив виразно й повільно Шахин і глянув скоро на офіцера, щоб знати, яке враження зроблять на нього ці слова.

Загадочні слова, що ними Шахин олутував свою жертву, стали тепер Фогельвандерові більш зрозумілі. Бачив тепер, хто це той непрошений гість. Це був "торговець душ". Такі люди, такі торгівці душ, як Шахин, це зовсім не витвір уяви письменників. Вони справді були в тих часах, ходили по світі, виконували безкарно своє гидке ремесло. Багато селян схоплених після уманського повстання, яких смертю винищити було неможливо, а яких віддали на самоволю дрібних командантів, а навіть звичайних жовнірів, здані були на цю страшну, підлу торгівлю.

Бувало, що турецькі агенти купували в'язнів і забирали їх у неволю, на галери. Хотинський баша радо купував в'язнів. Збереглося навіть історичне свідоцтво такої торгівлі. Браніцький, коронний ловчий, який паціфікував гайдамаків із своїм корпусом, говорить в одному із своїх листів до короля Станислава Августа таке: "Коли б я був уважав чесною для мене інтрапою, то за тих людей (гайдамаків) від Турків за одного по п'ятсот левів діставав би".

Коли Фогельвандер почув від Жида таке несподіване пропозиція, не знав спершу, що йому відповісти. Мовчанку перший переби Шахин.

— Куплю сто гайдамаків, — говорив наче б то рівнодушно та спокійно — плачу по дукатові за штуку... сто штук, сто дукатів.

— А це що?! — спитав зчудовано Фогельвандер — то й людьми торгуєш?!

— То не люди, то гайдамаки... — відповів Шахин із філософічним спокоєм. — Приповідка каже: "Купити, не купити — поторгувати можна". Шахин добрий на руку в торговельних справах. Дам по півтора дуката за штуку.

В очах офіцера все ще видно було гнів і обурення.

— Чому ви, пане, гніваєтеся, та й чого дивуєтесь? Берімо інтерес спокійно. Що в цьому страшного чи злого? Чи я тих в'язнів на заріз беру? Хочу їх купити для роботи... Що краще: чи їх продати, чи немилосердно витратити?... Вже й так на всій дорозі до Кам'янця коні не хочуть йти, бо що дерево, то повисільник, що містечко, то паля, а на них опришки. Хай пан капітан спокійно над цим подумують.

Цікаве, Фогельвандер справді став роздумувати. Шахинові впевнення, коли не переконали його, то бодай успокоїли первісні почуття відрази й обурення. Запримітив це Шахин і, зручно використовуючи пригідну хвилину, говорив далі:

— Яка їх доля у Львові, тих бідних невільників? Це правда, що вони не знали милосердя, але все ж вони нещасні. Мені самому крається серце, як дивлюся на них. Гинуть із голоду і від жовнірських кнїв, живцем душаться в темницях. Чи не краще дати їм заробіток, дати хліб і мати чесний пожиток?

За Шахиновими дібраними словами промовляла, здавалося, правда. Зміна в долі гайдамаків не могла випасти на гірше, таке страшне було їх життя у Львові. Фогельвандер здвиг лише плечима.

— Шахин панові ротмістрові не піддає нічого такого, що нарушувало б офіцерську честь — говорив Шахин — сам король казав, щоб гайдамакам давати чесну роботу.

— Пане Шахин, — говорив Фогельвандер — це все не від мене залежить. Я виконую лише прикази моєї старшини та й не маю права розпоряджати в'язнями. Ідїть до команданта.

Шахин скривився на таку пораду.

— Коли б я був хотїв у цій справі піти до пана Коритовського, то не прийшов би до пана капітана. Навіщо тут пана команданта, коли ми самі можемо це полагодити.

— Це неможливе. Кожен в'язень порахований і записаний. Коли б я навіть хотїв зробити такий інтерес, то не бачу ніякого можливого способу.

Шахин засміявся легковажно, наче б хотїв доказати всю безпідставність такого закиду.

— Коби лише стільки клопоту! — викликнув. — Та ж ви, пане ротмістре, знаєте, що король дозволив шляхті реклямувати тих гайдамаків, що походять з її дібр. Маю при собі кільканадцять таких рекламацій з підписами різних панів шляхти. Повписуємо лише прїзвища в'язнів і справа скінчена.

Фогельвандер вагався. Шахин опутав його, як справжній спокусник. Проїшовся кілька разів по кімнаті, наче борючись сам із собою. Сума стокількадесят дукатів мала для нього тепер більше значення, ніж колись тисячі. Та ця внутрішня боротьба тривала коротко.

— Ні, — сказав рішуче — це неможливе!

Шахин пробував іще раз своєї краснорічivosti, але Фогельвандер не дав йому говорити.

— Коли це неможливе, себто, коли пан ротмістр аж ніяк не хочуть цього, хоч Шахин, дав би натягнутися на двісті дукатів., то хай уже й на цьому буде. Але коли ви, пане графе, відмовили мені через людність одної просьби, то задля людности не відмовлять у другій. Я знаю, що між спійманими гайдамаками був один, що мене трохи обходить. Я мав довгі літа в себе наймита, доброго хлопа. Намовили його, дав дурний спокуситися і пішов до гайдамаків. Один Жид із Бродів говорив мней, що бачив, як його разом з іншими гнали до Львова. Я хотїв би переконатися, чи воно справді так — може б я поміг йому, може б випросив його в пана команданта.

— Коли про таке йдеться лише, то я не маю нічого проти — сказав Фогельвандер — власне тепер знайдете їх при роботі на кармелітських шанцах, ідїть туди, там їх побачите.

— Я там уже був, але мене драгуни не хочуть пустити. Можуть мене взяти за конфедератського шпигуна, навіщо мені такого! Тепер такі неспокійні часи...

— Маю службу в цьому місці й іду туди зараз, можете піти зо мною.

Сказавши це, дав знак Жидові й оба вони вийшли.

Передбачуючи напад конфедератів, командант приказав був на-

правляти шанці й окопи, що були довкола Кармелітського монастиря. До цього користувався гайдамаками. Працювало там сто кількадесят гайдамаків під наглядом кількадесяти драгунів. Фогельвандер і Шахин минули сторожу та вийшли на головне місце робіт.

Як лише Шахин побачив тих нещасних людей, лице його зовсім змінилося. Очі впали вглиб, наче у тигра в засідці зачайлися, щоб несподівано вискочити на вичікувану жертву. Дуже уважно став розглядатися між гайдамаками. Фогельвандер, якого вся ця загадкова постать Шахина немало зацікавила, слідкував за ним пильно.

Нараз очі торговця душ заіскрилися сильніше, видно з великого вдовolenня. Офіцер, що виразно приглядався Шахинові, був тепер свідком німої, таємної, а все ж дуже вимовної сцени. Між працюючими гайдамаками був один, що цілим своїм виглядом дуже відрізнявся від своїх товаришів недолі та мимоволі звертав на себе око. Був він невисокий, але кременної будови. Зодягнений у подерту полотнянку, а з-під кеї визначувалися наче з заліза викнуті члени тіла. На широких барках осаджена могутня голова, вкрита відрослим волоссям, з-поміж якого вирізнявся так званий козацький оселедець. Лице його вкрите було загоїнами.

На цьому то в'язневі спочили з очевидним вдовolenням Шахинові очі. На устах торговця душ появилася перелітна усмішка. Але й гайдамака застримів зараз прихожих. З-під його густих брів стрілив погляд на Шахина, глянув на нього лише коротенько, а все ж Фогельвандер завважив це добре. У погляді цьому відбивалися найрізніші почування: і гнів, і переляк, і якась розпучлива байдужість. Чим більше приглядався йому Шахин, тим більший неспокій виявляв в'язень: відвертався, схилявся час від часу лише споглядав тривожно то на Шахина то на офіцера, наче б хотів переконатися, чи власне на нього дивляться вони оба. Став вештатися коло роботи надзвичайно завзято, підносив наче пір'ячко величезні коші, повні каміння або землі, наче стебелинки виривав із землі могутнє гострокілля. В людині, на якій лиці виразно було видно наслідки голоду й нужди, така сила справді мусіла кожного здивувати.

Шахин, видно, впевнився, що бачить чоловіка, на якому йому так залежало, бо поступився на бік та прошепотів до Фогельвандера:

— Пане капітане, він є, він є тут, як живий, це він!

— Хто такий? — спитав офіцер, удаючи, що не здогадується.

Шахин прикусив уста, наче сам приловився на якійсь необережності, та зміненним зовсім, нібито байдужим голосом, відповів:

— Мій давній наймит, бідний чоловічина. Та ж я вже згадував вам про нього, пане капітане.

А після хвилинової надуми додав:

— Ясний пане графе, хоч би я мав стратити Бог зна що, хоч би мав іти до самого команданта Львова, то я хочу його врятувати. Він двадцять літ служив у мене, хай я втрачу для добра людяности... Та навіщо тих усіх старань. Я певен, що пан граф будуть пам'ятати, що Шахин не робить ніякого інтересу, а лише через милосердя хоче забрати з собою цього гайдамаку.

Фогельвандер слухав з удаваною прихильністю, але з очей йому було видно, що не вірить Шахиновим словам та в його благородність.

— Побачимо, — відповів тоном на-пів обіцюючим, на-пів байдужим. Зайдете до мене завтра, сьогодні не можу справи поладнати.

Шахин уклонився капітанові, раз ще кинув оком на згаданого в'язня та скоро вибіг із кармелітських шанців. Із його лиця било якесь веселе вдоволення. Бурмотів і всміхався сам до себе. Незабаром зник за міським арсеналом.

Тепер Фогельвандер підійшов ближче до громади гайдамаків, щоб краще приглянутися цьому чоловікові, що ним так був Шахин зацікавився. Запримітив це гайдамана і ще пильніше взявся до праці, поглядаючи попри те крадькома на офіцера.

— Порвиш! — кликнув Фогельвандер.

На цей заклик прискочив підстаркуватий уже підстаршина від драгунів та чекав наказу.

— Приведи мені цього гайдамаку, — сказав офіцер і вказав рукою на в'язня.

— Цього ватажка? — спитав підстаршина.

— Чому звеш його ватажком?

— Бо то, пане ротмістре, він мав якусь шаржу між цими гайдамаками. Та ж вони мали своїх оберштів, офіцерів і вахмістрів, як у справжньому війську.

— Чим же він був?

— Одні кажуть, що водив компанії, то звать його компанійцем, інші ватажком, а бояться його дуже.

— Навіть тут ще, тепер?

— Навіть і тепер. Коли б не він, не дав би я собі ради з ними, хоч не хвалючись, коли я був саксонським вояком у Кенігштайні, прерізних розбишак мав я під вартою. А він уже сам у послуху держить їх, вони ж дуже шанують його. Коли в калавзі стануть сваритися й бити, мушкетами їх не вспокоїш, але як цей компанієць крикне на них, щоб тихо було, то на правду якстій такий спокій настане, що хоч маком сій...

— Якже ж він зветься, той компанієць?

— Трохим Жир.

— Приведи його мені!

Вахмістр скочив до гайдамаків і за хвилиночку вернувся з компанійцем.

— Можеш відійти! — сказав офіцер Порвишеві.

Порвиш вагався.

— Пане ротмістре, небезпечно! Це страшний чоловік...

Фогельвандер дав іще раз значучий знак рукою і Порвиш відійшов.

Компанієць Трохим глядів неспокойно та тривожно на офіцера.

— Ви Трохим компанієць?

Гайдамана хвилинку мовчав, нараз припав на коліна і став мовити благальним голосом:

— Золотий пане, пане ротмістре! Милосердна душечко! Зглянься і помилуй!

Фогельвандер поступився назад. Трохим посувався за ним навколішках, піднімав руки, наче до молитви і далі кликав розпучливим голосом:

— Помилуй і пожалуй, ротмістре! Змилосярдися, а Пречиста Діва не забуде тобі цього та й усі святі Печерської Лаври! Не трать душі християнської, не давай її на поталу невірі!

— Чого ж ти хочеш від мене? — спитав Фогельвандер, бо не розумів тих благальних слів.

— Уже я бачив, пане ротмістре! — говорив далі Трохим. — Шахин невіра наважився на моє життя... По мене він сюди приїхав, бодай дороги не знайшов, а в пекло запався гаряче! Золотий пане, кажіть розстріляти мене ось тут зараз на місці, самі мене пробийте, не маркотно мені життя — але не видавайте мене в його руки!

Фогельвандер ще більш зацікавився, хотів точніше випитати Трохима. Та в цю ж хвилину прибіг ординанс і повідомив, що капітана кличуть до штабової канцелярії у важній справі. Фогельвандер прикликав Порвиша та наказав йому як найважливіше пильнувати Трохима, а сам поспішно відійшов.

Самого команданта Коритовського не було у Львові, тож Фогельвандер пішов до заступника. Там йому заявили, що негайно має він відійти з малою частиною своєї сотні до Бродів, як конвой шести гармат, що їх мали відставити негайно до Кам'яця на прохання команданта тієї твердині генерал-майора Вітте. У Бродях мала чекати на ті гармати кам'янецька команда, щоб проводити їх далі до Кам'яця.

— Хто ж заступить мене в гарнізонівій службі? — спитав Фогельвандер.

— Нагляд над гайдамаками віддасте одному з ваших підстаршин, а самі якнайспішніше маєте вернутися з вашими людьми з-під Бродів назад до Львова.

Фогельвандер мусів відійти вже нічно, тож поспішив до дому приготувитися до походу. Перед дверима дому чекав уже Шахин.

— Пане ротмістре — привітав зараз же Фогельвандера, — маю дуже пильні справи, мушу від'їздити зараз і хто зна, коли вже буду у Львові.

— Щасливої дороги! — відповів з легкою усмішкою Фогельвандер.

— Красенько дякую, але я хотів би ще перед тим полагодити ту дрібничку, що я про неї вже згадував. Я хотів би вже тепер забрати з собою того бідного чоловіка... Іду в Молдавію, дуже далеко, він уже зо мною їздив туди кілька разів, то дуже мені був би на руку.

— Прикро мені, мусите обійтися без нього.

Шахин глянув з-під лоба на офіцера.

— Якже ж це?! Навіть цього одного хлопа, мого невинного наймита пан капітан не хочуть мені віддати?! Навіщо його держати? Він напевно не злочинець, він дурний і п'яниця, сам напевно не знає, як попався між гайдамаків.

— Якже ж він зветься?

— Трохим йому на ім'я, прізвища не знаю.

— Тож знайте, що цей ваш Трохим — це компанієць, ватажок... Маю приказ від команданта, щоб його якнайпильніше стерегли та, щоб на ніяку реклямацію його нікому не видати.

— То не може бути, щоб він був компанієць, — відповів Шахин. На його лиці відбилосся велике невдоволення. — Це не може бути, це якась помилка. Я не хочу вашого труду даром — дадав значуче і сягнув за пазуху, добуваючи повний гаманець.

Фогельвандер глянув грізно на Шахина і викликнув:

— Сховайте це і забирайтеся, а то мусять арештувати вас, а тоді спізнитесь на три дні з гостиною до молдавського господаря.

Шахин скоро відступив і глянув грізно на офіцера.

Та Фогельвандер став зараз жаліти, що так схвилювався. Таємний зв'язок Шахина з Трохимом, переляк із яким Трохим поглядав на Шахина та як благав він милосердя, щоб не видати його Жидові — все те казало Фогельвандерові здогадуватися, що тут ідеться про загадку, якої розв'язка може бути важна та й цікава. Тож не хотів відразу відстрашити Шахина і так знівечити роз'яснення всієї тайни.

— Ви мене дуже вивели з рівноваги, — сказав він Шахинові.

— Я не відмовляю вам того гайдамаки, бо й що мені на ньому залежить? Та підіждіть кілька днів. Ще сьогодні ніччю від'їжджаю до Бродів, а як лише вернуся, полагодимо цю дрібничку. Може знаєте, що пан Коритовський не пардонує у службових справах. Заборонив якнайгостріше розпоряджатися самовільно гайдамаками. А чей же не схочете, щоб я за цього гайдамаку втратив мої золоті пагони, бо це весь мій масток і того ви мені не заплатите.

— Хто зна, — прошептав крізь зуби Шахин, але так, що Фогельвандер цих слів не дочув.

— Тож заждіть кілька днів, — сказав Фогельвандер і відійшов до своєї кімнати.

Шахин кинув за ним з'їдливий престо вбивчий погляд. Затиснув п'ястук і пробурмотів до себе:

— Підіжду або не підіжду... Побачимо... Може бути, що й без тебе піде мені гладко...

Потім засміявся крізь затиснені уста та додав:

— Ідь собі, нужденний пане графе, щасливо до Бродів... Хто зна, як вернешся, чи застанеш іще і купця — і товар...

3.

Фогельвандер приготувався до подорожі. Проте не хотів покидати Львова, не впевнившись щодо Трохима-компанійця. Боявся, що Шахин міг би покористуватися його неприязністю та видурити Трохима при допомозі якогось іншого офіцера. Постановив віддати Трохима під строгий нагляд Порвиша, бо то був найбільше здисциплінований підстаршина, що служив замолоду в австрійській і саксонській арміях. Юнаком вистроїв щось у рідному селі в Ярославщині, то втік з дому перед панськими бучаками. У Ярославі з чужинними вербунковими людьми австрійської армії Порвиш порозумівся і від тоді був уже у війську. З австрійського війська перейшов до саксонського, а звідтам дістався до чужинних німецьких уланів, що були на службі в Польщі.

— Слухайте, що вам скажу, — говорив Фогельвандер Порвишеві.

— Кілька днів не буде мене у Львові, тож віддам вам під най-

гостріший нагляд чоловіка, на якому мені дуже залежить. Чоловік той то цей гайдамака, що ви мені вчора його показували.

— Трохим-компанієць!

— Так. Тож пам'ятайте, що хочу його застати, як вернуся з Бродів.

— Буде, як прикажете, пане капітане.

— Одначе стережіться, щоб вам з-під рук не пропав. Коли б хто із шляхти реклямував його, не видайте. Коли б хтось з офіцерів хотів забрати його на власну руку, заслоніться моєю заборonoю. Якщо б навіть із штабу домагалися його, скажіть, що його нема — втік. Розумієте?

— Розумію.

Фогельвандер вийшов задоволений до арсеналу, де вже на нього чекали драгуни з гарматами. Зараз після від'їзду Фогельвандера Порвиш став роздумувати, якби то забезпечитися з Трохимом. Досі компанієць був разом із кількадесяти іншими гайдамаками в темній коморі великого арсеналу, який до сьогодні можна бачити у Львові. Це великий будинок із гербом короля Івана Собіського, якого один фронт виходить на вулицю Собіського, а другий до так званих Шкарпів. В одній із комор тієї будівлі, закиданій потрісканими гарматними дулами й полонаними ляфетами, була замкнена значна частина гайдамаків. Порвиш придумав для Трохима інше, окреме приміщення. Вибрав собі в малому круглому цеглявці, себто в порохівні (що й досі є на давніх Валах, напроти Наукового Товариства імені Шевченка) знамениту криївку і туди перевів його під сильною ескортою. Криївки тієї вживали часом як строгий арешт для військових проступників. Приказав прикувати Трохима до довгого ланцюга, що був запущений глибоко в тесаний мур. Перед порохівнею стояли все на варті два вояки. Порвиш додав іще одного драгуна. Приказав дати Трохимові свіжої соломи, подав йому хліба, маленьку пляшечку горілки і кусок м'яса.

— Треба з ним обходитися, мов з яйцем — говорив сам до себе, — коли ротмістрові так дуже на ньому залежить.

Наступного дня була неділя. Порвиш вийшов на місто. Був саме на Ринку, як вистроєні міщани й міщанки верталися з церкви. Нараз почув відголос барабана. Бубнив міський окличник, а при ньому стояв магістратський службовець. Коли скінчилося бубнення, службовець став сповіщати людям:

— Усім загалом і кожному зокрема даємо знати, що приїхав посол від каймакана, заступника пана господаря молдавського з письмом і особливою новиною: що на дорозі між Бендерами й Беренчанкою, в краю пана господаря якісь грабіжники забрали місяць тому господареву касу, що туди переїздила, захопивши з собою десять тисяч п'ястрів у золоті. Втікаючи перед погонею пана молдавського господаря, втекли через границю і скоронилися десь на нашій землі. Пан господар усіх і кожного зокрема просить, якщо хто почув би якусь вістку про тих напасників, щоб негайно дав знати найближчій команді, за що заповідає тисячу п'ястрів у нагороду.

Люди вислухали оголошення й розійшлися, обговорюючи подорозі цікаву новину.

— Десять тисяч п'ястрів золотом! — говорив до себе Порвиш — та ж це мусить бути гарна сума! То мусить бути більше ніж плата на весь полк драгунів разом з офіцерами й штабом. Гарні гроші, коби так мати з того бодай частиночку!

В душі його пробудилося нарз бажання мати золото. Став завидувати насамперед молдавському господареві, що йому можна вкрати такі великі гроші, а потім щасливим грабіжникам, що покористувалися такою нагодою.

— І будь же тут чесним вояком — роздумував далі Порвиш — маєш нещасну плату, поки ти здоров і старі кістки як-так держаться, а потім... на старі літа... що діяти? Хоч гинь під плотом...

Господарево золото загніздилося в голові Порвиша і цілісінний день не давало йому спокою. Під вечір став він роздумувати, якби цю примару вигнати з голови.

— Треба піти під "Лицарського Півня" — рішив нарешті.

На Домініканській площі, в одній із кам'янець наліво була гостинниця "Під Лицарським Півнем". Мала вона великий мальований герб, від якого теж узяла назву. На цьому гербі був намальований півень із залізними острогами. Стояв на гарматі, з дула якої добувалося страшне жовте полум'я, змішане з димом; півень мав отворений дзьоб, наче б саме п'яв, та глядів на червону, круглу пляму. Ця пляма це було сходяче сонце. Грозила вона білому трикутникуві, що мав означати намет. Для ще більшої вимови всього образу, що на нього здобулася уява й кисть маляра, виходила з отвореного півневого дзьоба — біла, покручена стяжка з написом: "Я годинникар і вахмістр".

До тієї гостинниці заходили головню військові гості. Туди й вібрався Порвиш. У головній кімнаті було вже чимало людей. При столі сидів теж один двірський козак із Кристинополя, сотник козацького війська київського воєводи. Впровадив його гвардієць Квач. Козак приїхав до Львова з повнісінською кишенею, щоб трохи розвеселитися, а Квач узяв його під свою опіку та впровадив до товариства. Він мав покрити ціну жовнірської веселої забави.

Гвардієць Квач моргнув на Порвиша і став говорити:

— Славне лицарське коло! Маю честь представити вам осьтут пана Тимохвія Клишка, сотника надворного козацького прапора пана воєводи київського. Ото ж цей чесний лицар просить через мене, щоб йому було вільно поставити бочівочку мушкетелю.

Клишко всміхнувся, а всі приявні викликнули:

— Славно!

Вмить з'явилася перед ними бочівочка, а вахмістр Порвиш перший розпочав її тостом у руки Клишка. Посипалися всякі "на здоров'я". Чаша йшла за чашею, а розохочений Клишко кидав таляр за таляром. Гостинниця Під Лицарським Півнем зашуміла від веселих розмов, жартів і співів. Серед співанок Порвиш навіть не завважив, що вже від якоїсь хвилини стояв за ним Жид, господар Лицарського Півня. Жид з таємничим поглядом шарпнув його за рукав. Порвиш глянув на нього допитливо.

— Пане вахмістре — мовив до нього пошепки Жид — тут є хтось, що хоче з вами говорити.

— Хай прийде завтра! Не бачите, що тепер не маю часу?

— Але, пане вахмістре, то один знатний чоловік іздалека, він зараз відїжджає, а має дуже пильну справу.

— Де ж він?

— Там у мене, у ванькирі.

Трохи цікавий та й що недалеко треба було йти, вахмістр устав і відійшов до ванькира. Тут застав чоловіка в халаті, з жовтим турбаном на голові. То був Шахин.

Вахмістр глянув допитливо на Шахина. Цей уклонився Порвишеві, приємно всміхаючись:

— Пане офіцере, даруйте, що відриваю вас від приятелів, але я хотів би поговорити в одній справі.

— Я вас не знаю, та нічого, — відповів вахмістр. — Кажіть, чого хочете, але скоро, бо там чекають на мене.

— Може б ви, пане офіцере, схотіли сісти, а я ручу, що не пожалуєте.

Порвиш глянув на Шахина, потім значуче глигнув на стіл, наче б справді хотів переконатися чи не пустий.

— Гм, гм, я там залишив приятелів при вині, я тут... гм, гм... так вчором я ніколи на сухо не розмовляю...

— Дуже добрий звичай, дуже добрий та й дуже здоровий — підхопив Шахин — а якого пан офіцер звелять: штетинського, французького, а може старого угорського? Мендель, мій добрий знайомий, як скажу йому на вухо, то він загляне в куток пивниці та принесе таку пляшечку, що вже не була молода, як Собіський під Відень ішов.

— То хіба того угорського, коли такі давні часи пам'ятає.

З'явилось скоро угорське на столі, вахмістр покоштував і похвалив, що незле!

— Але, — говорив далі він, — коли я сам насухо не люблю розмовляти, то не хотів би теж, щоб там мої камрати чекали на мене насухо.

— Сохрани Боже! Я теж того не хочу! Мендель дві пляшки того самого для панів офіцерів на мій рахунок! — кликнув до шинківасу.

Порвиш попив вином і дав знак Шахинові, хай говорить.

— Пан офіцер мають під своїм наглядом гайдамацьких в'язнів...

— Та є там у мене трохи, — сказав байдуже Порвиш.

— Мене там один трохи цікавить, то я хотів би його звільнити. От такий дурний, невинний мужик, мій фірман... Я показав би вам його.

— Мусите знати, що я не всіх гайдамаків маю під сторожею. Ваш фірман може не є між тими, що сиплять вали біля кармелітів.

— Є, є, він власне є між ними.

— А як зветься?

— Трохим.

— Знаю його, — відповів спокійно Порвиш. — Голова наче корець, лице порубане...

— Той, той, той самий! — викликнув Шахин. — Як ви його, пане офіцере, описали, то так наче б намалювали! Я хотів відібрати його назад до служби... то невинний хлоп.

— Гм... треба би просити, щоб вам його видали.

— Ну, я власне хочу просити про те... пана офіцера.

— Я не можу.

— Але я можу... стратити кілька дукатів.

Шахин вийняв гаманець і кинув його на стіл. Золото забрязчало спонукливим звуком.

— То буде тяжко, — сказав Порвиш, поглядаючи жадібним оком.

— За п'ять дукатів сьогодні теж тяжко, а я їх не жалував би.

— Треба би над цим два рази призадумаватися — сказав вахмістр, наче захитаний у своїй вірності.

— Два рази? Два рази п'ять, то десять. Дам десять дукатів, а не надумуймося два рази.

— Дасьте зараз тут, до патронташу?

— Дасьте, пане, Трохима?

— До Трохима не так близько...

— До патронташа теж.

— Бачите, пане кучче, коло гайдамаків стоять не лише драгуни, але теж гвардійці. Там у кімнаті є підстаршина від гвардії, мұшу з ним поговорити.

— Я тут зажду та й дукати зо мною, — сказав Шахин.

Вахмістр вийшов до другої кімнати, де товариство в найвеселішому настрої гостилося угорським на кошт Шахина. Гвардієць Квач забавляв приявних дотепами. Клишко спав мов мертвий від випитого понад міру вина, розпершись на столі. Гвардієць Квач стояв над ним і виголошував похоронну промову, вихваляючи великі чесноти київського осаула. Порвиш забрав гвардійця в найдальший куток кімнати та розмовляв із ним напошепки кілька хвилин. Після тієї наради вернувся до Шахина.

— Справа полагоджена! — сказав Порвиш.

— Дістану Трохима? — спитав Шахин, зраджуючи рухом вдовлення.

— Опівночі за Бернардинськими валами приставимо його зв'язаного та з зав'язаними устами, бо то страшний чоловік, а криком готов усе покусувати. Була б велика біда для нас і для вас.

— Дуже мудро, — похвалив Шахин. — Я сам хотів власне просити про те.

— Як будете його мати в руках, дукати мусять бути зараз виплачені.

— Найчесніше у світі!

— А як буде зі сторожею коло дороги? — спитав Порвиш.

— Уже я маю на те способи, — відповів підсміхаючись Шахин, — такими колесами — додав, вказуючи на дукати — кожною дорогою вільно їхати... Чекатиму з фірою опівночі біля валів, коби тільки не надурно.

Шахин уклонився вдоволений та вибіг задніми дверима. Порвиш вернувся до приятелів. Вина вже не було, стали розходитися.

— Що зробимо з осаулом? — спитав Квач, указуючи на Клишка, що лежав наче мертвий — годі його так залишити! Панове камрати, це мій гість, — допоможіть мені занести його на мою квартиру.

Взяли бідного козака на руки та винесли його за гвардійцем. Небаром нічна тиша запанувала під Лицарським Півнем.

Була вже північ, коли перед Бернардинські вали заїхала фіра, крита будою, запряжена трьома баскими кіньми. З воза вискочили три чоловіки, між ними був і Шахин. Вояк, що стояв неподалеки на варті, поглядав на тих людей спокійно, відай був у порозумінні з ними. Кільканадцять хвилин чекав Шахин із своїми людьми. Ніч була темна, не видно було й на два кроки. Нараз дався чути тупіт кількох людей. Порвиш, Квач і ще кількох людей несли, напів тягли якусь темну людську постать. Шахин підбіг до воза й узяв відтіля засвічену ліхтарку. Вахмістр залишив позаду своїх людей і скоро підбіг до Шахина.

— Чоловіче! Не роби світла! — крикнув притишехим голосом, — а то нас і себе погубиш!

Шахин подав ліхтарку одному зі своїх людей, а той сховав її під полу.

— Маєте Трохима, давайте гроші!

Шахин добув дукати та вчислив їх Порвишові на долоню. Порвиш стиха прикликав своїх людей. Вони притаскали чоловіка могутньої будови, в обшарпаній полотнянці, із зв'язаними руками й ногами, з устами перев'язаними хусткою. Шахин глянув на зв'язаного чоловіка, але що ж міг добачити в такій мрячній темноті?

В цю ж хвилину почувся на верху валів голос вартового, що питав про гасло.

— Хто йде?

— Фронт.

— Приступи фронт, віддай пароль!

— Ми пропали! Втікай! — прошептав Порвиш до Шахина.

Шахин не дав собі цього двічі говорити. Його люди вкинули зв'язану жертву до воза, Шахин скочив на козла, коні вдаремі батогом понесли стрілою вперед.

— Славно! Пощастило нам! — викликнув Квач — а де дукати?

— Тут у мене! — відповів Порвиш. — Слухай, як брязкотять!

І висипав дукати гвардійцеві на долоню. Гвардієць потряс грішми, як знавець і скрикнув із проклоном:

— До сто чортів! Порвиш, це не дукати! Це не золото, пізнати по звуку! Ох, Порвиш, Порвиш — говорив до переляканого вахмістра — ви ніколи не рахували дукатів! Обманув нас поганець!...

4.

Коли б не туркіт воза й тупіт кінських копит. Порвиш і його люди були б могли почути, як Шахин, рушаючи з місця, вибухнув голосним насмішливим сміхом.

За кілька хвилин віз був поза містом. Та ледве стали зникати останні підміські домики, як неподалеки дався чути тупіт чвалаючих вершників, крики та постріли.

Шахин, що сам поганяв, обернувся поза себе. Здалека, в нічній темні зарисовувалося кілька вершників.

— Погоня! — викликнув Шахин і затяв коні батогом, підганяючи їх ще свистом і криком.

Коні були скорі мов вітер. На тріскіт батога й виклики кдалися майже до самої землі, віз мов шалений котився по нерівній дорозі. Тупіт коней і крики вершників, яких Шахин узяв за погоню, віддаювалися щораз більше, слабли, врешті зовсім умовкли. Погоня або залишилася багато позаду, або бачила, що даремне гнатися за Шахином, то й вернулася до міста. Шахин вірив більше у скорість своїх коней ніж у щастя, то не переставав підганяти коней. Тимчасом ранішня зірниця стала проганяти нічну темряву, небо зарожевіло. Утомлені коні стали приставати, Шахин почувався щораз безпечніше, не підганяв їх уже так завзято. Обернувся до своїх людей, що були позаду в возі, та спитав:

— А як там ватажок?

— Спить наче мертвий, — відповів один із Шахинових помічників.

— Вони зав'язали йому всеньку голову — відізався Шахин — ще вдушиться біда! То був би дурний гешефт.

Віддав віжки чоловікові, що сидів побіч нього, приказав йому їхати поволеньки та вскочив у середину воза. Гайдамака не дусився, а навпаки дихав тяжко і наче борсався в якомусь страшному сні.

— Треба його пробудити... — пробурмотів Шахин, — хай знає в чніх руках опинився...

Вдарив немилосердно сплячого батогом по лиці та викликнув:

— Добридень, пане компанійче!

Сплячий здригнувся з болю, скрутився і кинувся з усієї сили вгору. Шахин засміявся та знов ударив по голові батогом зв'язаного. Вдарений знов звинувся в клубок, потім напружився сильно й нараз підвівся свобідно з-поміж солом.

Шахинів в'язень був свобідний. Шнури на ногах і руках потріскали, мов нитки. Шахин із переляку відсунувся скоро назад. Тимчасом в'язень скинув хустку з лица, став розглядатися заспано та здивовано кругом себе, а там сягнув скоро за пазуху. Сильним рухом відслонив із грудей подерту полотнянку й у цю ж мить постріл засвистав попри саме Шахинове вухо. Парубок здержав коні, Шахин смертельно переляканий скрикнув і вискочив із воза на землю. Тут же за ним вискочив в'язень із кинджалом у руці. Нужденна полотнянка розхилилася на грудях і з-під неї показався синій козацький жупан із двома пістолями на грудях.

Це не був Трохим-компанієць!

Шахин подавався назад із переляку, кликав на поміч своїх людей, кинув оком на свого "в'язня" та скрикнув страшно: замість Трохима стояв перед ним зовсім інший чоловік, якого він бачив перший раз у своєму житті.

Для наших читачів це вже знана людина. Не був це ніхто інший, лише Тимохвій Клишко, сотник козаків київського воєводи. Він не міг ніяк зрозуміти, що це з ним діялося, та мов скажений із болю, якого завдав йому Шахинів батіг, Клишко відкинув кинджал і скопив за другу пістоль, яку мав за поясом. Шахин скочив, наче кіт, на другий бік воза, причепився до побічної та крикнув на своїх лю-

дей, щоб мерщій тікали. Коні пустилися знову скорим бігом, віз покритий курявою покотився вперед. Упав другий постріл, та продіравив лише полотно буди.

Клишко опинився сам серед дороги.

Протер очі, перехрестився, знову протер очі, знову перехрестився, сплюнув, закляв і став схоплювати слогачи, що втікали йому з голови, мов табуни коней на степу. Скинув із себе полотнянку і переконався, що має на собі все, що мав в останній хвилині тверезости, — крім шапки й шаблюки...

Тимчасом віз пропав зовсім за закрутом, а Клишко втратив останню нитку із клубка, по якій міг би розчовпати, що з ним приключилося.

— Достоментно біс! Чортівська штука... помана!

Потім сів на землі та, після короткої надуми сказав собі, що те все йому снилося та що нема тут іншого рятунку, як лише переспати тяжку примару. Поклався, обернувся та заснув на м'ягенькій придорожній мураві, заснув сном найправдивішого козака, якого коли носив кінь по цій Божій землі.

Виручимо добрягу Клишка, щоб пояснити цю дивну пригоду. Здогади читачів може вже нас випередили — тож лише кілька подробиць подамо для вняснення події.

Шахин за фальшиві дукати дістав фальшивого гайдамаку. Обі сторони хотіли обминуті одна одну й обі справді себе обминули. Хоч вахмістр під впливом вістки про дукати молдавського господаря був дуже близький спокуси, проте в розмові з Шахином не заломився в своїй службовій вірності. Розмовляв із Шахином спокійно та вдавав приступного, бо хотів потягнути за язик торгівця душ, щоби потім похвалитися перед ротмістром не лише своєю непідкупністю, але теж і своєю кмітливістю. Порадилися з Квачем та уложили плян перебрати Клишка в гайдамацьку полотнянку, що їм легко вдалося, бо Клишко випивши стільки сильного вина, спав непритомний, могли з ним робити, що хотіли. Залишили йому набиті пістолі й кинджал, бо здогадувалися, що могтима потребувати їх, а зв'язали його зовсім таки слабими мотузками, щоб легко міг їх пірвати. Крім того Порвиш сказав драгунам, щоб для переляку здоганяли Шахна.

Коли вже Шахин прохолов із переляку, зупинився у придорожній коршмі, щоб перетомлені коні відпочали. Шалів із люті, шарпався за бороду, кидав найстрашніші прокляти. Одно його тишило, — що заплатив фальшивими дукатами... Та це була недостаточна розрада. Його сердило з гніву та стиду, що дав себе так легко обманути — може вперше в житті. На Трохимові залежало йому дуже багато, а тут під теперішню хвилину був дальше від мети, ніж спершу. Радів був уже з успіху, а тепер бачив себе безрадним. Вертатися до Львова було б недоцільно, а може й небезпечно. Рішився конче побачитися щераз із Фогельвандером. Треба, ще заки він вернеться до Львова, застати його в Бродах, заманити грішми та дістати так запорукку, що гайдамацький в'язень не вирветься з його рук.

— Не можна гайнувати часу — говорив собі в думках — кожний

день завжди готов усе знівечити. З Порвиша можуть стягнути про-токол, або він сам може зрадитися... і все пропало.

Ця думка додала Шахинові нового завзяття. Скоротив попас, ска-зав своїм людям готувитися в дальшу дорогу до Бродів. Коли ж утомлені коні вже далі не всили були йти, найняв собі в найближчо-го коршмаря свіжу підводу, своїх людей залишив із возом, а сам пігнав до Бродів. Коли приїхав на місце, стрінув уже одного з Фо-гельвандерових драгунів. Від нього довідався, що ротмістр власне за годину-дві має вертатися до Львова. Пустився скоро до вказаного заїзнього дому та впав у Фогельвандерову кімнату.

Фогельвандер зчудувався немало, коли побачив несподіваного гостя.

— То ви тут? — викликнув. — Що ж це сталося? Та ж ви мали чекати на мене у Львові?

— Я хотів чекати, але інтерес не хоче чекати, — відповів Шахин. — Прийшлося мені конче бути тут у Бродах, а щастя хотіло, що я застав іще тут пана графа. Може не буду могти зараз вернутися до Львова, а хотів би вже раз скінчити з цим малим гешефтом.

— То вам усе так залежить на цьому гайдамаці?

— Коли б мені не залежало, чи хотів би я так вам наприкрюва-тися? Пане графе, говорім отверто, і вам це все вже надійло, та й мені надійло. Дасьте мені Трохима?

Фогельвандер не відповів нічого.

— Не буду жалувати золота! — сказав Шахин і сягнув у кеше-ню. Добув рюльон дукатів і кинув на стіл.

— Сто дукатів! — сказав сухо.

Фогельвандер, дуже збентежений, став ходити по кімнаті, сам із собою зводив боротьбу. Шахин пас за ним очима, в яких відбивали-ся гнів і нетерплячка.

— Подвою! — викликнув нараз із фальшивою усмішкою, хоч за-скереготів зубами.

І другий рюльон поклав на стіл.

Фогельвандер пристанув і глянув на Шахина.

— Не можу, — сказав після хвилиної мовчанки.

— Це останнє слово? — викликнув Жид, майже не сириваючи гніву.

— Останнє.

— Пане графе! — говорив Шахин, — скажу вам отверто! Не зна-єте, що робите! Я того чоловіка мушу мати, буду мати, а коли б йо-го не мав, то й ви з того нічого не будете мати... Для вас Трохим не варт нічого, навіть одного набою пороху, для мене він варт дуже багато. Надумайтеся, пане ротмістре... А тепер моє останнє сло-во: триста дукатів!

І третій рюльон з'явився на столі.

— Сміливо можете укладати рюльони, — сказав рішуче Фогель-вандер — бо можете бути певні, що не візьму їх.

Шахин схопив рюльони зо стола, глянув з ненавистю на офіце-ра і пустився скоро до дверей. Нараз зупинився.

— Може моє золото нещасливе, — відізвався знову лагідно. — А коли б я приклав панові капітанові дві пістолі, дві чудові пістолі,

всенькі в золоті, сріблі, слонової кості й діамантах, найчудовішої роботи, просто з Дамаску?

— То не ви не вцілили б, — відповів незворушений Фогельвандер.

Шахин метнувся на місці, наче б земля горіла йому під ногами.

— А коли б моє прохання, — говорив далі з вимушеною усмішкою — приїхало на чудовому коні, за якого бендерський баша п'ятсот червоних радо заплатить...

— Ви вернулися б на ньому назад до себе.

Шахин знову схопив за клямку, але так сильно, що вирваз її. Видно був такий схвильований, що не всіли був погамуватися.

— Останнє слово! — озвався ще — може ми чейже доб'ємо торгу за того нужденного гайдамаку! Коли ви, пане, виїжджасте до Львова?

— За годину-дві. Завтра там конче мушу бути.

— Тож добре. Прошу вас, пане графе, зайдіть до мене на часочок.

— А навіщо?

— Не відмовляйте мені того. Присягаю, що не пожалуєте.

— Не матиму часу.

— На кілька хвилин, на дві хвилини, на одну. Не зробимо інтересу, то не зробимо — пропало. Але побачите щось, що — присягаюся — варт побачити.

— Де ж ви живете?

— В Арона Порохівника.

— Не знаю його.

— Кожна дитина покаже, де живе Порохівник.

— Ну, добре, — сказав після коротенького вагання Фогельвандер.

Шахин зник за дверима як стріла.

Фогельвандер легко потрапив до хати Арона Порохівника. Ціле забудування Арона було окружене височенним парканом. Станув перед брамою і сильно застукав. Не ждав довго, бо гнеть почув скору ходу на подвір'ю і зараз у відчиненій хвіртці з'явився Шахин. Торговець душ дав знак Фогельвандерові, піти за ним. Увійшли у великі зовсім темні сіни. Чим далі проходили, темнота більшала, хоч це було вполудне, серед білого дня.

— Будь ласка, ступайте крок за кроком за мною.

Фогельвандер переконався, що цей кручений коридор мусіли освічувати малесенькі віконця, бо подеколи продиралось крізь щілину світло.

Вкінці Шахин зупинився. Станув перед якимись дверима та застукав з дивними зупинками, так наче б давав умозлений таємний знак. Двері відчинилися, денне світло заясніло перед Фогельвандером. Увійшли в невеличку кімнатку, в якій не було нікого. Людина, яка відчинила двері, а якої Фогельвандер зовсім не побачив, пропала десь без сліду. Шахин примкнув двері за Фогельвандером і зупинив його посеред кімнати.

— Пане графе, — сказав якимсь урочистим тоном Шахин. — це, що тепер zobачите, того ніхто так скоро не побачить.

— Так що ж це таке?! Тасмний скарб? Чудотворна з'ява?

— Так, це тасмний скарб, клейнод рідкісний і коштовний, що осліпив би очі неодного. І за цей клейнод я міг би більше дістати, ніж ви, пане графе, за всіх ваших гайдамаків.

Тепер Шахин підійшов навшпиньках до протилежної стіни та дав знак Фогельвандерові, щоб і він тихенько підійшов.

Фогельвандер станув побіч Шахина.

— То ж дивіться туди! — прошептав він і притис укриту в стіні пружину. Замасковані двері відчинилися перед Фогельвандером. Шахин легесенько пхнув Фогельвандера вперед, а сам подався назад, наче б хотів слідкувати, яке враження зробить на офіцера те, що тепер мав побачити.

Фогельвандер кинув оком перед себе й зацікавився: в куті кімнати, якої вікна були заслонені густими занавісками, на кріслі з глибокими поруччями сиділа молода дівчина, похилена в сні. Стояв хвилину наче вкопаний у землю. Нараз Шахин схопив його за руку: давав йому знак вертатися. Фогельвандер не міг відірвати очей від цієї тасмничої з'яви, не хотів іще рушитися з місця, тому старався вирвати руку із сильно затисненої Штхинової долоні. При цьому його шабля зачепила об двері з голосним брязкотом.

Дівчина пробудилася, її великі чорні очі отворилися. Зірвалася з крісла, скрикнула з переляку. Коли ж запримітила офіцера, в очах її з'явилось дивне завзяття. Підняла руки наче до молитви і кричала щось незрозумілою для Фогельвандера мовою. Фогельвандер не розумів її слів, але цей її крик був дуже вимовний. Дівчина видно здогадалася, що офіцер її не розуміє, стала кликати по-італійськи:

— Рятуйте мене! Не лишіть мене тут!—Фогельвандер знав італійську мову. Поступив крок уперед, наче б хотів рятувати, загадочну дівчину. В цей же мент почув на своєму рамені сильний стиск, наче б хтось стиснув йому рамя великими кліщами. Одним рухом Шахин відтягнув його, а рівночасно двері з лоскотом замкнулися. З-поза дверей доходили ще благання рятунку, потім якесь шарудіння й усе затихло.

Фогельвандер зовсім непритомний вирвався Шахинові та кинувся до дверей. В цю ж мить заступив йому дорогу Шахин із пістолями в обох руках.

— Пустіть мене, в цій кімнаті скривається злочин!

— Мовчіть, пане! — скрикнув Шахин, — мовчіть, бо інакше не вийдете вже з цієї хати. Іще один ваш божевільний рух і впадете, прожиті двома кулями!

— Побачимо, якщо зважиться хоч би волосок зірвати мені з голови! Якщо б я впав тут мертвий, як жертва підлого злочину, мої вояки рознесли б цю печеру, що і сліду по ній не залишилося б!

— Не боюся я вашої пімсти, ні ваших вояків — говорив насмішливим тоном, спокійно Шахин. — Коли вже до того дійшло, говоритиму з вами отверто. Згинете так тихесенько, безслідно, мов камінь у воді. Вічна тайна закрити все, що тут сталося б, коли ще один крок поступите на крик цієї божевільної дівчини. Шахин сьогодні тут, завтра в Голляндії, завтра у Львові, позавтра у Франкфурті, в Лондо-

ні чи Ясах. Я не є нічий підданий, не боюся ваших прав, яких не схо-
чу — ніде!

Фогельвандер мовчав.

— Та я не бажаю вашої загибелі — говорив далі преспокійно Шахин. — Це моя власність — говорив він, укажуючи на двері — моя невільниця, яку я купив за мої гроші. Але подумайте спокійно, якщо ви й опісля задумали б щось робити проти мене—і себе погубите і її не видістанете. Але навіщо насилля, якщо бажаєте, щоб дівчина най-шлася на волі? Ви можете увільнити її без насилля, без непотрібного проливу крові...

І Шахин приступив ще ближче до офіцера, але не спускав пальця з курка пістолі і говорив далі зовсім спокійно.

— Пане капітане, навіщо було всього того крику? Я поміняюся голова за голову.

— Якже ж це? — спитав Фогельвандер, наче ще не розуміючи. Шахинових слів.

— Трохим до мене, дівчина до вас належить.

— Згода! — відізвася Фогельвандер без надуми.

Шахин опустив пістолі вділ і хитро всміхнувся: — Тож ходімо відсіля й погодимось виразно й оконечно.

Фогельвандер вийшов за Шахином. Він випровадив тепер офіцера зовсім іншими сіними, освіченими ясним сонцем. Станули в малій кімнатці, якої вікно виходило на яесь маленьке, брудне подвір'я.

— Тож кінчаймо! — сказав Шахин.

— Добре, — відповів нетерпляче офіцер.

— Як я сказав, заміню голову за голову, але під умовиною, що перше Трохим має бути переданий мені тут у Бродах, на цьому місці найдалше до трьох днів.

— Згода! — сказав офіцер майже без вагання.

— Тож згоджується на цю умовину, чи її додержите, побачимо.

— Побачите за три дні! — сказав Фогельвандер, глянув іще на Шахина та вийшов скоренько іншим коридориком, якого двері виходили просто напроти брами.

Фогельвандер постановив від'їхати до Львова скорше, ніж коли б вертався зі своїм відділом драгунів. Найняв візок, а команду передав молодшому офіцерові, що був із конвоєм. Серед різних думок, подорож пройшла йому скоро. Ще перед сходом сонця прибув до Львова. Коли переїздив попри вартівню, сказав візникові пристанути. Зіскочив із візка та вбіг скоро у вартівню. Зараз у дверях кликнув на Порвиша, але вахмістра не було. Замість Порвиша з'явився негайно капраль із Порвишевої чоти.

— Що нового? — спитав Фогельвандер.

Капраль збентежений і переляканий не відповідав.

— Питаюся тебе щераз: що нового?

— Та так нічого, лише...

— Що ж такого?

— Лише гайдамаки зчинили бунт.

— Коли?

— Вчора під вечір, при роботі на кармелітських валах.

— Хто мав там команду?

— Вахмістр Порвиш.

— Деж він?

— У шпиталі. Гайдамацький компанієць, що перший підніс бунт, ударив його знечев'я тачкою в голову, що аж вахмістр упав без життя...

— Як це? Неживий?!

— Фельчер говорив, що живе, але тяжко було його привернути до життя.

— А гайдамаки?

— Чотири втікли, кільканадцять ранено, шістьох убитих.

— Ти був при цьому?

— Був, пане ротмістре.

— Якже ж це сталося. Говори, але скоро.

— Всьому вина той страшний компанієць, той Трохим.

— Чи й він утік?

— Ні, він не втік і добре йому сталося.

— То Трохим є?! — відітхнув Фогельвандер.

— Є, пане ротмістре, у рові на шанцях неживий, дістав кулею в лоб із мого мушкета.

Фогельвандер увесь здригнувся на цю новину, що наче грім поразила його. Хвилину не міг вимовити слова.

— Як ти посмів стріляти!

— Пане ротмістре, — виправдувався капраль, дуже переляканий, — я зробив це правильно. Такий нам дали наказ. Тож гайдамаки були б усіх нас повбивали!

Фогельвандер не сказав на те нічого, може й не чув капралевих слів.

— Так було, пане ротмістре, — говорив далі капраль — той компанієць був у льоху, в цеглавзі окремо, під подвійною сторожею, бо його був замкнув там вахмістр Порвиш. Як став він просити Порвиша, плакав, по руках цілував, щоб його на роботу пустив, щоб сонічко Боже міг оглядати. Порвиш сказав випровадити його тай сам стояв при ньому, ні на крок не відступав. Компанієць возив тачкою каміння, а гайдамаки вбивали гострокілля в землю. Нараз компанієць скрикнув, підніс тачку вгору й ударив нею вахмістра по голові... Порвиш упав на землю, а тут усі гайдамаки з гострокіллям на нас, щоб видістатися з шанців... Я приказав стріляти і сам вицілів у головного бунтаря, тай так то, пане ротмістре, скінчився цей бунт.

5.

Вістка про таку несподіванку дуже пригнобила Фогельвандера: пропала угода з Шахином. Загадочна справа з Трохимом піде разом із ним до гробу. Гарна невільниця буде тепер для нього лише сонною примарою.

Фогельвандер із вартівні, що була в ратуші, постановив піти до шпиталю, відвідати Порвиша. Пішов вулицею Руською в напрямі шпиталю. Минув Босацьку браму, що замикала цю вулицю і вийшов на Вали.

Щойно починало світати. Сірий нічний присмерк ломився ще з

рожевим блиском ранішньої зірничі. Фогельвандер дійшов до тієї частини шанців, що творила фортифікаційний вузол при Кармелітському монастирі, та хотів завернути на Личаківське передмістя, де був військовий шпиталь, коли нараз почув один вистріл і, після довшої хвилини, другий. Пристанув зараз після першого пострілу, щоб пізнати, звідкіля впав. За другим пострілом зовсім зорієнтувався Стріляв хтось із сусідньої частини кармелітських шанців. Поспішив скоренько туди та зараз побачив на схилі шанців двох вояків. Приступив до них. Оба вони розмовляли з вояками, що в глибині фортифікаційного рову щось там робили.

— Що тут діється? — спитав офіцер. — Що ви робите? До кого стріляєте?

— Добиваємо гайдамаків.

— Як це добиваєте? Хто дав приказ?

Між вояками був і гвардієць Квач. Він став розповідати:

— Вчора вночі, пане ротмістре, тут прийшло до бунту, то драгуни стріляли до бунтівників. Згинуло кількох гайдамаків і їх скинули до рову, щоби пізніше закопати. Не всі були вбиті на смерть, три були важко ранені. Стогнули страшно в рові всю ніч, то пан командант шанців сказав скоротити їх муки й зойки. Двох ми вже застрілили, ще один мучиться там у рові.

Фогельвандер скочив у рів і приказав воякам не стріляти. Побачив у рові ряд трупів, із слідами крові на грудях і головах. П'ять гайдамаків лежали вже неживі, шостий стогнав тяжко та слабим голосом силувався щось говорити. Фогельвандер підійшов зовсім близько до раненого та посвітив ліхтаркою, яку взяв був від жовніра.

Ранений гайдамака, добуваючи останніх сил, благав: — Не добивайте мене, як оцих, змилосердіться.

Фогельвандер нахилився, пізнав раненого і промовив:

— Трохим-компанієць!

Ранений глянув зачервонілими від гарячки очима на офіцера та знову став благувати слабим голосом: — Христа ради, даруйте життя, або лишіть мене тут, хай умру, лише не добивайте. Ох, коби ви тут прикликали панотця!

— Заспокойтеся, Трохиме, — сказав офіцер — вас уже не добиватимуть.

— Що вам моє життя, якщо я житиму, — стогнав Трохим усе слабшим голосом — дайте мені згинути спокійно, хай ще лише Богові помолюся.

І ранений став мовити молитву.

Фогельвандер вийшов знову на схил шанців і приказав воякам винести зараз раненого з рову. Гвардієць Квач пішов з одним вояком до буди, в якій переховувалося робоче знаряддя, та скоренько зладили щось ніби ноші. Зійшли в рів і винесли раненого нагору.

Фогельвандер задумався, що далі робити. Не хотів віддавати раненого до шпиталю, бо це означало би позбутись Трохима. У себе переховувати вмираючого теж годі було.

— Занесемо його — сказав після довшої надуми — до кармелітського монастиря.

Жовніри рушили з раненим, якого прикрили якоюсь веріткою,

що її знайшли були в буді. Коли дійшли до монастирської брами, Фогельвандер казав покласти ноші на землі, а сам приступив до хвіртки та став дзвонити дзвінком.

— Мушу бачитися негайно з ігуменом! — сказав до монастирського сторожа, що з'явився на відголос дзвінка.

— Ігумен тепер саме на хорах, — сказав сторож.

Фогельвандер пішов туди та стрінув на сходах ігумена, що сходив наділ, бо почув був голос дзвінка.

— Слава Ісусу Христу! — привітався Фогельвандер. — Отче ігумене, приношу вам тяжко раненого чоловіка, може вже вмараючого. Це гайдамака, якого вчора під час бунту зранили, а нині хотіли добити. Я заборонив, бо ранений молився і просив прикликати до нього священика.

— Де ж він, нещасний?

— Перед брамою, та, отче, він потребує не лише духової, але й тілесної помочі. Треба заопікуватися ним. Може у вас є свобідна келія, дайте її для раненого, поки не видужає, або не вмере. Не відмовте, дуже а дуже мені на ньому залежить.

Ігумен погодився. Він знав добре Фогельвандера, був сповідником його і драгунів.

За хвилину Трохим був уже в маленькій келії. Обмили йому рану й перев'язали та поклали на чисте ліжко.

Коли Фогельвандер забезпечився так про долю Трохима, поспішив до гарнізонного лікаря Бамбера та попросив його, щоб зараз пішов до раненого. Бамбер, Німець із роду, був тоді славний на всі краї лікар. Уже наступного ранку довідався Фогельвандер від лікаря, що Трохим буде жити. Одна куля нарушила ший, виминула бючку і вийшла сама. Другу кулю витягнув лікар. За які два тижні Трохим може вийти здоров.

6.

Тимохвій Клишко, сотник надвального козацького прапора пана воеводи київського, пробудився і зразу ж схопився на ноги: перед ним, на вороному коні, тримаючи перед собою рушницю, звернену в його бік, сиділа жінка. З-під широкого капелюха, на якого падало яскраве проміння сонця, гляділи на сотника чорні великі очі.

— Хто ти такий? — спитала по хвилині жінка низьким голосом і дуло рушниці неначе наблизилось до сотника.

— Я сотник надвального козацького прапора пана воеводи київського, Тимохвій Клишко, ласкава пані... — випрямився сотник.

Жінка рушила рукою уздечку й повернула коня убік.

— Сотник? — Без шаблі? — Тут? У полі? — спитала недовірливо.

— Я... — заїкався сотник, — по правді кажучи... і сам не знаю, як воно трапилось... хоч власне кажучи... я і сам не знаю, як я зі Львова сюди попав. Але я сотник, присягаю на хрест! — заборонився Клишко.

Чорні очі жінки знову вп'ялилися в очі сотника.

— Ти кажеш, зі Львова?

— Зі Львова, милостива пані, пан вахмістр Порвиш свідком, що

зі Львова, ми ж оба були в гостинниці "Під Лицарським Півнем"... А пан вахмістр тепер у Львові командант, він заступає пана капітана Фогельвандера...

Голосний свист продер повітря, а сотник зі страху відскочив убік і з подивом глядів на жінку, яка стала в стременах і вдруге голосно засвистала. А по хвилині з-за закрута дороги прискакав на коні гайдук і спинився перед жінкою.

— Злізай з коня, повернешся домів пішком! — наказала жінка гайдукові і, звертаючись до Клишка, сказала:

— Сідайте, сотнику, в мене є до вас справа!

Сотник Клишко нічого не розумів, глядів то на жінку, яка перевісила собі рушницю через плече і звернула коня вбік шляху, то на гайдука, який услужливо підвів до нього коня, притримуючи стремено.

— Що воно за чудасія така? — подумав Тимохвій Клишко, тайком перехрестився, щоб ніхто не бачив, та скочив на коня, рішивши:

— Хай діється воля Божа!

І поскакав услід за жінкою.

**

Коли Фогельвандер розпрацвався з лікарем, став роздумувати, що йому далі робити. Умова з Шахином була якби зірвана. Шахин визначив був йому триденний реченець. До цього часу Жид не вивезе своєї невільниці. Але як доставити йому до Бродів пораненого Трохима? Це прискорило б його смерть, а два тижні Шахин певно не схоже ждати. Чи лишити гарну невільницю на поталу торговця душ? Ні, це неможливе!

— Згину радше, а вирву цю жертву з кігтів Шахина! — сказав до себе Фогельвандер. — Моє життя зломане, будуччини не бачу перед собою.

Фогельвандер заставив свій офіцерський патент у лихваря, щоб мати які такі гроші на виправу до Бродів. Дістав від лихваря 500 злотих і пустився йти додому. В Ринку, біля винарні Вірменина Вартановича заступило йому дорогу двох людей. Один з них, Італієць Сабі, авантюрист і газардовий грач, був знайомим Фогельвандера.

— Фогельвандер! — викликнув Сабі — де ж ти бував так довго? А це мій знайомий Д'Сенгаль, — додав беручи за рам'я свого приятеля.

Сенгаль був одним із найславніших авантюристів того часу. Наляжав до масонської льожи та їхав саме до російської цариці, що була великою прихильницею масонів.

Сабі запросив Фогельвандера до себе. Коли всі три знайшлися в його хаті, став Сабі розповідати, який це славний чоловік той Сенгаль.

— Його знають у Лондоні й Парижі, Венеції — скрізь. Всюди приймають його щиро найславніші аристократи, він автор кількох учених книг.

Вихвалюючи так свого приятеля, Сабі не згадав ні словечком, що той славний Д'Сенгаль у Венеції втік з в'язниці, у Лондоні мало що

не повис на шибениці, з Парижа вислали за ним стежні листи, у Флоренції великий князь прогнав його за спілку з обманцями-грачми.

Вечором усі три знайшлися при зеленому столику. Фогельвандер по кількох хвилинах щастя програв мало що не всі п'ятсот злотих. Перед ним лежали вже лише маленькі останки суми, за яку заплатив своїм офіцерським патентом... Перечислив їх дрижучими руками та хотів відіграти від Сенгалья утрачені гроші. Сенгаль відсунув цю дрібну суму, ласкаво всміхаючись:

— Доволі на сьогодні, пане графе. Залишіть їх собі, хай виростуть із них легіони голяндських талерів.

З цими словами витягнув із кишені камізельки гаманець, щоб зібрати в нього виграні від Фогельвандера гроші. Коли так витягав гаманець, випала з кишені маленька мініятюрка із словою кости, впадала на стіл, покотилася і задержалася на останках грошей, що ще лежали перед Фогельвандером. Фогельвандер байдуже підняв мініятюрку, глянув на неї. Здригнувся: на мініятюрці був намальований портрет дівчини, що дуже пригадував Шахинову невільницю. Не хотів вірити, щоб це був портрет в'язненої дівчини, протер очі й ще раз став добре приглядатися. Держав мініятюрку в руці та спитав Сенгалья:

— Відкіля ви маєте цю мініятюрку?

— Або я знаю, — відповів Сенгаль усміхаючись.—Маю цілу галерію європейських красунь, а коли б я тут у вашому місті задержався, показав би вам її. Та чого ви так зацікавилися нею?

— Бо це мусить бути дуже гарна жінка.

— Правду кажете, та я її не знаю.

— Якже ж вона попалась у ваші руки?

— Це ціла історія, та не знаю, чи схотіли б ви її вислухати.

— Краса її мене дуже зацікавила. Розкажіть!

— Тому два роки в Газі я зазнав був з одним багатим банкіром і купцем. Я бував у нього часто. Раз розговорилися ми про альхемию. Я сказав, що я теж студював багато з цієї ділянки. Зложилося так, що до Гаги приїхав був французький агент, який мав перемовлювати в справі великої позички для свого уряду. Мій знайомий банкір дуже зацікавився цим інтересом і хотів узяти в ньому участь разом із дуже багатим Греком, що був купцем і банкіром у Молдавії. Цей мій банкір мав велике довір'я в мої кабалістичні здібності, то й попросив, щоб я спитав мого генія, чи інтерес із позичкою виплатиться. Був при цьому і той Грек. Тимчасом я, мої панове, завдяки моєму знайомству з кардиналом Берні, довідався, що тому агентові відібрали повноважність затижати позичку, бо вже після того, як його вислали до Гаги, переконалися, що це дуже небезпечний обманець. Від кардинала я довідався теж, що кожної хвилини треба було сподіватися, що до Гаги приїде французький кур'єр і буде домагатися видачі обманця. Знаючи це, я міг уже сміло ворожити. Понаписував я найрізніші кабалістичні знаки, поуставляв якінебудь цифри в піраміди, рахував і перераховував та вкінці сповістив: "Не кінчайте інтересу сьогодні, бо наразитеся на величезні втрати. Підждіть терпеливо кілька днів". Уявіть собі, мої любі, наступного дня агент,

прочуваючи щось лихого, втікає, третього дня приїздить французький агент і домагається видачі обманця, четвертого дня приходять до мене банкир із Греком та дякують мені за магичну пересторогу. Яких три тижні опісля той старий Грек стрічає мене знову в Голяндії, кидається мені на шию та благальним голосом говорить: "Пане, рятуйте мене старого! Поверніть мені життя! Шукайте моєї дочки! Мою одиначку, моз щастя!" Питаю, що хоче, що сталося з дочкою. "Пане, — каже Грек — украдено мені дочку! Питайте вашого генія, вашу ворожбу, де я її можу знайти!" І з цими словами подав мені цю мініатюрку, що тепер маєте її у вашій руці. Від Грека довідався я теж, що італійський маляр Тадіні відкопіював багато таких мініатюрок з оригіналу, який йому Грек подав, і нещасливий батько порозсилав їх по різних містах, щоб агенти шукали за пропалою. Ось і вся історія мініатюрки.

— А що ж ви порадили цьому нещасному батькові? — спитав Фогельвандер.

— Що ж я міг йому порадити! — засміявся Сенгаль-авантюрист. — Я знав про його дочку стільки, скільки знав про третю танечницю султана! Та хто хоче, щоб його ошукували, того ошукують. Чому мені не було покористуватися його золотом, коли він був такий добродушний? Держав він мене довго в себе, вкінці, щоб ця комедія скінчилася, я подав йому таку ворожбу: "Бачу твою дочку там, де граничний півмісяць пробивається сріблом на червоному помості, в руках чоловіка з волоссям чорним як ворон, котрий із далеких піль і лісів мандрує".

— Що ж мала значити така ворожба? — спитав Фогельвандер дуже вже зацікавлений оповіданням.

— Ха, ха, ха! — засміявся Сенгаль — або ж я знаю? Я сказав йому, що мені приплило до голови, але я сам не знав, що це могло б означати.

— А Грек був задоволений із такої невиразної відповіді? — допитувався Фогельвандер далі.

— Ще й як! Задумався над нею хвилинку і нараз викликнув розрадуваний: "Вже знаю! Вже знаю! То цей драбуга Бокамп украв мені мою дочку! Ах, яка мудра ваша ворожба! Ви самі не знаєте, які скарби вміщуються у вашій голові! "Чоловік, що з піль і лісів мандрує" "Bois" — ліс, "camp" — поле. "Бокамп" — "чоловік із лісів і піль". О, то Бокамп, напевно Бокамп!

І Сенгаль повторивши ті слова нещасного Грека, щиро сміючись, говорив далі: — Старий Грек пігнав, мов навіжений і відтоді вже я його більше не бачив... Та найцікавіше в усій цій справі те, що хоч я дав "пророцтво", яке мені прийшло на язик, я вказав на людину, що справді була між живими. Оповідали мені пізніше, що є такий пан Бокамп, що він є ваш інтернунцій у Туреччині, та що купує гарних дівчат на Сході. Він має якесь таке слов'янське прізвище, що кінчається на "ський", але я вже забув...

— А, вже знаю! — викликнув Фогельвандер — та то напевно буде Бокамп-Лясопольський, це інтернунцій у Порти! А не пам'ятаєте, випадково, як називається той старий Грек?

— Це фанаріот*), називається мабуть Мавропулос, чи Маврокордато, чи якимось інакше. Та погляньте на другу сторінку мініатюрки, там подане ім'я і прізвище тієї дівчини.

Фогельвандер глянув на мініатюру та відчитав напис: "Еріна Мавродукас".

— А не могли б ви відступити мені цю мініатюрку? — спитав Фогельвандер.

— Ні! — відповів Сенгаль.

— Яку ж вона має вартість для вас?

— Замалу, щоб вам її подарувати, завелику, щоб її продати.

— Себто, що нема ніякого способу, щоб вона була моя?

— Є один. Я міг би програти її. Ставка: один дукат.

— Згода — відповів Фогельвандер і почалася гра за мініатюрку.

Останні дукати зникали з-перед Фогельвандера один за одним. Коли доля рішалася, вкінці Фогельвандер залишився всього з одним дукатом — але мініатюрка гарної фанаріотки була його власністю.

7.

Був уже білий день, коли Фогельвандер розпрощався з Сабі та Сенгалем. Вертався додому з одним дукатом у кишені, але — цікаво — не жалував програних грошей. Подробиці, що їх дістав від масона-авантюриста, вважав багато ціннішими ніж утрачені гроші. Пригадав собі, що лікар Бамбер запевняв його, що Трохим житиме, що за які два тижні може покинути монастир. Прийшло йому на думку, що заки почав би щонебудь робити проти Шахина, щоб визволити Еріну, треба б докладніше розпитати гайдамаку про торгівця душ. Тож Трохим, коли він прийшов був із Шахином до кармелітських шанців, благав його, щоб радше застрілити його, а не видавати Жидові.

Коли прийшов до келії, побачив Трохима, що лежав лицем до стіни. Компанієць обернув голову, а як побачив вояцький однострій налякався. Коли ж розглянувся ближче й пізнав Фогельвандера, наче трохи заспокоївся. Офіцер підійшов ближче до ліжка:

— Трохима, а як вам, легше?

Трохим підвівся трохи, що — здавалося — справляло йому ще великий біль, та сказав виразним, хоч ослабленим голосом:

— То ви, пане ротмістре?

— Пізнаєте мене?

— Чи я вас пізнаю? О, я пізнав би вас ще й за сто літ! Двічі я бачив вас, раз із тією поганською душею, з Шахином невірою... Дру-

*) Фанаріот, назва взята від "Фанар" грецької дільниці в Стамбулі, де є єкуменічний патріархат. Фанаріотами зуть теж тих членів родин із фанарської дільниці, які в 1711-1821 рр. були назначувани на становище господарів дунайських князівств. Цю добу молдавсько-волооської історії зуть звичайно фанарською добою. Тому що грецькі князі брали активну участь у революції проти Туреччини 1820-1821 р., Порта повернула до давнього звичаю, себто стала призначувати на становище господаря краєвих князів.

гий раз тієї ночі... О, я вас бачив, хоч кров мені очі засліпила була. Ви мене не дали добити, наче собаку, ви мене тут до того кляштору приставили. Так що ж, коли тут не наші ченці, це інші монахи якись, тай чоловік навіть висповідатись не може перед ними!..

Компанієць підвів знову Трохи голову, повів довкола очима, глянув на двері та спитав:

— Ви тут самі?

— Самий, пане. Трохим має вам щось сказати, але про це цить, нікому ні словечка!

— Що ж, Трохиме, маєте мені такого сказати? Говоріть сміливо, я не зраджу, зроблю, що буду могли.

— Я вже не боюся вашої зради — говорив Трохим — мені тепер на одго виходить. Скорше я помру, ніж підведуся на ноги, а як умру, то що мені хто зробить?

— Не вмрете. Доктор сказав, що будете жити.

— Е, що там доктор! Доктор своє, а Бог своє. Як не вмру, то не завдяки докторові, а завдяки святому Онуфрієві-чудотворцеві. А як не помру, то й що мені гіршого буде, ніж уже було? Послухаєте, що я вам хочу розповісти, то добре, коли ж ні, то й що порадити?

Трохим підвівся знову видно насилу, яка ще залишилася в його залізних м'язах, здригнувся і сів.

— Трохиме, ляжте — перестерігав старшина — а то вам зашкодить.

— Та що має зашкодити? Мене вже раз ваші драгуни кульками подіравили наче сито, тому три роки буде. Мав я вісімнадцять кульок у тілі, а все ж рачин в село заліз і там заховався. І нічого мені не було... Слухайте мене пильненько, я маю скарб, там золота, хоч квартою міряй. Я вас, пане, так золотом обсипав би, що ніодного гудзика з мундиру не буде видно, але вислухайте Трохима.

Трохим спочав хвилину, відітхнув і говорив далі:

— Декому Бог дав щастя, а мені покаяння... З інших компанійців, що зо мною разом ходили, один панує собі на Волощині, другий аж у Москві і став багатим купцем, третій на шляхтича вийшов — а я от... де опинився... Та коли б я був на волі, нічого б мені не забракло. Пане ротмістре, чуйте добре та й беріть на розум, що я вам розкажу. Зробіть як Трохим порадить, обом нам буде добре.

Фогельандер усміхнувся.

— Не смійтеся, пане, бо то все правда, щира правда, що Трохим говорить. Маю я скарб, великий скарб. Ходили ми купою на Татарів, на Волощину, по тридцять нас ходило. Як біда була, ми йшли на Січ, там окупилися, та — коби весна — далі на виправи! Ми до запорізьких січовиків не належали, до ніякого куреня нас не зараховували. У громаді, що зо мною ходила, було двох компанійців: я і Пук. Він був найстарший. Що ми здобули, то йшло по часті на нас, по часті на Пука. Погана людина був той Пук, поганий та несправедливий. Усіх чимнебудь збував, а собі загарбував багатства. Бувало й таке, що всіх збував по червінцеві, мені два, а решту загібав. Де закопував, то знав лише він і я. Тепер уже скарб і сам Пук під землею. На світі лиш я один знаю, де той скарб, бо Пук знав, що я був вірний

йому мов собака, то ж усе брав мене з собою, коли треба було що докинути до скарбу.

— Говори, говори далі, — захопив Фогельвандер, коли Трохим зупинився на довшу хвилину.

— Та навіщо я маю вам про все розповідати, за рік не скінчив би. Скажу лише стільки, скільки вам треба знати про цей закопаний скарб. Зібрався Пукові знову гарний мішок, треба було закопати там, де вже скарб лежав. Як усе, так і цим разом мав узяти мене з собою до помочі. Та заки ми вибралися на це скрите місце, виявилася зрада. Був у нашій компанії хлопчак, дячків син. Знав він читати й писати, тому Пук держав його при собі. Любив мене цей хлопець, бо я був для нього завжди добрий. Бувало, коли Пук уп'ється та стане катувати бідну дитину, то я з рук Пукових його видаю. Ось і за це любив мене сирота. Каже мені перед самим від'їздом хлопець:

— Трохиме, не йдіть завтра з ватажком.

— А чому ж би мені не йти? Ходжу я з ним літ сім, то й завтра піду.

— А я вам кажу: не йдіть! — каже хлопець, і розповідає мені, що підслухав Пука, як своїй любці говорив, що завтра вночі, коли до того скарбу разом підемо, зглядить мене з цього світу, потім золото забере тай на Волощині собі пануватиме, як всевода.

— На здоров'я тобі, Пуку, песький сину, — подумав я собі— сім літ я тобі вірно служив, а тепер тобі заваджаю! Хочеш скарб увесь забрати собі самому, а мені уста сирою землею заткати, щоб лише ти один знав про закопане золото! Побачиш, гадюко, кому на безголов'я вийде! Мовчки кусаєш, вкушу я теж тебе мовчки. Хлопець не збрехав — усе, що мені сказав, була правда. Ніколи я не ходив без пістолів і кинджала, а силою міг я дорівнювати Пукові. Вибралися ми з повним мішком, було що двигати. Переодяглися ми оба за мужиків, що їздять із сушеною рибою, покляли мішок на віз тай поїхали...

До самого місця годі було доїхати, бо Пуків скарб серед бездонних скелистих ярів недалеко Кам'янця Подільського, близько турецької границі. Як доїхали недалеко Татариськ яничинецькою дорогою вночі, залишили телігу в коршмі. Я взяв мішок на барки, а Пук ішов за мною, але так недовго було, бо я боявся, щоб не застрілив мене ззаду, наче собаку. Нарочно йшов я злою дорогою, хоч і на сліпо міг би потрапити на місце. Пук бачить, що блуджу, пішов уперед, а проклинав мене, що я п'яний, дорога вертиться мені перед очима.

Увійшли ми так між глибокі яри, дорога йшла тепер понад самим берегом безодні. Ніч була темна, хоч очі виколи, на два кроки не збачиш. Пук ступав поволеньки ледве крок за кроком а весь час оглядається за мною. Я слухаю що можу, вважаю: бо ж зрада... Аж чую: к-р, к-р. Ото, знаю, чим воно пахне, не обдуриш ти мене, зраднику... Це Пук курок натягав. Думаю я собі, вже він готов на мене, поганець відвернеться і прийде мені кінець. Нема вже часу чекати й роздумувати. Одному з нас судилася смерть. Сковив я нараз наче кіт, схопив Пука за потилицю та з усієї сили зіпхнув у провалля... Стукнуло на дні в ярі, наче б величезний камінь упав, лишився я серед ночі... Підждав я трохи тай пішов далі у те скрите місце яру,

де весь скарб був закопаний. Вертатися днем боявся, бо драгуни та російські козаци вже тоді густо всюди увихалися. Кого з наших придибали зі зброєю, на паль ішов, або від кулі гинув. Так їм нака-зала ота суча дочка цариця. Всенький Божий день роздумував я, що мені діяти. Думав я і придумав: піти над Телігул під Очаковом, там до рибалок пристати, біду перечекати, а як уже перестануть вішати та на палі вбивати компанійців, повернуся, скарб помаленьки винесу тай житиму собі спокійно на Волощині.

Як ніч настала, вибрався я з поворотом. Лихо мене спокусило вступити по коня й візок до коршми на Татариськах. Ледве вийшов я на ячинецьку дорогу, бачу далеко відділ драгунів, садить просто на мене. Був я зодягнений нужденно, от у цій самій полотнянці, що її бачите; скоренько відкинув пістолі й ніж поза себе на поле, та й думаю собі, напастувати мене не стануть, пустять. Доїхали драгуни, вже зовсім вони біля мене, тай зупинили мене. Я дурень, поклін низенький чиню, виправдуюся, що я сторож у Жида-коршмаря, шапкою землю замітаю. Бог мені розум відібрав: я забув, що хоч на голові волосся відросу, гайдамацький оселедець іще добре знати було. Побачили драгуни оселедець, забрали мене з собою. Хотіли мене на першому-ліпшому дереві повісити, але командант, чи то якийсь людський був чи що, приказав мене вести до Кам'янця. Там уже було багато нашого народу. Вкинули мене в лях, де були й інші.

Трохим знову перервав своє оповідання. Ослабленим легеням раненого не доставало віддиху. Відпочав і знову відізвався:

— Багато вже я сказав вам, а може досить було сказати, що маю великий, закопаний скарб. Та хто зна, чи були б повірили, коли б я так відразу сказав лише, що маю скарб. Так я скінчу, скажу, що дам вам скарб, певно більше заплачу ніж поганець Шахин...

— Чекайте, — перебив Фогельвандер — то ви звідки Шахина знаєте?

— Відкіля знаю Буню, чи пак Шахина? Бо то ми його так і сяк звали, бодай у сконанні вився поганець! Шахин, пане, то був наш купець! Він із чужого маєтку та чужої крові більше мав аніж інші. Ходив за нами, наче ворон за трупом. Усі продавали йому, один лише Пух не продав нічого. Люди не зналися на золоті. Бувало Шахин за відро горілки, баранкову шапку чи кілька пінтів китайки видурив червінців купу, от і купив...

— То ви знаєте Шахина здавна? Скажіть же, чому він так на вас чигає? Знаєте, Трохиме, що Шахин готов був заплатити мені за вас, як за найкращого коня?!

— Та чому б мені цього не знати? Знає він добре, чому я такий дорогий для нього! Для нього моя голова варта стільки, скільки важить той увесь закопаний скарб, бо ж я лише тай Пух знали, де це той скарб. Поснівісте, а не побачите другої такої гадюки, як цей Шахин. Я наражував моє життя і своєї власної крові не жалував. Перед вашими ми ніколи не втікали. Бувало драгуни чи панцерні на нас наступають, ми станемо, шапками поклонимся: "Здорові були, пани ляхи!" тай нумо на них, бувало один наш на ваших трьох ішов, а сміливо й безстрашно... А Шахинові що? Ми що взяли від людей,

пішло між людей. Бувало їдемо до Балти, повдягаємося як шляхта, в кармазини, червоні чоботи, срібло пригорщами розкидаємо між людей, увесь ярмарок горілкою частуємо, нагуляємося доволі, а потім чоловік, як стоїть, у бочку дьогтю скочить — і так знову без грошей вертається між своїх.

— Але що з тим Шахином? Що знаєте більше про нього тай чому так боїтеся його? — перебив Фогельвандер.

— Чому боюся Шахина? Або ж то я не знаю, що мене чекає, коли б я попався йому в руки? Шахин від драгунів купував наших наче худобу, за Дністер гонив, Туркам в Очакові, Хотині, в Бендерах продавав. От зо мною в лъоху сидів Шахинів наймит, що його взяли були за гайдамаку, то він мені розповідав, що Шахин із нашими робив. Хто що де хто захопив, то при собі не носив, ховав, де міг, чи в дупло, чи в степу в траву запорнав, де далось. Шахин знав про те, а як якого де відкупив, то брав на муки, голодом морив, води не давав напитися, приском припікав, щоб довідатися, де закопав золото. Він усе те між Турками робив, на бусурменській землі, там йому було безпечніше, а баша взяв окуп, то й не жаль йому було християнської крові.

— А про Пуків скарб він теж знає? — спитав цікаво Фогельвандер.

— Говорив мені той сам його наймит, що сидів зо мною в Кам'янці та й тут у Львові, що він увесь час шукав мене та про мене розпитував. Довідався він про скарб від Пукової коханки. Коли Пук із тієї нічної виправи до скарбу вже живий не вернувся, то вона вже знала, що або з неї згинув руки, або Ляхам попався. І от дурна баба виговорилася перед Шахином. Одначе вона не знала, де саме Пук закопав скарб. Шахин мене шукав, усюди шукав, аж дізнався від інших спійманих гайдамаків, що мене туди, до Львова пригнали. Прилізла тут за мною гадюка... Хотів мене від вас купити, але ви хіба Бога не мали б у серці, кров християнську віддавати на страшні муки. Радше мені згинути на палі, або від кулі чи на шибениці, то як уже воля ваша.

Тут знову перестав Трохим своє оповідання та своїми маленькими очима допитливо вдивлявся в офіцера. По хвилині надуми сказав Фогельвандерові:

— Хочете мене продати, то продайте тому, хто дасть більше. Продайте Трохима Трохимові. Слухайте ж тепер добре: зробіть ви угоду зо мною. Я вас поведу до скарбу, щоб ви знали, що не придумав я казки про закопаний скарб. Поведу вас, як лише Бог допоможе мені на ноги підвестися. Поділимо скарб на три частини, на три рівні частини: одна Богові, друга вам, третя мені.

— Трохиме, а може цей скарб Богом проклятий. Навіщо нам його й Богові?

— Хто зна, ви пан, ви вчений, але ж бо ченці добре знають, що Богові миле. Ченці у Веречанці говорили мені, що Бог прийме мою жертву як покіття. Я збудую монастир, шість ченців будуть молитися за мною душу як день так ніч. Один перестане другий зачне, то чейже вимолить мені прощення.

— Ви може все ще думаете, — говорив Трохим далі, коли бачив, що офіцер нічого не відповідає, — що все це неправда з тим скарбом, що я лише хочу вас обманути, аби ви мене вільно пустили. Доки я вам скарбу не покажу, хай я буду ваш слуга, ваш невільник. Держить мене на ланцюгу, поки зовсім не видужаю, а потім ходить зо мною в те місце, де скарб закопаний. Тоді я щойно буду вільний птах! Тепер я скінчив, пане, та ще лише раз скажу: не видайте мене Шахинові!

Фогельвандер нічого не відповів Трохимові, а вийшовши поступив до ігумена:

— Отче ігумене, — спитав — чи з цієї Трохимової келії легко можна втекти?

— Келія має сильно закратоване вікно, мур грубий, вікно високо.

— То добре. Я й забув про те. Та від сьогодні буде тут перед дверми келії стояти вояк!

Не дав навіть щонебудь відповісти монахові, а зник у довгому коридорі.

8.

Коли Фогельвандер покинув Трохимову келію, мов задурманений стільки таємничими й загадочними вітками, йшов вулицями Львова наче не свій. Думка за думкою тиснулася до голови, але ніякою не міг спокійно зайнятися. Реченець, який дав йому Шахин — три дні — вже минув. Шахин, певно, не схоче чекати так довго, вивезе, чи продасть гарну Грекиню. Годі ж відкладати тепер справу з дня на день. Треба попросити в команданта довшої відпустки, взяти з собою кількох людей і насилу вирвати нещасну жертву з кігтів Шахина.

Пішов просто до квартири команданта Львова, Коритовського. У ждальні сказали Фогельвандерові, що командант дуже зайнятий, власне тепер у нього є львівський староста Кіцький та маршал трибуналу граф Шептицький. Фогельвандер чекав довгенько, та врешті двері відчинилися і в них з'явився командант Коритовський.

— Ординанс від ротмістра Фогельвандера ще не вернувся? — спитав командант.

— Я тут! — відізвався Фогельвандер.

— О, то дуже добре, я вже втретє послав по вас ординанса.

Оба ввійшли до бічної кімнати. — Чи ви знаєте, що діється?

Фогельвандер не відповідав, наче не зрозумів питання.

Командант говорив далі:

— Конфедерати яких дві-три милі від Львова. Говорю до вас щиро: ви були поганим офіцером, та я й не дуже дивуюся. Відносини в нашій нещасній країні не такі, щоб помагали виробляти зразкових офіцерів. Дуже погано в нас. Ніхто нас не шанує. Шляхта не хоче платити. Тож і не дуже дивуюся, що ви пішли були на злу дорогу, шукали щастя в газарді. Тепер матимете нагоду поправитися. Ваша сотня драгунів майже виключно німецька, тож знає що таке дисципліна. Ви служили у французькій і німецькій арміях, то теж повинні знати, що це таке дисципліна. З вашими драгунами боронитимете Бернардинських шанців а Нарвой, що теж вийшов із німецької шко-

ли, стане на Кармелітський шанцях. Конфедерати можуть бути тут уже завтра, що гірше, можуть бути ще й сьогодні вночі. Я скінчив.

Фогельвандер вийшов із команди, яка була в ратуші. В душі хотів, щоб справді конфедерати з'явилися ще сьогодні, щоб він знову мав волю і міг таки просити відпустки. Та всенький тиждень не чути було ні стрілянини, ні сліду не було від конфедератів. Нарешті одної темної ночі почулися гарматні постріли. Гранати стали падати на передмістя, опісля й на саме місто. Кілька гранатів упало на Кармелітський монастир, загорілася монастирська вежа. Щойно тоді конфедерати стали наступати на оборонні вали. Завдяки німецьким драгунам наступ відбито, конфедерати ж пропали, мов би їх і не було.

Як стало сходити сонце, не було конфедератів уже теж і в околицях Львова, скрізь царила тишина. Пополудні Фогельвандер знову вибрався до ратуші просити урльопу в команданта.

— Пане команданте, — говорив він, коли знайшовся перед командантом — мені пощастило зробити відкриття, яке вояцька честь приказує мені виявити його і вам. Тому кільканадцять днів назад один із гайдамацьких в'язнів, якого мали добити на шанцях, виявив мені цікаву тайну. Лежав він у рові тяжко ранений та, як побачив мене, благав, щоб дарувати йому життя. Я заборонив воякові дострілити його. Раненого віднесли до монастиря, доктор Бамбер урятував йому життя. Коли ж я його пізніше відвідав, він був уже набагато здоровіший та став мені розповідати широко, що знає про закопаний гайдамацький скарб, що дав би мені його. Якщо б ми пустили його на волю, то запровадив би мене до ліса де той скарб закопаний; але де закопаний, це знає лише він один і більш ніхто в усьому світі.

— Його оповідання про скарб — запримітив командант — може бути правдиве, може бути переборщене, але й може бути зовсім неправдиве. В усякому разі мусимо розглянути цю справу. Підете зо мною до старости Кіцького, він спіше ваші зізнання урядово, а опісля поступимо до монастиря щераз добре випитати цього гайдамаку.

Фогельвандер вийшов із командантом. По дорозі розмовляли живо про зізнання Трохима, коли нараз наздігнав їх якийсь задиханий чоловік. Це був монастирський сторож.

— Пане ротмістре, пане ротмістре, — говорив скороговіркою — вганяю за вами вже цілу годину. Був у Бернардинів, був на квартирі, на вартівні, в унтерштабі...

— Чого ж хочете в мене? Говоріть же тепер, коли знайшли мене.

— Нічого не хочу, — говорив, виправдуючися сторож, — але о. ігумен хоче конче, щоб я пана ротмістра повідомив, що той гайдамака, як його звуть компанієць...

— Помер? — перебив нетерпеливо Фогельвандер.

— Утік, не помер! — викликнув сторож.

— Якже ж це?

— А під час того, як конфедерати стали обстрілювати місто. В монастирі зчинився страшний переполох, коли загорілася вежа, вояк, що пильнував дверей його келії, поступив на кармелітські вали, а той хитрий гайдамака вдавав, що вмирає. Нині ранком дивиться брат Гавдентій — гайдамаки нема, шукає о. ігумен — нема, заглядаю і я всюди — ніде нема!

(Далі буде)

Проф. д-р Григор Лужницький

УКРАЇНСЬКИЙ РИМ

Уже в часах раннього християнства в Україні, — незалежно від церковно-єпископальної залежності Києва, тодішнього джерела християнства на слов'янському Сході Європи, від царгородського патріархату — наші визначні владники й діячі тужили і мріяли про створення русько-українського центру в серці всесвітнього християнства, яким є Рим — Ватикан. Але ці релігійно-культурні зв'язки Русі-України з Римом, від часів раннього християнства, хоч і відомі й не раз підкреслювані, як нашими так і чужинними науковцями-дослідниками, губляться на сторінках історії слов'янського Сходу Європи, а маючи в більшості політично-релігійне насвітлення, часто-густо стають власністю не українського, а чужих народів. Помилковий, а то й фальшивий підхід українських істориків, відділювати історію Церкви від історії України та вважати Церкву якщо не "внутрішньою справою" то принаймні "окремою" ділянкою і глядіти на Церкву як на виключну ділянку богословських наук, спричинив те, що всі русько-українські зв'язки з Римом стали (як дотепер) власністю чи то Польщі, чи то Литви, чи то Московщини-Росії. І досі ще немає в нас історично-психологічної — а такої для перевиховання нашої духовності необхідної — праці про впливи (і то вже від часів раннього християнства на Русі-Україні) Апостольської Столиці — Риму на українську духовність, впливом яких то впливів була та власна християнська культура Старої України, що не тільки дорівнювала, але й перевищувала культуру своїх сусідів.

Що більше, не тільки українсько-римські зв'язки стали власністю

чужих народів чи держав, але навіть і поодинокі наші видатні владики, чи скажимо, події із життя поодиноких наших владик є занотовані не на сторінках "українсько-римського літопису", а на сторінках... польської монографії про "Жице польське в Ржиме в 18 веку" (Мадей Льорет, Рим, без року, стор. 384). З цієї ж (до речі дуже цікавої і багато ілюстрованої) праці довідуємось, що в 1740 р. (стор. 25) прибув на вищі студії до Риму "Лев Шептицький, майбутній львівський уніятський єпископ", а (стор. 161) "дня 16 березня 1741 р. докторизувався о. Людвик (Лев) Шептицький, пізніший уніятський львівський єпископ і київський митрополит" (стор. 173) "із правничих наук".

Не був це поодинокий випадок, бо як читаємо далше (стор. 225) "при прізвищах греко-католицьких священників додавано "презбітер рутенус" або "рітус греці" (руський священник або грецького обряду) і, нпр. у серпні 1766 р. приїжджає (до Риму) парох Іван Черкевич зі скаргою на київського митрополита Володковича, який замкнув його до в'язниці. Священники греко-катол. обряду їхали звичайно ще далше на південь, до гробу єпископа св. Миколая".

Мріяв про створення такого українсько-римського центру один із найвидатніших наших владик, єпископ-піонер Кир Сотер Ортинський ЧСВВ: будучи в червні 1913 р. в Римі, стрінувся Кир Сотер з видатним нашим діячем, графом Михайлом Тишкевичем, пізнішим послом УНР при Ватикані. Згодом (граф М. Тишкевич, Уривки із спогадів, Літ.-Наук. Вісник, 1929, кн. III, стор. 229) граф М. Тишкевич згадає: "Унія в Римі робить враження якоїсь далекої бідної родички... Не знаю, чи з приводу недоцінення ідеї сполуки східніх народів, чи з малої дбайливости про них (хоч треба признати, що й польські костели в Римі бідненькі), я взяв собі до серця цю справу, коли по кільканадцяти роках потім, приїхав до Риму, як представник України. Звернувся я до вищих достойників ватиканських із проханням віддати одну з найкращих ватиканських базилік, а саме величаву церкву св. Павла на Богослуження грецького обряду... Ще перше мав я нагоду поговорити про цю справу з нашим американським єпископом Ортинським. Він із властивим собі завзяттям підтримав мою думку і вже хотів збирати в Америці фонди на збудування собору в Римі на зразок київської Софії зі золотими банями..."

Сьогодні собор Св. Софії, Премудрости Божої, і Український Католицький Університет ім. св. Климента папи в Римі завдяки Верховному Архиепископові Кардиналові Кир Йосифові стають дійсністю.

Два джерела нашого духово-гуземного життя: університет — джерело знання, яке веде нас до Бога, і церква, яка нас навіки сполучає з Богом.

Ледве чи наш український загал усвідомлює собі історичну вагу цих двох подій, що їх започаткував Блаженніший Кардинал Кир Йосиф, який — як знаємо з його минулої діяльності у Львові — Богословську Академію хотів перетворити на Український Католицький Університет. Політичні події не дали Кардиналові Кир Йосифові здійснити цей задум, але Боже Провидіння вказало виразно, де має постати "Центро ді студії суперіорі україні — а Рома". Не де інде, а в Римі має постати центр найвищих українських студій. Коли ж ми

підійдемо історично до цього задуму, що його здійснює Кардинал, то відразу знайдемо відповідь: бо Україну криваво й насильно віддерто від її духової батьківщини, Апостольської Столиці. А wraz із Україною попали в лабеті віроісповідної неволі й інші слов'янські народи Сходу Європи. І хіба ж ми забули величні слова великого Папи Урбана VIII, що ми, Українці, маємо повернути Схід "до одного стада й до одного Пастиря"?

І знову ж коли під цим кутом підійдемо до створення Україн-

Церква Св. Софії й Університет ім. св. Климента в Римі

ського Католицького Університету ім. св. Климента Папи, то цей центр найвищих студій не тільки є тяглістю в нашій історії, він не тільки нагадує нам історичний собор наших владик 1147 р. на якому чернігівський єпископ Онуфрій заявив, що наші владики мають право вибирати митрополита, а що до поставлення його, то не має ніяких труднощів, бо "в нас єсть глава св. Климента (папи)", але теж і надале нам, як щодо пролиття мученичої крові в минулому й сучасному, так і щодо чисельного росту право першенства серед усіх Церков Сходу. З хвилиною здвигнення центру найвищих студій у Римі, ми науково стали в проводі всіх Церков Сходу. Бо ні одна вітка з низки Східних Церков, об'єднаних з Апостольською Столицею, не має найвищої наукової установи, якою є кожний університет у серці християнсько-католицької всесвітньої Церкви, в Римі - Ватикані.

Безумовно, що в минулому, з уваги на верховодство, чи то перевагу латинської Церкви, не можна було цього досягнути; осягнуто це силою мученичої крові й ісповідництва наших владик, священників-

КИЇВ, ВІЧНЕ МІСТО

III*)

Тепер, якраз приходимо до того, що повинно цікавити кожного дослідника української еліти: що ж єднало ті творчі одиниці? Що давало їм розгін, і відчуження керми, і нестрим до будови й керми першої імперії на просторах: Ельба — Урал? Що давало їм віру в боротьбі з сотнями племен і народів довкола, від Сетів і Литовців аж до Уральців і Арабів? У чому була *вісь духовости* Міста?

Мусіла б це бути така думка, така синтеза відчуття життя, що заступала б усі покуси відділення, приєднання до чужих вір і звичаїв, покуси вигідного життя серед туранських земель, чи потяг до високих місць у молодих, західніх державах. Мусіло б бути щось, що дозволяло тим людям так легко умирати під прапорами і знаками Києва?

Отже така легка *смерть* може бути тільки з переконання, що ніде життя не виявляє себе досконаліше, довершеніше, як у культурі й цивілізації Руського Міста.

Зрештою, вміння вмирати за щось своє — цього ще замало в будові духовости. Духовість Києва мала в собі на початку вже зародки чогось, що приневолювало одиниці до, може, найтяжчого: до переборювання себе, до підпорядкування себе якійсь духовій і реальній ерархії. Найамбітніші постаті самохитів ставали щаблями ерархії, бо інакше ця ерархія не була б довший час такою міцною. Мусіло бути глибоке і повне відчуження постаті володаря в тих будівничих нової культури. Якийсь ідеал людини стояв перед духовими очима будівничих Києва. Ідеал, тип — такий сильний і такий виразний, що вони, живі люди, почували себе тільки функцією, рисою, однією з чинностей тієї Довершеної Людини, а цілий

*) Початок у "Календарі Просвіта" 1969, стор. 45-52.

"УКРАЇНСЬКИЙ РИМ" — закінчення

душпастирів, ченців і черниць і тисячів-тисячів вірних, які зложили своє життя і муки у стіп Божої Премудрости. І тому Боже Провидіння доручило нашому Первоєрархові-Ісповідникові здійснити те, про що сторіччями мріяли наші владки, бо "посів крови доспів", щоб у Римі-Ватикані постає український собор Премудрости Божої під опікою Якої ростиме й розвиватиметься сперта на Божу Правду правдива і нефальшована українська наука.

збірний організм Києва, цілу його складну єрархію вважали за найвідповідніший вислів тієї людини.

Що ж стало віссю чинів "гордих молодців" Міста? Що уніфікувало його культуру? Який образ був у серцях тих, що здобували простори від сусідів, що об'єднували собою велетенську територію київського володарства? На якому підлозжі зріс той ідеал?

Про те свідчать найстаріші пісні і найстаріші документи Києва. Вияв душі Міста звучить у кінцевих словах трактатів князя Ігоря і Святослава з Греками в 944 і 971 році. Зобов'язавшись дотримувати договору, київські воїни, всуміш християни й погани, клянуться, що в разі зламання умови: "нехай вони не будуть мати помочі ані від Бога, ані від Перуна", далі, нехай їхня зброя, мечі й стріли обернуться проти них, а власні щити їх не заслонять; і вкінці *найтяжче закляття*: "і нехай будемо рабами в цім віці і в будучім".

Дослідники не звернули уваги на цю подробицю, а однак це здається перша згадка про характер будівничих Києва—оця грізьба, може більша від страху перед власною релігією, перед воєнними невдачами, грізьба невірництва для них, одвічно і довічно вільних!

І це препишне і глибоке почуття свободи - волі — лежить у глибині духовости Києва, Вічного Міста, лежить у глибині його великої культури. Тільки при таких відчужанні світу можна накладати на себе найбільші обов'язки, ставити завдання матеріальні і духові, творити і здобувати.

Ця вольність була ще чимсь різним від вольности інших людей. Будівничі Києва знаходили утвердження своєї *вибраности* у власній релігії. Як погани, вони були внуками сонця — Даждьбога; пізніше як християни вони вірили, що треба тільки жити в любові між собою, а "Бог буде в нас і покорить нам наших ворогів". Здається, що ті воїни, князі й купці, вставши рано, за радою "Поучення Мономаха", віддавали "ранішню похвалу Богові, а потім" *сходячому сонцю*", як вільні і вибрані улюбленці вищих сил.

Ченці Києва тільки підносять те почуття вибраности: адже ж відомо, що лампада землі Русичів висить перед гробом самого Господа, і в Великодню ніч вогонь із неба сам запалює цю лампаду, а минає при тому лампади від інших, гірших земель світу.

Мабуть ченці ж і взагалі християнство допомогло остаточно зарисувати ідеальну постать людини-володаря. "Поучення Мономаха", що в ньому сучасні дослідники знаходять відбиття моральних ідеалів іншого великого народу — Британців, у простих словах дає нам той образ. Образ людини в "Поученню" — це вислід великої духової культури, це зеніт духовости Києва. Моральність "Поучення" має характер нормативний. Це — зразок і *мірило*.

Є в тім "Поученню" ціла людина, що кермує власною і чужою долею. Синтеза ідеалу на століття, синтеза з поганської віри в переможця, і з християнської віри в загально-людське. Є там пристрасні речення про лова, що, як каже історик, "упродовж багатьох тисячоліть наклали на психіку Русичів незмінний вислів"

(Келтуяла). Є й такі слова, що зичливо відкривають усі людські слабості підвладних на війні і в спокою, є слова і про людські слабості самого володаря. А поза всіма цитатами з релігійної літератури і бідканням над короткістю життя людини, — виступає одна думка: будь хоробрий і перемагай життя в усіх його проявах.

Минуло кілька століть. Ті Русичі-Кияни, певні своєї свободи, сильні вірою у власну вибраність і довершеність своїх ідеалів, зробили багато для своєї країни, що сталась "відома і слишима всіми кінци землі".

Потім у половині XIII-го століття, коли вже настали гірші часи, роздумує десь на вигнанні Киянин, як то в границях "від Угорців і до Поляків, від Чехів і до Білорусинів, від Білорусинів і до Литвинів, від німецьких земель і до Карельців, а звідти до Істюга, до хвилястого моря, а від моря до Болгарів, Буртасів і Черемсисів та Мордві — все було покорене Богом християнському народові і великому князеві київському". ("Слово о погібелі руських землі"). Згадує, як сиділа тоді тихо Литва в своїм болоті, як покірно платили данину народці над Волгою й Окою, як боялись походів Києва Німці й Угорці, а навіть сам Константинопіль платив окуп володареві Києва.

Незвичну красу на землях Києва, в їх озерах, ріках, горах і дібровах знаходить сучасник. Подиву гідне те все, і подиву гідні ті, що панували над тими землями — "князі могутні, бояри шляхетні і премногі достойники", та інші будівничі Міста.

Тепер, коли по поході Татарів ясно стало, які великі сили стримувала, які гострі суперечності рівноважила самим існуванням імперія Києва, огортає його одне почування, — *подив*.

IV.

Похилилися київські білі корогви з червоними буцвучками, і все слабше тримали свої пурпурові щити оборонці Києва. Як фанфара розпачливої боротьби звучить тодішне "Слово о полку".

В татарському літописі мурзи Мурата є відомості про рр. 1240 до 1241. Сказано там, що син Джингісхана, Джунджіхан, покорив край Сигнак, Хорезм, Дешт-Кіпчак, Україну, Крим, Валахію, Трансильванію, Угорщину, Польщу й інші землі. Край ті передав Джингісхан синові Джунджі-Батиеві, як улус: приділ.

Не так давно. — завдяки тенденціям чужинних істориків, уважали за факт повне спустошення Києва і довколишніх земель після татарського погрому. Потім київська "пустеля" почала ніби потрохи залюднюватися колоністами — на думку одних учених (польських) із Польщі, на думку інших — із Галичини й Волині. Ще інші (московські) хочуть відшукати сліди масової міграції Киян і взагалі Русичів на північний схід, до московських земель.

Тимчасом мандрівець шість-сім років пізніше, по погромі Києва, хоч і віддає у своїх записах пригноблений настрій Киян, але одночасно нотує зустрічі з київськими боярами й вельможами та велику кількість купців із Польщі, Візантії, Австрії, Італії і Франції (*Пляно-Карпіні*). "Звернім, нарешті, увагу й на те, — каже

історик, — що розславлена руйнація міста не зачіпила ані Печерського монастиря, ані Св. Софії, з її славнозвісною "Нерушимою стіною", ані багатьох інших церков і монастирів". (О. Андріяшев). Взагалі роля Батия в занепаді Києва трохи перебільшена. Адже ж нищення Києва відбувалося, хоч може і в менших розмірах, але й давніше, в 1169 і 1202 рр. "Багато Київ пережив руйнувань, але ту ролю, яку накидували Батиеві, з далеко більшими підставами треба приписати татарським погромам XV віку — Едігея й "перекопського царя" Менглі-Гірея". (Ф. Ернст, Київська архітектура XVII віку). В 1416 р. Едігей жорстоко спустошив Київщину, спалив Київ та Київо-печерський монастир і "від того часу згубив Київ свою красу" — пише автор Густинського літопису в половині XVII віку, та аж у 1482 Менглі-Гірей остаточно нищить Київ, як місто. В 1493 р. людність Київщини вперше ставить сама опір Татарам, але це вже початок нової доби історії України.

Зрештою, якщо б ми прийняли тезу московського історика С. Соловйова, його протиставлення міцноти західного будівельного матеріалу — каменя, і нетривалости руського матеріалу — дерева, то й тоді Київ, а за ним і Новгород чи Псков не різнилися б під тим оглядом від великих міст заходу, тобто мали якусь кількість камінних будівель (знаємо про кільканадцять церков у Києві). Знаємо зрештою хоч би й про пожар Лондону в 1212 р., що цілковито спалив це дерев'яне тоді місто.

Річ не в спалених і зруйнованих дільницях. Адже ж Батий нищив три роки Угорщину, але вона відродилась; не менш жорстоко поведився і в Галицько-волинському князівстві, а проте вже по 16-17 роках князь Данило іде в похід на Побожжя і Потетерев'я, скеровуючись безпосередно проти Татар. Зрештою знаємо про іншу північну країну, що використовувала династичні сварки в орді і визволилась досить легко з-під Татар. Також знаємо, що досить швидко по походах Батия орда починає ставитись байдуже до своїх руських провінцій; по смерті хана Бердибека, в 1359 р., і Київ переходить, коли Ольгерд переміг Татар, у склад Литовської держави.

О. Андріяшев у своєму "Нарисі історії колонізації київської землі", роздумуючи над тим, що сталося в Києві по погромі Батия, зазначає: "якби на чолі київської землі стала в цей час така видатна людина, як Данило Галицький, то можна гадати, що міт про повне запустіння її ніколи не існував би".

Найважливіше в занепаді Києва. Вічного Міста — це *заламання диховости його еліти*. Не воєнні невдачі, не пожари складів і церков — лише занепад духа. Не брак людей, лише брак Людей. Як це сталося?

До питання цього підходив ще Костомарів у своїх статтях в "Оснозі". Він підкреслює "багатство, люксус і веселе життя" Києва. Туди спливали рікою і данини з цілої велетенської імперії, і користь з торгівлі внутрішньої й зовнішньої. Це змінило передовсім побут Києва-завойовника на побут Києва-роскішника. До характеристики побуту керівних верств і міського торговельного люду Костомарів притягнув билини з їх яскравими постатами та живою

побутовістю, а також легенди народні, легенди з літопису, і окремі твори, як "Моленіє Данила".

Істотою того побуту, центральною подією, віссю забав і втіх — був бенкет. Бенкет, безжурне вживання того, що принесли йому попередні війни, добра адміністрація земель і торгівля з далеким і близьким Півднем та Південним Сходом. Все, що тодішній світ мав найкращого, все було на торговицях Києва, у його ювелірів, у заїзних дворах і публичних домах. Емалії й золотарські коштовності, благовонності й солодкі вина, предивні страви, убори, оздоби і прегарні, продажні жінки.

Зрештою, не лише серед жінок була продажність. "Як узагалі в кожному торговім місті, де люблять багатство, де своєрідний комфорт сталять понад усе, — і людина в Києві ставала продажною... При такій свободі і своєвільству, при допливі різнохарактерного люду з близьких і далеких країн — не диво, що від цього стародазнього періоду нашої історії збереглися риси, що вказували б на низький тодішній рівень моральності". (*Костомарів*).

У пам'яті сусідів і самих Українців залишилися постаті *цих людей бенкету*, лицарів уживання життя. Ненажери і п'яноголови, хвальки й шибайголови, джигуни й бабодури — їх не бракувало серед Киян. Джигунство було в пошані, і при столі нахваляється київський дружинник, як гуляв він по-молодецьки від країни до країни, аж заблукав до короля. А там батьки родин, почувши про прибуття київського паливоди, почали замикати свої доньки за тридев'ять замків, за тридев'ять ключів. Чурило Пленкович із білини, це — власне той чарівливий модник, чепурун, кружитель жіночих голівок, рафінований і зухвалий старокиївський Дон-Жуан, Лєвеляс.

Що ж до жінок із занепаду Києва, то про їх легкодушність і кокетерію згадує ще Даниїл Заточник (коло XIII ст.). Можливо, що тоді вже з великокняжих палат, із гридниць йшов той деморалізаторський вплив. Київська кокетка причаровує собі коханців і змічає їх одного по одному, як їй підшепче примхливий настрій. До здобуття коханця помагає зводниці не тільки вміння оперувати своїми жіночими привабами, але й таємні відомості, чари, — може поинесені з далекої Сирії чи Єгипту. Київська Цирцея, Марина Ігнатівна, уміє приворожувати і ласкавим словом і чарами, — обертає людину в звіря, і сама, чарівниця, вміє покинути людський образ, коли того вимагає хвиля.

Саме здобування жінок перестає бути виявом сили, зручності, сильної мужськості, — багатство заступає все. Ось наприклад, з далекої чужини, власною фльоютою прибуває во Києва "хупавий молодець" і хоче здобути Запаву Путятишну, небогу великого князя. Пісня нічого не говорить ані про вроду, ані про сильну руку чужинця, лише вилічує його багатства та багаті подарунки для великого князя і великої княгині, давунки витончені, де "хитрощі були царгородські, та й мудрості ерусалимські". А серце князівни Запави здобуває чужинець не чинами відваги, навіть не сам здобуває. — його "ятлики, люди роботні", теслі будують князівні багаті тереми, де сипляться червінці й усе блищить золотом.

Провідні групи Русичів проводять у століттях занепаду моральності Києва боротьбу за трон, як боротьбу передовсім за матеріальні користі, як за символ життєвої вигоди, бенкет. До боротьби тієї людність Міста мабуть відносились, що далі, то байдужіше. Бачимо, як легко наступає зміна князів, як усе легше преторіяни Києва висувають свого кандидата, протиставляють іншому, як усе частіше кличуть на допомогу чужинців. Правда, народ Києва не став рабськи покірний, але за те признавав кожному незаконну владу, коли його приманили матеріальними вигодами. "Кияни легко приходили до признання княжої гідности злочинцеві". (*Костомарів*). Нсвий великий князь — це був символ нових утіх у київському бенкеті, де все більш затрималася різниця між "мужем київським" і першим ліпшим чужинцем, купцем чи насмним вояком. А однак, ще недавно той муж київський дивився згори на всі народи, що його оточували, і, титулюючи свого зверхника великим князем, звав інших королів європейських тільки князями ("Хожденіє Даниїла" в пол. XII ст.).

Київ не впав у боротьбі з кочовиками — з Половцями, чи Татарами. Важку війну витримав насамперед його дух лицарськості і жертвенності, нищений звичайною жадібністю, захланністю в уживанні світу. *Зріст духової розпусти — ось перший найбільший удар для Вічного Міста*. Футра соболіни, безцінні "камки білохрущаті", золотоверхії теремі, "де музика гримить", іства перемінні", "столування, почесні столи" все більше заповнюють світогляд людей Києва. Багатство і розкіш не покидає їх і під час воєнних походів: стріли їх "перевивані аравитським золотом", лати і кольчуги їх срібні, або грають золотом, навіть на бойових кораблях замість счей на дзьобі — самоцвіти, а бойова вежа начальника обтяжена важким оксамитом.

Життя в Києві стає символом розкошування, провідні верстви, ці козишні будівничі мілітарної сили Міста, — тепер розкішники. Один із перших польських вождів, хоробрий "Болеслав, прийшовши з поміччю для Святополка, і сам згубив свою переможну міцність, а військо своє знепутив та знеслили... Багатство, розкіш і веселе життя причарували кожного, хто лише зміг оселитися серед Киян. Піз століття після пригоди з Болеславом Хоробрим те саме сталося з його внуком Болеславом Сміливим: "тут Поляки забули і про свої жінки в Польщі, і про свої двори й господарства". Знаємо, що польська легенда приписує смерть святого Станіслава Костки мечеві свого короля за докори, що король, повернувшись із Києва, набрався звичаїв розпусних і примхливих, негідних скромної Польщі. Не дармо ж друга польська легенда оповідає про пощерблення меча — сили польського короля в Києві.

Місто-сибарит, препишний розкішник, — так дивились на нього сусіди. Так про нього довго ще будуть співати, визволені з-під ярма Руси, "руськіє" смерди на Вологодщині, так буде говорити про нього середньовічний, готицький Захід.

Та от зміцняється наступ кочовничих племен, а "від пари кінської місяць і сонце померкнули", а "від духу татарського не можна нам хрещеним живими бути". Київ виступає насупроти. Він мо-

же вже не досконалий володар, як у вв. VIII — XI, але ще воїн і організатор. "Пожадливість і порив до насолоди життя, хоч і обнизили моральність, але не знищили в народі войовничого елемента, не doprowadили до такої розпещености, коли народ стає нездібний і до спільної справи, і до спільної самооборони".

До самого кінця не забракло Місту гідних оборонців чести і відважних, шанованих навіть ворогом, полководців як от тисяцький Дмитрій у 1240-му році. Не бракувало військового духа і дружинам Русичів, — ще й тепер "Богородице, Дівице", їх пісню, під Грунвальдом співають із певними доповненнями польські війська. Наука військової тактики Києва багато дала сусідам: вчився її Олександр Невський у самому Місті, а (як подають новітні дослідники) воєвода-стратег, Русич, стосуючи вишкіл Києва, розбив Татар під Куликовим полем. Молоді держави, одні коротше (Литва, Польща), другі довше (Молдава до полов. XVII ст.), треті аж донедавна (Москва) трималися традицій і навіть мови дипломатії й адміністрації Вічного Міста.

Але те все був лише відступ, а не наступ культури і провідних верств Києва. Бо хоч зісталось багато військових, багато адміністраторів і дипломатів, — але вже не було духа володарів, будівничих, законодавців...

Тому далі то вже історія міста Києва, історія того, як у 1472 році "на Києві князі престаша бити, а вмісто князей воєводи насташа". Про історію міста Києва, про відродителя його святощів, Петра Могилу, і його політичних опікунів, Гетьманів і Війська Запорізького, можна було б іще багато пригадати. Особливо про вік XVII-XVIII. Лише то вже не буде історією Міста, великого своєю культурою, енергією, розмахом, одним словом — характером.

Чужинецька моральність, нижча від київської, навіть у часах занепаду Міста, опановує землі Руського Риму. Опановує північні землі. Пише Герберштайн про Новгород Великий: "народ був тут вельми освічений (humanissima) і чесний, а тепер став повний зіпсуття, без сумніву заразившись московитською розпусністю, що принесли з собою зайшли сюди Московіти". Про іншу домінію Києва, Псков, нотує "освіченість і м'які звичаї Псковитиків змінились на московитські звичаї, що є під кожним оглядом гірші".

Буєство і сваволя" правидею й лівидею" нищать західні землі, навіть у центрі над Тетеревом і Богом творяться анархічні групи "людей татарських", болоховців. Еліта Києва порозбрєдалася по окраїнах, по князівствах суздальських, литовських, молдавських. Нема голосу, що їх кликав би назад до Міста. Не звав їх до себе великий зміст.

Зміст той вийшов із Києва, коли загасло світло Золотих Воріт, так, якби дійсно виніс їх на своїх плечах багатир Михайлик із народньої легенди. Виніс, відігнавши хвилево Татарів, але одночасно сповнившись погордою до змалілих киян. "Кияни-громадо, погана ваша рада!"

Зісталось лише каміння руїн, земля і люди.

Але ті люди можуть бути всім. Із них можуть вийти знову

багатирі Михайлики. Бо як каже народня легенда про істоту багатирів героїв: "Багатир (усе одно як святий) — його не побачиш... Чи вони, багатирі, вмирають, чи як, а тільки виходять із нас: вийдуть йому літа, то він і проявить себе".

**

У своїй статті "Київ, Вічне Місто" в цьому нашому числі доказує зовсім слушно Ю. Липа, що княжу київську державу зруйнували не Татари, а розпуста, не Батий, а бенкет, що став згодом центральною точкою київського життя, не зовнішній ворог, а внутрішній — розперезаність, наслідок незлічимих багатств, згромаджених із торгівлі на перехресті шляхів Європи й Азії.

Як бачимо, Київ зустріла доля старинної Греції і Риму. Доки в Греції "Аполлон карав стрілами розпусників і злочинців", мала вона свій Маратон, Термопілі, Саламіну, Платеї. Коли ж софісти поширили релятивність моральних засад "Людина міра всьому", то аж Демостенова байка про осла спонукала їх послухати мови про оборону батьківщини. Не Филип Македонський, а Протагор і Горцій знищили грецьку державність. Поставлений згодом на херсонських полях лев, пам'ятник погрому, той гробівець грецької незалежності — це грізне "мементо" для всіх часів і народів, це наглядна оцінка всіх творців і пропагаторів релятивістичної етики. Подібно й Рим, той Рим Сцеволив, Клявдіїв, Регулів, Сципіонів, Грахів, Рим непереможних римських легіонів знищили не Германи, а море багатств із провінцій, що заливало Вічне Місто, не Одоакри, а Нерони, не ворожа зброя, а "бенкети, забави, цирк", не Вандалі, а сибарити, не германська віртус, а римська лібідо, не германський Водан, а римська Венера.

Це все доказує, що "моральні закони так само важні, як фізичні: "переступлення одних чи других веде до руїни й упадку" (Міллікен). Цю глибоку життєву правду потверджує і доля Києва. А висока етика може панувати тільки там, де вкорінене переконання, що "Господь — міра всьому", а не людина, де моральні закони землі мають санкцію неба. Про це все треба нам пам'ятати особливо тепер, коли святкуємо 980-ліття хрещення Києва. "Відновити все у Христі" — ось шлях до відбудови величі й потуги українського Вічного Міста. "Релігія християнська, — пише В. Липинський — що з руїн Римської Імперії і з узаємно себе поїдаючої Європи, витворила нову культуру і нові держави, здатна ще й нашу Україну відродити та з руїн большевицької Державу Українську сотворити. Тільки дайте їй, інтелігенти українські, цей вогонь, цю самопосвяту, цю безкорисність, якими горіли колишні монахи-подвижники, такі самі інтелігенти, як і ви... Пошир'ям своїми словами і книжками оцей один — спільний усім обряд нашим — дух християнський серед українських людей меча, плуга і станка. Навчіть їх своїм прикладом покори, вірності, послуху і дисципліни. Убережіть їх від найбільшої гордості сучасності: — збунтованої проти Бога гордості людського розуму — і покажіть їм своїм прикладом, що здобута в покорі й молитві Бо-

жа благодать швидше врятує кожного з них від мук, а цілу Україну від руїни, ніж найраціоналістичніша теорія про неминучий поступ і щастя без Бога. Навчіть їх любити, а не ненавидіти один одного... Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії, можна сотворити Україну”.

(“Дзвони”)

ВИЙШЛА НОВА
КНИЖКА

п. н.

ЗГАДКИ ПРО МОЮ СМЕРТЬ

автора

**ВАСИЛ
КОРОЛЕВА - СТАРОГО**

Це дуже погідні й веселі спомини про життя цього визначного українського діяча: письменника, ветеринаря, дир. банку, видавця, шкільного товариша от. Петлюри, маляра і т. п. Читасться як найкращу повість, а при тому є й багато дечому навчитися.

Ціна \$1.50.

Замовляти:

A. Moch
6 Churchill Ave.
Toronto 145, Ont.
Canada

Прости і забудь. Одно є добре для душі, а друге для печінки.

Кардинал О'Коннел

МІСІОНАР ІЗ АННАМУ

Там далеко, в сумному жовтому краю найдальшого Сходу, під час лютої війни, в одному морському заливі стояв наш панцерний корабель.

Із прибережним красм, зеленими горами й рижовими полями, що простягались одностайно і м'яко, мов оксамитна площа, — ми ледве коли стикалися. Мешканці лісу, недовірливо й вороже до нас настроєні, не показувались і на очі. Придавляюча духота йшла від вічно сірого неба, майже завжди закритого тяжкими олив'яними занавісами хмар.

Одного поранку, коли я мав службу, прийшов до мене моряк, що стояв на варті, і зголосив: — Пане капітане, надпливає сампан (так називають Аннамці свої човники). Здається, хоче задержатися біля нашого корабля.

— А хто ж сидить у ньому?

Непевний, що має відповісти, моряк глянув своїми гострими очима в напрямі човна: — То, пане капітане, щось наче бонза (китайський священик). Мусять бути Китайці. Не знаю добре, що воно там таке сидить.

Помалу, тихо приплив човен ближче, по густій непорушній гарчій воді. Молода дівчина жовтого обличчя, чорно одіта, кермувала стоячи човном. Гість же мав на собі одягу, косу й великі круглі окуляри бонзів з Аннаму. Тільки його привітливе обличчя не мало в собі нічого азійського.

Коли виліз на поклад, привітався зі мною французькою мовою, трохи несміливо й нескладно. — Я місіонар тут, родом із Льотарингії. Від тридцяти років живу тут в одному селі, яких шість годин дороги звідти. Всі мешканці того села прийняли вже християнську віру... Я хотів би поговорити з командантом корабля й попросити в нього допомоги. Нам загрожують саме червоні бандитські ватаги, що вже близько нас. Усіх моїх парохіян ті бандити виріжуть за те, що вони християни, коли завчасу мені не допоможете.

На жаль, командант судна мусів відмовити всякої помочі. Всі наші бойові моряки вже були вислані на допомогу в іншу сторону, а на судні ми мали тільки малу кількість людей, конечну для оборони самого корабля. Справді, нічого ми не могли зробити для оборони тих бідних парохіян отця місіонаря: мусіли залишити їх на поталу червоних бандитів.

*) Автор цього оповідання, французький корабельний старшина й відомий письменник, П'єр (Петро) Люті, писав майже всі свої твори в дусі протикатолицьким. Проте цікаво, яке сильне враження зробив на цього протицерковника звичайний католицький місіонар-мученик, коли Люті описав зустріч із ним так майже... побожно.

Надійшла страшенна полуднева спека. Короткий час, у якому, здається, все завмирає. Малий сампан із молодю дівчиною завернув до берега, а місіонар залишився — трохи більш мовчазний від часу, коли дістав відмовну відповідь. Та спокійний і ввічливий сидів між нами.

Під час обіду, що його з нами споживав, не виявив якогось надзвичайного духа. Він став уже таким Аннамцем, що просто годі було з ним на європейську моду розмовляти. Тільки по каві дещо оживився; коли подано цигара, попросив трохи французького тютюну. Від двадцяти років, сказав, не мав нагоди закоштувати тієї приємності. Опісля додав, що дуже втомлений дорогою, і поклався спати.

Цього чоловіка, французького громадянина, ми повинні були, очевидно, задержати на судні, нехай і кілька місяців, доки він не зможе вернутися назад у Францію. Нерад був наш командант отій гостині. Остаточно, один із нас сказав: — Отче, ми приготували для вас каюту. Будете нашим гостем так довго, доки не зможемо перевезти вас на якесь безпечніше місце.

Місіонар наче не зрозумів сказаного. — Але ж... я хотів тільки підіждати, доки не зайде ніч, а там ви позичите мені малого човника, щоб я міг повернути до себе. Ви ж можете хіба висадити мене перед нічю на беріг? — спитав цілком спокійно.

— На беріг? А ви що там хочете робити?

— Хочу вернутися до мого села, — відповів місіонар, так якось просто-просто. — Я ж не можу тут переночувувати. Якщо б напад бандитів випав якраз на цю ніч...

Нам здавалося, що з кожним його словом він ріс у наших очах, він, такий досі просторікуватий. І ми, вояки, обступили його одушевлено зацікавлені.

— Але ж, отче! Таж на вас першого нападуть, хіба знаєте!...

— Очевидно, знаю — відповів із непохитним спокоєм мученика старинних часів.

Десять його парохіян ждали на березі, по заході сонця, на нього. Опісля всі мали вернутися до zagrożеного села. Все інше здали на Боже милосердя.

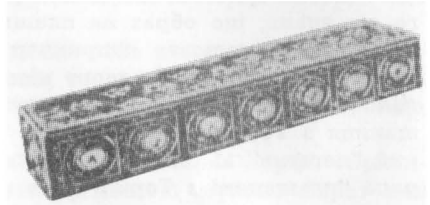
Коли ми хотіли намовити його, щоб залишився, тож там загрожє йому неминуча, мученицька, страшна китайська смерть, він почав у лагіднім гніві говорити своїм упертим, твердим способом, без усяких величніх слів і зайвої балачки: — Я навернув їх до правдивої віри, а ви хочете, щоб я залишив їх тепер, коли їх за цю віру переслідують? Адже ж це мої діти, зрозумійте: мої діти!...

Ми всі тискали йому руку. Завжди спокійний, попав знов у свою німу рівнодушність, передав нам іще листа до якогось старого свояка в Льотарингії, взяв іще трохи бажаного французького тютюну, і вибрався в дорогу до свого села.

І коли присмерк щораз то більш огортав землю, ми стояли на борті судна і довго мовчки дивились услід човникові, що ніс того апостола тяжкою, гарячою водою, помалу — на певну мученицьку смерть.

ФОТОГРАФІЯ ІСУСА ХРИСТА

У цій срібній скринці переходять старезне, велике полотно-плащаницю в італійському місті Торіно. Це льняне полотно, старинної роботи. Трохи пожовкле від сторіч та й від вогню: щось двічі було в пожежі, як горіла церква. І має те старе полотно

— називають його "плащаницю з Торіно" — на собі ряд якихось рудих барвою плям. І саме оті плями це найцінніша річ: бо вони — ніщо інше, як відбитка тіла мерця. Знаємо з відбитки, що це був мужчина, досить високий: 5 стіп і 11 інчів (1.80 м.), ваги приблизно 170 фунтів (77 кг). Той мужчина помер страшною смертю.

Так, цей високий чоловік помер смертю на хресті. Хтось пробив йому бік копієм. І той, хто його проколов списом, глянув у лице Розп'ятого. І було воно, те лице саме таким, як обличчя мерця, відбите на "плащаниці" з Торіно. Так, бо ця "плащаниця" це ніщо інше, як негативна (відвернена) відбитка Ісусового тіла в гробі, відбитка на полотні, яким це мерве Тіло вгорнули. Цей негатив-відбитку зробили хемічно випари мертвого Тіла на полотні "пахучому", як пише св. Іван (Ів. 19:40). Вони то, ті випари мертвого тіла й олійки, відбили на простиралі відбитку св. Обличчя й Тіла з безліччю ран від бичування, тернем коронування, несення тяженого хреста (около 200 фунтів!), ран на руках, ногах і в ребрах.

Довгі сторіччя люди бачили це "святе простирало" з Христового гробу, але не були певні, чи це малюнок, чи що. Аж у 1830 роках відкрили фотографію (світливство). Зрозуміли тоді люди, фотографи, що це таке "плащаниця з Торіно": це наче фотографічний негатив. Фотографічний негатив це є відвернений лініями і барвою образ фотографованого предмету. Коли щось фотографуємо, то найперше дістаємо так званий негатив, а щойно його знову копіюємо і аж тоді дістаємо світлину (фотографію). Ось як наприклад на цім образку:

зліва маємо негатив, а зправа вже копію ("позитив") світлину-фотографію папи Пія XI. Подібно є і з торінською "плащаницю", з тим одначе, що на ній відбите тіло і спереду і ззаду. Бо, як бачимо на образку (59 ст.), завивали тіло в простирало зі споду і зверху, отже воно відбилося ("негативно" - відвернено) з двох сторін простирала — зад і перед тіла). Як і коли ми про те довідалися?

У 1898 році молодий Італієць, на прізвище Секондо Пія, загорі-

лий фотограф, почув, що в Торіно буде виставлена "св'ята плащаниця", якої не виставляли прилюдно вже 30 років. Пія дістав дозвіл зробити знімку із плащаниці. Коли став "виявляти" в темничці світлинку, побачив, що дістав не "негатив" (як воно завжди є), а "позитив" (невідвернений, дійсний образ). Ані він, ані ніхто інший до нього, не знали, що образ на плащаниці, це не позитивний образ (так, якби його намалював наприклад маляр), а саме відвернений ("негативний") образ, такий, якого ніякий маляр не намалює, бо це виглядало б неприродно: чорне було б білим, а біле чорним. Отже плащаниця з Торіно виявилася тут уперве людським очам, як величезний "негатив" 13 стіп довгий, близько 4 м., бо таке задовге є простирало "плащаниці з Торіно". І з цього велетенського негативу можна зробити два позитиви мертвого тіла: спереду і ззаду. І нема в тім ніякої "штучки": не тільки відбиті на полотні відбитки тіла, але навіть сліди вогню та води, якою вогонь гасили, як церква горіла. Коли ж ви зробите фотографічною камерою знімку з плащаниці, то ваш фотографічний негатив дасть вам власне не негатив, а позитив ("знімку"-копію) мертвого тіла, як виглядало воно на простиралі в гробі.

У 1931 р. плащаницю виставили знову до публичного почитання. То тоді зробив із неї нову світлинку (фотографію) фотограф Ж. Анрі. Знімку він зробив дуже прецизною камерою, і саме з тієї його знімки беремо ілюстрації до нашої статті.

ХРИСТОС УМЕР НА РОЗРИВ СЕРЦЯ

Що було причиною смерти Розп'ятого, Хрест? Уплив крові? Пробиття списом?

Чимало лікарів, оглядаючи сліди крові на плащаниці, є тієї гадки, що безпосередньою причиною Христової смерті був розрив серця.

Ці сліди крові постали з рани із пробитого боку. Згущені сліди перемішані з ледве видними. Ці останні — це залишки крові розпущеної водою... Якраз це стається, коли наступає розрив серця. Вода і кров. Розірване серце вливає кров у серцевий мішок. Там вона густіє і опадає на дно мішка, приневолюючи воду виплисти наверх.

Таким чином, коли спис пробив Христове ребро, водночас про-

рвався і серцевий мішок та двома струями "негайно полилися кров і вода". Євангеліст Іван не був лікарем, але він правильно описав те, що бачив.

Лікарі кажуть те, що бачуть. На їх гадку, сліди з води і крові на плащаниці є доказом розриву серця. Христос мусів умерти ще заки воїн пробив йому ребро.

Якраз так описує цю подію св. Іван: "Та коли приступили до Ісуса й побачили, що він уже мертвий, то голінок уже не перебували йому, лиш один із вояків проколов йому списом бік. І потекла негайно кров і вода". (Ів. 19, 33-34).

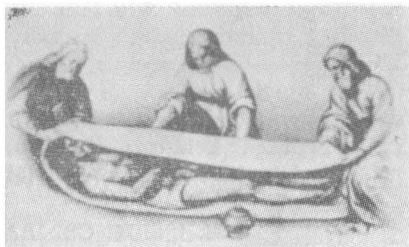
Модерна медицина добачує в цьому описі розрив серця, спричинений глибоким смутком і страшною фізичною мукою. Якраз цей смуток, а не римський спис, розірвав Христове серце.

"ПОРТРЕТ ІЗ КРОВИ"

так називає лікар д-р Віншон оті криваві відбитки на плащаниці, "бо це ж є безпосередні відбитки крові на плащаниці, а не відвернені (негативні), які знов спричинили негатив Христового тіла, викликаний на плащаниці випарами мертвого тіла й олійків. Оті безпосередні криваві відбитки на полотні — це такі ж відбитки крові, які нпр. залишив би на хустинці наш скривавлений палець. Оті криваві відбитки барви блідого карміну, контрастують із брунатними відбитками випарів мерця. Але рана боку Христового, далі плями з крові на чолі, долонях, ногах — це все не відбитка, спричинена випарами тіла й олійків, а безпосередній образ, оснєвний у барві і позитивний у формі. Не пливуча кров, але засохла кров, розпущена трохи вогністю гробу, викликала оті безпосередні плями на плащаниці.

ЄВАНГЕЛІЯ СВ. МАТЕЯ ПРО ПЛАЩАНИЦЮ

"Йосиф (з Ариматеї) взяв Тіло, загорнув його в чисте (льняне) полотно і поклав його у своїй новій гробниці, що її висік у скелі. І, прикотивши до входу гробниці великий камінь, відійшов. А була там Марія Магдалина й інша Марія, що сиділи проти гробниці". (Мт. 27; 59-61).

Так обвивали тіло Ісуса в полотно (плащаницю); через те вона віддає відбитку тіла спереду і ззаду.

ЄВАНГЕЛІЄ СВ. ЛУКИ ПРО ПЛАЩАНИЦЮ

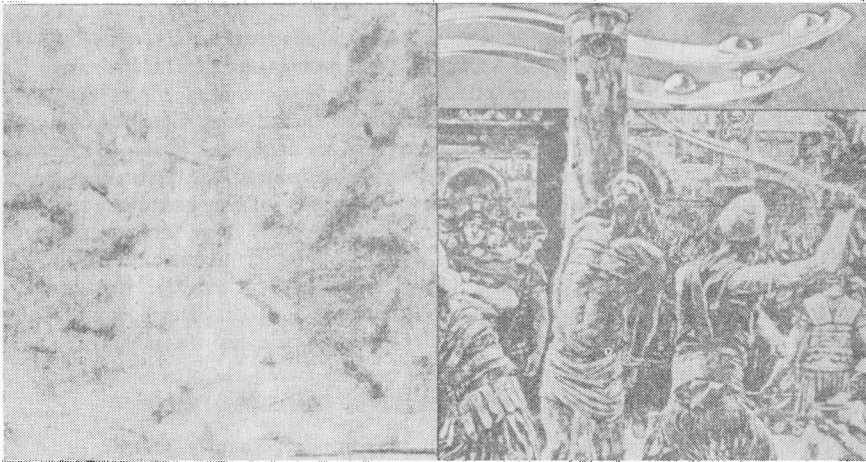
"І ось був чоловік, на ім'я Йосиф, радник, — людина добра і праведка, що не пристав був до їхньої (тих, що осудили й убили Хри-

ста) ради, ані вчинків. Походив він з Ариматеї, юдейського міста і очікував Божого Царства. Цей прийшов до Пилата і просив його тіла Ісуса. Зняв його з хреста і, обгорнувши його в полотно, поклав у гробниці, висіченій у скелі, де ще ніхто не лежав. День цей був п'ятниця і вже заходила субота. Жінки ж, які були прийшли з Ісусом із Галилеї, йдучи слідом за Йосифом, бачили гробницю і як покладено тіло Ісуса. Повернувшись, вони приготували пахоців та мира, але в суботу, за приписом (жидівського Закону), відпочивали”.

(Лк. 23; 50-54).

ЄВАНГЕЛІЄ СВ. МАРКА ПРО ПЛАЦАНИЦЮ

“Коли ж настав уже вечір, — тому, що була це п'ятниця, тобто перед суботою, — Йосиф Ариматейський, поважний радник, що й сам очікував Божого Царства, — прибув і, сміливо ввійшовши до

Знаки зліва це відбитки (на плащаниці) кривавих слідів від бичування.

З-права образок, як у тих часах римські воїни бичували засудженого на розп'яття.

Пилата, попросив тіло Ісуса. Пилат же здивувався, що вже вмер (Ісус); і прикликавши сотника, спитав його, чи давно (Ісус) помер. Довідавшись від сотника, Пилат видав Йосифові тіло. А Йосиф, купивши полотно, зняв його (тіло Ісуса), обгорнув полотном і поклав його в гробі, що був висічений у скелі; потім прикотив камінь до входу гробу. А Марія Магдалина й Марія, мати Йосифа, дивились, де його (тіло) покладено”. (Мт 15; 42-47).

ЄВАНГЕЛІЄ СВ. ІВАНА ПРО ПЛАЦАНИЦЮ

“Після того Йосиф Ариматейський, що був учнем Ісусовим, — але потайки, бо страхався Юдеїв, — удався до Пилата з проханням, щоб забрати тіло Ісуса. І дозволив Пилат. Отже прийшов він (Йосиф з Ариматеї) і забрав Ісусове тіло. А надійшов і Никодим, який рані-

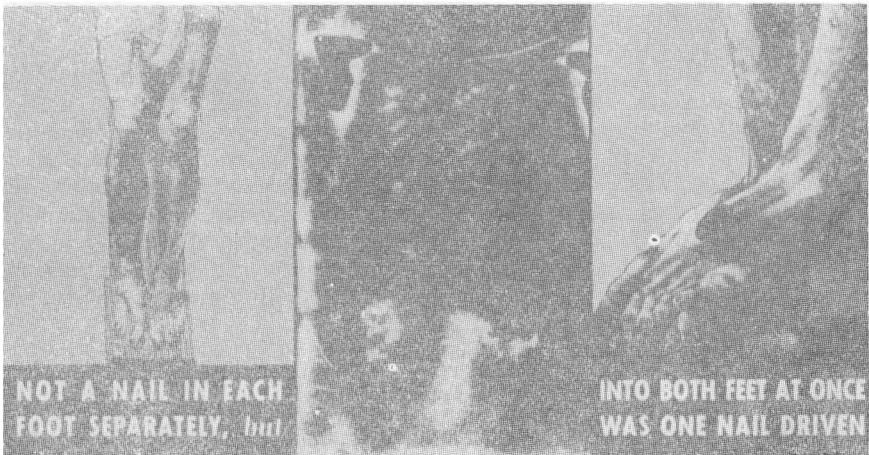
ше приходив уночі до нього (Ісуса), та й приніс мішанину зо смири-ни та алое, мірок зо сто. І взяли вони тіло Ісуса та об'язали його запашним полотном, як то ховають за юдейським звичаєм. А був на тому місці, де розіп'яли його, сад, а в саду тому нова гробниця, в якій нікого ще не вляли. Ось там, з огляду на юдейське споготування (до суботи) і що гробниця була поблизу, покладено Ісуса".

(Ів. 19; 38-42).

СВІТЛИНА ХРИСТА НА ПЛАЩАНИЦІ ЦЕ НАЧЕ П'ЯТЕ ЄВАНГЕЛІЄ

Як знаємо чотири євангелисти св. Матей, Марко, Лука й Іван передають нам Боже Слово, а п'яте Євангеліє, як називають Плащаницю з Торіно, представляє світлину мертвого Ісуса. Плащаниця є також світлиною послання, що ілюструє всі Євангелії. Щобільше, ця фотографія мертвого Ісуса додає чимало подробиць до хресної дороги Христа та таким чином допомагає нам зрозуміти краще, як раніш, безмірні Його страждання. Плащаниця показує, як виглядав Христос у хвилині смерті на хресті. Вона докладно зображує кожну глибину страждання, яке Він забрав зі собою в могилу. Не тільки рани від побойє, тернини і цвяхів на всьому тілі, але також смуток на його обличчі, смуток з яким Він помер.

Плащаниця тими своїми подробицями доповнює Євангелії: поставою Христа — Він був високий приблизно на п'ять стіп і одинадцять інчів, Його вагою приблизно 170 фунтів. Вона показує нам чітко Христове обличчя, так яскраво зображене в Євангеліях.

Слиди на плащаниці в Торіно виказують, що Христові ноги були прибиті одним цвяхом, а не двома, як це деколи малюють.

У світлинні обличчя Христа бачимо Його співчуття, коли Він воскресує вдовиного сина. У цьому обличчі бачимо визов, коли Він кличе обвинувачів жінки кинути на неї перший камінь... Ніжність, коли запрошує дітей "прийдіть до мене"... авторитет, коли проганяє міняйлів із святині... Божество, що вміє думати тільки про других у

часі власного страждання: "не плачте наді мною, але над своїми дітьми"... "Отче прости їм, вони ж не знають, що творять", або до злощинця: "Ще сьогодні будеш зі мною в раю".

Чи є хоч одна черта в Євангелії, що не була б зображена на цьому святому обличчі? Ні, так же ніжно і сильно воно зарисоване, як кожний рядок Євангелія.

Євангелії оповідають, що Плащаниця була з полотна. Плащаниця з Торіно, як п'яте Євангеліє, свідчить, що полотно було дуже сильне. Але — як замітила одна цікава пані — яке ж полотно може протримати дві тисячі років, до того в тих часах таких тканин не виробляли? Проте наші музеї мають чимало добре збережених зразків далеко старших тканин-полотен. Нпр. маємо в музеях полотна з Єгипту, які мають не два, а чотири тисячі літ.

ІСТОРІЯ ПЛАЩАНИЦІ

Є Велика П'ятниця 1503 року. Князь Савойський перебуває в своєму замку. Якраз виголошено для його двору проповідь про Христові страждання. А тепер принесли плащаницю. Про неї люди багато говорять. Питання, чи це справжня Плащаниця? Нехай випробує її вогонь! Отже кидають плащаницю в кип'ячу оливу, а потім у кип'ячу воду. "Але ніщо не встигло стерти або знищити її знаків"... "Божа справа", кажуть люди. Та поправді не було там чуда. Відбитки на плащаниці, спричинені хемічним діянням, є так само незнищимі, як і найкращі краски.

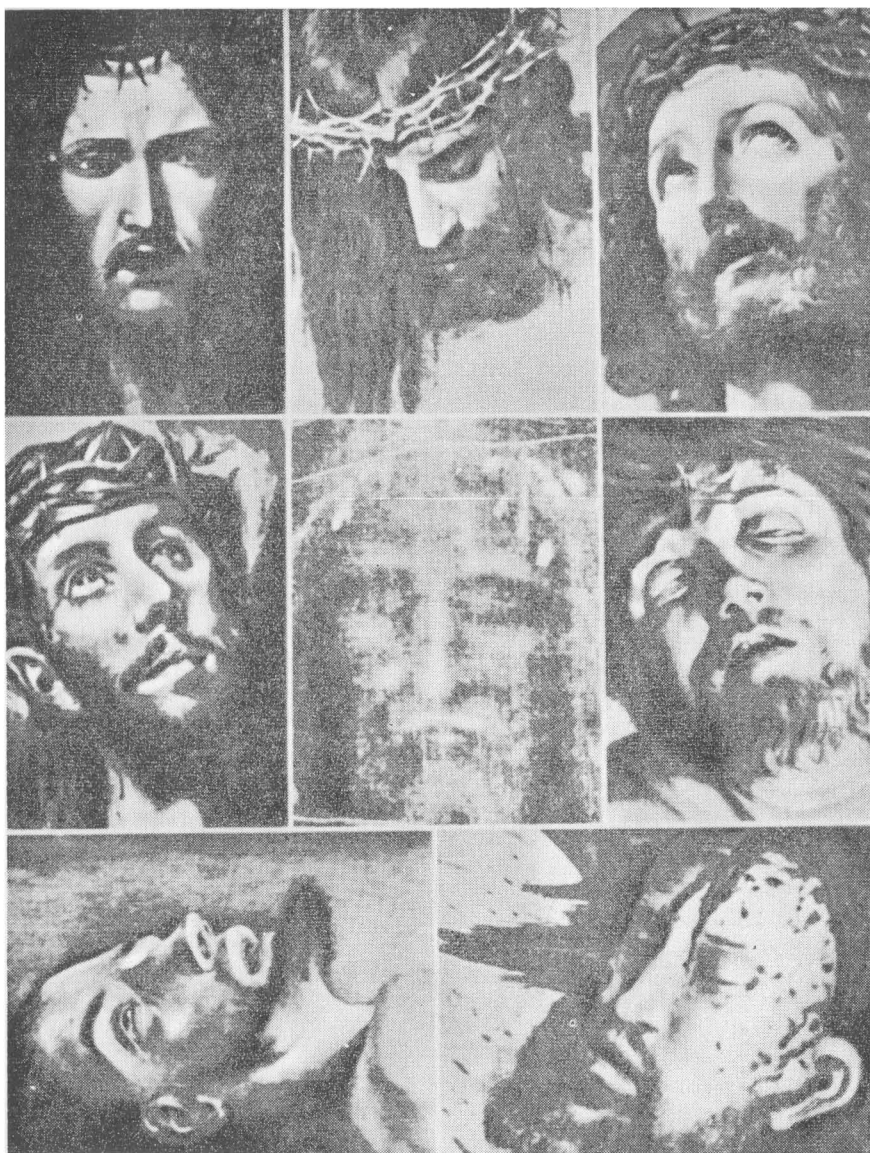
Плащаниця зазнала неодну пригоду продовж своєї мандрівки крізь сторіччя. Повна її історія — особливо в перших віках християнства — зовсім невідома. Що сталося пізніше, коли Петро й Іван забрали її з гробу? Ніхто про це не пише. Церква не писала про свої мощі тоді, в перших віках християнства. Вона могла про це тільки мовчати: вона ж була поза законом. Її прогнали з місця народження, з самого Єрусалиму. В Римі її загнали в підземелля катакомб. Не дозволили на публичні богослужби. У таких обставинах Церква не могла виставляти на огляд таких своїх скарбів, як нпр. ота плащаниця.

У п'ятому сторіччі з'явилася копія плащаниці в Едесі, а потім знають її в Царгороді, в часі хрестоносних походів у тринадцятому сторіччі і під час упадку цього міста вона знову зникає з овиду, аж по'являється знову в Лірей у Франції.

Двісті років пізніше, однієї грудневої ночі 1532 року... вогонь! Срібна коробка, в якій плащаниця була зложена, стала жертвою пожежі. Розтоплене срібло спалило краї плащаниці. Пошкоджені на всю її довжину місця, що нагадують трикутники і близи, направили побожні руки. Продовж наступних треста років плащаниця була в Італії. У 1698 році зробив С. Пія історичну світліну. В 1936 р. плащаницю оглядав Св. Отець Пій XI. Він підносить своїми руками невеличку світліну, репродукцію плащаниці, що зображує Христа. Св. Отець роздає світліну Христового обличчя тисячам молодих прочан.

"Це найкраща, найцінніша, найвірніша світлина", каже Пій XI, роздаючи фотокопію обличчя Христа.

По дев'ятнадцяти віках плащаниця нарешті дістається до рук і серцець усього світу.

Малярі різно представляли обличчя Розп'ятого Христа (по боках), а всередині обличчя Розп'ятого з плащаниці в Торіно.

ОБРАЗ, ЯКОГО НЕ ЗМОЖЕ НАМАЛЮВАТИ НІОДИН МИСТЕЦЬ

Існує яких 3.000 ікон Христа. Кажуть, що всі вони добре намальовані. Але тільки яка половина з них належить до перлин мистецтва. Між ними Рафаель, Мікельанджельо, Леонардо да Вінчі і Рембрандт

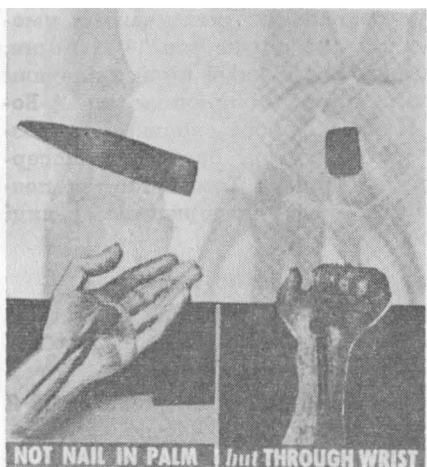
Фотографія голови Ісуса Христа із плащаниці в Торіно.

велетні мистецтва — також малювали Христа. Порівняйте їх твори зі світлиною Христа із плащаниці в Торіно і скажіть, які думки і почування постають у вас при цьому. Перед якою іконою ви готові впасти навколішки і закликати: "Господь мій і Бог мій!" Обличчя Христа навіть у творі найбільшого мистця прибирає якусь трохи театральну позу, але Христос на плащаниці з Торіно — це твір, якого не зможе намалювати ніхто на світі.

Але ще зовсім донедавно чути було сумнівні голоси, мовляв, образ на плащаниці в Торіно є малюнком, нехай і мистецьким твором. Від часу появи наукових дослідів над тією плащаницею таких голосів уже мало. Всі сліди на плащаниці це відбитка зложеного до гробу тіла. Але навіть якщо б ця плащаниця була твором мистецтва, то Христове обличчя на ній було б іще більш гідне подиву. Воно просто означало б, що більше тисячі років тому жив мистець, що визнавався на фотографії, що знав істоту фотографічного негативу і вмів його намалювати. Біда тільки в тому, що фотографію відкрито щоплиш у 1830-тих роках...

Коли б тисячу років тому існувала якась така людина, що зуміла б малювати формою негативу навпаки (образ "навпаки"), — темні ясності і ясні темності — і всетаки сотворити твір, що по тисячу років затьмив би мистецькі обличчя Христа всіх геніальних майстрів — то така людина була б феноменом і більшим чудом ніж те, що під впливом природних причин на плащаниці відбилися сліди від похороненого тіла.

Це святе обличчя Христа є справді твором, якого ні один мистець не знав би намалювати.

Знаки на плащаниці вказують, що цвяхи входили не в середину долоні, а між кістки (там де живчик). Із цього поставав страшний біль, бо в цьому місці осідок багатьох нервів.

"ЦЕ СПРАВДІ СИН БОЖИЙ"

Високий на п'ять стіп і одинадцять інчів чоловік якраз умер на хресті. Римський воїн пробив своїм списом Його бік. І саме тоді, коли задрожала земля, розпалися скали, отворилися гроби — обличчя

на яке глянув воїн, висловлюючи свою віру, мало в собі той самий вираз... на ділі це було тесаме обличчя, на яке глядимо ось тут.

Бо ж дійсно це справжнє обличчя Христа. Світлина (фотографія) Спасителя зроблена кілька годин по Його смерті. У темряві гробу постав негатив, з якого знято світлинку. А негатив витворився на плащаниці зі смертельних випарів Христового тіла. На ній відбилося Його обличчя і вся Його постать.

Відбитки плащаниці мають руду барву і виглядають незвичайно. Проте, хоч нагадують людське обличчя і людську постать, їх образ зовсім далекий від звичайної людської подоби. Продовж довгих сторіч люди не могли надивуватися, що означає цей дивний образ на плащаниці. І воно самозрозуміле. Бо ж вони глядли на негатив, такий самий, з якого викликають світлини. Та й не знали, що це негатив. Його відкрито пізніше впарі з винаходом фотографії.

Чи цей незвичайний факт негативу-образу на плащаниці являється чудом? Ні трохи! Наука каже, як він витворився: "Людське тіло, в умовинах описаних у Євангеліях, може залишити відбитку, подібну до тієї, що є на плащаниці". Таке є заключення французької Академії Наук із 21 квітня 1902 року.

Заклучення це зробив д-р Павло Віньон. Він установив, що випари смертельного поту, спричинені гарячкою й болем, змішані з міркою і олійком алое залишили руді сліди на плащаниці якою — згідно зі жидівським звичаєм — було обвинене Христове тіло.

Місцями ці сліди сильніші, місцями слабші. Це залежало від того, як близько була плащаниця до Христового тіла.

Насувається питання, чи не знайдено подібних слідів на давніх посмертних полотнах? Ні, не знайдено. А сталося це з Христовою плащаницею тільки тому, що Ісус був похований у незвичайних умовах. Він був загорнений у плащаницю не довше як 30-35 годин. Отже не було часу на діяння хемічних впливів, які б були знівечили відбитий образ. Виходить, що не тільки природні причини, але і Боже Провидіння довели до того, що Подоба Христа спочивала нерозпізною продовж дев'ятнадцяти сторіч. Дякуючи Божому милосердю вона змогла знову появитись тепер невірним Томам так, як появилась тоді, щоб скріпити слабку віру і знов у доторкальному виді замешкати поміж людьми.

З англійської мови вільно переклав

Ярослав Чумак

Будьте покірні, бо інакше видасться Вам Слово Боже казкою! Я навчився багато від дітей, бідних, простих людей і селян.

Св. Климентій Маріян Гофбавер

Справді великий чоловік не скидає з себе ніколи діточої покори.
Китайська приповідка

І побачив я всі засідки ворога, простягнуті на землі, та й спитав себе, зітхаючи: І хто ж утече перед ними?... І почув я Голос, що сказав: Покора.
Св. Антоній Пустиножитель

Собор св. Юрія і трапезна Видубицького монастиря (1696 — 1701).
Хрести на банях однораменні.

ПЛЯНОВАНІ ПОЖЕЖІ

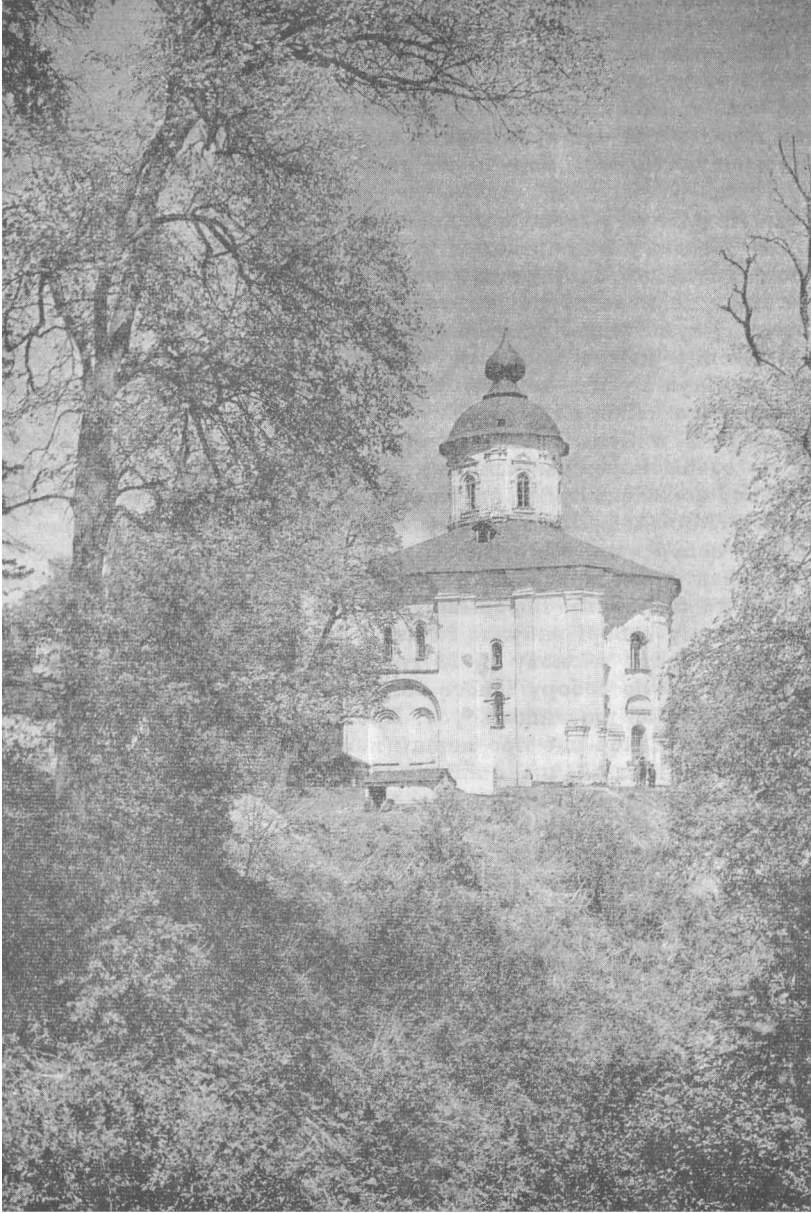
Українська преса приносить потверджені вістки про нову трагедію в Києві — пожежу в Видубицькому монастирі, яка знищила собор св. Юрія (Георгія), а в ньому величезну кількість коштовних стародруків, дореволюційної періодики, документів із періоду української державности ітп., які большевики старанно ховали від очей громадянства.

Пожежа у Видубицькому монастирі важлива не тільки з погляду щирого болю за ще одну втрачену культурно-історичну пам'ятку, не лише тим, що запалахкотіла новим смолоскипом національної перестороги, але й також тим, що вона дає ще один твердий доказ імперської політики Москви в Україні.

Коли мова про справу собору св. Юрія у Видубицькому монастирі, варт пригадати такі факти: ще минулого року підсоветська преса подавала вістки, що раптом "віднайшли" величезний книжковий склад, який нараховував лише у Михайлівському соборі понад 500 тисяч книжок. Таку ж приблизно кількість мав собор св. Юрія, а сюди входили не лише стародруки та давня періодика, але й "неактивні фонди Академії Наук УССР". До тих "неактивних фондів", як пізніше стало відомим, входила частина документації й архіву, який не повністю згорів у бібліотеці Академії Наук ще в травні 1964 року, а також велика кількість архівних матеріалів АН, які вивезено з бібліотеки АН після часу Скрипника.

Довгими роками добивались наукові працівники АН у Києві, щоб КГБ зняло замки з цього архіву і допустило до впорядкування його й перевезення в нормальну бібліотеку. Врешті "суверенна" держава дозволила своїм науковцям увійти в собори і переглянути архів. Ясно — це був книжковий скарб, і так його й називає "Літературна Україна" (10. XI. 1968). Для цього скарбу, одначе, не знайшлося приміщення в столичному місті "незалежної" республіки "добровільного" Союзу. Навіть не знайшлося матеріяльних засобів для полегшення праці науковцям в архівних скарбах, бо, за твердженнями самої советської преси, працівники АН мусіли працювати серед злиднів, без допомоги, в масках серед куряви, а навіть без опалення в зимі. Згадка про це друкована у вересні, а значить праця вже велася під час зими 1967/68, хоч про цю працю не згадувано майже рік! Навіщо ж білим неграм новітньої імперії знати про якісь там архіви? Адже для цього є спеці з Москви...

А що так воно було, то на доказ советська преса писала ще на весну 1968 року, що з Москви й Ленінграду в Києві перебуває і працює комісія археологів, знавців старини, архівної справи і тп. Властне, ці комісії перебували в Україні ще з зими 1966/67, бо частина їх відіхала була на Волинь, де в той час робилися розкопки на Крем'яничині біля с. Стіжка. Якраз на весну 1967 р. ця ж "Літ. Україна" подала, що після дбайливих розкопок напевно встановлено, що старе і мітичне місто Данилів, яке згадується в Іпатіївському та Галицько-Волинському літописах, і яке поруч із Крем'янцем не було здо-

Михайлівський собор Видубицького монастиря (1070 — 1088).
Большевики вже скинули хрест із бані.

буде Батием, — це і є сьогоднішнє село Стіжок. І варт згадати, що всі експонати з цієї розкопки пішли в Ленінград, та ні один із них не попав у музей у Києві.

Праця українських науковців продовжалась у Видубицькому монастирі протягом 1968 року, але лише в Михайлівському соборі, і з нього почали вивозити книжки й архіви до підвалу на Сирці. Хто перед тим і в той час працював у соборі св. Юрія — невідомо, хоч і не важко догадатись, беручи до уваги наявність московських комісій у Києві.

Що ж зробили з тими книжковими скарбами у "суверенній" державі? — Частину їх перевезли у підвал на Сирці, де б він чекав аж поки збудують нову республіканську бібліотеку, а частину Академія Наук не мала де подіти, тож винайняла в Софіївському музеї граєзну, і туди пішло близько 250 тисяч книжок також на сховище. Таку комедію можна побачити лише в "найпередовішій країні": Академія Наук мусить наймати за свої фонди від держави сховище для народного добра і то в такому місці, як "державний заповідник", який, до речі, є нічим іншим, як старовинною українською церквою, отже, — також народним майном... Для архівів та книжок із Юріївського собору місця так і не знайшлося. Вони залишилися там зимувати. З Михайлівського собору вивезли книги ніби тому, що мали б цей собор уже реставрувати...

Ось факти, які подавала советська преса малими фрагментами, згадками та побічними інформаціями при різних нагодах. Зрештою, в Юріївському соборі вибухає пожежа 26 листопада, потім знову (!) 12 грудня і зразу ж знову (!) 13 грудня 1968 р. Усі три пожежі не знищили повністю собору і його збірок, але в січні 1969 року вибухає нова пожежа, що нищить усе! Про цю останню советська преса нічого не подає, хоч іще про першу повідомляє РАТАУ у "Київській Правді". Варт згадати, що останні фота Юріївського собору репродуковані в книжці Г. Логвина "По Україні" видання 1968 р. (Друкуємо їх у "Правді").

А тепер варт торкнутися фактів, які кидають світло на стан, у якому прийшло до пожежі, бо вони більш багатомовні. На розвиток подій біля Видубицького монастиря довелось звернути більшу увагу після того, як деякі діячі культури з України, що проїжджали по Канаді й Америці, заявляли про великі пляни т. зв. Т-ва Охорони Культурних Пам'яток, а при конкретному запитанні про різні такі пам'ятки, в цьому ж і про великий занепад Видубицького монастиря, незручно вимовлялись, що "нема фондів" для робіт. Вони ж усе таки обіцяли, що ось-ось "держава виділить" кілька мільйонів карбованців для постійного бюджету Т-ва. Тож було цікаво, як ця держава виділяє...

Після пожежі і знищення Юріївського собору, приходять такі факти до уваги: ані Т-во охорони культурних пам'яток, ані Академія Наук, ані дирекція наукової бібліотеки АН, ані врешті міська рада Києва не мали ніяких фондів для реставрації Видубицького монастиря. Навіть перегляд бюджету самої ради міністрів або окремих міністерств "суверенної" держави не мав окремого фонду для реставраційних робіт. Ті дані, які доступні, що публікуються в со-

ветській пресі, нічого не говорять, що Т-во охорони або місто Київ одержали будь-які засоби для відновлення монастиря — радше його церков. Про реставрацію лише Михайлівського собору говориться вже кілька років, але ще нічого в цій справі не зроблено, і ніяких фондів не виділено. Навіть "Літ. Україна" делікатно на це натякає.

Архіви і книжки в Юріївському соборі мусіли бути призначеними на загибель, бо інакше їх були б перевезли ще восени 1968 року, як це початково плянувалось. Навіть сама дирекція наукової бібліотеки АН, як це повідомляла київська преса, хотіла ремонтувати своїми засобами трапезну Св. Софії, щоб перевезти туди книжки із собору св. Юрія, але їй це не вдалося. Видно, що хтось конче хотів, щоб вони залишилися у соборі. Київські науковці думали хоч на деякий час перетримати книжки в трапезній, але "брак засобів" і всякі інші перешкоди затримали плян. Пожежа справу "вирішила".

Усі роботи в збірках проводила АН своїми власними засобами, без допомоги держави. Не знайшлося навіть приміщення для влаштування цих збірок, і лише міська рада дала тимчасово підвали для скоронення. Але це було для збірок із Михайлівського собору. Чому не вистачило місця для збірок і з Юріївського? Чи, може, там уже так було їх перебрано спецами з Москви, що соромно було перевозити? А можливо тому, що там були ще цінні збірки з періоду 1917-20 років? Яка б відповідь не була правильною — вона привела до плянної пожежі. Рабам не треба культури.

Після першої пожежі 26 листопада 1968 р. рада міністрів визначила навіть комісію для розслідування причин пожежі. Наступна пожежа вибухнула аж 12 грудня, а що ж тоді робила ця "комісія"? Чому рада міністрів або комісія не поставила хоч одного міліціонера біля собору, щоб його берегти? Чому пожежна сторожа не пильнувала поновлення пожежі? Чому не віддано справу догляду Т-ву охорони на громадських засадах? Чому не доручено АН тим зайнятись? Чому змістя не перевезено збірок уже після першої пожежі? І таких багато "чому".

Зрештою, чому не виділено фондів для реставрації монастирських соборів, чому не виділено приміщення для збірок, щоб їх можна перевезти і впорядкувати, чому не забезпечено занедбану пам'ятку від катастрофи, чому не виділено й одного карбованця народних грошей для цієї національної справи в країні, де "високо цінять культуру"?

Якось дивно з цією "суверенною" українською республікою: у Чехословаччині ще ні одна збірка не згоріла, в Польщі у повній красі розвивається Вавель, університети, музеї і т. п., у Мадярщині повідбудовували все понищене війною, відкриті всі церкви і бібліотеки, навіть Румунія і Болгарія, згідно із советською пресою, стягає назад до себе свої архіви та культурні цінності з Советського Союзу. А в Україні — їх палять...

Брак будь-якого вияснення причин пожеж взагалі, а від офіційних чинників Києва зокрема, відсутність заяв, чому злочинно занедбали монастир і його збірки, нестача будь-якого сліду піклування цією справою збоку будь-яких офіційних чинників — це дуже промозисті відповіді. Збірки і козацький собор підпалено пляново,

байдуже — чи самими лише Москалями, чи підкупленими, модерними юдами.

Спроба О. Гончаря реабілітувати в народніх очах партійного керівника, який у Гончаревому "Соборі" ніби рятує козацький собор у Зачіплянці від загибелі — тріснула по всіх швах. Гончарева ідея коєзистенції національної культури і панівного апарату чужинців — неможлива. І ця трагічна подія пожежі Юріївського собору в Видубицькому монастирі — наче сталась на злобу теми дня, на злість усяким сподіванням гнучких хребтів які намагаються ще думати, що "широю" інтерпретацією лєнінських ідей, відданістю і лизанням порогів у Москві можна врятувати українську культуру, якісь хоч позначки української самобутности. І це, до речі, сталось наче на злобу еміграційного дня, коли напередони видавали в Америці й Канаді "Собор" Гончара, так ніби його в кіосках із совєтською літературою вже не вистачило...

Чи і коли палили "Собор" Гончаря*) — ми не знаємо напевно, але в це можна вірити, бо за певні прояви національної вже гордості, а просто навіть культурної приналежности з московської точки зору можна й стріляти, а не тільки палити твір. Але ми знаємо, що правдиву козацьку церкву, яку збудував козацький полковник, а добудував козацький гетьман — таки у Видубицькому монастирі спалили. А з нею цінні друки, архіви, пам'ятки культури. Це не вже якусь там, далеко заховану думку, а таки живу ідею, живий твір національної культури, який стояв над Дніпром і нагадував народові далеко більше, як усі лєніни, маркси і партії разом. Знаємо це ми, але ще краще знав про це ворог української культури і нації взагалі. Цікаво чи ця чергова і трагічна лекція навчить нас чогось і тут, і там?

("Новий Шлях")

*) Ні, не тільки не палили, але ще вийшло нове видання у Львові. — Ред.

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІАН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі друкарські роботи:

ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ, КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФШІ,
ЛЕТЮЧКИ, КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИ-
ТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ У ДВОХ
АБО Й ВІЛЬШЕ БАРВАХ, ТОЦО.

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar St., Toronto 3, Ont., Canada

Tel.: LE 5-6483

ДО ЄДНОСТІ І ВІРНОСТІ

ЗАКЛИКАЄ НАС ВЕРХОВНИЙ АРХИЄПИСКОП

У великодній проповіді, виголошеній у соборі с. Петра в Римі, Блаженніший Йосиф Верховний Архiepіскоп і Кардинал, закликає Українців у всьому світі до єдності й вірності.

**
*

Ось текст слова нашого Первоєрарха:

1

"Днесь благодать Святого Духа нас собра", — щоб, як співаємо у стихирі Вечірні Квітневої неділі, закінчити Великий піст і зачати, як щорічно, празнувати пам'ять останнього, найславнішого періоду в житті Христа, Його величавого в'їзду в Єрусалим, жакливих тер-

пінь, ганебної смерті на хресті й остаточної перемоги над усяким злом і гріхом, а навіть над непереможними, як здавалося дотепер, смертю і гріхом. І вони переможені!

Воскресення Христове засвідчило, що смерть — переходовий етап людини до вічного життя, а гріб не запечатує її діяння й існування, але отирає ще кращі й ширші горизонти. Саме в ім'я цього зібрала нас і об'єднала духом благодать Святого Духа, як сказано на свято найбільшої й остаточної перемоги Христа, а під Його проводом і нашої перемоги, як завершення всіх наших терпінь і змагань упродовж життя кожного зокрема і всього нашого народу разом.

Це торжество Божої всемогутності і її найбільшої перемоги на землі над усім тим, що руйнує, а не будує.

Ми ось тут, в осередку християнського світу, при гробі нашого свящмуч. Йосафата, не одні і не самі, що співаємо тут радісну пісню "Христос воскрес": розумом і серцем охоплюємо всіх вірних Христа в Україні і в Сибірі, Караганді, Зеленому Клині, і на поселеннях у Новій Зеландії, Австралії, Аргентині, Бразилії, Парагваю, Венесуелі, Сполучених Штатах Америки Канаді, Іспанії, Англії, Франції, Бельгії, Скандинавії, Німеччині, Австрії, Швейцарії, Польщі, Італії, Югославії, отже: всіх Українців Христової Церкви на всій земній кулі, зібраних духом і тілом разом, не зважаючи на всі відстані й найрізномордніші місцеві умовини й вимоги.

А з'єднає нас та сама плоть і кров, та сама мова, та сама культура, ті самі болі і ті самі радощі, те саме минуле і те саме майбутнє, і передусім один дух — одна Христова віра та один обряд. Усі ми злучені цими природними і надприродними сув'язями в одній Христовій Церкві під одним Пастирем. А завершенням цієї злучки є нинішній празник Христового Воскресення, що, після великодньої Св. Сповіді і Св. Причастя, підносить усіх і ободрює, будить нові сили, відкриває нові обрії в найкращім святочнім настрою і в найміцнішій надії на світлу перемогу.

Бивом цього є і наші правдиві побажання при традиційній свяченій пасці і яйці та переможна, радісна пісня: "Христос воскрес із мертвих", — що лунає тисячоліттями і сторіччями в Україні від Первозванного апостола Андрія аж по нинішній день. І де б ми не находились, чи на волі чи в неволі, чи в славі чи в поневірянні й недолі, завжди будемо віруючими Українцями по всій землі і навіки.

2

Та серед тих небесних піднесенень не треба забувати, що живемо на землі, що довкола нас гірка дійсність. В Україні нові переслідування й арешти, нові страждання, болі і сльози, розгук атеїзму. "Визволь мене від моїх ворогів, мій Боже, ізбави мене від тих, що постають на мене, визволь мене від тих, що чинять беззаконня, і спаси мене від душолюбів" (Пс. 58, 2-3).

На поселеннях роз'їдають нас сварки і чвари, довгий язик, незгоди, обвинувачення, роз'єднування, невинуваті амбіції, нерозсудливість і непогамованість у діях у сваволі, й непослуші, у розхристаності і нездисциплінованості; в одних — пересит, а в інших —

недостаток, брак взаємного співчуття і виrozumіння, погруження в матеріальних здобутках і земних клопотах. "Усі шукують собі чогось власного, а не того, що є Ісус Христа" (Филип. 2, 21).

А вислідом цього — слаба віра в Боже провидіння, брак зрозуміння надприродного чинника в нашому одиничному житті й житті усього народу. Здається, що ще ніколи наша дійсність так вірно й сильно не символізувала часів Христа, як нині. І тоді переслідування в найбільшому роз'ярненні — синедрион, Ірод, Пилат, розбурхані маси народу проти Христа, перелякани апостоли, невдача найкращих поривів, які закінчила ганебна смерть на хресті, і навіть один апостол — зрадник. Словом — жах Страсної П'ятниці і Голготи. А його зовнішнім виявом є душевне пригноблення і розчарування двох Христових учнів у дорозі до Емаусу: "Завели нас надії, і все пропало. Нема рятунку". І нам так тепер здається. Але над цим усім всемогутня Божа рука. І ніхто не може встоятись проти Бога.

І все це мусів перетерпіти Христос, щоб увійти у славу. Не тому, що це були непереможні потентати, але така Божа воля і такий Божий допуст. Таке категоричне пояснення дав Христос.

У свій час затмарене небо розсувається, кромішня тьма розвиднюється, промінь сонця заповідає погідне небо.

Цей жах є завдатком найбільшого розквіту й підйому українського народу: "Вчера спогребохся Тобі Христе, совостаю днесь воскресному Тобі..." Після Страсної П'ятниці приходить Великдень у всьому своєму маєстаті й величі своїй.

3

"У началі було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог. І без Нього ніщо не сталося, що постало". Оце є рація всіх рацій, причина всіх причин і остаточний Творець і Керманіч.

Нехай ці наймогутніші слова Євангелії додадуть усім віри і надії, бо так нас навчає нинішнє свято, що злу не панувати, бо Христос визволив тих, що їх страх смерті все життя тримав у рабстві (Євр. 2, 14).

"Чи не горіло наше серце" казав Клеопа коли Христос відкрив їм заслону Божого провидіння. Коби й нині серце запалало і нам у цей празник празників, щоб Христос став новим рушієм у дальшому нашому житті щоб і нинішній Великдень став продовженням нашої тисячолітньої християнської традиції з її завжди творчими і будуючими силами в душі нашого народу.

Не будьмо песимістами і не турбуймося даремно, як мироносиці: "Хто відвалить нам камінь?" Загал нашого великого народу виявляє ще стільки доброї волі, сильної національної єдності, глибокої віри в Христа!

"Очистим чувства і узрим Христа блистающа", і наша Страсна П'ятниця і сума дійсність, завдяки тому підйомові духа в нашій Церкві, переминиться у світлий Великдень і перемоги нашої Церкви і нашого постання — бо Христос воскрес!"

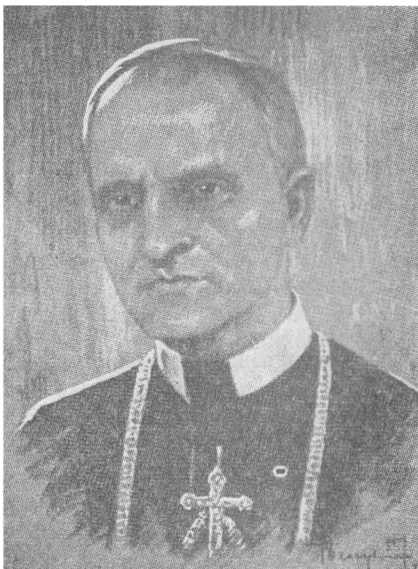
“ФІНАЛ ВЕЛИКОГО ЖИТТЯ”

Під таким заголовком написав свої спомини про останні дні бл. п. Владики Павла Гойдича ЧСВВ, єпископа пражського, його співв'язень у леопольдівській тюрмі, Франциск Ондрушка. Спомини були опубліковані 21 липня 1968 р. в “Католицьких Новинах”, що виходять у Братиславі, Словаччина.

На нашу гадку варто, щоб українська суспільність теж познайомилась із цими цінними споминами очевидця, що їх написав щирий Словак-католик про нашого великого Владика-Мученика. Нижче подаємо майже дослівний переклад згаданої статті. — Редакція.

**
*

Дня 17-го липня 1968 р. єпископ Павло Гойдич був би дожив 80-ліття свого життя. Натомість, ми обходили цього року 8-мі роковини його смерті. Він був ідеальним священником і без сумніву, це тільки питання часу, коли його ім'я буде зачислене до лику Святих. З нагоди згаданних роковин напевно знайдуться кваліфіковані письменники, які змалюють образ цього великого Владика в яскравих барвах для всієї католицької суспільності. З мого боку хочу принести на його пам'ять скромну китицю моїх спогадів з останніх днів його життя.

**
*

Він станув у короткій лаві в'язнів на коридорі тюремної лікарні, склавши при своїх ногах невеличкий клунок, зв'язаний у тюремному кодові, в яким знаходився весь його “масток”. Відтак він примістився, з надзвичайною собі скромністю, на призначеному для нього ліжку. Більша частина пацієнтів лікарні знала його з оповідань, які ходили з одної в'язниці до другої, тому від самого початку всі огорнули його великою пошаною й любов'ю. У таких обставинах я перебув із ним останні чотири місяці його життя.

**
*

У своїй простоті він давав усім нагоду глибше вглянути в його життя. І ми всі подивляли його. Його велич проявлялася в його невимовній скромності, покорі і правдиво дитинному відношенні до Бо-

га. Крихка будова його тіла, глибоко запалі очі й бліде лице прозраджували собою великі його терпіння, але з його уст ми ніколи не почули й найменшого словечка нарікання. Спів'язні-лікарі однозгідно були тієї гадки, що він переносив страшні болі. На питання, чи його щось болить, звичайно відповідав з усмішкою: "Так, маю великі болі!"

Коли ж при кінці його життя, через тяжку його хворобу, болі в нього постійно зростали, він часто з повним довір'ям звертався до мене: "Що думаєш, Ферку, я ще довго буду мучитись?" І не чекаючи відповіді, звичайно продовжав: "Знаю, що скажеш: — Доки Бог хоче! — Але добре мені й так, бо я хочу і дальше терпіти!"

**
*

Він зберіг до останнього свого віддиху безмежну любов до своїх священників і вірних. Часто любив згадувати про поодиноких своїх священників, про церковні торжества і важніші події в історії Церкви. Завжди з великим одушевленням поясняв нам причини для котрих греко-католики повинні лишитися вірними Апостольському Престолові. І нема найменшого сумніву, що еп. Гойдич став мучеником власне за цю свою вірність.

Він часто розповідав нам також про свої пригоди під час допитів. Вищі державні чинники обіцювали йому нераз, що з місця повернуть йому його владичній престіл у Пряшеві, якщо тільки перейде на російське православ'я. Між іншим оповідав, що під час його побуту у в'язниці в Рuzині (біля Праги), одного дня вивели його з тюремної келії та завели до гостинної. Коли сторож віддалився, до кімнати ввійшов вищий старшина в уніформі, який ввічливо йому представився і подав руку. Відтак запевняв його, що має доручення від влади відразу випустити його до Пряшова, якщо він погодиться очолити православну Церкву в Чехословащині.

Ми з глибоким зворушенням приглядалися виразові його лица, коли він оповідав нам про цю свою зустріч. Перед моїми очима став живий образ тієї події, коли Владика Гойдич, із великою любов'ю й ласкавістю, лише йому одному властивою, зачав оправдуватися, що не може прийняти такої пропозиції, бо це був би великий гріх супроти Бога, зломання присяги Святішому Вітцеві, зрада св. Церкви, заперечення власної совісті і порушення довір'я тих вірних, що багато з них терпить саме за ту віру, що її він їм проповідував.

На ці слова посередник приступив до Владика, взяв його цупко за рамена і, пригорнувши до своїх грудей, сказав: "Отче, ви мені надзвичайно подобаєтеся. Я бачу, що ви чесний чоловік і я вас дуже поважаю!" З цими словами вийшов, а сторож запровадив Владика назад до келії.

**
*

Подивугідна була любов еп. Гойдича і до його ворогів. У тюрмі він завжди слухняний, а до сторожів відносився з великою пошаною. З його уст ніхто не чув хоч би й словечка якоїсь скарги чи осудження.

Одного разу коло його ліжка зібрався гурток в'язнів. Напів-жартом, напів-поважно, один із них сказав: "Павле, ти хочеш умерти, але ми хочемо жити. То ж скажи нам, хто тобі заподіяв якусь кривду, а ми вже тих драбів покличемо до відповідальности і за тебе!"

Тоді єпископ з надзвичайною ласкавістю і спокійною усмішкою на устах відповів: "Хлопці, мене ніхто ніколи в житті не скривдив. Усі терпіння, що їх дотепер мені прийшлося зносити, я приймав завжди з великою радістю. Мене болить тільки одно, що так багато моїх братів-священників і вірних мусить тяжко терпіти за свою віру!"

Один раз до нашого відділу зайшов старший віком сторож, якого перед тим я ніколи не бачив у нашій тюремній лікарні. Був це чоловік брусватого вигляду. Приступивши до мене і спитав (показуючи на Владика): "Хто це той старець?" Коли я сказав його ім'я, він удавав, що його не знає. На це обізвався один із старших в'язнів: — Це той самий Владика, що його ви 1953 р. копали до голінок, коли він уже не мав сили робити присюдів. А я той, що ви його відштовхували, коли я намагав йому підвестися!"

Сторож знякзовів. Тоді до розмови вмішався ласкавим своїм голосом Владика: "Ні, ні! Пан комендант був завжди добрий до мене. Я собі вас пригадую, пане коменданте! Прошу ласкаво, не гнівайтесь на мене, але тоді я насправду вже не мав сил робити присюди!"

**
*

Одного дня до тюремної лікарні привели нового пацієнта, священника Врану. Він хорював на цукрицю. Його дали до нашого відділу число 2, де якраз тоді було вільне ліжко. З нас тоді ніхто й не думав, що він має зробити останню прислугу Божому слугі Павлові, заки той відійде з цієї долини сліз. Але про дивність Божих доріг у тюрмі ми мали нагоду майже щодня переконуватись.

Безпосередньо перед празником Пресвятого Серця обставини так склалися, що можна було відправити Св. Літургію. Отець Врана висповідав усіх, які собі цього бажали, між ними і Владика. На другий день досвіта, ще перед дзвінком уставати, переважно лежачи на своїх ліжках, ми уважно слідкували за відправою Св. Літургії. Між собою ми живо відчували приявність Христа, хоч та велика переміна: Євхаристійне переставлення відбулося тільки у вичуханій в'язничній ложці. Отець Врана насамперед заніс Преосв. Євхаристію Владиці, а відтак нам. Це було останнє Св. Причастя Владики Павла.

**
*

В останніх днях життя ув'язненого Владики на нього прийшов ще один тяжкий удар. Під час своїх урядових відвідин, лікар з Міністерства Внутрішніх Справ висловив його з надзвичайною пошаною: "Ваша Ексцеленціє, в найближчих днях ви вертається додому. Справа вже вирішена!" Ці слова сильно схвилювали душевний спокій Владики, розбуджуючи в нашого В'язня нову надію й сильну тугу.

Із глибини своїх сердець ми всі бажали йому обіцяної свободи та разом із ним ми тужно вичікували хвилини, коли перед ним відкриться тюремна брама і він знову зможе зажити нормальним життям. Однак ця хвилина не приходила. Минув тиждень, минув дру-

гий. Можна було спостерегти, як наш Владика тяжко терпів від болю завмирання своїх тужних мрій.

У розмові з нами він не таїв своїх почувань, головню ж своєї внутрішньої боротьби у виборі між свободою і мученицьким вінцем. Свою розмову він звичайно кінчав такими словами: "Не знаю, чи виплатиться мені замінити прегарну корону мучеництва за два-три роки свободи. Однак це все лишаю на Господа Бога, нехай Він сам вирішить!"

**
*

Із часом ми спостерегли, що його болі все більше змагаються, так що він рідко коли відчував пільгу в своїх терпіннях. Однак хиткий стан його здоров'я ми вважали вже унормованим і ніхто з нас не припускав його скорої смерті. Одного дня по обіді, противно звичаєві, Владика просив мене, щоб його завезти на тюремне подвір'я, де звичайно проходжувалися хворі. Наче б мимоходом, він замітив іще: "Хотів би я ще передати своє благословення моїм дорогим вірним!"

Ми щойно встигли поставити візок на означеному місці, а вже з іншого відділу проходив гурток в'язнів по дорозі до зубної клініки. Між в'язнями находився теж сп. Гопко. Коли гурток в'язнів переходив попри візок, хворий Владика піднісся, і, благословлячи проходжиків, устами вимовляв якісь невизначні слова. Відтак, з усмішкою правдивої радості, попросив завезти його назад до келії. Ми ще й тоді не збагнули знаку скорого кінця. Така думка мені не прийшла до голови і під час іншої події, хоч там вивідь була далеко конкретніша.

**
*

Одного дня я прийшов до його ліжка, показати йому малу красу, що її я зробив для своєї донечки, хоч і сам ще не знав, як видістати її з в'язниці. Владика з милою усмішкою оглядав вишліфований із зеленого скла листок конюшини, на яким жеврів ініціал "М". Відтак, помалу сягнув рукою під свою куртку та, витягнувши малий вузлик із хустини, добув із нього мале скляне серце з бляшаним хрестиком. Те серце подарував Владиці того самого дня один юнак, що відбував свою кару за вбивство.

Владика ще мило подивився на серце, поцілував на нім хрестик і додав: "Ти приготував дарунок для своєї Мартусі, а це дай своєму Петрусеві та скажи йому, що це дарунок від умираючого Єпископа".

**
*

Одного вечора Владика кивнув на мене. Коли я підійшов до його ліжка, він прошепотів: "Не гіршися мною, але Ісус Христос також боявся смерті, хоч був Богом. А я тільки чоловік, хоч і єпископ!"

**
*

Остання його хвилина прийшла цілком несподівано. Коли я вночі пробудився, то спостеріг, що Владика сидить на ліжку і кличе мене. Я миттю прискочив до нього, а він просив вивести його на спіль-

не місце. Запалення мочевого міхура спричинювало йому трудність мочення. Часто воно тривало й цілу годину. Тому я повернувся на своє ліжко. За хвилину я спостеріг, що відчинилися двері, а в них станув усміхнений Владика. Коли я підбіг до нього, він промовив до мене радісним голосом: "Тепер уже все добре. Занеси мене до ліжка!"

Я взяв його на свої руки і заніс до ліжка. Він був легенький, як перо. Але в тій хвилині його лице покрилось якоюсь тінню, він упер свої очі перед себе, а його уста незаметно ворушилились, наче б шукали віддиху. Мною заволоділо якесь неприємне почуття. Я відразу застукав у двері на сторожа, щоби привів лікаря, а відтак я збудив о. Врану. Підійшовши до ліжка Владика, о. Врана сказав: "Умирає, отже молимся!"

Із ліжок, наче на якийсь приказ, зірвалося ще кілька в'язнів і зачали чергою підходити до його постелі. Погляд Владика вп'явився вгору, мов би бажав проникнути безконечну далечинь. Ми всі разом зачали молитися за вмираючого. Взяло багато часу, доки сторож привів лікаря, але той сконстатував уже тільки смерть.

**

*

Мертве тіло, за тюремним звичаєм, ми загорнули в простирало, що на ньому помер Мученик та перенесли на носилках, як нам сказали, до рентгенової кімнати. Там воно осталося до ранку.

Обов'язком доглядачів хворих було точно записати день і годину смерті. Тому я спитав сторожа, котра година. Він мені коротко відрубав: "Вісім мінут по півночі!" Значить була це вже неділя 17-го липня 1960 р., коли Владика помер. Так ми всі, що були близькі до усопшого, мали ще одну нагоду переконатися, який добрий Господь Бог і яке велике Його вирозуміння людської слабости й наївности. Владика ж бо залюбки говорив: "Я знаю, що ти будеш із мене сміятися, але я завжди прошу ласкавого Бога, щоб із цієї долини сліз

М О Л И Т В А

О мій Боже, з глибини душі складаю перед Тобою мій повлін. Дякую Тобі за ласки й дари, що ними Ти наділив свого вірного слугу, Єпископа Павла Гойдича. Покірно благаю Тебе, щоб Ти прославив його й тут на землі. В тій цілі прошу Тебе, уділи мені через своє безконечне милосердя й посередництво цього Твого вірного слуги ласку..., що її я покірно в Тебе благаю. Амінь.

**

*

Якщо маєте якісь матеріяли, чи одержали за посередництвом Владика Павла Гойдича ЧСВВ якісь ласки, пишть на адресу:

Rev. A. Pekar, OSBM
185 E. Main St. — Uniontown, Pa., 15401, USA

покликав мене у той самий день, у котрий мене прислав. Правда, що це смішна просьба збоку єпископа?"

Однак сповнилося і це незамітне, "смішне" бажання великого Владики.

**

Двері нашого відділу заперлися, в Замку заскреготів ключ, а по коритарі понеслися тяжкі кроки сторожа, як відходив. Світло рефлекторів із тюремного подвір'я злагіднювало нічну темряву, а тінь віконних кратів на ліжку о. Врани зарисовувала могутній хрест. Так у нічній пітьмі, безпосередньо по смерті, відправлялася за упокій єп. Гойдича перша Св. Літургія.

У келії ніхто з нас не спав. Ми всі лежали на ліжках. Хоч одно було порожнє, однак усім нам здавалося, що Владика був іще з нами.

Під час нашого моління: "Вічний упокій, подай Господи, слугі Твоєму!", мені настійливо насувалась інша молитва: "Наш брате Павле, вірний слуго Божий, Господь Бог у своїй великій милості нагородив тебе, за непохитну твою вірність, пальмою мучеників. Тож заступайся за нас, виблагай силу, благословення й охорону для нас і всіх наших братів, що терплять разом із нами!"

**

На тім кінчаться спомини Франциска Ондрушки, за які ми йому надзвичайно вдячні. — (Подав А. П. ЧСВВ).

("Світло")

ТЛІННІ ОСТАНКИ СВ. П. ЄПІСКОПА ПАВЛА ГОЙДИЧА ПЕРЕВЕЗЛИ ДО ПРЯШЕВА

Ватиканське радіо в українській авдіції подало вістку, одержану з Чехо-Словаччини, що дня 29 жовтня 1969 р. із цвинтаря в Леопольдові на Словаччині до катедрального храму в Пряшеві перевезено вчисто тлінні останки бл. п. Владики-Мученика Павла Гойдича, колишнього в'язня ч. 681, Леопольдівської в'язниці.

Екзгумацію довершено в приватності представників уряду й церковної влади. Відпоручниками Церкви були о. д-р Юлій Габриш, генеральний вікарій Єпископа Лазика, греко-католицький крилошанин о. Микола Такач,

архидиякон Йосиф Галько, парох Леопольдова — о. Імрих Гоферка, представник греко-католицького Єпископату — о. Маріян Поташ ЧСВВ, близький родич покійного Владики Павла — о. Миколай Ройкович, о. секретар Іван Галис. А крім них було ще 10 інших представників і 30 мирян з околиці.

Тлінні останки нашого Мученика Павла Гойдича виводуто з могили ч. 681 (число в'язня) зідентифіковано й перекладено до нової цинкової труни, прикриваючи її білим стихарем (символ невинності) і червоним епітрахилем (відзнака мучеництва).

Труну перевезено автом до Пряшева, де складено її в катедральному храмі. Того самого

дня Преосв. Єпископ Кир Васильського священослужіння". — Ці віщі слова здійснилися.

Гопко, в сослуженні численного духовенства, відслужив урочисту панахиду й виголосив прощальне слово. Потім домовину перенесено до бічної каплиці святих Апостолів Петра і Павла, в якій Преосвященний Павло любив щоденно відправляти Службу Божу. Відправу закінчено піснями, які залюбки співав покійний Владика: "Благослови всім", "Вітай між нами" і "Під Твою милість".

Петро Гойдич народився 17-го липня 1888 року в Руських Пеклянах, округи Пряшів. По єреїських свяченнях у 1911 р. вступив до Василян і прийняв чернече ім'я Павла. Новіціят відбув у монастирі в Мукачеві. Від 1924 року віз духовну опіку над молоддю й організував Апостольства Молитви. Був широко відомий із своєї місіонерської діяльності в Карпатській Україні. Це був чернець-аскет, людина праведна й добродійна. Відзначався надзвичайною скромністю, а при тому був незламного духа. Коли був іменованій Єпископом у 1927 році, то по консекрації тодішній Папа Пій XI, на приватній аздієнції, вручив йому золотий нагрудний хрест і сказав: — "Цей хрест є тільки символом усіх тих важких хрестів, що їх наш добрий Господь зішле тобі, мій сину, під час твого єпископ-

Спершу Владика Павло був поставлений на Апостольського адміністратора, а згодом на ординарія Греко-католицької Пряшівської Єпархії на Західньому Закарпатті, яке тепер є в межах Словаччини. Його ув'язнила комуністична поліція 28 березня 1950 року, щоби позбутися його так перед насильною ліквідацією нашої Церкви. Безпосередньою, формальною причиною ув'язнення було те, що він рішуче відмовився віддати представникові московського патріарха ключі до катедрального храму св. Івана Хрестителя у Пришеві. В ході поліційного слідства видвинули проти нього різні безпідставні, просто абсурдні обвинувачення в шпигунстві й державній зраді. У Братиславі відбувся у січні 1951 року показовий судовий процес проти Владика Павла Гойдича. Він так мужньо тримався на процесі, що комуністи мусіли перервати радіовисилання з судової залі, щоб не пошкодити їхній забріханій пропаганді. Його засудили годі на досмертну тюрму. Упокоївся в Бозі 19-го липня 1960 р. в леопольдівській тюрмі, відійшов із свого мученицького життя в вічність у славі: "Людини із золотим серцем", — "Батька вбогих" і "Захисника св. Віри".

"Тим, які забувають свою мову, які з лінивства й безхарактерности відрікаються свого роду, своєї національності, не допоможе і геній Шевченка. І ніхто не врятує їх від втрати їхнього роду, в чужому морі, у вселюдській глоті.

(Віомок з листа д-ра Тисовського-Дрота)

("Сеніорська ватра" — 1964 р.)

М. Магеридж*)

ІНШИЙ ЦАР

Промова виголошена на університеті в Единбург, Шотландія,
14 січня, 1968 року.

ДІЯННЯ АПОСТОЛІВ, розділ 17

Павло і Сила відвідують місто Солунь (Тессалоніки) і гостюють у домі Ясона.

1) Перейшовши через Амфіполь та Аполлонію, прийшли в Солунь, де була юдейська синагога. (2) За своїм звичаєм, Павло ввійшов до них і змагався з ними три суботи про Писання, (3) вияснюючи і доводячи, що Христові треба було страждати й воскреснути з мертвих та що цей власне є Христос, той Ісус, якого я вам звіщаю. (4) І деякі з них дали себе переконати і пристали до Павла й Сили, — а й велике число богобоязливих Греків і жінок знатних чимало. (5) Але заздрісні Юдеї назбирали з майдану якихось негідників, збили до купи натовп і заходилися підбурювати місто. (6) Ставши перед домівкою Ясона, шукали їх, щоб вивести до народу. (7) А не знайшовши їх, поволикли Ясона й деяких братів до наставників міста, гукаючи: "Ось вони, ті, що підбурили весь світ і прийшли аж сюди. (7) Ясон прийняв їх до себе. Всі вони йдуть проти кесаревих наказів, говорячи, що є *інший цар* — Ісус.

**
*

Коли іноді трапляється мені нагода промовляти, нагода не дуже похвальна в моїх літах, до того ж із такого славного місця як оте, дивлючись на ваші обличчя маю завжди те саме почування

*) **Малком Магеридж**, англійський видавець, редактор і письменник, народився в родині робітника 1903 року. Вчився в університетах Кембридж і Каїро та закінчив їх блискуче.

Працював редактором у великих англійських газетах, був також їх кореспондентом у Москві й Калькуті. В часі останньої світової війни служив у військовій розвідці; дістав високе військово-відзначення.

Від 1953 р. є нач. редактором гумористичного журналу "Punch", який серед англійської публіки втішається великою популярністю. телевізії. (Як у нас журнал "Лис Микита).

Відомий він теж із знаменитих доповідей і дискусійних панелів у телевізії.

Донедавна Магеридж був атеїстом. Він є автором таких книжок:

Autumn Face — Winter in Moscow — The Earnest Atheist — Life of Samuel Butler — Valley of the Restless Mind — The Thirties — Cairo Papers — Affairs of the heart.

глибокої і пристрасної туги: сказати щось, що варт уваги, що зуміє розвіяти тьму та хоч трохи просвітити світ.

Основник християнства сказав: "Я є світлом світу". Які прекрасні слова, зокрема ж особливо прекрасні в наших часах, коли ми свідомі того, скільки всякої темноти розпаношилось у світі. "Нехай ваше світло світить перед людьми", наповідає нас Христос.

Бачите, іноді в часі недоречних телевізійних або радієвих панелів чи дискусій питають мене люди, що я залюбки хотів би робити тепер, коли вже залишилося так небагацько з мого життя. — То я завжди щиро і правдиво кажу: Хочу, щоб моє світло світило хоч би і слабенько і недовго немов сірничка засвічена в чорну, і темну, і порожню ніч.

Забираючи слово я дуже хотів би мати хоч тисячну частину тієї певності і просвічення, якими був обдарований св. Павло, коли, як ви чули, він виступав у Солуні. Справді, золоті слова, блискуче і ясне світло. З ним і з другими апостолами Христа сталося тоді щось нечуване, що перемінило звичайних і переляканих людей, які шукали притулку по ув'язненні провідника, перемінило в безстрашних, вимовних і дотепних, що більш, блискучих евангелистів, яких досі і пізніше не було на світі. Їх промови були сильні й переконливі, їх спротив — непереможний, їх особистий чар з'єднавав усіх і вся. Всевадна любов просвічувала їх обличчя, їх слова і діла, у висліді чого, як ми чули, вони в буквальному розумінні підбурили-перемінили весь світ догори ногами своєю беззастережною вірністю цьому *іншому Цареві*, Христові. Але справді, що з ними сталося? Про мене, називайте це, як хочете: Шестям Св. Духа, наверненням на шляху до Дамаску, розмовами всіма язиками, тощо, не дбаю. Справа в тому, що згідно з їх словами, вони переродилися. Вони сталися новими людьми, що визнавали нову лояльність, не для якоїнебудь влади на землі, але для цього іншого Царя, Ісуса. Від тієї пори, не зважаючи на всю іноді гірку історію християнства, цей знак переродження залишився незмінним. Знак цей, тобто вмрти щоб жити, є на мою гадку основою християнства і тому хочу тут розглянути наскільки він актуальний і важливий в наших часах.

У крайному відчутті втоми і розпуки коваючої римської цивілізації, разом із неминучим товариством розгнузданої моралі, розбещеного насилля, еротичних і наркотичних фантазій, християнство давало нове світло надії, нову радість життя для окремих людей і для загалу, в першу чергу мабуть для невольників. Чи має воно змогу подати сьогодиншній людині щонебудь такого у ситуації, страшенно подібній до старинного світу? Це моє питання. Я не можу відповісти на нього так, як це зробили св. Павло й Апостоли. Вони були на початку, а ми наближаємося до кінця.

Я також належу до двадцятого сторіччя з його скептицизмом і змисловістю, з його смішною мішаниною недоречної віри в деякі винаходи - тенденції як нпр. науковий дослід чи оголошеневий бізнес. (Якщо кинете оком на коліркові оголошення у вашій газеті, побачите відклик до вашого довір'я, відклик якого позавидував би

кожний знахор-чудодій в Африці). З його однаково недоречним скептицизмом, у висліді чого неграмотний учень або напів освічений студент університету зневажливо відкидають думки і вірування, які світлі уми нашого часу, скажім Паскаль або Честертон, приймали як samozрозумілі. Це і нещастя нашого сторіччя. Гому дозвольте мені, згідно з духом двадцятого сторіччя, почати від викладу негативних рис, які — на мою гадку — стали причиною безпросвітнього бездоріжжя й безглуздя нашого сучасного життя.

Хто з виїмком випадкового всезнайства, в'язничного сторожа чи мадярського економіста може серйозно вірити що, йдучи теперішнім шляхом у майбутнє, ми справді дійдемо до тривалого людського щастя, продукуючи щораз більше, консумуючи щораз більше під враженням божевільного впливу масової комунікації і водночас оглядаючи на телевізори, як більша частина людства страшенно голодує і живе в жалюгідних обставинах. Наш технічний поступ довів нас до сили, яка може знівечити нас самих та й розбити землю на дрібні шматки. Водночас ми сталися дуже нервові через постійну загрозу атомової війни і хоч навипередки змагаємо до здобуття всесвіту та щастя на американський лад *grinding out our appetites*, як сказав гарно Шекспір, але це коштом фізичного й морального здоров'я й духового опущення. Наша дійсність така страшна й трагічна, що не лишається мені ніщо, крім гіркого сміху та залишення сцени, по можності якнайшвидше. Маючи 65 років я належу вже до кляси емеритів і невдовзі якийсь високовчений доктор у своїй безконечній мудрості й чоловіколюб'ю вирішить, чи повинен я ще жити на світі. Але, як я сказав, відчуваю крайнє безглуздя в тому, що діється довкруги, відчуваю й бажання відійти з цього нерозумного світу.

Дозвольте мені тепер перейти від загальних справ до подробиць та розглянути наприклад ситуацію в цьому старому університеті, з яким зв'язала мене доля випадково, шляхом виборів. Студенти цього університету, як і студенти всіх університетів, користають з нього в першій мірі завдяки допомозі уряду. Перехвалені й оплачувані старшим громадянством вони повинні би бути виступами поступу, елітою, що радо й відважно несе смолоскип поступу в славне майбутнє, отворене перед ними навстіж. Але здається мені, що небагато вдіють вони, бунтуючись проти способів і вартостей нашого заниділого і духово зубожілого життя, для якого я не маю ні дрібки співчуття, ні навіть зрозуміння, включно до знищення цього величного будинку, де ми якраз тепер зібрались. Проте як страшно прикро, як несамовито смішно, що студентський спротив утотожнився з домаганням наркотиків і антиконцепційних засобів, незнаних досі, десятирядних штукоч ескапізму й самолюбства! Находимося в ситуації, яку історик з почуттям гумору зуміє добре висміяти. Зроблено і приготовано все можливе для прекрасного вияву молодечої творчости. Очікуємо на величні твори мистецтва, на окрилені духово здобутки нових ділянок знання і зрозуміння — а що ж дістаємо? Знаний уже не від сьогодні тип слинявого розпусника, змістом життя якого є морфіна й ліжко.

Мушу щиро признатися, що ця жалюгідна дійсність викликає

в мені не так почування нехиті, як радше погорду, і якраз тому — ви мабуть погодитесь зі мною — мені важко, ні, просто неможливо виконувати функції ректора цього університету. Дозвольте мені на цьому місці на коротке особисте в'яснення. Я як ректор і мій заступник А. Фрейзер ми обидва відповідальні перед університетською владою та маємо обов'язок передавати університетській владі погляди й домагання студентської молоді, які вона нам з'ясовує через своїх делегатів у своєму журналі Студент. Вимога студентів мати доступ на терені університету до антиконцепційних засобів — була для нас крайне осоружна і ми з місця подали це до відома. Але на гадку студентів, висловлену їх відпоручниками, ректор і його заступник мусять не тільки передавати Університетській Владі їх домагання, але ще їх поручати. Отже я переконаний, що ніякий ректор, що шанує себе, чи заступник його, не може на таке погодитися, і якраз тому я попросив моїх зверхників прийняти мою і мого заступника резигнацію. В наступних виборах ректора побачимо, хто з кандидатів погодиться на такі вимоги студентів та й на скільки ці вимоги схвалює більшість студентів Единбурзького університету.

Таким чином, дорогі студенти Единбурзького університету, це мабуть моє останнє звернення до вас, і я хочу передати вам важне повідомлення — хоч на ділі не дуже хвилююся, чи ви на нього звернете увагу, чи ні, чи будете вважати його вартісним, чи ні. Я хочу, щоб ви знали, що моє непорозуміння з вашими представниками не має ніякого зв'язку з моєю пуританською поставою.

Я не вірю у вартість абстиненції для абстиненції та й у ніякому разі не хочу контролювати вашого приватного життя. Проте я маю важкий обов'язок сказати вам наступне: Незалежно від того, як хто розуміє життя, одно певне, що його не годиться звести до одурманювання наркотиками і принагідними ставевими пригодами. Не знаю, що нас чекає в майбутньому, але можу вас запевнити, що туди не залетимо ні на плястичних крилах Плейбоя, ні на фантазіях наркоманів.

Ви мабуть чули, що недавно я приготував для телевізійної стації ВВС деякі фільми з нового Завіту та в зв'язку з тим між іншим довелося мені побувати на Горі Блаженств, де дві тисячі років тому виголошено найважлишу з усіх проповідей. Стоючи там і дивлючись на Галилейське море, я в повному захопленні старався відтворити давно минуле: нічим незамітного Вчителя і невеличку, в більшості неграмотну й нецікаву юрбу. Бо ж ніколи не можна забувати, що християнство зродилося не поміж блискучими, вечними, хвилюючими, гарними, багатими, сильними людьми чи діячами телевізії чи преси. Воно почалося поміж дуже простими і неграмотними людьми, а один із них дуже гаряче бажав зібрати їх в одно:

А ці слова, ці непорівняльні слова, що гомоніли крізь віки і будуть гомоніти в майбутнім, навіть тепер не втратили зовсім свого значення. Вони проголошують, що покірні а не аrogанти наслідять землю, вони кажуть, як треба любити наших ворогів і чинити добре тим, що нас ненавидять, Вони навчають, що блаженні вбогі

а не багатії, і так далі, так далі. Слова, що йдуть із нами навіть тоді, коли ми їх легковажимо, найніжніші слова, що колинебудь появилися на землі.

Одно з блаженств, яке досі чомусь то ніколи не зробило на мене особливого враження, тепер вбилося в мою пам'ять і живо в ній жевріє. Ось воно: "Блаженні чисті серцем, бо вони побачать Бога". Дозвольте мені звернути вашу увагу на це блаженство, бо воно має значення для нашого сучасного непорозуміння й розкодження. Побачити Бога, це найвища мрія людини і вона займала завжди найкращі людські уми. Побачити Бога — значить розуміти, значить углянути в містерію світу. Це є, або це повинно бути найважливішим завданням кожного університету, його студентів і професорів. Зверніть увагу, що це завдання може бути здійснене не шляхом великих і добрих діл, навіть не засобами просвіченого і незвичайного процесу думання, ні тимбільш крізь змислові дізнання або на дорозі блискучого успіху. Слова є доволі ясні: "Благословенні чистим серцем, бо вони побачать Бога".

Варта додати до тієї макабричної комедії, в якій ми знаходимося, до тієї безсоромної дійсності безголов'я й людської безпорадності, про яку я згадав, ідіотичні голоси, що заповідають швидкий прихід нового Єрусалиму. Мені здається, що ми завжди не доцінюємо тривкої сили людської глупоти. Коли бідний і старий Г. Г. Ввелс напередодні своєї смерті в книжці *Mind at the End of its Tether* (Остаточне визволення людської думки) істерично відмовився від усього, що він колинебудь сказав або думав, я наївно подумав і сказав сам до себе, що в моєму житті я напевно вже більше не почую про те, що людина зайняла місце Бога. Але я гірко помилився. Двадцятьп'ять років пізніше ректор університету в Кембридж сказав це саме зі ще більшою дозою фантазії. Нема сумніву, що по моїй смерті на якійсь прецікавій телевізійній програмі будуть захвалювати справу популяризації аборції й антиконцепційних засобів, які тоді можна буде дістати даром разом із молоком на снідання.

Що ж нам тепер діяти з тим гадаринським*) безголов'ям? Досі я ще ніколи не бачив, щоб гроші, змислове вживання, життєвий успіх а тим більш наркотики чи алкоголь змогли принести людині щастя. А проте ми всі так чи інакше змагаємо до нього, як про це може посвідчити кожний оголошений агент. Він прикрашає його, це щастя, барвистим рисунком і піснею та у висліді чимало йде за його приманою. Політики також, часто з неписаною підтримкою вчених і уряду, пропонують те саме у виді колективної умови. Але в глибині душі ми всі відчуваємо, що ті великі слова: могутча спільнота, дозрілий вік людства, богоподібні люди і безліч інших утопічних фантазій, це пусте й непереконливе базікання, січка-балаканина. Наше сучасне мистецтво й література є вістунами цієї ж жахливої дійсності: матеріалістичного суспільства. Бей-

*) Край гадаринський, де біси ввійшли в стадо свиней. (Мт. 9, 28 і дд.).

кон і Пайнтер (Ваçon & Pinter) хоч не хоч уступають місця Буровсові й Бекетові (Burroughs & Beckett), Бітли танцюють на наших гробах, Алан Гінсбург витинає на своїй гармошці, а цей комічний старий Гіндусець, Магаріші, благословить усіх немов святець. Комуністична утопія породила Сталіна, погоня за щастям на американський лад — Ліндона Джансона, а наша допомогова держава — Гаролда Вилсона. Якщо на них не заважив цей матеріалізм, то я не знаю, щб заважить. А коли мова про наукову утопію, що начеб то чекала на нас уже завтра, то ми вже маємо її посмак у газових коморах, фабричних фармах і колгоспах та останньо в трансплантаційних операціях з їх ще теплими тілами, що доставляють запасові частини для направи других, і так без кінця.

Ось так приходжу туди, де я почав, до того іншого Царя, що зветься Ісусом. Приходжу до християнської мудрости, яка каже, що всі наші зусилля особисті й загальні, здобути щастя тільки й виключно нашими силами — всі вони призначені на невдачу. Ми всі мусимо справді, згідно зі словами Христа, відродитися; статися новими людьми, — або залишитися нічим. Я прийшов до цього висновку, згаявши багато часу в минулому, шукаючи даремне розв'язки в теперішній проблематиці або в майбутніх подіях. Моє глибоке переконання підказує мені: Христос або ніщо.

Врешті я хотів би до моїх розважань вставити одну веселу нотку, бо ж, як знаєте, колишній видавець Punch*) не може без цього обійтись навіть у найжахливіших хвиликах). Я свідомий, що заторкнуті тут справи викличуть більше негодування може якраз серед церковних достойників аніж серед скептиків і невіруючих. Вони назвуть мене песимістом, хоч я не знаю, чи колинебудь в історії усіх дотеперішніх цивілізацій існував більш недоречно-оптимістичний погляд, що Ви і я, марні, смертельні сотворіння можемо при допомозі Божої ласки і Христової сили переродитись, як каже св. Павло "у величну вільність Божих дітей".

На жаль бачу, як постійно зростає поневолення й одурманення сьогоднішньої людини. Ланцюгами цього поневолення є наші проминальні надії й бажання, темна келія нашого Я, якого манюсенькими вимірами й обскурантизмом ми себе обмежили. Христос учить нас, як вирватися, як зірвати кайдани змислів і як пробити вікно в темну келію та таким чином впустити радісне проміння вічності та блиск і теплоту універсальної Божої любови. Я добре знаю, що таке розуміння життя основно суперечить панівному сьогодні розумінню, особливо тому, яке пропагують сьогодні газети, журнали, книжки, радіо й телевізія, обстоюючи протипропозицію, що людина може жити тільки хлібом, і чим більш тільки хлібом, тим краще. А проте я переконаний більше як у моє власне існування, що життя, яке Христос приніс на землю, і яке освятив своєю Смертю, є і завжди буде правдивим і єдиним на потребу, і кожний, хто ставиться до нього поважно, незалежно від того, чи він молодий чи старий, мудрий чи дурний, здоровий чи немічний, освічений чи неграмотний, знайде в ньому, так як це вже нераз бувало,

*) Славний гумористичний журнал.

єдине просвічення й успокоєння, дарма що житиме в неспокійному і збаламученому світі. І хоч, як показують усі знаки, наша цивілізація, як це було з її попередницями, разом з інституціональним християнством наближається до свого кінця, світло Христової науки світить ясно для тих, що шукають виходу з темноти. Христова правда є відповіддю на всі питання й сумніви, вона успокоює заляканих, приносить надію безнадійним, охоту до життя зневіреним, любов тим, яких ненавидять, докладнісінько так, як було тому дві тисячі років і продовж довгих сторіч по тім.

Скінчивши фільмування Святої Землі, я вибрався з приятелем на прохід дорогою до Емаус. Хто з вас досі читає Євангелію, пригадає собі деталі — як то невдовзі по Розп'ятті Клеопа, далекий родич Христа, йшов із приятелем із Єрусалиму до Емаус та підорозі, хоч-не-хоч розмовляли про те, що сталося недавно на Голготі. До них приєднався третій чоловік і продовжував із ними їх розмову. Дійшовши до Емаус, вони запросили його на вечерю, бо в міжчасі потемніло і стала пізня година. Це оповідання, як знаєте, таке живе, що хто тільки пробував щонебудь писати, не може сумніватись ані хвилини в його автентичності. Зі самої мови і зі стилю її вислову дихає чистісінька істина. Отже вони почали їсти вечерю і коли чужинець переломав хліб, зрозуміли, що він не чужинець, але їх Спаситель. Ідучи тією дорогою, що Клеопа і його приятель, ми пригадали собі події зв'язані з Розп'яттям, і те, що сталося пізніше, у світлі нашого зовсім іншого, але не в одному подібного світу. Годі ж дивуватися, що і до нас приєдналася третя людина. І в одному можу вас запевнити, що куди б не вела дорога і хто б у неї не вибирався, завжди виринає цей Третій та приєднується до важкої і довгої мандрівки.

Переклав Ярослав Чумак

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! — ЧИТАЙТЕ! — ПОШИРЮЙТЕ!

С В І Т Л О

Видають ОО. Василіяни

Виходить що місяця у вигіднім до читання форматі з гарною, мистецькою обгорткою.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ \$3.00 РІЧНО.

Адреса:

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar St., Toronto 145, Ontario, Canada

Tel.: LE 5-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні весь рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для них "Світло".

НАГОРОДИ НОБЛЯ

(Із циклу "Донт бі е сакер...")¹⁾

1.

У своїй повісті п. н. "1313" Наталена Королева описує життєві шляхи винахідника стрільного пороху, монаха Бертольда Шварца. Авторка піддає нам сугестію, що цей винахід був просто ділом чорта. Шварц закінчив своє лихе життя в експльозії, але злий винахід залишився на нещастя людству. Подібне сталося з масонським президентом ЗСА Г. Соломоном Труменом, який вирішив уперше вжити атомної бомби. Сьогодні не тільки ЗСА, але й увесь світ страждає гірко від цього гордого мало-Соломонського почину.

Недобре закінчив своє життя і винахідник динаміту²⁾ Швед Альфред Нобель (1833-1896). Він був лівих поглядів і, подібно як Істмен, славний творець фірми Кодак, залишив великий масток; та хоч оба вони були мільйонери, обидва покінчили життя самогубством.

Своїх \$9.000.000 Нобель записав на фундацію свого імені. З річного доходу від тієї суми призначається 5 нагород для людей, яких праці за попередний від премії рік принесли людству найбільше користі. Шведська Академія Наук призначає одну таку нагороду (около \$50.000) за найважливіші відкриття у фізиці й хемії; Каролінгський Інститут у Стокгольмі призначає другу нагороду за праці з ділянки фізіології й медицини; знов же шведська Акад. Наук вибирає того, хто в літературі — як каже Ноблеве завіщання — "створив щось найвизначнішого в ідеалістичному напрямку", (так звану популярно "Нобля нагороду за літературу"); вибраний стортингом (соймом) п'ятковий комітет дає знову ж нагороду тому, "хто найбільше причинився до збратання народів і ліквідації згл. зменшення постійного війська та для створення й поширення мирових конгресів" (так зв. "мирова нагорода Нобля").

Вже з самого тексту завіщання Нобля видно, що він — винахідник динаміту! — був пацифістом, а розподіл нагород спочиває в руках установа, у яких величезну роллю грає шведська масонерія (у Швеції король звичайно буває масоном). Тому то не треба бути "немовлятем" і думати, що "нагороди Нобля" це якась об'єктивна оцінка праць на правду для людства корисних, як це в нас наївні присоски гадають. Ліві ідеї, які криє за собою завіщання мільйонера-самогубця, це ті самі ідеї "сіністризму" (лівости), якими руководяться сьогодні рух "за одним світом", так звані "Об'єднані Нації" з їх

¹⁾ Don't be a sucker — американський вислів, означає: не будь присоском (тим, що ще ссе), себто крайне наївним.

²⁾ Динаміт — розривна речовина, постає з дуже легко експльозивної нітрогліцерини. Нобель додав до нітрогліцерини сповільнюючі експльозивність речовини і так зробив страшну силу нітрогліцерини легшою для щоденного вжитку.

Світовою Поліційною Силою, так звана АДА в ЗСА, большевицький "Рух за миром" і подібні лівизни. Не диво, бо ідеї Нобля не були його власним винаходом, а були переважно витвором лъож чи інших таємних змов соціалістичних, радикальних і ліберальних груп у ХІХ сторіччі. А "ідеалізм" — знову ж пояснення для читачів-немовлят — не означає в Нобля якихось святих людей із високими ідеалами: це тільки масонська гарна назва для поганої мети. Ноблева нагорода це тільки на дальшу мету мудро розроблений засіб змови проти християнського світу: приспати його до часу, коли пробудиться вже в рабстві "єдиного світу" нехристів.

Розгляньмо найперше нагороди Нобля "за збратання народів". Отже нпр. у 1945 р. дістав цю "мирову нагороду", як її популярно називають, колишній державний секретар ЗСА Кордел Гал (Cordell Hull) за те, що був "ориджинейтор" ідеї Об'єднаних Націй, саме тієї організації, яку ген. Марк Клерк називає "центром советського шпигунства"³⁾, а яка, на наших очах, за гроші американських податників, щораз більше червоніє та невхильним кроком змагає до комуністичної диктатури. Організація Об'єднаних Націй була скопійована большевицьким шпіоном Алджером Гисом із колишньої подібної "Ліги Націй", якої мізком був президент ЗСА, масон Вудро Вилсон, що теж дістав мирову нагороду Нобля ще 1919 року. Характеристичне, що в комітеті п'ятки, яка розділює "мирову нагороду", сидить масон Ц. Й. Гамбро, інтернаціональний банкир, який був останнім президентом Ліги Націй, а в колах "єдиного світу" діє вже понад 25 років.

У 1946 році "нагороду миру" поділено між Емілією Болч (Balch), яка була почесним головою Комуністичної "Світової Інтернаціональної Ліги за Мир і Поступ", та Джаном Рейлі Мат (Mott), президентом масонської Імки (YMCA); так поставлено для присосків рівночасно ніби знак рівняння між комунізмом і християнством.

У 1947 р. мирову нагороду Нобля призначено по половині Квейк-рам-паціфістам Лондону й Вашингтону, які спомагають "горливо" всякі Кремлівські "миролюбства". За 1948 рік нагороди не призначено нікому, зате в 1949 р. дістав її британський лівак і... лорд рівночасно, Джан Бойд-Ор, президент Світової Унії Мирових Організацій, який у своїй праці про марксизм і колоніалізм заявляється за "заоконечний триумф соціалізму". Лорд Бойд-Ор це колишній директор ФАО, підвідділу ОНацій. Призначення нагороди миру лордові, що під час війни в Кореї заступав інтереси комуністичної Кореї та червоного Китаю, вказує виразно, по чому боці стоїть п'ятка мирової нагороди Нобля.

У 1950 р. нагороду миру дістав д-р Ральф Банч (Bunche), високо-заслужений медіатор ОН у Палестині 1948 р. та так же само заслужений американський лівий радикал. У Палестині д-р Банч наступив був по смерті графа Бернадота, який стояв за Арабами проти Жидів, то й був убитий жидівськими терористами.

³⁾ Читайте про це такі книжки: Huss-Carpozzi "Red Spies in the UN" та Martin "Fabian Freeway" (обі коштують \$350 з поштовою пересилкою. Можна замовити через "Добру Книжку").

У 1951 р. нагороду миру дістав французький соціаліст, Леон Жуо (Jouhaux), провідник Світової Спільки Юній, якої політика йде спільним шляхом із політикою Волтера Рутера (Reuther) у ЗСА.

І знов, для очковтерательства присоскам, у 1952 р. признають мирову нагороду масонові докторові Альбертові Швайцерові, протестантському місіонареві в Африці, якого богославські твори йдуть просто в напрямі заперечення християнства як об'явленої віри.

У 1953 р. дістав нагороду миру Джордж Маршал, колишній секретар держ. справ ЗСА, той самий, що в 1946-7 рр. відібрав довіз зброї Чян-Кай-Шекові та так віддав Китай у руки червоних. Правда, офіційно признано Маршалові нагороду ніби за його "плян Маршала": світової допомоги економічно загроженим народам, якого то пляну дійсним ініціатором був не Маршал, а таки сам Сталін. За тим пляном американські великі більйони доларів йдуть на допомогу в великій мірі саме комуністичним країнам, згл. т. зв. "неутралістам", що тягнуть за червоними. Про самого Маршала висловився один із його знакомих: коли б Маршал мав поступити бодай один ступінь у своїй кар'єрі, то ради цього продав би рідну бабуню...

У 1954 р. мирову нагороду видано просто Урядові для Втікачів при ОН, організації, яка спеціально опікується "бідними, переслідуваними, бездомними втікачами", серед яких, як пише американський журналіст Гайлери Грей, "є велика частина комуністичного шпійонського апарату та підпілля проти країн Заходу".

У 1957 р. дістав мирову нагороду проф. Лестер Пірсон, недавній прем'єр Канади. Кажуть, що дістав він її головно за створення при ОН Світової Поліції, яка має в майбутньому зайняти в світі місце теперішніх народніх армій. Ця Світова Поліція діє вже тепер дуже успішно, нпр. у примушуванні Катанги до спільного котьолка з лівим Конгом.

У 1958 р. надано мирову нагороду таки дійсному католикови, бельгійському домініканцеві о. Домінікові Пір (Pire) за його працю між європейськими втікачами. Отець Пір зараз же віддав одержану нагороду на цілі допомоги втікачам. Це єдина мирова Ноблева нагорода, яку дістав дійсний католик. Хоч вона вповні справедлива, проте нам таки здається, що це тільки така гра, як Аджубеева візита в Папи...

У 1959 р. нагороду миру дістав Филип Новвел Бейкер, британський соціаліст-паціфіст-хвейкер. Він великий прихильник Світової Поліції ОН та диктатури над світом. Нагороду дістав мабуть чи не за свою книжку Ді Армс Рейс (1958), в якій пропонує роззброєння ЗСА, Канади й Вел. Британії, а військовий лад мали би тримати в світі сили ОН...

1960 р. признано нагороду миру Альбертові Лютулі, муринському діячеві проти расової дискримінації в Півд. Африканській Республіці. Ця нагорода, зрештою зовсім справедлива, дана мабуть на те, щоб скріпити дію проти расистівської Півд. Африки. Подібно дістав був нагороду миру за часів Гітлера паціфіст Оссецкі, що й помер за таку "добрість" у кацеті...

У 1961 р. признано мирову нагороду, вперше посмертно, вбитому в Африці діячеві ОН, Даг Гаммершильдіві, відомому прихильникові поліційної сили ОН. Їхав він саме на пацифікацію Конга, коли стрінула його смерть у літаку, досі "нев'яснена"...

Як бачимо, самогубець лівак і винахідник динаміту Нобель — діє в своїх "мирових нагородах" зовсім подібно, як винайдений ним динаміт: вибухово й розривно, але безпечно для тих, що його вживають. Помалу, а стару злапаєш — за нашим прислів'ям.

2.

Нагороди Нобля "за найкращі досягнення в літературі" присуджує Шведська Академія Наук у Стокгольмі; за тестаментом Нобля має цю літературну нагороду дістати той, "хто в літературі дав щось найвизначнішого в ідеалістичному напрямі". Першу нагороду за літературу дістав 1901 р. французький поет Р. Ф. А. Сюллі Прюдом, прекрасний лірик, в ідеях агностик-анархіст. 1902 р. нагороджено німецького історика, ліберала-демократа Т. Момзена. 1903 р. дістав нагороду норвезький белетрист Б. Бернсон, теж лівий. У 1904 р. нагороду поділено між еспанського драматурга Х. Ечегарай та провансальського поета Ф. Містраль, останній творець нової "нації" Провансальців, а Ечегарай міністр фінансів — отже ніби дуже велика "об'єктивність" нагороди. 1905 р. дістав нагороду Поляк Г. Сенкевіч, наш відомий "приятель", що все життя балансував між католицтвом і масонами. 1906 р. дістав нагороду Італієць поет Д. Кардуччі, масон і автор гімну в честь Сатани; це ніби дальша "об'єктивність": за католика Сенкевіча тепер зараз дияволіст Кардуччі. 1907 рік: нагорода для англійського масона-імперіяліста Р. Кіплінга. 1908 Німець філософ Р. Ойкен, ідеалістичного напрямку. 1909 рік нагорода для визначної шведської романістки С. Лягерлеф, справді ідеалістичного напрямку, але в християнстві хаотичної. 1910 рік нагорода перша для Жида, що писав по німецьки новелі, П. Гайзе, атеїста. 1911 рік нагорода для бельгійського белетриста М. Матерленка (Метерлінк), якого твори Церква поклала на індекс; Матерленк хаотичний псевдо-містик. 1912 рік для німецького драматурга соціаліста Г. Гавпмана. 1913 рік бенгальський поет Р. Такур, якого соціальні ідеї близькі соціалізові "неутраліста" П. Неру. 1914 року нагороди нікому не дали, а в 1915 дістав її Француз колись близький комунізові, якого пізніше відперся, лівий пацифіст, романіст Р. Роллан. 1916 рік: шведський романіст В. Ф. Гейденстам, поміркований правий народник. 1917 р. нагороду поділено між данських романістів: К. А. Еллеруп і Г. Понтонідан; перший псевдомістик, другий ворог християнства взагалі. 1918 року не дали нікому нагороди. У 1919 р. дістав її швайцарський Німець К. Шпіттелер, "побожний" атеїст-егоцентрик. 1920 рік романіст-вігаїст Норвежець К. Гамсун, тоді ще лівий. 1921 року французький романіст А. Франс, якого всі твори на індексі, комуніст-атеїст. 1922 р. еспанський драматург Х. Беневенте, амораліст-естет. 1923 р. дають нагороду Ірландцеві (пише по англійськи) В. Б. Єйтс, поет окултист і скептик. 1924 р. дістає нагороду польський

романіст В. С. Реймонт за повість "Хлопи"; Реймонт був тоді ще лівий. 1925 рік приносить нагороду англійському драматургові-атеїстові-масонові-фебівцеві Б. Шов. 1926 р. нагороджено італійську романістку Г. Деледда, ліву вітаїстку. 1927 рік приніс нагороду жидівському філософові-агностикуві А. Бергсонові, що писав по французьки. 1928 рік нагороджує норвезьку романістку, конвертитку на католицизм С. Ундсет; політично вона близька лібералам. 1929 рік "направив помилку" попереднього року: нагороду дістав німецький лівак, близький до сальонового комунізму Томас Манн. 1930 рік нагороджує Американця Г. Сінклер-Луйс-а, якого Ленін назвав "соціалістом почування". 1931 р. нагороджують посмертно шведського поета масона Е. А. Карльфельда, лірика з легким старолютеранським посмаком. 1932 рік приносить нагороду англійському романістові Дж. Гелсворті, близькому своєю критикою суспільности до соціалізму. 1933 року нагороджують Москаля-емігранта, белетриста Ів. Буніна, аристократичного поета народу, реаліста, антикомуніста. 1934 рік признає нагороду італійському повістяреві й драматургові Л. Піранделльо, ідеологічному хаотикові. У 1935 р. не дали літературної нагороди нікому, 1936 р. признали її американському драматургові Е. Г. О'Нейл-еві, колишньому прихильникові комуніста Ріда, поглядів песимістичних. 1937 року дістав нагороду французький романіст Р. Мартен дю Гард, песиміст, політично лівий, прихильник Золі і Драйфуса. 1938 р. нагороджують американську романістку П. Бак, що описувала життя в Китаї, 1939 р. нагорода для фінського романіста Ф. Е. Сіллянпее, атеїста, прихильника "містики" Матерленка. У рр. 1940-1943 літературної нагороди нікому не признали, аж у 1944 р. дали її данському романістові Й. В. Енсенові, поглядів натуралістичних із нахилом до вітаїзму. В 1945 р. нагороджують велику чилійську поетку, католичку Г. Містраль. 1946 р. зараз поправляються й нагороджують швейцарського романіста Г. Гессе, типового анархіста в моралі, вітаїста, для якого добро і зло це тільки два обличчя тієї самої речі. В 1947 р. признають нагороду французькому романістові А. Жід-ові, гомосексуалістові, великому ворогові Церкви й християнської етики. Зате 1948 р. нагороджують англійського поета, родом з Америки, наверненому на англійську віру Т. С. Еліот-ові. 1949 р. нагороду дістає американський повістяр В. Фалкнер, німецького походження, що з детерміністичним песимізмом описує упадок Півдня ЗСА. 1950 рік іще "поправляє" попередній: нагороджують англійського лорда-філософа А. Б. Рассела, атеїста, що винайшов прекрасне гасло "радше червоний, аніж неживий". 1951 р. нагороджують шведського письменника П. Ф. Лягервіст-а, який постійно хитається між безвір'ям і вірою, автора роману "Варава". 1952 року нагороджують "лівого" католика, французького романіста Ф. Моріак-а; політично він тягне за лівими. В 1953 р. дістає нагороду масон-політик В. С. Черчил, що так уміло віддав половину Європи Сталінові. 1954 р. признають нагороду кол. комуністові, відступникові Е. Гемінгвей-еві, Американцеві. У 1955 р. дають нагороду ісландському письменникові Г. К. Лякснес-ові який навернувся на католицитво, а потім перейшов до комуністів. У 1956 р. нагороджують еспанського

поета модерніста Й. Р. Хіменес, містика-пантеїста, без властивої віри. У 1957 р. дістає нагороду Француз-Альжирець А. Камюз, близький до комуністів. 1958 р. нагороджують жидівського поета-романіста комуніста Б. Пастернака, що писав по московськи. Хрущов заборонив йому прийняти нагороду Нобля, зате, замість тих 50 тисяч, Пастернак заробив на своїм "Доктор Жіваго" 850 тисяч доларів за гонорарі, які дали йому переважно американські видавці його країни. В 1959 р. нагороду присудили італійському поетові письменникові С. Квазімодо, який був донедавна фашистом, потім, як уже не було інтересу, комуністом, а тепер тільки підтягає за лівими. Затє 1960 р. дали нагороду французькому політикови, поетові "пам'яті" Сен-Жон-Перс-ові (псевд. А. Сен-Лежер). За 1961 рік нагороду дістав "Югослов'янець" хорватського походження І. Андріч, довголітій голова комуністичного об'єднання югослов'янських письменників. Ітд., ітд., ітп. сгрдлу фвип

Беручи до уваги національність, то літературні нагороди Нобля (до 1963 р.) дістали: 5 Американців, 6 Англіяців, 1 Бельгієць, 1 Бенгалець, 3 Данці, 3 Еспанці, 3 Жиди, 1 Ісландець, 1 Ірландець, 4 Італійці, 1 Москаль, 5 Німців, 3 Норвежці, 2 Поляки, 1 Провансалець, 8 Французів, 1 Фінляндець, 1 Чилійка, 1 Швайцарець, 4 Шведів, 1 "Югослов'янець". У числі 56 нагороджених було: 4 віруючих католиків (політично з них 3 були ліви), 43 противників християнської віри, взагалі 10 комуністів. Коли взяти до уваги поетичний талант, то, якщо вірити вченим лексиконам літератури, на тих 56 письменників тільки яких 22 заслуговує на назву великих письменників; решта ж дістала свої нагороди просто з політично-світоглядових мотивів, нпр. такий Квазімодо чи Черчил. Називати їх твори "ідеалістичними", — хотів же сам Нобель тільки письменників, які дали щось в ідеалістичному напрямі — це просто насміхатися над розумінням слова "ідеалістичний". Але одне треба признати: майже всі оті "лауреати Нобля" відповідають масонському розумінню Людини з великої букви Л: вони в 80% були нехристи в повному світоглядovому розумінні цього слова.

То й не диво, що нехристиянські видавництва в цілому світі творять окремі серії видань п. н. "Бібліотека лауреатів Нобля". Вироблена "добра марка" Ноблівської фундації допомагає популярності книжок таких видань, а динаміт лівачтва ("сіністризму"), який ті книжки заключають у собі, діє розкладово на останки християнського змісту в культурах новочасних суспільств.

Називати багатьох лауреатів Нобля більшовиками, це значило б: спростачувати велику проблему лівачкої революції. Багато письменників-лівачів відвернулося політично від більшовизму; аналогія: масонські творці французької революції далеко не були якобінцями, але — для якобінців були (до часу згільтинування) корисні... Отже нпр. відвернувся був від комунізму письменник-лауреат Ромен Роллян, дуже м'яка й "гуманна" (улюблене словечко масонів!) людина. Та коли московські письменники К. Бальмонт і пізніший лауреат І. Бунін звернулися були до Ролляна, щоб запротестував проти мартирології російських письменників у ССРС, то "гуманний" миролюбєць-культурник лауреат Роллян відповів їм: "Цей новий (більше-

вицький) лад наскрізь перейшов кров'ю, наскрізь оплюгавлений, мов плід, що його витягнули з матернього лона. Але помимо всієї відразливості, жакливих помилок і злочинів, — я йду до Дитятка, підношу його, Новонародженого: Воно ж бо надія, остання надія для майбутности людства...

Пригадаймо врешті і забутий сьогодні, на жаль, досвід з історії нашого власного суспільства. Коли 1927 р. постав у Галичині за большевицькі гроші радянофільський журнал "Нові Шляхи", то на співробітників до нього зголосилися всі наші ліберальні письменники, навіть ундівці: О. Кобилянська, К. Гриневичева, Ю. Опільський, С. Щурат, С. Гординський, І. Шварок, і багато інших, навіть деякі "ліви" католики... А з редакторів пішли туди: начальний редактор ундівського "Діла" д-р Ф. Федорців і його "бос від ліберальної літератури" д-р Мих. Рудницький...

Майже всі творці так званого культурного "відродження 20-тих років", яке один із його пропаторів Ю. Дивич, називає "розстріляним відродженням" (бо багатьох із них большевики винищили), були саме такі ліваки-сіністри, а один із провідників того "відродження" М. Фігільов-Хвильовий казав саме українським письменникам орієнтуватися на "культурну Європу", саме "Європу сіністрізму: від енциклопедистів-масонів аж до Ромен Роллана. Як би оте "відродження" большевики пустили були на його власні ноги, то воно повело б нашу націю таки назад до большевизму: правда, не до московського сталінізму, а до жидівського троцькізму. Але отой восточний герой Троцький був першим вождем большевицької армії і він же казав винищити до сто тисяч українського населення.

Ми масмо політичні претенсії до міністра большевицької "України" Юрка Коцюбинського, що служив большевикам. Але чому ж тоді забувати про його рідного батька, письменника Михайла Коцюбинського, якого Юрко був не тільки фізичним, але і духовим сином: бо саме з лівацтва-сіністрізму в літературі родиться лівацтво в політиці: перехід від правої політики до лівого "народнього фронту" большевиків завжди творять не комуністи, а саме оті їх попутчики, ліваки-сіністри; для прикладу: президент Чехословаччини масон Бенеш, прем'єр Угорщини масон граф Кароль, перший провідник революційної Іспанії масон Азанья і Дієз, ітд., ітд.

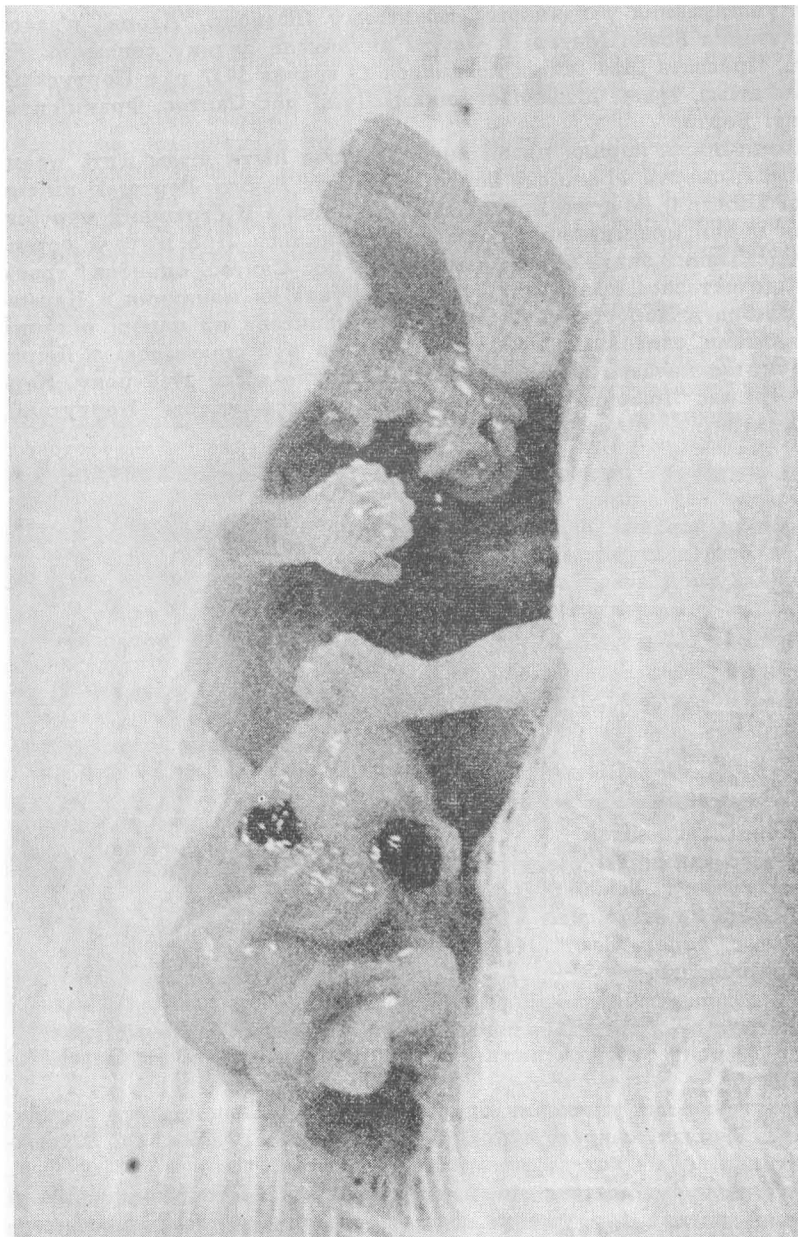
Так: винахідник динаміту, речовини, яка діє підривно на низи, Альфред Нобель, винайшов іще кращу підривну речовину: НАГОРОДИ НОБЛЯ.

ПЛАСТОВА МОЛИТВА

Царю Небесний, Джерело Світла,
Твоїм промінням встели нам шлях,
Щоб в наших душах радість завітла,
Щоб запалала віра в серцях.

Царю Небесний, Всесильний Боже,
Мудрість і силу й ласку нам дай,
Щоб подолати діло вороже,
Визволить рідний, батьківський Край.

СПИНІТЬ ДУШОГУБЦІВ!

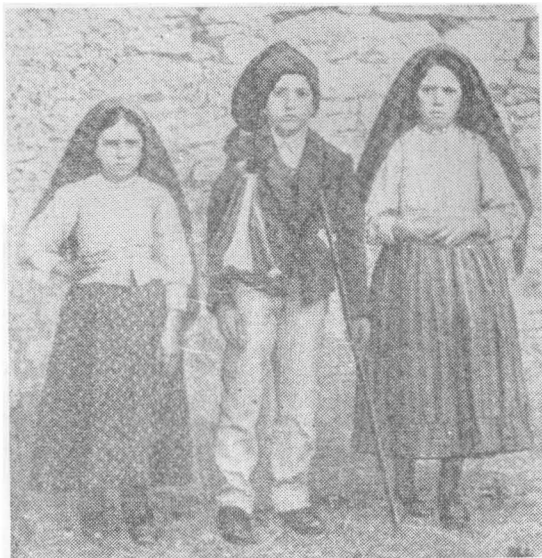
Так виглядає труник з абортів. Погляньте на нього і скажіть, чи це не людина? Де ж серце матері, де ж честь лікаря, де ж сумління тих послів, які голосували за дозволом на аборті!

ВЕЛИКА КАРА НА ЛЮДСТВО

"П'ЯТЕ ПРЕДСКАЗАННЯ БОЖОЇ МАТЕРІ В ФАТІМІ?"

Опублікування у великому тижневику Лізабони "Агора" п'ятого предсказання Божої Матері в Фатімі викликало велику сенсацію. Як відомо, Пресвята Діва Марія появилася 13 травня 1917 р. в Португалії, в селі Фатіма, трьом дітям-пастушкам: Лукії дос Сантос, Франціскові і Якинті Берто.

Місяць після першої появи виявила Божа Мати дітям п'ять предсказань: 1) смерть Франціска Берто; 2) смерть Якинті Берто; 3) кінець першої війни; 4) початок другої світової війни і її страшний перебіг. Чотири перші предсказання дослівно сповнилися. Про п'яте й останнє предсказання знала тільки сама Лукія дос Сантос, одинока з трьох дітей, що осталась при житті і яка перебуває як монахиня в Кармелю Коїмбра в Португалії. Сестра Лукія написала на папері останнє предсказання, запечатала конверту і дала до рук єпископові з Леїри, додаючи, що печатки можна розламати щойно після 1960 року. Кардинал-Примас Лізбони, в порозумінні з духовенством Португалії,

На світлині трое дітей із Фатіми, яким 1917 року об'явилася Божа Мати. З-права Лукія дос Сантос, тепер Сестра-кармелітанка.

щойно 1963 року отворив листа і післав до Святішого Отця Папи Івана XXIII.

Португальський тижневик одержав текст із Секретаріату Ватикану, але цієї видачі секрету про 5-ге предсказання Фатімської Богоматері Ватикан ані не потвердив ані не заперечив.

Опублікування п'ятого предсказання Божої Матері викликало в Португалії велике зворушення. Важливість цього послання підчеркнена тим, що Папа Павло VI при кінці Третьої Сесії Собору присвятив Божій Матері з Фатіми Золоту Рожу.

ВЕЛИКА КАРА

Точний переклад цього переважливого предсказання такий:

"Не непокійся, моя дитино, то я, Божа Мати, до тебе говорю і даю тобі доручення передати цілому світові в моє ім'я оце послання:

На ціле людство спаде велика кара, не сьогодні, не завтра, але в другій половині 20-го сторіччя. Я повідомляла про це в Ля Салет устами дітей Меланії й Максиміна, а сьогодні повторю це тобі. Людство розвинулося не так, як Господь Бог сподівався-бажав. Святокрадське людство подоптало добра, що їх дістало. Ні на одному місці не панує лад. Між найбільшими достойниками диявол хитає своїм скиптром, назначує і затверджує події. Він зуміє влхатися і в найвищі верхи Церкви. Поведеться йому посіяти заколог-замішання в уми вчених, які винаходять зброю, завдяки якій половина людства в кількох хвилинах може бути знищена. Він приєднає до своїх плянів найсильніші народи і наклонить їх виробляти цю зброю в великій кількості. Якщо людство не кине тієї стежки, якщо ті що на чолі світу й Церкви, не спротивляться такому поступуванню, тоді я буду змушена спустити караючу руку мого Сина. Я проситиму Бога, щоб застосував до людей свою справедливість. Тоді Бог покарає людство ще тяжче і гостріше як у часі потопу. І великі та могутні погинуть так само, як малі й слабосилі. І для Церкви прийде час тяжкої проби-допущу. Повстане кардинал проти кардинала, єпископ проти єпископа. Сатана влхається у їх ряди. У Римі настануть великі зміни: що зогнило, нехай паде, а те, що відпадає, не треба його задержувати. На Церкву прийде темнота, а світ буде погружений у великому неладі-непорозумінні.

ВЕЛИКА ВІЙНА

Велика війна буде в другій половині 20-го сторіччя. З неба спаде вогонь і дим. Води океанів закиплять і свою пару кидатимуть у небо: те, що стоїть, завалиться.

Година за годиною мільйони й мільйони людей будуть умирати, а живі будуть завидувати померлим. Всюди буде безконечне нещастя, нужда по всій землі, знищення по всіх краях. Ця хвилина постійно зближається; пропасть усе більше отвірається і стає все глибша. Нема виходу. Будуть умирати добрі біля злих, малі при великих; князі Церкви зі своїми вірними і володарі світу зі своїми народами. Авантюристи і післанці Сатани всюди вноситимуть смерть із тріумфом, як одинокі володарі світу.

ЗАСТАНОВА

Буде час, якого не буде сподіватися ні один король, ні цар, ні кардинал, ні єпископ, але час, який прийде згідно з Божим назначенням, щоб покарати і помститися. Але якщо ті, що живуть, опам'ятаються і знову благатимуть Бога про ласку і милосердя (покаються),

СПАСИ, РЯТУЙ НАС, БОЖА МАТИ!

Спаси, рятуй нас, Божа Мати —
Кричать серця в нас і уста,
Кричить крізь чорну ніч окату
Наш біль, розп'ятий на хрестах!..
Рятуй нас: Ірод поле топче,
Січуть нас полчища б'утні —
Ключе нам крук голодний очі
І кляті на чужині дні.

Рятуй від голоду й від спраги —
В неволі наша вся земля
І поганьбленні наші стяги
І стид на нас камінням ляг.
Зними із нас нестерпні кари:
Горить душа від мук і ран...
Цвілили Обри нас, Татари
І щидить кров червоний хан!

Ми знаємо, за що ті муки...
Дав чорнозем нам Бог... мечі,
Й плуги... Дав таланти нам в руки
І золотого і колачі...
І ми від туків оп'яніли
Й заснули каменем в лігвах,

Аж в полі смерчі задудніли
І нас потягла Чудь... Мордва...

В огнях збудилась Україна
Без воїв, сурм і рогатин —
Прости, Пречиста, нам провину,
Отчизну знов верни нам милу,
Ачей простить нам і Твій Син!..
На рідний стати дай обліг,
Побити спростувати крила
І рідний цілувати поріг.

Ми чорнозем наш на долонях
Нести будем. Насущний хліб
Із наших золотих загонів
Не забере нам злий сусід.
І встане наша рать, як плова,
На тих, що нам заступлять путь
До сонця і до Твого слова —
І кров на жертву понесуть!..

Нью-Гайвен, 27 вересня 1947.

З посмертної збірки поета п. н.
"Горить мій світ..."

ДОБРА КНИЖКА — ЦЕ САМОЦВІТ, ЩО КИДАЄ НА ВСЕ ЛЮДСТВО
ПРОМІННЯ ЩАСТЯ.

тоді знову будуть служити Богові як давніше, коли світ ще не був
зіпсутий.

Я накликаю всіх щирих послідовників мого Сина, всіх правдивих
християн, усіх апостолів останніх часів. Якщо людство не зміниться
і та зміна не прийде згори від провідників світу і Церкви, тоді збли-
жається година годин і кінець кінців. Горе всім, якщо та зміна не
прийде, якщо все залишиться так, як є, або стане ще гірше.

Я буду стояти при тобі і буду тобі помагати".

(Із флямадського журналу "Тет Фолк" ("Ті народ"), 17 грудня
1964, — точно і вірно переклала с. М. Терезита, ЧНІ).
("ЖИТТЯ").

ДОРОГА ДО ПЕКЛА

Ще за Гітлера "Українське Видавництво" у Львові стало видавати деякі твори українських авторів із підсоветської України. Вийшов тоді м. і. "Вертеп" Аркадія Любченка. Від того часу пасія наближування нас до літератури "радянської України" не то не змаліла, а навпаки дуже зросла. Особливо розпинаються оті "наближатели" за Хвильовим та зробили з нього мало що не святого героя. Ті самі люди, тільки під різними "прізвищами" ніби, роз'їжджають по ЗСА і Канаді з відчитами про Хвильового й хвильовизм, а в багатьох часописах і журналах куряться безнастанно кадило в честь хвильовизму. Правда, є і слабі спротиви проти цього обожнювання.

Спитаймо: був Хвильовий українським патріотом, чи не був? Чи може був чекістом, що брав участь у розстрілах українського населення, чи ні?... І т. п.

Не таке важне для нас, чи Хвильовий був націоналістом-патріотом, чи він був нестеменний п'яниця-чекіст, чи може чесний із собою член УВО, як це підсувають йому мельниківці. Важніше те, чого Хвильовий учив, який був його світогляд, що його тепер пробують прищепити нам т. зв. неохвильовисти.

Що Хвильовий був чекіст, на те є свідки. Що Хвильовий був комуніст і то ідейний, цього не перечать навіть хвильовисти. Що Хвильовий не був членом УВО, те ясно виходить із усієї його діяльності, особливо ж із того, що він, хоч і мав змогу закордоном залишитися, проте вернувся в Україну. Але все те, на багатьох гадку, ще не обтяжує Хвильового "доброї волі": тож така "степова вдача" часто різні противенства поєднує...

Щоб нам не закинули однобічності, даємо тут слово аристократичному представникові неохвильовизму, проф. Ю. Шевельову-Шерехові. Що ж каже цей, напевно не-фашист і напевно добрий знавець хвильовизму, про світогляд т. зв. "хвильовизму"?

"Вертеп" (вір Аркадія Любченка) пише проф. Шерех у збірнику "Мур" (I, стор. 155) "тільки підсумовує й синтезує... всю світоглядну систему хвильовизму як осередку світогляду українського культурного ренесансу двадцятих років..." (Це варт запам'ятати, бо тепер уже замість терміну "хвильовизм", пробують просувувати термін "український ренесанс!"). Далше пише проф. Шерех (на стор. 155), що цей світогляд це світогляд матеріалістичний. Цей світогляд "визнає людину центром світу й мірилом речей... Це безперечно матеріалізм, але матеріалізм, сказати б, енергетичний... єдина реальність (це) — вічний рух матерії-енергії. І дух є ніщо інше, як творчість цієї матерії-енергії, як її рух". (Стор. 153, підкреслення наше). Що такий саме був світогляд "Вертепу" Арк. Любченка, як твору, що є синтезом хвильовизму, потверджує "сам" проф. Шерех, якому хіба трудно відмовити авторитетности в цій справі, якого хіба трудно запідозрити в "клерикалізмі" чи "націоналістичному шовінізмі".

Цей же проф. Шерех зазначує, що світогляд матеріалізму-хвильовизму був ширий: проф. Шерех пише: "ми аж ніяк не схильні пояснювати особливості структури "Вертепу" побоюванням (більшевицької) цензури абощо". (Стор. 158). Виходить, що советський уряд не дуже побоювався світогляду "Вертепу", коли допустив його до друку... "Вічна молодість, вічна плідність, вічна чистота, вічне життя і вічна Україна" (стор. 169) — ось вам образ землі-степу. Чи не чуєте тут того самого світогляду, що в "Любіть Україну" іншого б. чекіста В. Сосюра, вірша написаного в часи "вітчизняної війни" Советів із Гітлером, коли Сосюра стояв по боці СССР?.. А цей малоросійський вірш пишасться тепер у читанці для дітей емігрантів "Дніпро", авторства п. П. Волиняка, читанці, яку видано в Торонті, а не в Советах...

Інший же пропагатор хвильовизму, відомий із замилування до різних прізвись, проф. Борис Подоляк, пише у тім же збірнику "Мур" (стор. 142) про хвильовизм таке: "Славна когорта "м'ятежних геніїв" 20 років на чолі з Миколою Хвильовим... як гарт своєї містечкої зброї, як вияв пробоевої духовости новітнього українства викинули гасло... стилю активного романтизму. "Активний романтизм, або, як це інакше називали: романтика вітаїзму, був для хвильовистів не тільки літературним стилем, але й містив у собі, як ми вище цитатами доказали, також і світогляд, який проф. Шерех називає (стор. 155) "українським матеріалістичним світоглядом". Правда, цей світогляд був більше біологічним матеріалізмом, отже мав у собі деякі прикмети поганського расистівського націоналістичного світогляду. Але хіба краще нам було б від того, коли б нас, замість московського, мучив "український" комуніст-расист?... Тож іще в 1930 р. Хвильовий, три роки перед своєю неславною смертю, оспівував палення християнських ікон (пор. "По барвінківському районі", стор. 40-45), як щось позитивне...

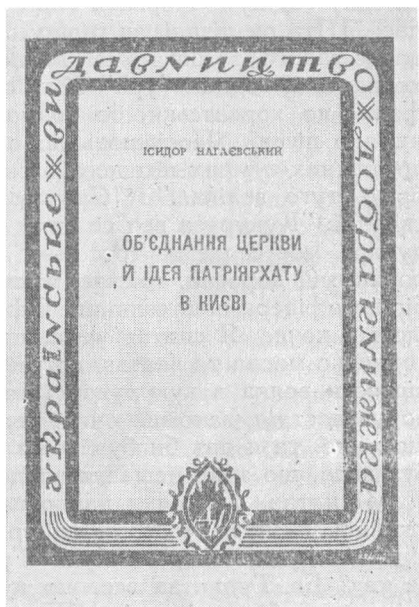
До чого веде світогляд активного романтизму, чи там романтики вітаїзму, я описав і ближче пояснив у розвідці "Доба демона й література" ("Життя і Слово" 1, 144-160): вітаїзм відчиняє демонові двері до людської душі. Не диво, що визнавці такого світогляду, здібні до всякої переміни й самозаперечення: "вічне бунняння творчих сил", у матеріалістично-моністичному розумінні, мусить привести не тільки до зради моралі, але навіть і до зради себе самого. Отже й не диво, що сам Хвильовий часто "палив те, чому поклонявся, а поклонявся тому, що палив", як каже московський поет. І найгірша біда в тім, що опанований демоном свого світогляду, сам наклав руку на себе. Бо демон це ворог Бога, отже ворог вічного Життя, то й ворог усього життя, ворог усякої творчости. Це видно не тільки на прикладі Хвильового, але й на багатьох прикладах наших старих письменників, далеких від доби хвильовизму. Нпр. упадок у гріх і зміна правдивої віри завели в упадок не тільки життя, але і творчість Федьковича. (Пор. мою розвідку про Федьковича у "Книжки і люди", серія 2, 1954). Подібне було з Марією Марковичкою (Марко Вовчок): упадок у гріхи відвів її від писання українською мовою й служіння Україні, а в дальших "пригодах" до того, що збойкотували її навіть

московські видавництва. Якщо правдива ця "поема" Івана Франка п. н. "Папі в альбом", яку Франко ніби "продиктував своєму секретареві М. Колодієві 26 травня 1914 року" (пор. большевицьку протирелігійну книжку п. н. Іван Франко, Проти Ватикану, Київ 1953), то й вона вказувала б на повний упадок Франкового таланту.

Страшний кінець майже цілої родини А. Крушельницького, поетів В. Бобинського й Р. Сказинського, самогубства мін. М. Скрипника й М. Хвильового й баг. інших українських матеріялістів — кажуть вбачати в собі не тільки жертви московського імперіялізму, але й передовсім жертви Демона, що приносять їх йому власними руками прихильники вітаїзму. Ріка вітаїзму впадає в пекло.

Ціна \$2.00

Ціна \$1.00

Це дві книжки про наш Патріярхат

Замовляти:

A. Moch — 6 Churchill Ave., Toronto 145, Ont., Canada

Як я бив бомки на війні та як біда була мене

(Продовження*)

При цій загребській дивізії мені було незле. Провіантовий фельдфебель Рібаріч любив зо мною побалакати, частенько давав мені чоколяду, дрібонький офіцерський "цвібак", або й сам я міг піти собі на стрих, врубати собі цукру з голови, чи врзати ковбаси або саламі, що були поприв'язувані на шнурках, щоб миші не їли. Раз прийшов до мене Хорват-вояк і просить, щоб я дав йому теплі онучі. Пішов я з ним на стрих, шукав, але "феців" не знайшов тож даю йому дві пари теплих егерівських сорочок. Вояк каже, що може шкода таких новеньких сорочок дерти на онучі. Кажу, роби що хочеш, "феців" нема. Як я "нарукував" був до тієї хорватської дивізії, не знав ні словечка по хорватськи. Прийшов я на обід, обіду ще не було, тож питаю по "хорватськи": "Мора біті за єдну годину?" Хорвати видивилися на мене, а один із них повідає: "Шта он дівані, за годину мора че не біті рата!" (Що він балакає такого, за рік може вже не буде війни"). Я не думав, що по хорватськи година "ура" або "сат". Пізніше говорив я вже "перфект" по хорватськи, бо розмовляв із ними, а наслухався їхніх чимало пісень.. Посідають по службі на приспах і давай співати протяжних-сумних пісень, або скочних-веселих, як нпр. "Бріго моя бріго, туго велика..." ("Смутку мій, смутку, туго велика!"), або скочної: "Кукуруза веч се белі, а шта радіш той шваргелі, пуклає, пуклає, моє серце на троє" — "Кукурудза вже біліється, а що ти робиш мій дорогий, тріскає, тріскає моє серце на троє!"). Раз прибіг до офіцера наш селянин. Офіцер покликав мене, щоб я спитав, що він хоче. Я спитав, селянин сказав, що вояк забрав у нього горнятко масла та вказав, котрий саме це був вояк. Офіцер сказав відвести вояка в кукурудзу і там його розстріляли. Як селянин почув постріл, заломив руки, переляканий каже: "Падоньку, та нащо ж це, та я дав би був йому й два рази стільки масла, коли б був знав, що таке нещастя впаде на мою душу!"

Я питав, які вояки найкращі, бо наші люди бачили вже Австрійців, Німців, Москалів і Турків. Не надумуючись, з усмішкою відповіли, що найкращі були Турки. Здивований спитав я, чому це так? Бо Турки за все, що купували в нас, платили золотими грішми, — була відповідь. Видно, що за володіння султана, коли то Туреччина мала так багато чужих країн, мала великі запаси золота. В турецькому "Щоденнику" про облогу Відня 1683 року сказано, що великий везир Кара Мустафа платив золотом тим своїм воякам, які приносили йому відрубані голови джаврів. Ходив по стрілецьких ровах, закрівав вояків витривати та роздавав їм золоті гроші. Не допомгло. Кара Мустафа мусів утікати з-під

*) Початок у Календарі Просвіта 1969, стор. 93-98.

Відня, головно завдяки українським козакам, що прийшли із Собіським¹⁾. У "Щоденнику" під датою 24 серпня і 7 вересня сказано: "...Проклятий зрадник Собіський зближається з 30.000 польських джарвів і з військами гетьманів Великої і Малої Литви". Чи під назвою котроїсь із тих Литв не треба розуміти українських земель — це могли б рішити лише історики. Згадано теж про тодішню столицю гетьманської України, укріплене місто Чигирин (по турецьки "Чегрін", якого не встиг здобути 1677 р. Ібрагім Паша, на прізвисько "Шайтан" (чорт). У 1684 р. Ібрагім Паша побив Німців, що облягали угорське місто Буду (Буда по правому боці Дунаю, по лівому Пешт). У нагороду за цю оборону дістав прізвисько "Мелек" — ангел.

Про участь українських козаків в обороні Відня д-р Іван Німчук видав був перед II світовою війною доволі об'ємисту брошуру. На приказ султана великого везира Кара Мустафу вдушили. Заки вдушили його, він казав, щоб забрали з-під нього килим, бо хоче, щоб його тіло валялося в пилюці, та приказав іще: "Заложіть мені петлю, як годиться". ...Чисто в душі "покаянних" заяв у советських судах...

На короткий час перевели мене до німецької дивізії. Німецький вояк приїхав по мене автом. (Якщо не при кінці 1915-го, то з початком 1916-го року я вже їхав автом!). Їхали ми, їхали лісами довго, дуже довго тай заїхали аж у Семигород, у якесь невеличке село семигородських Німців-"Саксів". Як приїхали на місце, питаюся, де буду жити. На те Німець: "Цуерст геген зі цур ленунг". Прийшов я до провіантури, сільської хати. Провіантовий підстаршина на подвір'ї дає воякам і мені приділ. Усе на вагу: хліб, масло, мармеляда, ковбаса, а навіть тютюн. Важить, а робота ця йде йому справно й дуже скоро. Потім показав мені де буду жити: мала-малесенька, біленька, чистесенька хатиночка. В кімнатці я сплю, в кухні дідусь і бабуся старі-старесенькі, семигородські Німці-Сакси. Говорили до мене своїм діалектом, із якого я зрозумів усього може одно-два слова. Тож кажу їм, щоб радше говорили до мене по мадярськи (я вже доволі добре говорив і по мадярськи). Обоє аж ніяк не могли зрозуміти, як це можливо, що я служу в німецькому війську, а не розумію, як вони до мене говорять по "німецьки"... На Різдво генерал покликав мене до себе, було вже в нього більше офіцерів, дав мені пачку тютютну та картон папіросок, побажав веселих свят, я побажав йому. Потім генерал питається мене: "Ві глявбен зі, гер Лотоцкі, вер вірд зіген?" Кажу: "Зельбстферштендліх Дойтшлянд унд Естеррайх". На те генерал: "Зі глявбен" (з наголосом на "Зі" — себто: "Ти помиляєшся"). За якийсь час вернувся я знов до 36-ої дивізії. Аж раз кличе мене до себе мій капітан Такач (завзятий Мадяр, та хто зна чи не Українець із Закарпаття, бож ми мали там спи-

1) Пор. цікаву статтю про Українця Ккульчицького в часі облоги Відня 1683 р. п. н. "Хоробрий купець" — пера д-ра М. Рибак в "Календарі Просвіта" 1969 (стор. 56 і 99).

"Прогресивна"
Служба Божа

Дяк, шепотом,
до курців:
— Мені дуже
прикро, але
курити тут —
це одна — од-
кісінька, ма-
ленька заборо-
на.

"I'm sorry ladies, but smoking is still one of our little no-no's here."

Мудрий висловлює свій по-
гляд обережно, дурень говорить
переконливо, яка буде погода.

—○—

Я песиміст щодо теперішню-
сти, але оптиміст щодо будуч-
ности.

Згода всіх
партій —
У
національній
барі.

скопа Такача) і каже, що я поїду на іншу службу, але на яку не сказав. Сів у сани, зима страшна. Везе мене й везе вояк, усе вгору та вгору серпентинами, себто крутимосся тай крутимосся. Гадаю, тут уже на тих серпентинах прийде мені "капут", мороз так прошиб мене наскрізь, а я в плащі вітром підшитому, обгорнувся "цельтою", та це мало що помагас. Нараз пристанули сани під якоюсь горою. Ніч темна, хоч око виколи, вояк каже мені влизати крізь якусь діру. Поклався я на живіт і вліз у середину. Це була доволі велика "кімната"-землянка, освічена електрикою. На столі якісь скриньки, наче радіо. Кілька вояків у землянці та фельдфебель (Тиролець). Щось п'ять ліжок-пріч. Фельдфебель питається мене, чи я при від'їзді признався, що розумію московську мову. Кажу, що до нічого не "признавався", бо мене нічого не питали, але зрештою вони знали, що розумію по московськи, бо я вже доволі "надольмечувався". "О, то вже будеш у тій ямі до кінця війни", сказав фельдфебель, підсміхаючись. Ранком я переконався, що наша землянка, то була підслухова станція ("А-Штелле" — "Абгорх Штелле"). Сказали мені взяти на вуха слухавки та слухати, а що почую, це записувати й опісля перекладати на німецьку мову. При другому такому ж апараті сидів теж вояк і записував, що зачув. Правду кажучи, не дуже багато було підслухувати й записувати. Все й усе аж до зануди: Кто гаваріт — Втарая слушаєт — Здесь Арарат і т. і. Раз підслухав я, як "руській" заповідав, що в такій то і в такій годині, у такому то і такому місці буде "заграждітельний агонь". Я записав це, переклав і передав офіцерові. Негайно повідомили корпусну команду, а ця німецьку команду. Німецька артилерія задалегідь звела на нівець московський "заграждітельний агонь". Мені надоїло було те вічне "Кто гаваріт, втарая слушаєт" і т. д., списав я все те, а на кінці додав словечко "кукуруіку". Заінтригований такою "новиною" офіцер питається, що це може значити. Кажу, що не знаю, але може це буде якийсь новий шифр, бо Москалі вживали різних шифрів, нпр. на означення ранги офіцерів: "атец", "дед" і т. і., "К вам севодня приедет атец". Офіцер був задоволений із такого вияснення...

У нашій "А-Штелле" працювали вояки різних національностей: Чех, Німець, Австрієць, два Поляки. Жид однорічник, на прізвище мабуть Розенцвайг. Я жартома кликав його: Розенберг, Розенблят, Розендуфт, Розенкранц і т. д. То був дуже добрий, інтелігентний хлопець, ні трохи не гнівався на мене за оті жарти. Я йому позичав книжки, а він мені. Був теж Чех Єлінек на прізвище, однорічник. Якщо хто сказав би йому, що він Чех, а не Німець, напивав би собі смертельного ворога. З однорічним кадетом-аспірантом цей Єлінек розмовляв по чеськи — видно цей кадет-аспірант (звався Прохаска) не бажав собі говорити по німецьки. Всі ми розмовляли на різні теми, також політичні, хто переможе і т. под. Я сказав раз під час такої диспути, що Німеччина й Австрія програють війну. Як лише ввійшов наш командант (Тиролець), розрадуваний Єлінек підвівся тай каже: "Бітте, гер гавпман, Лотоцкі загт, дас Дайтшлянд унд Естеррайх верден ден кріг

ферлірен!" "Ну, унд вас, дас іст зайне майнунг" — преспокійно відповів капітан. Єлінекові наче хто холодної води налляв на голову. Капітан був дуже добра людина, позичав мені частенько книжки для читання; пам'ятаю м. і. англійського письменника Мерієта "Яфет зухт зайнен фатер" у виданні Рекляма. Єлінек думав, що мене поставлять до рапорту та покарають. Які добрі то були часи!

Наша землянка була в доволі небезпечному місці, серед лісової полянки. Російська артилерія не давала нам спокою. Гранати та шрапнелі падали як день так ніч. Одного дня наш один вояк прав своє білля на дворі, тож запалив собі вогонь під котликом, щоб мати гарячу воду до прання. Москалі запримітили дим і давай обстрілювати землянку. Гранати стали падати все ближче і ближче; одна граната впала у сам вхід до землянки. Тоді я саме мав на вуха слухавки; дуже добре було чути російські розмови, бо то було по дощі. В нашій "канцелярії" був якраз наш молоденький офіцер із золотою медаллю на грудях. Він дуже злякався, казав виходити на полянку, де подальше росли рідко ялиці. Кажу, що шкода виходити, бо гарно чути російські розмови. Не помогло, всі мусіли вийти. Стоїмо між ялицями, офіцерові дрижать ноги, так і видно було по штанках, а медаля на грудях теж трясеться. Єлінек уганяє наче навіжений по "фербіндунгсграбах" сюди й туди, я стою каменем на місці, сміюся з нього, а над нами розсилаються шрапнелі. Єлінек кадет-аспірант, а я, цугсфірер, не рухаюся. Бо ж як бігатиму, то ще більше зверну на себе очі ворога, а зрештою знаю, що має бути, те буде: на двоє баба ворожила, або згину, або буду жила. Таке обстрілювання тривало добру годину. Як затихло, всі ми вернулися в землянку. На просьбу нашого команданта прийшли сапери й теслі та збудували в зовсім іншому, безпечному місці у заглибленні високої гори справжню віллу, куди кулі російських гармат уже не долітали. Наш молоденький офіцер, що то йому так ноги дилькотіли, сказав причепити над дверима вивіску "Вілля Гедвіг" ("Ядвига") у честь своєї нареченої. Тут жилося нам спокійненько, могли ми втішатися свіжим повітрям, купатися в гірській ріці. Я ловив окуні. Одного дня впадає до нашої кімнати кількох офіцерів і питаються чи є між нами який Українець. Сказали їм, що я Українець. "Вір гратулірен інен, Українер ді ерстен габен фріден гешльосен!" (Перші Українці заключили Берестейський мир). Небаром на фронті почалося "братання". "Русскі" заходили до нас, просили "зделать картінку", щоб могли післати своїм рідним чи дівчатам. Питалися, чого в нас "не хватаєт". Я сказав, що чаю. "Ми вам чаю дадъом". І приносили чай спорошкований, збитий у питку, тверду наче залізо. Чай з тієї маси не був схожий на чай. Я питався, чого у них не "хватаєт". "Рому". "Ми вам рому дадъом!" — говорив я. — "У нас рому хватіт". Я переповів це нашим офіцерам і вони доставляли "русским" ром. Російські офіцери позичали мені книжки для читання, м. і. повісти Мордовцева в московській мові. Раз пішов я з нашими офіцерами на "братання". Наш офіцер сказав спитати, чи з них хтось розуміє по французьки.

Вказали на одного. Австрійський офіцер завдає йому питання по французьки, мов горохом сипле, "русскій" щось вистогнує. На те Австрієць до мене: "Іх зеге, ер ферштед нур зо філь, ві "Же ву прі".

Кажу Москалям, що "ваші Українці вже мають свого провідника Петлюру". "Ми ему петлю дадьом", — усміхається Москаль. Попивають ром, б'ють п'ястуками в стіл і підспівують: "Тумба, тумба, Мадрид і Лісабон!"

Ми ще доволі довго слухали при підслухових апаратах, чули як формувалися національні відділи, як насміхалися з Українців, яких відсилали до українських частин, із насмішкою перекручували українські прізвища, що кінчалися на "еню" та питалися чи нема вже більше "голопупенків" і т. д. Чув я агітаційні промови й балачки головного прокурора Руденка. Румунія була сердита на Москалів, що заключили сепаратний мир з Австро-Угорщиною і Німеччиною. І ось одного дня приїжджає до нас кількох Черкесів на маленьких кониках. Кожний Черкес має припнятого при своєму коневі ще люзака. Кажуть: "Рятуйте, бо Румуни нічю напали й арештували ваших офіцерів, що прийшли були до нас на братання!" При цьому Румуни забрали теж кількох Москалів. Я протелефонував цю вістку до корпусної команди. Відповіли, хай Черкеси підїждуть, вони зараз приїдуть. Вночі приїхали офіцери з корпусу, Черкеси забрали їх і мене сідати на люзних коників. Їхали ми горами-серпентинами чи не всю ніч. Мої черевики "бергштайгери" ніяк не влазилися в черкеські стремена, так що я лише кінчики черевиків міг устроїти, тож такі добре намучився такою їздою верхи. Коли ми переїхали велику частину дороги, у якомусь румунському селі пересадили нас у величезний критий віз зв. балагула. По боках їхали на конях Черкеси. Румунські хлопці й дівчата (зодягнені наче наші Гуцули) цікаво зглядалися на цю "параду"; козаки вганяли за ними, били нагайками та кричали: "Румунешті-станешті русешті!" Як приїхали ми до російської команди, російський генерал питає мене: "А глаза (очі) ви імелі зав'язани?" Кажу, що ні. "Вот нехарашо!" — відповів генерал. Смішно мені тепер виглядає така генералова замітка; наче б то Росії грозила небезпека від того, чи я мав зав'язані очі, коли "родіна" вже й так геть була розлетілася! Дали нам для нічлігу при своїй команді дві кімнати біля кухні, в якій кухар варив смачні обіди. Годували нас дуже щедро. Наші офіцери тай я любили над усе "бліни"-млинці з маслом і медом. Може то було коло Різдва чи Йордану — не знаю, але румунські хлопці ходили по містечку (це було Дорманешті) із "звіздою" та співали якісь пісні, в яких повторялися слова, щось як "Марія чіста". Я спав на великій купі килимів, схожих на наші косівські. Так минали дні за днями, тяглося воно довго. Щойно на інтервенцію Троцького звільнили Румуни арештованих, між ними теж нашого "дольмечера" Ельстера, дуже симпатичного хлопчину. В арешті Румуни били арештованих, забрали їм гроші, ножики і т. і. Про арештування і про інтервенцію була згадка в часописах.

Ще якийсь час побував я при тій "А-Штелле", опісля відіслали мене в Україну. Їхали ми поїздом до Одеси дуже довго, а наші офіцери раз-у-раз допитувалися кондуктора, коли вже побачать море. Кондуктор (Українець, говорив дуже гарно по українськи) сказав, що приїдемо на таку станцію, з якої моря не видно. Як ми приїхали, посадили нас у велике авто та відвезли до австрійської команди. Мене призначили у "Квартірное Отделение Городской Управи", в якій призначувано для австрійських старшин зареквіровані кімнати. Моїм шефом був оберлейтнант Українець д-р Микола Ничка. Я й інші титулювали його "пане доктор". Службовців це заінтересувало, що мій шеф-лікар, тож питалися від яких недуг він спеціаліст. Я відповів, що він не доктор, себто не лікар, а юрист — доктор прав. Один службовець на те (може для жарту) каже: "От шкода, а то я був би попросив, щоб мені приписав якусь добру медицину, бо по ночах не можу спати". Одна службовичка, Полька, просила д-ра Ничку, як від'їздив на відпустку, щоб купив їй польський молитовник, бо в Одесі годі було дістати. Службовці квартирною відділу були дуже ввічливі, два брати клали мені кожного ранку на бюро яблука. Була там службовичка Жидівка. Раз каже вона до мене: "Я Єврейка". Це й без того було дуже пізнати з виговору та по рудому волоссю. Я якось так глянув на неї, що їй здавалося, нібито я не розумію, що вона сказала. "Ну, я Жидівка". Вона все говорила, що України "не будет", бо ніколи не було, а "Одесу" віддамо радше Туркам, бо й так колись була це турецька земля. Я не спорив із нею. Коли я раз у розмові з нею згадав містечко Васильків (на Київщині), вона згрядливо зареготалася: "Ха, ха, ха! Васильків, Васильків, какою там Васильків — Василькоф!" Возний Лисенко, дуже симпатична людина, говорив зо мною тай із службовцями по українськи. Раз на подвір'ю танцювало гарне дівчатко. Лисенко мені пояснює: "Знаєте, чому вона така в'юнка? Це грецька дитина, а Греки, як немовлятко народиться, купають його у вині та натирають сіллю". Раз пішов я з двома австрійськими вояками на прохід. Вони розмовляли по польськи, були Поляки, українською мовою аж ніяк не вміли говорити. Коли ми пристанули перед якимсь виставовим вікном, приступила до нас якась пані тай каже: "Я пшепрашам, але слишен, же панове розмавайон по польску. Нас Полякуф в Одесе дужо, прошен кедись зайсьць до нашей польскей чительні". При принципіальній вулиці була першорядна польська цукорня-каварня. Ми заходили туди на каву "з пянком" і заїдали "пончки" з білим пасочком посередині. В одеських крамницях повніско всякого добра. На принципіальній вулиці Кондратенка (оборонець Порт Артура під час російсько-японської війни) була велика крамниця вудженін, з українською вивіскою; на гарному склі була вимальована рука із вказівним пальцем і написом: "Тут українська ковбасня". У крамниці зразкова чистота, дівчата-продавчиці в біленьких халатах, говорять чистою українською мовою. В цукорні прерізні морозива, мінеральні води, м. і. кавказька "Есентукі". Пам'ятаю, ідемо раз приципіальною вулицею, а один із згаданих Поляків просить мене, щоб я позичив йому десять ко-

рон. Це було літом, спека, тож у цукорні величезні вікна порозсувані, у вікнах поуставлювали олеандри й інші квіти у великих вазонах. При вікнах усередині та знадвору повно гостей, п'ють каву, заїдають морозиво. Я кажу мосму Полякові: Не тільки десять корон, дам і більше, якщо він увійде до каварні не дверми, а вікном поміж олеандри. Бідний Полячок пустився до вікна, але завертає назад, ніяк не може рішитися на відважний крок. Вкінці я дав йому 10 корон і ми всі ввійшли дверима, випили каву, закусуючи "пончками". Іншим разом зайшли ми до ресторану, посадили при столику. Кельнер питається, що будемо їсти. Кажу: ковбаски. За хвилину приносить три тарілки з ковбасою і капустою та кортоплею. Я сказав, що ми мали на думці маленькі ковбаски. "А, пані, маю, ето сасіскі!" І ось аж тепер тут в Америці бачу, що Москалі, крім "бутерброда" мають ще й інші слова німецького походження. А саме у великому англійсько-німецькому словнику знайшов я на означення "ковбаски" "завцісхен" (себто точно переклавши "цицечки льохи"). Д-р Ничка, вернувши з відпустки, привіз аніліну та просив мене, щоб я десь продав, бо на фарби був великий попит. Я не знав куди з нею носитися, тож як побачив на вул. Кондратенка крамницю з фарбами, поступив туди, тимбільше, що на вивісці було українське прізвище "Борисенко". Зайшовши, побачив, що мій "Борисенко" був мойсеєвого віросповідання. Очевидно, він купив зараз аніліну.

Іншим разом бачу їде чималий відділ уланів із списами, а на них червоно-білі хоруговки. Це були улани Желіговського. Люди споглядають на них, похитують головами та з жалем приповідають: "Вот какая дісціпліна, вот какой нам нада!" На площі біля фонтанни мітинг — виступає на арену промовець за промовцем, сиплять громами на большевиків, кажуть, що те все це "єврейська" штучка, що сам Керенський "єврей". На це викликнула якась молодша жінка: "Ето невррно, Керенскаво папаша викрестілся!" Щойно в Одесі довідався я, зрештою не знаю від кого, що Керенський справді Жид. Після мітингу невеличкий хлопчина пописується цирковими штучками, наче справжній акробат. Його сестричка ходить із тарілкою, люди сиплять грішми, не жалують, бо й так вартість рубля падала з години на годину. Потім хлопчина співав іще сумовиту пісеньку, з якої я затамив до сьогодні ще такі слова:

"Ой у саду, у саду,
Ой там поет салавей...

Надоєла мне ета жізнъ (хлопчик вимовляв це слово
"жізня")

Я іщу себе спакой,
Я іщу себе угалочок
І некак не найду..."

Раз сиджу я на лавочці на площі біля собору, серед дерев, наче у невеличкому парку. Прийшла якась пані з хлопчиком, обоє гарно зодягнені. Хлопчик, може чотирилітній, каже до мене: "Дядя, дай штік!" (багнет). Я всміхнувся тай кажу йому: "Не можу

дати тобі, бо може ти большевик". Хлопчик відразу відрізав: "Большевик тоже человек, хвоста у него нет!" Частенько заходив я над Чорне Море, сідав на скелі, кругом мене бурхливі, пінисті хвилі шумлять, перекочуються. Добре дримається тоді. Раз захопили оба мої Поляки "полудковаць сен". Один, той що не міг рішитися ввійти до каварні вікном, сказав, що вміє кермувати веслом, коли власник човна хотів для помочі дати нам свого сина. Другий справді добре веслував. Була лише одна пара весел, тож треба було веслувати на зміну. Коли ми зробили вже гарний шмат дороги, показалося, що цей перший чванився: не знав зовсім веслувати. Коли ми знайшлися вже дуже далеко від берега, хвилі піднімаються все більші й більші, людині стає моторошно, кругом не бачиш нічого, лише воду. Та хвилинка за хвилиною чоловік успокоюється, стає байдужісінький, жах пропав десь геть, бо знає, що рятунку нема, є лише дві можливості: або затоне, або щасливо доб'ється до берега. Цей один, що вмів так гарно веслувати, мовіз нас щасливо до берега. Гарно виглядає Чорне Море ніччю, місяць і зорі відбилися на воді, мерехтять. Усі кораблі в пристані освічені, теж повідбивалися у воді: великі кораблі, маленькі, моторові човни. Гуртки людей плавають у човнах, співають "Реве та стогне Дніпр широкий", чути їх спів, хоч як вони далеко-далеко; ба, чути навіть як розмовляють у човнах. Це тому, що повітря чистісіньке, голос проноситься. Над берегом чути приємний запах смаженої на маслі риби. Це смажать власники човнів, а їх діти бавляться в пісочку. Смажать собі рибу й інші люди на сковородках. Пам'ятаю, як раз у такий місячний вечір розбалакався зо мною чорноморський моряк. Коли впевнився, що я таких поглядів, як і він, каже до мене: "На чорта нам здалася Москва, вона все забірає від нас, а нічого не дає!"

(Далі буде)

Off.: 741-7353

Res.: 783-3518

ALBION MALL

1530 Albion Rd.

Suite 206

Rexdale, Ontario

Acadia
INSURANCE
SINCE 1862

Омелян
КУНАНЕЦЬ

Всіх родів: життя, хвороби, вогонь, крадіж, автомобілі і т. п.

С
П
И
Н
І
Т
Ь
Р
Е
В
О
Л
Ю
Ц
І
Ю
!

Хто її прискорює?

Перш за все порнографи такі, як отой Берко Расет, що видає спеціальні порнографічні, безсоромні книжки і магазини. Але не думайте, що він хоче тільки

зробити "американський" бізнес. Ні, він у своїх виданнях, що їх пишуть усякі гінсберги, поручає також таких "героїв" як: Фідель Кастро, Че Гевара, Го-Чи-Мінь і подібні большевики.

І той Жид не соромиться навіть поручати муринських антисемітів, аби тільки бізнес ішов. Такі як він фарисей-садукеї кричали колись "Розпни Христа", і тепер те ж саме роблять. А шкодить не тільки християнам, але теж і самим своїм братам-землякам. Одиноким засобом проти них є: 1) бойкотувати їх "пресу" і видання; 2) читати і пропагувати тільки християнську пресу; 3) не вважати поборювання злої преси за "антисемітизм", бо саме вона приводить до таких звірських ідеологій, як був гітлеризм: чистий виплід манії "вибраного народу".

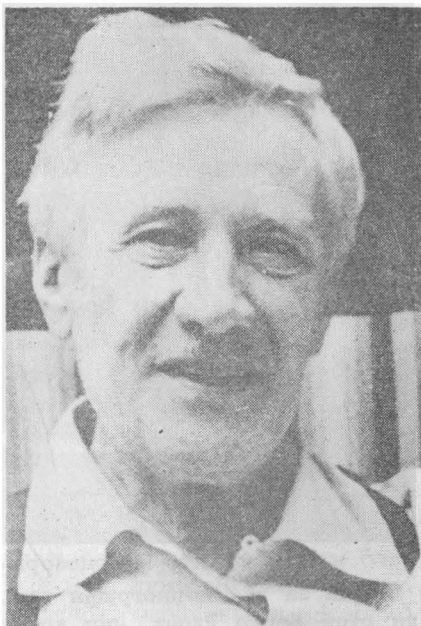
МИХАЙЛО ОСІНЧУК І ЙОГО ТВОРЧІСТЬ

Із смертю Михайла Осінчука відійшов визначний мистець, який у своїй творчості продовжав тисячолітню візантійську традицію в Україні. Це було не механічне повторювання й копіювання старих зразків, а дальший органічний розвиток, який у нашому мистецтві був масово перерваний у реалістичному 19-му сторіччі. Модерне мистецтво своєю головною метою має пошукування все нових форм, Осінчук приймав ті нові форми, але водночас перепускав їх через фільтр різних традиційних принципів, що характерні українському мистецтву.

Мистецький напрямок, званий нео-візантикою, почався в нас у першому десятиріччі нашого віку. Без перебільшення можна сказати, що ідеологом цього стилю був у нас митрополит А. Шептицький, який перший почав систематично збирати іконописні пам'ятки минулого, — ще в добу,

коли розуміння справжньої мистецької вартості ікони в нас ще не було; її вважали просто релігійним або музейно-археологічним об'єктом естетично-формальні вартості якого надто далеко відбігали від тодішнього академічного розуміння мистецтва. Митрополит А. Шептицький був захоплений оригінальним мистецьким світом галицької ікони, яка зберегла в собі елементи монументального стилю княжої доби — найбільшого нашого мистецтва. Цей свій характер галицька ікона зберегла ще довго після того, як на Східній Україні бароко осново змінило всю іконографію. Саме з галицької ікони вийшов Михайло Бойчук і його школа монументалістів, Петро Холодний старший і Михайло Осінчук, який у своєму мистецтві шукав синтези між традицією і новочасними формами.

У Галичині в часі між двома війнами настала дуже пекуча потреба створити нове декоративне мистецтво, яке відповідало б обрядовим вимогам нашої Церкви, було одночасно традиційне й сучасне. Реалістичні мистецькі засоби вже не відповідали ні обрядові, ні естетичним смакам загалом, який сам культивував вирафіноване народне мистецтво, у своїй основі завжди синтетичне й антиреалістичне. Усучаснити мистецький вигляд наших храмів бралися різні мистці, не-

Михайло Осінчук

Михайло Осінчук

Воскресення

раз ефектно, але неглибоко, їм бо мало або й зовсім незнані були основи ікони й стінопису. Тут, власне Осінчук виконав велику піонерську працю, він вивчив стару ікону, стінопис та мозаїки, не тільки українські (іздив, між іншим, до Греції), вивчив старі методи малювання темперою, яка на стіні не чорніла, як олійна фарба. Зокрема запізнався він з історичним та народним орнаментом, його композицією, красками та ритмічною основою. Все те було взяте з першої руки, вивчене і, після перетворення, пристосоване до нових умов.

Результатом цієї роботи було нове, свіже й органічно українське декоративне мистецтво, яким О. Осінчук прикрасив півтора десятка галицьких церков. В українському мистецтві була це першорядна подія, тим більше, що в Україні під большевиками мистецтво в тому напрямі не мало змоги розвиватися. Співпраця Осінчука в цій роботі з модерністом Павлом Ковжуном була обоюдною корисною: М. Осінчук заражувався від Ковжуна конструктивістичною зухвалістю й експресією, а сам впливав на нього з погляду стильово-монументального. До речі, М. Осінчук уважав, що мистець до деякої міри повинен бути й ремісником, тобто знати до подробиць усі технології малювання. Згідно з цим, він сам дбайливо підготовляв ґрунти до малювання, сам розмішував свої фарби та з іронією говорив про мистців, які покінчили академії, але не вміють рівно замалювати один квадратний метр площі.

У двадцятих і тридцятих роках Львів, не зважаючи на те, що в ньому було кілька наших мистців високої класи, все таки був відбитий від великих мистецьких рухів, які нуртували тоді в світовому мистецтві. У таких умовах ідеалом М. Осінчука та інших українських мистців стало творити таке мистецтво, яке було б національне своїм духом і формами, а водночас плыло б у річищі мистецтва світового. Це й привело спочатку 30-их рр. до створення АНУМ'у (Асоціація Незалежних Українських Мистців). Властиво, це не була організація, а деякий ідеологічно мистецький гурт, що своїми ідеями мав притягати до себе все творче в українському мистецтві. Якщо Ковжун був рушійним з ідейного погляду мотором цієї Асоціації, то М. Осінчук був її добрим опікуном. Різні мистецькі збірники, монографії, 5 випусків журналу "Мистецтво" великою мірою завдячують свою появу саме Осінчукові. Ми звичайно здавали наше "Мистецтво" в друк тоді, коли Михайло Осінчук починав малювати нову церкву, з надією і певністю, що, коли видання з браку грошей застрягне в друкарні, то він його викупить першими грішми, отриманими за роботу. Його часто можна було зустріти в друкарні НТШ, де ми друкували свої видання, над коректою, добором шрифтів, кліш, паперу, тут нам потрібна була його акуратність, зрівноваженість, і вміння доводити справи до кінця.

Значення АНУМ'у зросло з тим, як незабаром, у квітні 1932 р., в УССР розігнано всі мистецькі організації і включено мистців до одної офіційної спілки, що була тільки філією московської. У час, коли визначних мистців Східної України змушувано нагинатися до одного стилю — соцреалістичного, на виставках АНУМ'у виступила еліта мистців, що творила в Західній Україні, західній Європі й Америці. Із своїми статтями в "Мистецтві" показали навіть польські й

жидівські мистці зі Львова, які самі подібного органу не мали.

Хто знає тодішні міжвоєнні умови галицьких злиднів, знає, що вся ця мистецька праця була творена більш для майбутнього. Для сучасного треба було просто заповняти великі культурні діри. Осінчук належав до тих, які прекрасно розуміли потребу ненастанного перетворення вартостей матеріальних на духові, що залишаться, — проблема гостро актуальна й сьогодні, — у нашому фізичному відірванні від України.

В післявоєнні роки Осінчук, у змінених умовах, продовжав свою мистецьку й організаційну працю в Нью Йорку. Він був засновником і одним з найактивніших членів Об'єднання Мистців Українців в Америці, постійним учасником виставок, членом багатьох журі та членом Мистецької Комісії для будови пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні. Скрізь його знання, досвід і такт створювали той авторитет, без якого часто неможлива ніяка поважна організаційна праця. З вагою літ, він відійшов від стінопису і віддався з запалом станковому малярству та створив цілу серію нових ікон, портретів та історичних композицій. Він був творчий до останньої хвилини свого життя.

Михайло Осінчук прожив довге і творче плідне життя. В історії українського мистецтва він має і матиме своє заслужене місце як мистець, який у добу загального мистецького хаосу шукав форм тривалих, монументальних, синтези і ладу. А передусім він нагадував, що всі формальні пошуки, які домінують тепер у світовому мистецтві, можна і треба розвивати на ґрунті українських традицій. До заторкнених ним проблем постійно повертатимуться майбутні генерації мистців, які бачитимуть в Осінчукові одного з чільних піонерів нового українського монументального стилю.

Ігор Шанковський

КОНВАЛІЇ

Так любо вдихати проміння ясне,
Вітати зелені листочки,
Радіти, що сонце в траві

не засне

І чути, як дзвонять дзвіночки.

Здається травою проходив тут
хтось,

Заплів ненароком віночки.

І слухаю далі — ні, не при-
верзлось,

Все ж чути, що дзвонять
дзвіночки.

Схиляюсь до трав, зазираю впе-
ред,

Рукав зазеленив сорочки;

Ага... так це ж бджілка! Збира-
ючи мед —
В білесенькі дзвонить дзвіночки!

Едмонтон

**

*

В тебе очі порожні людино,
в них погас Прометей вогонь.
І тиняється дух попід тином,
не шукає, не трудить долонь.

Справжнє — вмерло, його похо-
вали

і ніхто не подбав, не зберіг
погноїть отим трупом причали—
невідомих, прийдешніх доріг.

“НАЙСТАРШИЙ МОНАСТІР У СВІТІ”

Одного року (1967) у страсному тижні Бог дав мені ласку вперше і мабуть востаннє в моєму житті відбутися прощу до Святої Землі. Це не була туристична прогулянка, але проща в найстислішому значенні цього слова, бо на кожному важнішому місці священник-провідник відчитував дотичне зачало євангелії, говорив коротке слово, в Оливному городі ми відбули ніччю “Святу Годину”, на хресній дорозі несли ми за чергою хрест, а в Еммаус я відслужив для прочан Службу Божу в нашому обряді. Цю прощу влаштував Вікаріят міста Риму. Прочани були Італійці, за внімком одного Француза і мене — одного Українця. Не стану тут описувати всіх місць Святої Землі, бо це вже вчинили інші, раніше і краще за мене. Я тільки зверну увагу на те чого інші може не взяли до уваги. Ось нпр. зачнімо від відомого вже в світі місця Кумран (Qumran, по арабськи Khirbet Qumran).

ЗНАЙДЕНІ РУКОПИСИ

Ми вже певно читали про віднайдені, а досі невідомі, звої Св. Письма над Мертвим Морем. Це було саме в місцевині Кумран, якого руїни лежать на біляво-брунатній терасі, у підніжжя розколенних скель, між якими багато печер і нор.

Ранньою весною 1947 р. молодий бедуїн Могамед Дгіб пас тут стадо кіз. Під вечір він спостеріг із жахом, що одної кози бракує. Стурбований почав шукати загубленої кози по різних печерах. А тому, що западав вечірній сумерк, бедуїн боявся йти в глибинь печер, тільки кидав туди камінням. Коли кинув до одної печери камінь, почув якийсь відгомін, немов розбитого черепка. Коли кинув удруге почув, немов шарудіння паперу. Тому, що зближалася ніч, бедуїн не ввійшов до печери, але добре собі запам'ятав і зазначив її положення. Наступного дня вранці юнак прийшов сюди зо своїм другом і обидва почали кидати камінням у глиб печер. За кожним разом вони чули відгомін розбитих черепків або шелест паперу чи твердої шкіри. Коли ввійшли до печері, побачили кілька глиняних посудин, а в них звої покриті письмом. Взяли кілька таких збанків і пішли з ними до антикваря у Вифлеємі. Через антикваря ці звої дісталися до ізраїльського університету в Єрусалимі. Після чотирилітніх дослідів учені переконалися, що серед знайдених рукописів були аж два примірники книги пророка Ісаї, коментар до пророка Авакума (званий Мідраш Габакук), гимни подібні до псалмів, правила якоїсь релігійної спільноти та правила війни п. н. “Війна синів світла з синами темряви”.

Ізраїльсько-арабська війна у 1947-1948 роках перешкодила дальшим дослідям печери, в якій найдено згадані рукописи. Але в 1952 році ті самі бедуїни відкрили недалеко від першої печери іншу, в якій нашли около 40 звоїв, на яких були переписи книги пророка Еремїї, Юдит, псалмів та різні ритуальні приписи. Супроти цього

Одна
з урн,
яка
заховалася
цілою.

вчені біблісти й орієнталісти зачали систематичні дослідни на просторі вісьмох кілометрів та найшли третю печеру з деякою кількістю рукописів. Цього ж року знайшли четверту печеру, а в ній книги Товії, Юдити й різні апокрифи. П'яту печеру відкрив домініканець о. Р. де Во — директор домініканської біблійної школи в Єрусалимі 1952 р. та його співробітник Поляк о. Т. Мілік, якого сенсаційний доклад я чув у Римі 1958 р. Того ж року (1952) відкрили шосту печеру, а згодом учені натрапили ще на чотири сховки подібних рукописів над потоком Кумран, який постачав воду мешканцям Кумрану. Врешті 1956 р. бедуїни найшли ще одинадцять печеру з такими ж манускриптами. Сьогодні тих печер уже нараховують чотирнадцять. У цілості найдено около 400 рукописів, а в цьому 100 рукописів біблійних. Різні університети й бібліотеки (між ними й Ватиканська Бібліотека) закупили собі деякі з тих рукописів. Від 1947 р. досі без пе-

Праця над вибиранням поломаних частинок рукописів.

перви триває кропітка праця вчених над відчитанням знайдених, від тепер т. зв. кумранських манускриптів. У тій праці беруть участь різні наукові інституції, а цілістю керують згаданий вище домініканець о. де Во і Г. Гардінг — директор департаменту старинностей у Йорданії. Відчитаний текст фотографують і публікують у журналах біблійних та орієнтальних. У десятиріччя тих відкрить згаданий Польк о. Мілік видав окрему книжку по французьки, описуючи точно історію і значення найдених рукописів.

ЗНАЧЕННЯ КУМРАНЬСЬКИХ РУКОПИСІВ

Хоч праця над віднайденими рукописами ще триває, проте вже тепер можна собі усвідомити, яке велике їхнє значення для науки.

Під оглядом змісту вчені ділять кумранські рукописи на: біблійні, апокрифічні есенські й різні.

Доглядно біблійних манускриптів, у згаданих рукописах найдено тексти всіх книг Старого Завіту, за винятком книги Естер. Деякі книги як: Второзаконня, Ісаї і Псалмів найдено в кільканадцятьох примірниках. У найліпшому стані зберігся Ісаїя. Один рукопис має всі 66 розділів, другий знищений і неповний. Важне для католиків є те, що між біблійними книгами знайдено теж т. зв. книги девтероканонічні, як нпр. книга Товії та Еклезіяста і то в семітських мовах. Товія — по єврейськи й арамейськи. Еклезіяст — по єврейськи. Кумранські рукописи повинні закінчити спір між жидами, протестантами та православними з одного боку, які відкидають девтероканонічні книги, та католиками з другого боку, які девтероканонічним книгам признають таку саму вагу, як протоканонічним. Бо кумранські знахідки доказують не тільки, що девтероканонічні книги первісно були в семітських мовах, але потверджують також факт, що в часах перед Христом і в палестинському середовищі ці книги признавано за книги натхнені.

До біблійних книг слід зарахувати також т. зв. "Свідoctва", себто

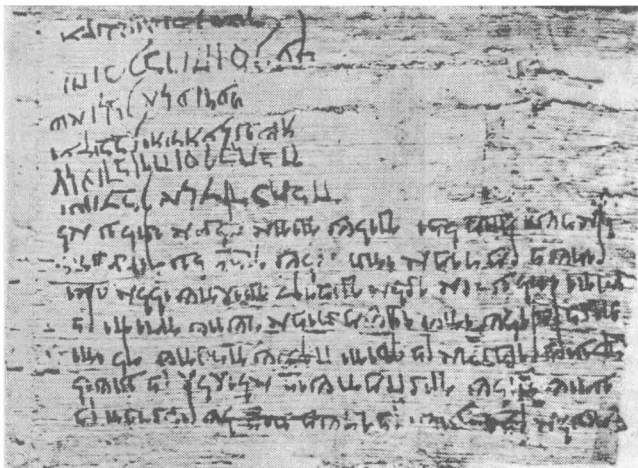
збірки старозавітніх цитатів з короткими коментаріями й поясненнями. Вони служили для катехитичних цілей і вказують на те, як тоді послуговувалися цитатами Св. Письма і як його пояснювали.

Другу групу кумранських рукописів творять старозавітні апокрифи. Деякі з них уже відомі, а інші зовсім нові і то по єврейськи й арамейськи. На жаль — це тільки дрібні уривки.

Третя група кумранських рукописів — це есенські манускрипти, себто письма складені для власного вжитку мешканців Кумрану. Як ми вже згадували, сюди належать: "Правила спільноти", збір гимнів співаних під час богослужб та "Правила війни".

Четверта група — це різні твори. Тут є збірка якихось приповідок, обрядів і приписів літургійних, плачі над грішним Єрусалимом, список священничих родин і т. п.

Після довгих дослідів письма, його видів, полотна, в яких деякі звої були завинені, посудин, у яких рукописи містилися, та після довгих і завятих спорів між ученими, остаточно тепер усталено, що рукописи походять із часів між 2-им століттям перед Христом, а 68-им роком після Христа, бо в цьому році Кумран зруйновано.

Частинка зі знайдених кумранських рукописів.

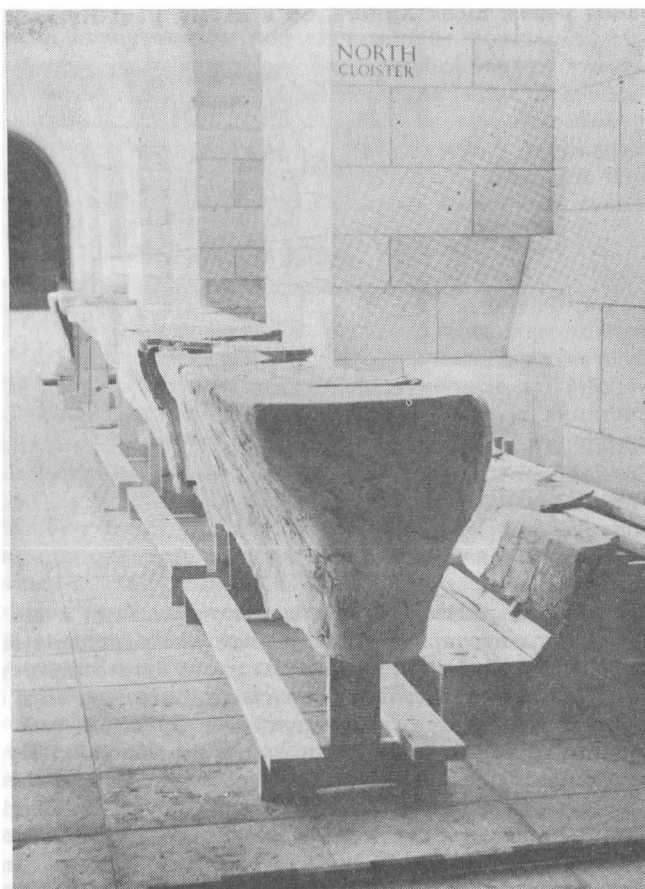
ХТО ПИСАВ ЦІ РУКОПИСИ?

Тому що близько печер із манускриптами вчені розкопали руїни великого монастиря, переписування тих рукописів зв'язано з цим монастирем у Хірбет Кумран. Крім цього багата література якоїсь спільноти, що жила за своїми правилами, знайдена між біблійними рукописами, потвердила це припущення. Зрештою самі назви вживані в рукописах виразно вказують на це, бо мешканці Кумрану називають себе: синами світла, синами Садока, новою спільнотою і т. п.

Дотеперішні розкопки виказали, що в Кумрані існував колись великий комплект забудовань на просторі трьох кілометрів. Головний будинок у розмірах 30 x 37 метрів мав кухню, магазин посудин, їдальню, залю нарад, кілька цистерн на воду, пральню, печі до ви-

палювання глиняних посудин і велику писальню ("скріпторіум"). Окрема іригаційна система спроваджувала каналом воду з Ваді Кумран до будинків. Поруч будинків розкопано велике цвинтарище, що має около 1.000 гробів мужчин, жінок і дітей. Коло головного будинку є ще інші мешкальні дома й господарські будинки. Ріжниці в способі будування, кераміка знайдена між руїнами, монети, сліди землетрусу — допомогли вченим відтворити історію Кумрану. Вчені ствердили, що вже в VIII столітті перед Христом існувала тут невелика осада, яку широко розбудовано в 2-му стол. перед Христом. Року 31-го перед Христом землетрус знищив Кумран, наступного року його відбудовано, але 68-го року після Христа римські війська цісаря Веспасіяна зруйнували його цілковито. Осталися тільки сьогоднішні руїни.

Двічі переїздили ми попри Кумран, але не могли оглянути його зблизька. Тому, що я був тим дуже зацікавлений, наступного дня я виломився з програми нашої прощі, а мій сердечний друг, що саме

Так виглядали лавки, на яких есенці писали знайдені рукописи.

тоді доповняв біблійні студії в Єрусалимі — о. Василь Ваврик ЧСВВ — улюблений учень директора домініканської біблійної школи в Єрусалимі відомого вже нам о. де Во, — запровадив мене до "Археологічного Музею" і показав мені загальний плян Кумрану, деякі посудини, в яких були рукописи, кілька столів, на яких писарі їх писали, та кілька вже відновлених кумранських манускриптів.

ХТО Ж ПРОЖИВАВ У ТИХ БУДИНКАХ?

Сьогодні вже немає сумніву, що мешканці Кумрану належали до жидівської релігійної групи званої есенціями. Отець де Во й о. Мілік виказали, що в половині 2-го століття перед Христом, гурт побожних священиків і кількох мирян-хасидів, зражені негідною поведінкою архиєрея Йонатана і фарисеїв, на знак протесту покинули служби в єрусалимській святині та поселилися в Кумрані. Есенців описав коротко жидівський історик Йосиф Флявій і філософ Філон з Олександрії. Про велике скупчення есенців над Мертвим Морем писав римський природник і історик Пліній Старший. Він називає есенців "приятелями пальм", а їх осаду приміщує між Єрихоном і оазою Енгадді на скалі. Всі ці географічні дані вповні відповідають положенню Кумрану. Дані про науку есенців, їх практику життя, організацію, згадані у Флявія, Філона і Плінія, знаходяться деколи дослівно в текстах знайдених у кумранських печерах.

Не знаємо як називався основник есенців, але самі есенці за пророком Міхеем називали його "Вчителем Справедливости". Він мусів бути визначною індивідуальністю, бо есенська спільнота вибрала його своїм провідником на шляху аскетичного життя, а він склав головні засади співжиття у "Правилах спільноти" та побудував перші будинки в Кумрані. Він теж натхнув своїх співбратів надією скорого приходу Месії та відбудови зневаженої святині.

Між есенціями в Кумрані були три групи. Найстрогіша група складала аж чотири обіти, жила в цілковитому відокремленні від світу, в безженності та зберігала строгу монастирську дисципліну. Мабуть цій групі належить більшість знайдених рукописів. Другу групу становили ереміти, що жили в поблизьких печерах. А до третьої групи належали ті, що вели родинне життя і мешкали в окремих домах оподалік від головного монастиря. Крім цього існували теж дрібні есенські групи розкинені по містах і селах. Палестини, а також і в діаспорі серед жидівської еміграції. Частина есенців виемігрувала до Дамаску і там створила свою філію. Для них створено окремий статут, т. зв. "Дамаскинський Документ", знайдений між кумранськими рукописами. Своєрідною притаманністю релігійного життя всіх есенців була: настанова вчичкування; переконання, що вкортці настане Боже царство на землі. Есенці жили глибоким аскетичним життям, старалися наслідувати ангелів і вірили, що це вони є "новим і справжнім Ізраїлем", а не тодішні священики в Єрусалимі. Найбільша група безженних есенців складала обіт "сталости місця", займалася молитвою, працею, розважанням і переписуванням книг Св. Письма.

Землетрус 31 року перед Христом та війна Антигона й Партів

принесли з собою знищення монастиря. Втікаючи перед пімстою Антигона, есенці скрили частину своїх рукописів і скарбів у поближких печерах, що їх саме тепер розкопується. Нововідбудований монастир нужденно животів у час панування Ірода Великого. На переломі I-го сторіччя нова більша громада есенців осіла знов у монастирі. Нехіть до Римлян (кіттім) і ненависть до синів Ірода спонукала їх приготуватися до кривавої розправи з ними. В тій цілі вони склали згадані вже "Правила війни". Мабуть кілька разів вони поривалися до війни, але завжди безуспішно. Політичне наставлення есенців довело до їх остаточної заглади, бо 68 р. після Христа десятий римський легіон цисаря Веспазіяна цілковито їх розгромив. Залишаючи монастир есенці вдруте скрили свої рукописи в кумранських печерах.

Із усього повище сказаного виходить, що не без причини дехто називає Кумран "найстаршим монастирем світу", а його мешканців найбільше зближеними до християн, бо немає сумніву, що есенці були ближчі християнам, ніж фарисеї чи садукєї. Може бути, що члени перших жидівсько-християнських громад рекрутувалися переважно з-поміж есенців. Сам есенський рух повільно вигасав між 2-4-им століттям нашої ери, себто саме в той час, коли християнство розросталося, поглиблювалося теологічно й містично, а християни жили не в тузі вичікування, але в "повноті часів", та в ентузіязмі сповнення обітницї. У цьому ентузіязмі живуть уже двадцять століть і житимуть до кінця віків. ("Світло")

ДО ЧОГО ВОНИ ПРЯМУЮТЬ

Так виглядав цвинтар американських воєнків на Гаваях. Ті всі хрести скасовано і знято з гробів на наказ віце-міністра війни ЗСА Анни Розенберг. Ось

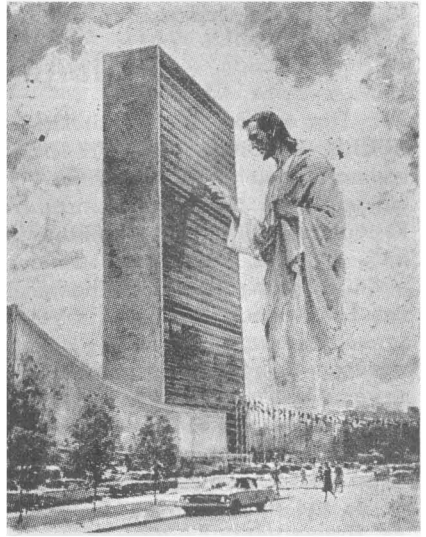
куди котяться ЗСА й ті інші держави, що йдуть за лівими радикалами, які обстоюють розводи, аборти, гомосексуалізм, розперезання порнографічної преси і подібні засоби, що ведуть до большевизму.

Так перебрався був Ленін, утікаючи зі страху з Петербурга в 1917 р. Але інших посилав на смерть. Обличчя тієї московської надлюдини вказує виразні позначки циніка-злочинця. То й немає ніякої рації протиставити "людяного" Леніна "нелюдяному" Сталінові. Оба вони не мали найменшої пошани до людини - ближнього, подібно як не мав її Карло Маркс і його послідовники марксистки. Про переведення большевицького перевороту напишемо в дальших числах "Правди".

—○—

Коли чоловік хоче вбити тигра, називає це спортом; коли тигр хоче вбити чоловіка, чоловік зве це жорстокістю.

Христос стукав промовою Папи Павла VI до Об'єднаних Націй за миром у світі. Але Його не слухають і Об'єднані Нації далі тягнуть за червоними катами. Нагадується нам стара

БАБУСИНА КАЗКА З-ПЕРЕД СТО ЛІТ

Була собі раз одна мишка. Мала вона двоє гарненьких мишенят. Вечором пішла вона із своїми обоїма діточкам трохи прогулятися. Нараз прискочив до них величезний котище та проковтнув маму-мишку і її двоїчко мишенят. Тоді мама-мишка каже до мишенят: "Ви повинні були заразінько відскочити на бік!" Відні мишенята гірненько заплакали тай кажуть: "Ох, мамо, тепер уже запізно!"

—○—

Добро і зло посварилися між собою. Добро не мало відваги, зло залишилося наверху.

СОБАКА В КИВОТІ

Під таким заголовком появилася в вакаційному числі "ЛЪЕКО ДЕЛЛЬ' АМОРЕ — ВІДГУК ЛЮБОВИ" (ч. 4) стаття загально відомого голяндського о. Шпекфатера — отця солонини", який у повосенні часи розпочав був свою імпозантну добродійну діяльність у Західній Європі від збірки... "солонини для голодуючих з-поза залізної заслони". У своїх статтях премонстратен з Веренфрід Стратен заторкає різні актуальні болючі проблеми Церкви, щоб вигоювати їх християнсько любов'ю. Нижче з усією відвертістю говорить він про одну з найболючіших проблем сучасної християнської дійсності. Ось вона:

Переслідувану Церкву зведено до життя зі співжаління наших добродіїв. Тож безупинну мусимо показувати пальцем на їхні страждання. Але, хто вийде назустріч їхнім потребам, як ніхто їх не виявить? Не зважаючи на всю нашу любов супроти гонителів, ми все ж таки обов'язані подати до відома утиски вбогих і святотатське насилля, за що вини несуть комуністи з-поза Заслони.

Проте наше обвинувачення було б фарисейським, якщо б ми мовчали в користь того пригнітання людських прав і розкладу релігійних цінностей, за які несуть вини християни вільного Заходу. Тим то й почуваємося до обов'язку безсторонно обвинуватити капіталізм дев'ятнадцятого сторіччя, який ще й сьогодні в латинській Америці належить до "християнської" культури, немов пляма неслави. З цього ж таки приводу ми зважилися запротестувати проти того святокрадського нищення, яке наносить Церкві вільного світу тиранська група реформаторів.

Ось тут бачите жакливу світлинку (під статтею видно фотографію — студії Р. Ребі-Муассак: у кущах видно кивот, з якого вилазить вівчур) кивоту з сімнадцятого сторіччя, що його впродовж триста років освячувала дійсна присутність Ісуса Христа. Протягом триста років священики заохочували своїх вірних, щоб вони вшановували покладені до нього Найсвятіші Тайни, щоб ушановували їх навколішках. Тисячі засмучених, випробуваних і жадних святости звертали до того кивоту свій шанобливий чи заплаканий погляд. Вони були впевнені в тому, що, згідно з навчанням Церкви, поза тими позолоченими стінками та під отією білою зримістю освяченої частини хліба дожидає їх Той, хто сказав: "Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені, і Я облегшу вас". Це не комуніст забрав розгубленим вірним оту віху. Це "модерний" священик усунув із церкви той кивот, це він дозволив, погодився чи бодай не перешкоджував, щоб Святе-Святих стало псячою будою.

Оте святотатство сподіяно у Франції, проте інтернаціональною є та ментальність, яка доводить до таких ексцесів. Це та ментальність, яку передбачив Христос, коли, сповнений смутку, ставив ось яке трагічне питання: "А коли Син Чоловічий вернеться, чи знайде Він ще віру на землі?" Це ментальність того німецького капеляна, який казав школярам позбирати вервички, щоб їх спалити. Це ментальність того голяндського пароха, який лише зрідка погоджується відправля-

ти Службу Богу в робочі дні. Про нього пише одна мати чисельних дітей: "Христос потрібний мені, як хліб, тож питала я пароха, чи було б можливо дати мені вранці Св. Причастя. А ось відповідь: "Що вам з того, коли вранці приймете часточку хліба?" Це ментальність отих "каледжів", які у ЗСА ведуть священники; там 25 відсотків студентів і студенток ідуть разом на зміну до ліжка, вранці ж приймають Пресвяту Єхаристію, і ні один священник не протестує. Все це гірше за переслідування релігії. Це вторгнення атеїзму в Церкву. Це духовне самогубство Божого Народу. Це гидота запустіння на святому місці.

"Від двадцяти років невтомно намагаємося допомагати переслідуваній Церкві невеликими засобами. Єдиний успішний засіб — це навернення гонителів. А те чудо Божого милосердя сьогодні є ближче, як коли іноді. Сьогодні, більше як коли іноді, сумніви розтрясають інтелектуалістів і молодь комуністів щодо погляду на те життя, яке їм штучно накинута. Вони шукають Бога. І вони Його знайдуть, коли ми — згідно з даним нам Христовим дорученням — голоситимемо добру новину. Не за допомогою безплідних діалогів, а — промінним християнським життям.

"Той факт, що власне сьогодні профанується, притемнюється та знищується у Церкві оте священне, надприродне, непорочне, правдиве, добре й гарне — це мистецький твір диявола, це жахлива зрада супроти Христа. Треба перестати применшувати цей скандал! У наші ж бо часи збещується Церкву більше, ніж колись це робили єрусалимські торгівці з святинею. Знаємо з Євангелії, що це все брав Ісус дуже серйозно. Коли наносили йому неславу, Він казав: "Не зневажайте мене". Коли Його били, мовив: "Чому мене б'єте?" Якже ж збещено Дім Отця, спалахнула Його чутливість, і Він, попустивши ремінь, дав волю своєму гніву.

Переклав о. Р. Г., ЧСВВ

Василь Симоненко

Б Р А М А

Дикими, незаними речами
Марить брама у тривожнім сні,
Де сторожа брязкає ключами
І скриплять ворота захисні.

Привиди з кривавими мечами,
У накидках чорних, ніби ніч,
Граються безформними м'ячами —
Головами, знесеними з пліч.

Кров стіка під флегматичні мури,
Зойки захолили на губах,
Сотні літ наруги і тортури
Мертвих повертають у гробах.

Та не бачить місто в ніч похмуру,
Як сторожа, вже не при мечях,
Нову жертву кидає під мури
З тряпкою брудною на очах.

УСМІХНЕНА СВЯТІСТЬ

Кожна епоха, витворюючи новий тип людини, витворює тим самим новий тип святого, ставлячи нам перед очі ідеал християнського життя якось своєрідно понятій. Не анулюючи інших типів, видаючи далі святців — місіонерів, священників, монахинь, людей відданих контемпляції, — наші часи витворюють тип менше раніш розповсюднений: світських людей змагаючих до святости, людей, що сповидно жадною особливою прикметою не відрізняються від оточення, веселих молодців, виспортованих, що з повним земським життям сполучують повноту надприродного життя.

Про такого сучасного святця говорить книжка, видана у Франції, що має дещо поетичну й символічну назву: "Зірка на повному морі". Ця книжка — це нотатки, записки і дрібні оповідання сьогодні вже у Франції легендарного скавта, спортсця і подорожника, Гю де Лярігоді. Гю заторкнув усі частини світу, а став відомим головно своїм рейдом, першим доконаним в авті з Парижу до Індокитаю. Він описував ті свої походи в подорожніх книжках (написав теж багато книжок для молоді). Гю де Лярігоді любив світ і любив волочитися по ньому. А волочився по ньому в авті, літаком і пішки. Враження з цього волокитства по гльобі, як і спогади з дитинства та сповнені любови описи звичаїв старої Франції, знаходимо у вищезгаданій книжці. Але вміщені в ній нотатки дають нам щось більше ніж "зовнішню форму" життя молодого спортсця: вони дозволяють нам вглянути в багате внутрішнє життя цього буйного, ружливого і веселого молодця. Вони дозволяють нам пізнати "гатунок" його релігії.

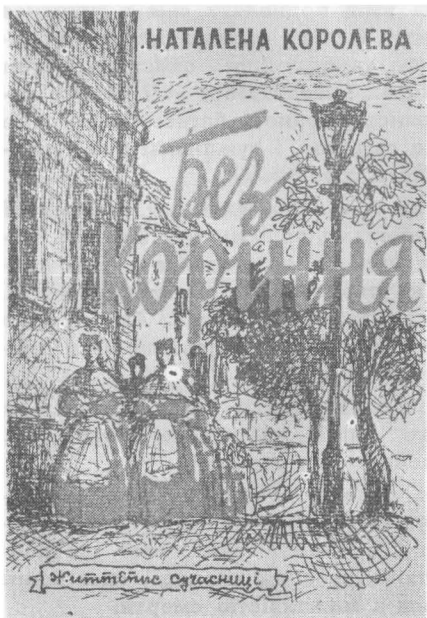
А релігія молодого Гю має передусім позитивний глузд, є це постійне шукання Бога, завжди і всюди: в собі й довкола себе, та постійне зв'язування себе з Ним у любові.

"Негативна релігія: не роби цього ані того? Ні, напевно ні. Але любов Бога така глибока, така сильна, що впливає самотужки на уста упродовж цілих днів. Це є позитивне й дозволяє протиставитися вітрам і хвилям".

"Стинаючи прутом головки будяків, жуючи стебелину соломи, голячися рано, можна повторяти Богові без зануди, цілком просто, що Його любимо, і це варта щонайменше стільки, що й потоки ніколи не вилитих сліз із побожних книжок. Співаючи, оповідаючи собі самому, ціле своє минуле життя і мрії, які снується в майбутнє, — таж таким способом говорити до Бога співаючи, говорити до Нього танцюючи з радости в блиску сонця, на пляжі, або перебігаючи по снігу на лещетах. Мати завжди Бога біля себе, як товариша, який є нашим довірником".

Гю, що живе так постійно в обличчі Бога, досконало розуміє вартість людського зусилля, вартість активності, знає потугу людського чину, що впливає з перемоги. Він, спортсвець, розуміє вартість і красу перемоги над собою.

Світлина авторки з часу її побуту в Київському інституті для дівчат

ВИБРАНІ ТВОРИ

Наталени Королевої

- Предок** — історична повість \$3.00
Без коріння — спомини авторки з побуту в Київському інституті для дівчат \$3.00
Подорожній — оповідання \$0.50
Що є істина? — історична повість з часів Понтія Пилата \$5.50
 Дальші випуски в приготуванні.
 Хто замовляє всі 4 книжки платить (замість \$12.00) тільки \$11.00.

Замовляти:

A. Moch

6 Churchill Ave.
 Toronto 145, Ont., Canada

"Звіря гнана ловецькими псами робить більше зусилля, ніж ми, здобуваючи ланцюг Бірманських гір. Але тільки людина може надати глузд своєму зусиллю. Тринадцятилітній підросток, що встає 15 хвилини раніше, щоб відбутися руханку при відчиненому вікні, дає з себе зусилля з більшим ладунком, ніж зусилля шаржуючого стада буйволів. Велике число людських зусиль у напрямі краси, добра, постійно двигає людство вгору, подібно як вітер піддуває і гонить маси океанських вод".

Гю де Лярігоді милуючися світом, у якому бачить діяння Сотворителя, втішаючися ним, не тратить однак почуття незадоволення земськими речами, і не тратить великого прагнення неба. "Наш голод щастя є надто великий, щоб ми могли його наситити деінде ніж у тому другому світі. Навіть тілесно ми є тут на землі обмежені. Жадному коневі не відкринеться цілий світ до перегонового гальопу. Жадна хвиля не може нести нас по більшому океані ніж ті, які знаємо; жадна лещетарська скічня не може викинути нас у міжпланетарні простори; жадна великість не може заспокоїти прагнення безконечности нашого зору. Ми з усіх боків на припоні, будучи створені до овидів без меж".

Під час коли літак несе його понад Африкою, під час коли з високости подивляє світ і мірить його простори, думка його дальше недосяжна і тим живіше відчуває малеч світу: "Треба мати за собою подорожі відбуті літаком, а в пам'яті образ світу бачений із високости, щоб усвідомити, якими дробинами ми є, як ми, малеч, драпаємо, землю і будуємо муравлища. А також як дуже ми сотворені для великих просторів, для овидів без меж, як дуже, кажучи просто, ми створені для Нескінчености".

Так, Гю де Лярігоді вмів жити, вмів подивляти світ і тішитися ним. Не кожний уміє витягати з життя і світу стільки щастя і радості, що цей юнак, задивлений у Бога та безупинно сповнений туги до Бога. У гарних і зворушливих словах креслить він нам неначе начерк свого життя, яке було таке барвисте, повне й багате, може саме тому, що було і вживанням того, що світ дає, і тужливим вичікуванням того, що Бог обіцяв тим, які Його люблять.

"Я проходжувався по світі, як по городі замкненому мурами. Я шукав пригоди на всіх п'ятох континентах, здійснюючи всі мрії мого дитинства. Парк старої садиби у Франції, де я ставив перші кроки, поширився аж до меж гльобу, на якому я вів гарну гру життя. Однак мури тільки розсунулися, а я завжди в клітці. Але прийде день, у якому буду могти співати пісню любови й весілля. Тоді впадуть усі огорожі. Посяду "Нескінченість".

"Моє ціле життя було довгим розшукуванням Бога. Я шукав, у кожній порі, в кожному місці Його слідів, або Його приязности. Смерть буде для мене тільки звільненням із припони".

Смерть мала прийти незабаром, сувора, воєнна смерть. Кавалерист Гю де Лярігоді поляг 1940 року, на кордоні Люксембургу. Знайдено при ньому лист, писаний до якоїсь Кармелітанки, лист, що добре відає настрої, у якому цей палкий, веселий хлопець, сповнений енергії й запалу спортовець числився з можливістю смерті.

"...Може не повернусь — пише в цьому листі. — Я мав гарні мрії і гарні пляни, але коли б не свідомість великого болю, який завдам моїй матері й усім моїм, я кричав би з радості. Я так дуже тужив за небом і оце незабаром відкриються переді мною його брами. Жертва життя вже майже не є жертвою, таке велике є моє прагнення посідати Бога і Небо. Я мріяв про те, щоб стати святим, стати взором для пластунів і всяких спортсів. Амбіції може надто великі на мої можливості. Але така була моя мрія. Я є в кінноті й тишуся, що моя остання пригода відбувається на коні..."

Людям, призвичасним до пов'язування поняття про святість із поняттям смутку, залякання й суровости, важко зрозуміти, що цей веселий молодець із розсміяним обличчям і жартівливо прижмуреними очима був таким великим свяцем, так близько й інтимно та довірливо зв'язаним з Богом.

Але, здається, що сьогодні Бог щораз частіше покликуює до близької з Собою довірливости таких, як Гю де Лярігоді: хлопців, веселих, животних, добрих лещетарів, автомобілістів і летунів. І видається, що саме вони, стоячи так близько Бога, вмюють уповні й належно пізнати, оцінити й полюбити світ. Що вони, як ніхто інший, умюють вповні ним користуватися, ним тишитися і його вживати. Любов Бога дивно поширює, розжевроє і порядкує їх земські прив'язання й любов.

("Америка")

ВИБРАНІ ТВОРИ

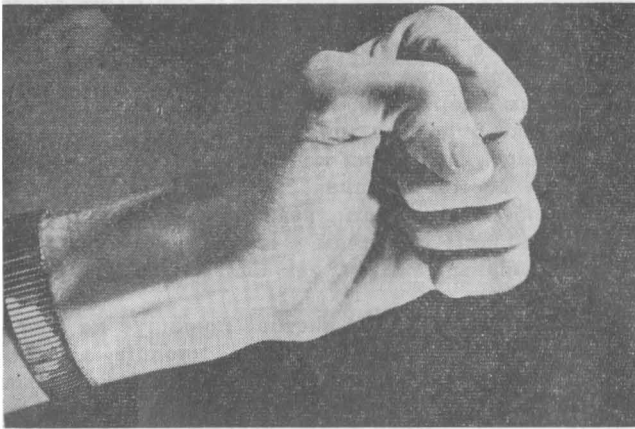
- Марії Кузьмович-Головінської**
Осіннє листя — оповідання
 й нариси \$4.50
Чічка — новела \$2.00
Горбатенька — ілюстроване
 оповідання для дітей \$0.50
Марія — сценічна картина
 з життя засланців на Си-
 бірі \$0.50
Попудник — п'еса за народ-
 ним повір'ям \$1.00
 Хто замовить усі 5 книжок пла-
 тить (замість щ8.50) тільки \$6.00.

Замовляти:

A. Moch

6 Churchill Ave.
 Toronto 145, Ont., Canada

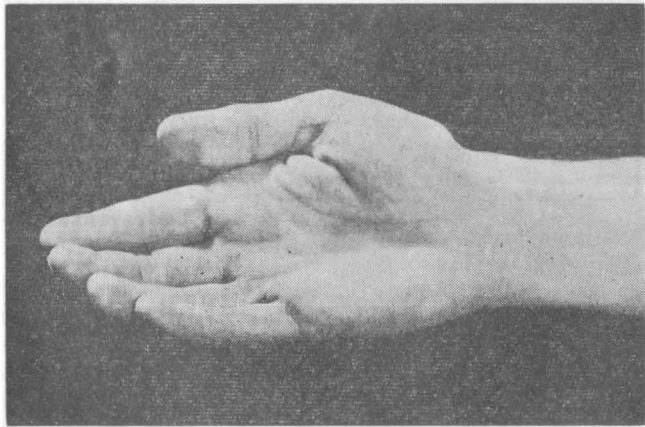
ЩО ВИБИРАЄТЕ?

Затиснутий
п'ястук
марксистів-
соціялістів-
комуністів

А ЧИ

щирі, від-
криті руку
людини-
ближнього-
християнина.

ОБОРОНИТИ ЦЕРКВУ МОЖЕТЕ ТІЛЬКИ ПРАВДИВО ХРИСТИЯН-СЬКИМ ЖИТТЯМ! Щойно воно влучить Вас у Таємне Христове Тіло, Його Вселенську Церкву, і тим самим зробить Вас непереможними, дасть Вам силу Синами Божими зватися!

ВАРІЯТ У КРАКОВІ

Нагадував св. Олексія, Чоловіка Божого, чи, коли хочете, св. Венедикта Лябр: покинув жінку й родину та ходив по відпустах. Аж зайшов до табору біженців у Кракові. Там було в 1941 році два табори: один на Льоретанській, другий на Яблоновських вулиці. "Своїх людей", чи сказати б по-польськи "лепших госьці", давали на Яблоновських; інших на Льоретанську. Отже він, побожний і "незорований", попав очевидно між воші на Льоретанській.

Уставав ранком, 4-5-та година, тихенько, щоб не розбудити "політичну еміграцію", та йшов до поблизьких костелів, яких у Кракові не бракує, подібно як у Римі. "Побожне м'ясто" — називають Краків. У костелах лягав хрестом на зимну долівку та молився так цілими годинами. Потім ішов до церкви св. Норберта, при якій була українська парафія, приймав дуже побожно Св. Причастя та дець около 10-ої години йшов на Яблоновських по фасунок хліба. Коли ми при хлібі, то я тоді був тим, що видавав картки на хліб. То й тут ми з ним познайомились.

Обдертий і брудний, до того ж невміру побожний, дуже він дразнив наших "політичних емігрантів", які молилися тільки ранком і ввечір "до апелю" і то "на позір!", чи як казали ще в Австрії: на "габтах". Не давав іще їм спати та пригадував їм гріхи, особливо тим, що ходили на 4-ий поверх до дівчат. Отже назвали його просто варіятом та ще й зазідозрювали в контактах із большевиками: зовсім так, як це роблять сьогодні нпр. у Торонті.

Ми зустрічались у св. Норберта на Сл. Божій, де і я причащався. То він набрав до мене трохи довір'я, як до свого чоловіка, та частенько заходячи за фасунком, усе дві-три слові про себе сказав. Усі ми надіялися тоді, що Німеччина виповість війну большевикам, то ми повернемося доміз, у вільну Україну. І наш варіят, хоч не був "політичний", також дуже на те сподівався. То все мене випитував: — А як там, пане секретар, що чувати нового, чи буде війна?

За якийсь час я перенісся з табору на приватне мешкання, і ми вже з ним стрічались тільки в церкві. Та по виході з церкви він приступав до мене та відводив мене в місто, під хату, де я жив. Скаржився на "політичних", що дуже ним помітують, на голод у таборі, велику тісноту — і на неморальне життя скитальців. Та при тому все попитував: коли буде вже війна; мабуть таки був і він "політичним", хоч і прийшов "не за кличкою"...

Почали вже вивозити наших на примусові роботи до Німеччини. Німці щораз то більш роззухвалени своїми військовими перемогами, трактували нас як непотребів. У гітлерівським "Квершнітті" появилася стаття, в якій радили якомусь гітлерівцеві: кинути українську дівчи-

ну, хоч і як він її любить, бо то жінка не для германської раси. Провідник івців друг Б. Старух ходив похмурий, але ундівець д-р П. Лисяк запевняв мене "словом чести", що бачив у Бізанца військову мапу з написом "Ді Україне" та з позначеними границями... Але в "Українському Видаєництві" гітлерівці постійно конфіскували всякі книжки, які говорили про вільну Україну. Наш чоловік, хоч у пелерині СА, знакомий зі Львова, що був тоді цензором українських видань, нераз і в 2-ій годині ночі дзвонив до друкарні, щоб уважати на коректу, "бо і ви, і я з вами, підемо до концентраку!" І зі страху був постійно п'яний...

У такому положенні я впевняв "варіята", що з війни нічого не буде, що нас не потребують уже при зміненій політиці Гітлера, хіба що до робіт у Німеччині. Але "варіят" вірив і казав, що постійно в цьому наміренні молитися...

Раз якось ранком каже мені по Сл. Божій: — Пане секретаре, я ся нині дуже файно чую! (А звичайно почував себе "кепсько" через скотське життя "політичних"...) — Я мав нині об'явлення, що буде війна, тільки треба дати на 30 Григоріянських Сл. Божих за душі в чистилищі! Але не маю грошей, хіба дам завдаток о. Гаврилишинові. Може ви маєте?

Саме дістав я кілька золотих, то дав дещо "варіатові". Бо ми обидва таки вірили в силу молитви, особливо через св. душі в чистилищі. — Решту я ще десь таки розкручу — сказав мені на відхідному. І видно таки десь розкрутив, бо за кілька днів григоріянка вже стала правитися. Але за якийсь тиждень гітлерівці схопили "варіята" та повезли в Німеччину.

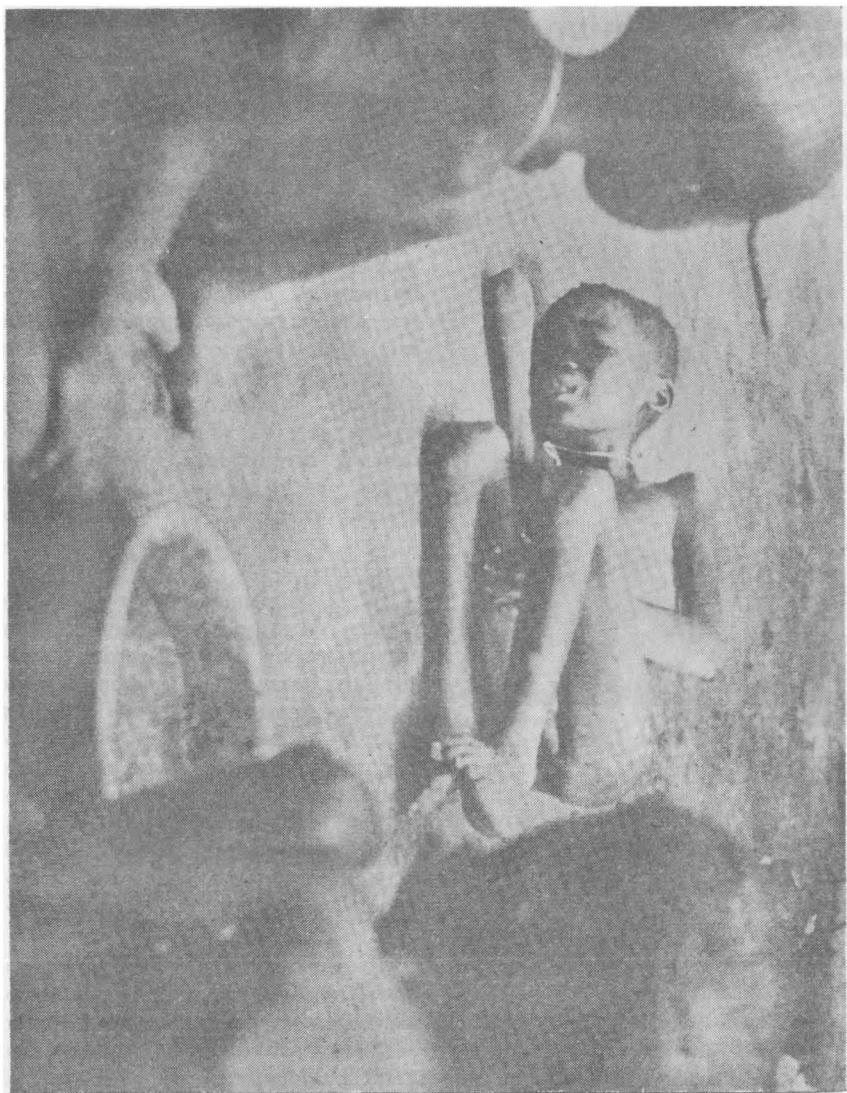
"Варіят" зробив із мене варіята, чи радше його сильна віра в силу молитви. Я став ходити трохи поза місто, лягав на пагірку та дивився на поїзди, що їхали на схід. І справді: везли й везли гармати, танки, муніцію!... Ще було може треба якихось 10 Сл. Божих до повної григоріянки, як поїзди перестали везти муніцію. Я всумнівся, бо й "варіята" не було — і по сьогодні з ним уже ніколи більше не зустрінувся та не знаю що з ним сталося.

Одної гарної неділі червня пішов я на 6-ту ранку до св. Норберта. Запричастився й вернувся до хати, щоб іще трохи поспати. Аж тут будить мене господиня: — Пане секретаре, вставайте! Війна з большевиками! — Кажу їй: — Не робіть з мене варіята і не вірте бабським спліткам! — Але ж ні, вже всі те знають! Як не вірите, підіть до Комітету чи до редакції!

І справді наші Русичі просто цілувалися під церквою в світлій надії, що буде вільна Україна! І в редакції потвердили мені вістку, що війна з большевиками в повному розгарі, як кажуть пресові звідомлення й радіо.

Я не присягну сьогодні, чи григоріянка вже була покинчена, чи може ще дві-три Сл. Божі залишилися. Але нема для мене й найменшого сумніву, що навіть у політичних справах варта таки молитися з повною надією, що Бог вислухає нашої молитви, якщо вона сильна, вірна й постійна та не противиться Божим намірам. Може б ми так спробували піти слідами отого мудрого "варіята" та стали молитися за визволення нашої Батьківщини?...

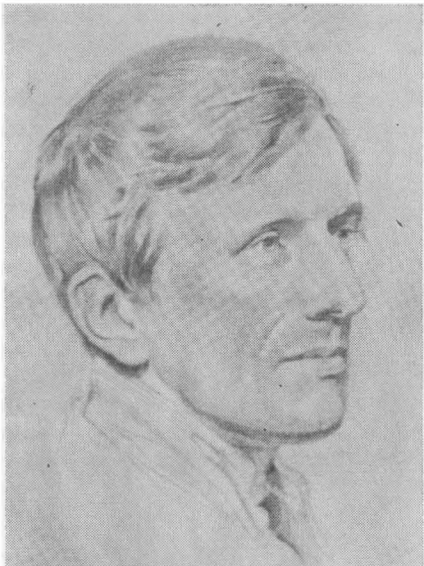
ГАНЬБА НАШОЇ "ГУМАННОСТІ"

У Біяфрі вмирає по 2,000 до 3,000 дітей кожного дня. Літаки, які довозять поживу з датків цілого світу для голодуючих, збивають нігерські марксо-нацисти, а масонсько-марксовські "Об'єднані Нації" мовчать, бо "Біяфра не є визнаною ООН державою"... Наша Редакція приймає датки на голодуючих у Біяфрі. Посилайте їх на адресу: A. Moch — 6 Churchill Ave. — Toronto 145, Ontario, Canada. Всякі датки перешлемо на руки Верховного Єпископа для "Голодуючих у Біяфрі".

ДЖОН ГЕНРІ НЮМЕН

(21. II. 1801 — 11. VIII. 1890)

Джон Генрі Ньюмен

У наступному році буде 80 років із дня смерти великого мужа англійського суходолу, Джон Генрі Ньюмена. Чим же він великий і чому нам важно з ним ознайомитися? Великий він як своїми особистими прикметами, так іще більш своєю діяльністю в релігійно-церковному житті Англії, яке збагатив він поглядами на Церкву та завдання духовенства й інтелігенції на довгі десятки років. Можна без перебільшення сказати, що деякі його думки актуальні й по-сьогоднішній день.

Дж. Г. Ньюмен, разом із небагатьма однодумцями, викликав в англійській Церкві течію, відому під назвою "Оксфордського руху" (початок 1833 р.), що під кінець еволюціонував у поглядах про наближення до католицької

кої Церкви. Крім Дж. Г. Ньюмена визначними діячами цього руху були ще д-р Едвард Б. Пюзі (Edward B. Pusey), Джон Кібл (John Keble), Гаррел Фрауд (Harrell Froude), В. Джордж Ворд (W. George Ward) і інші. Саме з цим рухом і з одним з найвизначніших його представників, Дж. Г. Ньюменом, як теж і з цілою його діяльністю хочемо тут ознайомити наше громадянство.

Щоб краще зрозуміти виступ Дж. Г. Ньюмена і генезу т. званого "Оксфордського руху", треба наперед коротко з'ясувати тодішню ситуацію в англійській Церкві. У загальному, англійська Церква в своїй побудові та в обряді наближена до католицької Церкви, зате науку її віри цінують переважно засади реформації й кальвінізму¹⁾.

В англійській Церкві треба розрізнити три течії. Першій на-

¹⁾ За часу Генриха VIII (1491-1547), якому Папа Лев X не дозволив на розвід з Катериною Арагонською, щоб знов одружитися з придворною дамою Анною Болен (Anna Boleyn), постав розрив із Римом. Генрих VIII проголосив себе головою Церкви та змусив клир признати його зверхність у Церкві. Непокірні були покарані навіть смертю, нпр. Тома Морус († 1535), Кардинал Фішер і інші.

прямок це т. зв. Low Episcopal Church (Посполита Єпископальна Церква). Прихильники цього напрямку горді на свій протестантизм і ним величаються. Їх протестантська прикмета відзеркалюється напр. в офіційній назві англіканської Церкви у ЗСА: Protestant-Episcopal Church. Цей напрямок звертає головну увагу на практичну дію в християнських засадах. У часах Ньюмена прихильники цього напрямку визнавали апостольський символ віри і жили за ним, але строго відкидали все, що нагадує католицьку Церкву (напр. за наукою протестантів Папа, — це для них антихрист). Щопиш, мовляв, реформація очистила християнство. На їх гадку підставою віри є Святе Письмо, яке кожний може викладати за своїм власним надхненням. Це т. зв. євангельська течія цього напрямку, інспірована Ввєслєєм (Wesley).

Другий напрямок, т. зв. Broad Churchmen, який цікує лятіудинарний, широкий погляд на релігію. Його прихильники мало звертають уваги на догми. Вправді стоять ще формально на ґрунті протестантизму, але в часах Ньюмена власне самі формували своє ліберальне Вірую та старалися погодити його з ліберальними течіями часу.

Різний від двох попередніх напрямків є третій напрямок, т. зв. Episcopal High Church. Він ані не спирається всеціло на протестантизм, ані не визнає модерних ліберальних течій, але основує науку віри на первісному християнстві, тобто на християнстві перших сторіч. Так саме сприймали його в часах Ньюмена. Для окреслення справді дуже глибокої інтерпретації християнства внутрі цієї течії, саме в часах Ньюмена вперше вжито терміну англо-католик. Провідником англо-католиків став д-р Е. Пюзі. Це група серед англіканської Церкви, що в науці віри, а ще більше в культурі й у духовному житті стоїть найближче до католицької Церкви²⁾.

Однак панівним напрямком через ціле 18 і в початках 19 сторіччя був другий напрямок: ліберальний, раціоналістичний, внаслідок чого дуже потерпіло релігійне життя.

Щоб цьому протиставитись і піднести релігійно-церковне життя Англії, невеличка група ентузіястів (а їх було на початку 12) узялась до праці в цьому напрямі. Одним із ініціаторів цього нового

²⁾ Однак цей напрямок не зродився щойно в часах Ньюмена. Він уже на кілька сторіч давніший. Його представники, — це єпископ Лоуд (Lawd) та взагалі англіканські богослови 17 сторіччя. У часах Кромвеля цей напрямок придушено і він стратив значення, та дивнувся ще на недовгий час ок. 1660 року, за панування Карла II. У 1688 р. революція, яку викликала ліберальна партія Ввірів (Whigs), поставила йому кінець. Тоді виключено з англіканської Церкви архієпископа Сендрокфта (Sandcroft), 7 єпископів і понад 400 низового духовенства за те, що не хотіли признати зверхности Вільгельма Оранського (1689-1702), який був кальвіністичних поглядів. Тому, що вони не хотіли зложити йому присяги, назвали їх "нон-джурорс" (non-jurors). Решту прихильників цього руху названо цим же іменем, коли на престіл вступив Юрій I (1714-1727).

руху в англiканській Церкві був саме Джон Генрі Ньюмен. Він був священником англiканської Церкви. Завдяки його надзвичайному талантовi, придiлили його на важливе становище проповiдника й академiчного душпастиря при унiверситетській Марiйській церкві в Оксфорді (1828 р.). Цей час його працi, це змагання за душу молодi, за душу англiйського iнтелектуала. Бо оте академiчне високоосвiчене середовище було поважно загрожене, а навiть насичене вже лiберальними течiями часу, що противилися християнським засадам. До впливу попереднього сторiччя т. зв. просвiщення, з його всевладним рацiоналiзмом i необмеженою свободою людини, долучилися ще матерiалiзм, зокрема гедонiстична утилитарнi система Бентема (Jeremy Bentham, 1748-1832), якого фiлософiя була: єдиним добром є розкiш i все те, що приносить користь; єдиним лихом — усе, що приносить терпiння), як теж "господарськi" обчислення Мальтуса (Thomas Robert Malthus, 1766-1834). Також поступ техніки мав би машиною створити для людини рай на землі. Лiберали ще вправдi признавали iснування Бога, однак вiдкидали Об'явлення та переданий традицiєю Символ вiри. Тому iдейний молодий англiканський духовник рiшуче звернувся проти тих розкладових модерних течiй. Рiвночасно старався він пiдкреслити позитивнi вартостi в англiканській Церкві. Тому, що осередком цього руху став Оксфорд, одержав він назву "Оксфордського руху". У своїх початках, як бачимо, цей рух був чисто моральним рухом, течiєю всередині англiканської Церкви, що змагала до оновлення англiканського суспiльства.

ІДЕОЛОГІЯ Й ОРГАНІЗАЦІЯ ОКСФОРДСЬКОГО РУХУ

Якi ж були iдейнi заложення нового руху? Пiдо впливом реформацiї, як i лiберальних фiлософських систем, забулися правди, на яких виростало християнство. Ньюмен i його однодумцi саме хотiли повернути тiй давнiй християнській науцi право громадянства. Життя й дiю англiканської Церкви вони хотiли оновити й оснувати на прахристиянствi. Наука, що її вiстипи iдеологи Оксфордського руху, пiдкреслювала: владу єпископiв, признавала традицiю, звернулася рiшуче проти протестантських засад в англiканській Церкві (напр. домагалися запровадити тайну сповiдь). Були за цelibатом низового духовенства, до папства вiдносилися з повагою i з признанням його iсторичної потуги (хоч догматично ще не визнавали прияматi папи). Для духовного життя пiдкреслювали вагу посту. Вкiнци виступили проти опiкунства держави над Церквою.

Серед прихильникiв i органiзаторiв нового руху були рiжниці гадок: як саме перевести iдею в дiло. Однi думали, що треба створити якусь органiзацiю чи партiю зi статутом, проводом, урядовцями й т. п. Провiд думали вiддати навiть англiканським єпископам, що було одначе неможливо, бо цi визнавали протестантськi засади. Тому iншi висловлювалися за Джоном Кiблем, як урядовим провiдником органiзацiї. Одначе бiльшiсть, — а властиво була це iдея Ньюмена, — не думали творити "церкви в Церкві", щоб не розбивати її знутри, а тiльки хотiли створити рух однодумцiв, який треба було

викликати за допомогою писань, проповідей чи кореспонденційно. Цей план переважив і зараз же почали його переводити в життя. Знаряддям для поширення Оксфордського руху стали "Напрямні часу" (The Tracks for the Times). Більшість тих трактатів руху написав сам Нюмен, що був душею цілої справи. Зчасом розвинулися ці трактати до ширших розправ про науку віри. Були вони також рішучою критикою обставин часу. Трактати появлялися безіменно; їх розсилали даром. Рефреном кожного такого трактату було, що мусять прийти друга реформація англіканської Церкви, щоби повернути її до ортодоксального викладу науки віри, який мали англіканські богослови 17 сторіччя. Зрозуміло, що таке ставлення справи не відповідало сучасним англіканським єпископам, які стояли під впливом протестантизму та були ревними визнавцями зверхництва держави в Церкві. А тут же трактати підкреслювали апостольське наслідство, вагу Св. Тайн, виразно осуджували нахили до протестантизму й кальвінізму та домагалися розділу Церкви від держави. Тому завзяті протестанти зачали п'ятнувати прихильників нового руху який щораз більше ставав наближатися до католицької Церкви, "римщуками", тобто прихильниками, Риму.

Ще більше розголосу як через "Трактати" (яких до 1842 р. появилася 90 і були вони широко поширені в цілій Англії), набрав новий рух проповідями Дж. Г. Ньюмена в університетській Марійській церкві, в яких він торкався актуальних справ, Щодо науки віри, то він залюбки повертав і оснóвував її на науці Св. Отців Церкви з перших сторіч.

Дж. Г. Нюмен навіть зібрав свої проповіді та нариси про давніх святих і мучеників в одну книжку та видав під наголовком "Церква Отців". Однак більше впливу мало таки його живе слово, повне багатства образів, сили вислову, захоплення і віри у власну ідею. Ними він і захоплював слухачів. Говорили про нього, наче б то з'явився новий Амвросій чи Августин. Саме його проповідям, як академічного душпастиря, треба приписати, що пересічний рівень моралі в Оксфорді піднісся в тому часі до небувалої висоти, а вплив самого руху сягав далеко поза коло його явних визнавців.

У 1835 році пристав до руху богослов і крилошанин Господської церкви, д-р Едвард Пюзі. Завдяки високому становищу й особистим зв'язкам Пюзі на університеті в Оксфорді і серед духовенства поза Оксфордом та його глибокій релігійності й великій любові ближнього, яка з'єднувала йому популярність, Оксфордський рух прибрав на силу та міг з успіхом протиставитися реакції збоку лібералів. До цього руху пристали тоді ще такі англіканські богослови, як В. Дж. Вворд (W. G. Ward, 1838), Фридрих Овклі (Frederick Oakeley) та Фридрих Фебер (Frederick Faber). Одначе прийшла в тому часі й болюча втрата, бо помер один з оснóвників руху, Фравд († 1836).

До противників руху, що стали незабаром поборювати його словом і пером, треба зачислити партію д-ра Мет'ю Арнольда (Arnold), як також д-ра Вотлі (Whateley). Перший назвав їх у гострій статті в "Едінбург Рівю" — "реакціонерами", що не йдуть упарі з духом часу, а другий — "дітьми темряви", "фальшивими пророками", що сіють заразу безвір'я. Знову ж прихильники Посполитої Церкви

(Low Episcopal Church) твердили навіть, що прихильники Оксфордського руху стоять уже в зв'язках з ісусівцями та хочуть римшити англіканську Церкву; вони мали настільки рацію, що рух у кінцевій своїй фазі (1841-45) дійсно простував до того, щоби признати зверхництво папи, але і здавав собі справу, що це нездійснима ціль. Такі ж саме думки внесли з собою нові люди, які недавно прилучились до руху, а саме Вворд, Овклі і Фебер, що надали йому сильної закраски наближення до католицької Церкви. Очевидно, що такий світоч руху як Ньюмен був також за цим, одначе старші прихильники Оксфордського руху гостро виступали проти новоприбулих та навіть домагалися їх усунення. Ледве Ньюменові й Кіблеві вдалося їх задержати. Бо ж рух у своїх початках (1833) був не лише рішуче проти-протестантський але також і проти-папський. Тоді, в початках руху вони, саме через виразне підкреслення "католицького" характеру науки власної англіканської Церкви, хотіли відвернути увагу інших від справжнього католицизму.

Отже в ідеологічній площині переходив Оксфордський рух різні фази розвитку. Початкові роки, 1833-38/39, — це час завзятого поборовання протестантських впливів в англіканській Церкві та виразно протиримський характер руху. Час найбільшої натуги руху (і рівночасно вершок успіхів Ньюмена у цьому ж середовищі), 1839-41 рр., ціхують ще ті самі ідеологічні засновки, при чому окремо сильно підкреслюється "католицький" характер англіканської Церкви. Дальші роки, 1841-45, визначаються ідеологічним наближенням до католицької Церкви. Вправді, коли консервативні елементи, як нпр. одні з перших провідників руху, Пюзі і Кібл, залишилися в англіканській Церкві та створили в ній течію т. зв. англокатоликів, то молодші прихильники руху перейшли зовсім до католицької Церкви та склали католицьке визнання віри. Серед тих останніх стрічаємо талановитих мужів, колишніх духовників англіканської Церкви, які після переходу на католицизм займали видні становища в католицькій Церкві Англії (нпр. Ф. Овклі був крилошанином у Вестмінстері, Роберт Коффин став ігуменом і провідником оо. Редемптористів, а пізніше єпископом у Савтварк, Дж. Д. Делгерис став славним проповідником ораторіанцем, Тома Мейрик визначним ісусівцем і т. д. До католицької Церкви перейшли ще William George Ward, Frederick Faber, а в пізніших роках Т. W. Allies, Sir George Bowyer, William Mousell, Н. F. Bellasis, Henry Wilberforce із дружиною, George Ryder, Ambrose St. John, близький довірений друг Ньюмена й б. ін.

Перехід визначних членів до католицької Церкви ослабив Оксфордський рух. А до цього прилучилися ще й інші причини; серед новоприбулих членів не бракувало й таких, що ще не визволилися зо своїх попередніх протестантських впливів. Так унутрі руху зарисувалися різниці думок, що мали теж від'ємний вплив на його розвій і натугу. Сильний удар по рухові прийшов збоку преси та від офіційних церковних і університетських кругів.

Єпископи старалися перепинити перехід до католицької Церкви й гостро виступили проти "трактатіанців", названих так від "The Tracks for the Times" та виразно підкреслювали протестантський характер англіканської Церкви.

Вкінці з ходом часу навіть деякі з числа колишніх ревних робітників руху (нпр. англіканський духовник Паттізон, близький співробітник Ньюмена, що помагав йому в складанні життєписів англіканських святих) відпали від ортодоксального напрямку в англіканській Церкві, зв. High Churchmen, та перейшли до Broad Churchmen, до лібералів, серед яких були такі, що для них релігія мала малу вагіть, а лежала у сфері чуття, була приватною справою кожної одиниці, тощо.

Все ж таки Оксфордський рух зробив свою роботу та як рух обнови займає визначне місце в історії духового життя Англії XIX ст. Його ідеї жили ще довго таї досі їх відгомін не перестав іще лунати.

VIA MEDIA

То й цікаво нам познайомитися ближче з духовним розвоєм одного з передових ідеологів та ініціаторів Оксфордського руху, Дж. Г. Ньюменом. Джон Генрі Ньюмен, поборюючи виразно протестантські впливи в англіканській Церкві та рівночасно відсепаровуючися від католицизму, стверджував негативно, на яких позиціях рух не стоїть. Однак цього було замало. Треба було трактатіянням ще цілком позитивного викладу їхнього власного Вірую. І Ньюмен основував його, як уже згадано, на прахристиянстві (християнстві перших сторіч), яке на його гадку мало творити посередню розв'язку (т. зв. *via media*) між протестантизмом і модерним католицизмом. Усе ж таки він бачив, що англіканська Церква куди ближча до католицької аніж до протестантської та що багато правд — ідентичні і в католицькій Церкві і в англіканській Церкві. Нпр. символ віри в англіканській Церкві—Атанасіяський; правди віри про Пресвятю Трійцю, про Волочення Божого Сина, Відкуплення людського роду через хресну жертву, про первородний гріх, далі апостольське наслідство, вічність кари, обов'язок віри й послуху. Із цього Ньюмен висноував, що обидві Церкви в головних засадах тотожні, хоч різняться в "менших" справах. Отже, англіканська Церква, — на його гадку, — правдива вітка католицької Церкви. Католицька Церква була на початку одна. Але з бігом часу, різні національні Церкви пішли своїм шляхом. Правда, це принесло їм шкоду, та все ж таки, на гадку Ньюмена, збереглися в них і не затратились правда і любов. Ньюмен вичисляв передусім три галузі цієї однієї первісної Церкви: латинську (католицьку), грецьку (правослану) і англіканську. Кожна з них на його гадку, внаслідила неподільну Церкву і саме, через єдність з цією Церквою, має вона і єдність з іншими Церквами. Ті Церкви вправді різняться тепер між собою, але лиш у пізніше витворених блудах — так гадав Ньюмен — а не в основних правдах. Коли ж якась із тих Церков затратила частину апостольської правди, повинна її відзискати від тієї Церкви, яка її задержала. Так Ньюмен підкреслював, що можна жити й діяти навіть без обов'язку прийняття т. зв. Prayer book і 39 правил, що з часів англійської королеви Єлисавети

в XVI ст. стали обов'язувати, як правило віри, в англіканській Церкві³⁾).

Ньюмен, що в тому часі ще спирався у своїх студіях про Св. Отців на інтерпретації англіканських богословів 17 ст., думав, що в перших сторіччях християнства кожна національна Церква, якщо вона вчила католицької правди, мала авторитет і юрисдикцію в Церкві даної країни. Навіть, якщо в "менших" правдах навчала єретично, то ця обставина, — на думку Ньюмена, — не зносила ще католицького характеру: прикмети католицькості-соборності. Завданням "трактатіянів", тобто діячів Оксфордського руху, — на гадку Ньюмена — мало бути очищення Церкви від тих єретичних блудів так, як це колись робив св. Августин і інші. Юрисдикції римського папи по цілому світі, — так Ньюмен думав у тому часі, — немає потреби призначати.

Такий виклад ідеології, так звана *via media*, цієї посередньої розв'язки, не вдоволяв ані прихильників Оксфордського руху, а з другого боку був католицькою Церквою виразно осуджений, як так звана "теорія галузей". Коли б ця теорія галузей (*branch theory*, *Zweigtheorie*), була правильна, тоді католицька Церква заперечувала б саму себе. Як є тільки одна Церква правдива, так тільки й одна наука може бути правдива, а не можуть побіч себе існувати три правдиві науки.

Інша річ є з повнотою правд св. віри. Нпр. скарбом віри Православної Церкви є рішення перших сімох Вселенських Соборів, і в цьому нема різниці між Католицькою і Православною Церквами. Все інше вчення у Православній Церкві, після VII-го Вселенського Собору, є викладом правд віри різних богословів, а не офіційним вченням Православної Церкви. Православна Церква визнає засаду, що тільки Вселенський Собор може рішеннями в справах віри; а такого ця Церква не може скликати від VIII-го сторіччя без участі Католицької Церкви. Тепер у добі єкуменізму, ті вчення, різниці богословів, виладнюються, минулася полеміка, а настав час підходу до інаковірних із любов'ю й діалогом, як це недавно підкреслив патріарх Православної Церкви, Атенагор I, у розмові з католицькими

³⁾ Тут треба підкреслити, що тепер, уже в останніх місяцях, англіканська Церква Великої Британії рішенням не вимагати від кандидатів на священників приречення зберігати цих 39 точок. Причиною цього рішення були гострі протести збоку духовенства англіканської Церкви. Вони стверджували, що ці точки, які постали в 16-му сторіччі, тобто в часі гострої полеміки в релігійних питаннях, стали тепер перестарілими; вони гостро проти-католицькі і не відповідають духові єкуменічного часу. Англіканська Церква взяла це все до уваги і в своєму рішенні висловила, що ці точки є перешкодою на шляху розвою єкуменізму, тобто в напрямі об'єднання всіх християн. Таке рішення запало на підставі голосування Церковної Ради, яка є законодавчим тілом в англіканській Церкві. Англіканські єпископи в Кентербері і Йорку мають тепер внести до парламенту нові тексти зі змінами в напрямі як вище сказано.

паломниками, які його відвідали. Він вибрав шлях любови. Однак у справах віри не може бути компромісів. Бо такі компроміси ведуть тільки до лібералізму, індиферентизму, а послідовно далі, і до скептицизму й безвір'я взагалі.

Згодом сам Ньюек помітив неправильність своєї попередньої теорії (*via media*). Пізніше, вже як католик, видав удруге книжку про неї, але додав свої завваги, які опрокидували становища, що їх він раніше сам боронив.

НА ШЛЯХУ ДО КАТОЛИЦТВА

Уперше захитала поглядами Ньюмена і збудила в нього сумнів у правильність теорії *via media* стаття д-ра М. Wiseman⁴⁾ в католицькому журналі "Даблін Рівю" про схизму донатистів. (Була це еретична ригористична наука, яка вчила, що важність Св. Тайн залежить від душевної, моральної вартости священослужителя; також грішники за цим еретичним ученням, не можуть бути признані християнами. Цю науку осуджено на Халкедонському Соборі 451 р.). Як донатисти, так і монофізити (інша срьєсь, яка вчила, що в Ісусі Христі є тільки одна Божа природа, а нема людської природи), приписували собі юрисдикцію в цілій Церкві цілого світу. Однак Церква осудила їх і заперечила їх юрисдикцію. Ньюмен, що глибоко студіював Св. Отців перших сторіч, помітив аналогію становища донатистів та їх відношення до Риму зі становищем англіканської Церкви та її відношенням до Риму. Вправді, Ньюмен ще не піддавався сумнівам у католицький характер англіканської Церкви та студіював пильно дальше, однак зачав уже відходити від інтерпретації Св. Отців англіканськими богословами. Саме св. Агустин, великий учитель Церкви, на якому Ньюмен так будував свою теорію *via media*, осудив донатистів тому, що вони не послухали Риму. Св. Августин власне підкреслював як прикмету католицькості (вселенськості), як вла-

⁴⁾ Д-р Ніколас Ввайзмен (1802-65) із походження Ірляндець, покінчив богословські студії в англійській Колегії в Римі, 1840 р. став єпископом-коад'ютором Апостольського Вікарія для центральних областей Англії. Відомо, що від 1688 р. в Англії проводили Католицькою Церквою чотири Апостольські Вікарії, а власної єрархії не було. По смерті Апостольського Вікарія Велша, той став його наступником, Апостольським Вікарієм Лондону, бо тому, що католицьке населення Англії зросло, число Вікаріятів побільшено до вісім (1848 р.). Згодом М. Ввайзмен став архієпископом Ввестмінстеру і кардиналом, першим архієпископом-кардиналом, що очолював відновлену 1850 р. власну англійську єрархію. Останнім архієпископом-кардиналом Англії, перед Ввайзменом був кардинал Р. Повл, із часу ще перед вступленням на престіл королеви Єлисавети в XVI ст., коли то католицьку Церкву зачали переслідувати й усунули власну католицьку єрархію. Кард. Ввайзмен відомий теж із своїх археологічних дослідів та славної історичної повісти "Фабіоля".

стивий доказ католицького характеру якоїсь Церкви, саме оту її злуку та єдність її з Престолом св. Петра, як також признання його юрисдикції по цілому світі над цілою Церквою. Цього самого навчав св. Амвросій та інші Св. Отці.

Тоді Ньюмен, що вже мав сумніви щодо католицького характеру англійської Церкви старався підкреслити інші прикмети тієї ж Церкви, а саме життєвість, особливо ж святість своєї матерньої англійської Церкви, щоб так боронити ще свої ідеологічні позиції. Це зробив він у своїй статті про "Католицький характер англійської Церкви", яка появилася у "British Critic" (1840 р.). Його становище було все ж іще проти-римське. Докази за католицьким характером англійської Церкви були слабкі, зате основніше трактував він її життєвість і святість. Для цього Ньюмен звернувся до тих часів з-перед 16 ст., коли то ще не було протестантських впливів у англійській Церкві та зобразив святість тих мужів англійської Церкви, які працювали ще для католицької правди. Над цими прикметами Церкви Ньюмен зупинився основніше і розвинув їх також у кількох своїх доповідях, а навіть став видавати серію життєписів англійських святих. Але скоро помітив, що того роду писання не викликали більшого зацікавлення. А він думав саме так викликати захоплення для традиційної, католицької ознаки англійської Церкви. Вийшло навпаки, критики, що були вже під сильним впливом протестантизму, осудили ті життєписи святих, як незгідні з протестантським духом англійської Церкви. Отже Ньюмен по двох-трьох випусках заперестав далі видавати серію життєписів святих.

Тимчасом серед "трактатіянців", прихильників Оксфордського руху, став у тому часі помітний рух у напрямі до католицизму. Консервативні провідники Оксфордського руху Ньюмен, Пюзі, Кібл здавали собі справу з тієї загрози, тож звернули тепер пильну увагу на те, щоб здержати своїх членів від переходу до католицької Церкви. Щоб рятувати англійську Церкву треба було її Вірую, себто тих 39 релігійних правил, пояснити в католицькому характері. Тоді не буде потреби переходити до католицької Церкви, бо англійське Вірую мовляв, є католицьке. Цієї задачі піднявся талановитий Ньюмен. Саме в 90-тому трактаті (що був уже останнім із-черги "The Tracks for the Times", 1841), виложив він католицький характер цих 39 артикулів. Міркування Ньюмена та його закінчення були такі: Церква Англії є продовженням тієї однієї Церкви, до якої належали Атанасій і Августин. Якщо ж так, то й наука віри мусить бути та сама (що її вона вчила), та послідовно вона мусить вміщуватися у 39 правил.

Однак це було завдання не до розв'язки, бо саме багато з цих правил не допускають католицької інтерпретації їх протестантського характеру. Все ж у Ньюмена була добра воля рятувати свою Церкву. Він виразно підкреслив у 90-ому трактаті, що радше спирається у викладі віри на католицьку Церкву, як на авторів 39 правил з 16 сторіччя.

Який же був ефект цього останнього трактату? Деякі члени ортодоксального напрямку High Churchmen казали, що Ньюмен у

своїх висновках посунувся задалеко. А для тих, що були вже наставлені в напрямі до католицької Церкви, такий католицький характер 90-го трактату був лише підтвердженням їх становища. (Нпр. В. Джордж Ворд і його школа пішла ще далше від Ньюмена в догани толеранції для Риму, приводу чого була суперечка з домом Пюзі. В. Дж. Ворд написав навіть 1844 р. книжку: "Ідея християнської Церкви", в якій заступав зовсім католицьке становище. За це відобрали йому університетські ступні й усунули з професури, а книжку поставили на протестантський індекс. Ворд перейшов тоді до католицької Церкви). Коли ж офіційні церковні круги осудили 90-тий трактат, про що буде сказано нижче, то багато з молодих "трактатіянтів" перейшло до католицької Церкви, від чого Ньюмен саме хотів їх своїм викладом здержати...

Серед інших напрямків англіканської Церкви 90-ий трактат викликав правдиву бурю. Посипались лайки й обвинувачення, що Ньюмен хоче римшити англіканську Церкву, заговорила преса. Оксфордським рухом зацікавилися ближче офіційні церковні й університетські кола. Прийшла ректорська цензура, один єпископ англіканської Церкви за одним осуджував 90-ий трактат, викладаючи протестантський характер 39 артикулів. Єпископ Оксфорду Бегот, покликав Ньюмена для вяснення справи. Ньюмен погодився заперестати дальшого видавання трактатів, але відмовився відкликати висловлені в них досі погляди.

Дж. Г. Ньюмен все ж залишився ще академічним душпастирем в Оксфорді та дальше проповідував у оксфордській Марійській церкві. Але під впливом дальших студій, Ньюмен навіть несвідомо для себе хоч-не-хоч так проповідав, що слухачі — а їх було все багато задля його великої популярности й глибокого схоплення, як теж і цікавого актуального підходу до справ — помічували все щораз більшу зміну його душевної настанови. В душі переживав Ньюмен бурю. 1841 року боровся він із сумнівами та шукав просвічення й розв'язки в молитвах і глибоких студіях. Щоб мати більше часу на з'єднання молитви та студій, став він щораз частіше заїздити до недалекого села Лителмор (віддаленого на 2-3 англ. милі від Оксфорду), куди згодом перенісся зовсім із своєю бібліотекою, а в Оксфорді показувався рідко, залишаючи в Марійській церкві свого сотрудинка В. Дж. Ковпланда. То слухачі Ньюмена з Оксфорду стали ходити на його проповіді до Лителмор, де він проповідував у Марійській каплиці. (Це була філія університетської Марійської церкви, яку Ньюмен поставив власними заходами ще 1836 р. та куди щонеділі ввечером приїздив на катехизацію).

Та недовірливі очі не бачили, що Ньюмен шукав спокою для молитви й скуплення, а підозрівали, що він, наче б то вже давніше прийнятий до католицької Церкви, приготував у Лителмор ґрунт під англо-католицький монастир, будував "гніздо папистів" і т. д. З цього приводу єпископ Оксфорду просив у Ньюмена вяснення, що Ньюмен зробив обширним письмом, яке заспокоїло єпископа. Ньюмен ще раніше придбав був у Лителмор кілька будинків і задумував створити тут, далеко від міського гамору, щось у роді реколекцій-

ного дому. Згодом, він сам шукав тут скуплення і — як сам казав — те, чого він сам шукав, не міг відмовити й іншим. То ж до Лителмор прибули ще Амвросій Ст. Джон, Дж. Д. Делгерис, І. С. Бавлс, Річ. Ставтон та інші, і студенти й кол. англіканські богослови, що перейшли в світський стан, які теж шукали розв'язки в душевних труднощах, як і Ньюмен. Багатьох із них Ньюмен давніше знав і здавна вже цілі роки здержував від переходу до католицької Церкви. Бо всім їм була дорога їхня матірня англіканська Церква, для якої вони з таким ентузіазмом працювали. Близькі співробітники Ньюмена з Оксфордського руху, д-р Пюзі, Кібл, Вворд, Ковпленд, Марк Петтісон, Овклі та інші, відвідували Ньюмена в Лителмор, але всі вже бачили, що Ньюмен для них утрачений. Він сам хотів уже зовсім зрезигнувати з академічного душпастирства при Марійській церкві в Оксфорді, і тільки під впливом Кібла ще залишився. (Кібл думав, що неспокій Ньюмена промине і він далі залишиться посеред них). Ньюмен зложив уряд англіканського священника в осені 1843 р. та перейшов у світський стан тоді, коли переконався, що вже не може додержати слова своєму єпископові. При тому треба завважити, що в тому часі один із співмешканців Ньюмена у Лителмор уже був прийняв католицьку віру. У зворушливій проповіді Ньюмен розпрощався з матерньою Церквою, яка не могла його задержати, та просив друзів зрозуміти його і щиро молитися щоб Господь просвітив його щоб він має далі робити, та щоб він пізнав Божу волю і виконав її. Але не всі його розуміли; навіть від своєї сестри мусів перенести важкі докори.

Проте шлях остаточного переходу Ньюмена до католицької Церкви ще не був закінчений. Він став студіювати ще пильніше як до тепер, працюючи не раз і 14 годин на добу. Вислідом тих студій була понад 400 сторінкова книжка "Розвій християнської науки" (вид. вперше 1846 р., вдруге — 1878 р. з поправками й доповненнями). Шукаючи розв'язки труднощів для себе самого, Ньюмен дав рівночасно книгу, що є знаменитим помічним твором для зрозуміння розвитку католицтва впродовж цілих сторіч.

Ньюмен розпочинає свою працю від пояснення поняття розвою. Найкраще видно це на прикладі. Розвинений дуб назверх уже не подібний до жолуді, з якої виріс. Все ж таки величаве дерево є тільки розвоєм того, що вже було в жолуді; у жолуді вже в зародку включений увесь його майбутній ріст. Подібно Об'явлення — це зерно християнства, і вся розвинена пізніше наука вже вміщалася в ньому від початку.

Ньюмен розрізняє далі між здоровим ростом і викривленням його, спотворенням. Об'явлення — це небесний дарунок. Той, що його дав, також уже в зародку зберіг його перед викривленням у всіх тих ступенях розвою, через які воно за своєю природою мусить перейти. Здоровий ріст (розвій) у природі виказує ті самі основні елементи і задержує ту саму органічну побудову. На прикладі некатоліків (Лютра, Кальвіна, Цвінглі й ін.) показав Ньюмен, як вони відійшли від правильного розуміння здорового росту, розвою в Церкві.

Продовження первісної Церкви, яку оснував Ісус Христос, бачив Нюмен у католицькій Церкві. Він прирівнює сучасну собі католицьку Церкву XIX ст. до Церкви періоду апостольського, нікейського, до Церкви 5-6 ст. і стверджує, що вони ідентичні. Якщо в католицькій Церкві проголошено "нові" догми — (себто спречизовано правди, які вже від початку були признані в Церкві!) — то це лише логічний розвій давньої скарбниці віри. Нюмен пише, що так само, як Єфезький і Халкедонський собори (в 5 ст.) дефініювали, так теж мав те саме право і Тридентський собор (у 16 ст.). Англіканські богослови 17 ст. самі приймали в багатьох випадках такий розвій, але обмежилися лише до кількох перших сторіч християнства, під час коли католицька Церква логічно продовжує далі цей розвій. Нюмен подає як ознаку католицької правди саме засаду живучості, росту. Тому, що обставини змінюються, давні засади являються у нових формах, змінюють їх, щоб однак "остати тими самими" в своїй істоті, (підкреслення автора). "У вищому світі — інакше, але тут, на землі, життя означає зміну, і бути досконалим, значить часто "змінятися". Цей процес росту (зміни) "ніяк не нівечить Божественного характеру, на який католицька Церква покликається. Попри зміни в формі й побудові, як нпр. при повніших дефініціях догм (саме задля цих змін), віра залишилася жива й ненарушена". Нюмен питає: "яка наука вже у своїх початках повна, і щойно пізніше, на основі досліджувачів про віру й під впливом нападів блудної науки (яку треба було поборювати й проти неї здефініювати виразно оспорювану правду, нпр. проти Арія вирішено правду про єдиносущність Сина з Отцем — на соборі в Нікеї 325, прим. автора) не зискує дещо для себе?"

Далі говорить Нюмен виразно про примат св. Петра: "Немає злук з правдою без органу для правди". Бо "яка ж сила вистачить, щоб вийти назустріч тим взаємно поборюючим себе услів'ям і розсудити їх по справедливості, крім найвищого авторитету, який через Боже право регулює і приводить до одностовності осуди поодиноких особистостей?" Цей авторитет має лише Престіл св. Петра.

А на іншому місці пише Нюмен: якщо християнство зарівно соціальне, як також догматичне і призначене для всіх часів, тоді, вже по-людськи думаючи, мусить воно мати когось, що непомилно його толкував би. Бо інакше слідувало б або задержання єдності форми коштом єдності науки, або єдність науки коштом єдності форми. Тоді треба б зробити вибір між кумулюванням (різних) поглядів і розпадом на партії, між блудом лятітудінарним і сектантським. Нюмен пише, ілюструючи прикладом, що "муситься або все прийняти, або все відкинути. Поменшення лише ослаблює, а відняття якогось члена — лише калічить. Нерозумно приймати все, за виїмком однієї частини, яка так само докладно належить до цілості, як і жодна інша".

"Так теж нерозумно — все католицьке приймати, за виїмком голви Тіла Христа на землі" (тут натяк на те, що Церква — Містичне Тіло Христа). "Тоді можна б так само добре очікувати, що людське тіло буде дальше жити без голви".

Вкінці найсильніше місце книжки: "Розвій християнської науки", це її кінцевий розділ. Доказом божественности католицької Церкви є вже сама її історія. "Якщо ми розважимо наступаючі по собі періоди часу, які католицька система перетривала, тягар досвіду, який вона видержала та наглі й предивні зміни, які вона сама зовнішньо й унутрішньо перейшла, невгаваючу активність й інтелектуальні дарування її оборонців, одушевлення, яке їх запалювало, завзятість противоріч, які були серед її визнавців, непогамованість нападів, які були спрямовані проти неї, все щораз більше зростаючу відповідальність, яка вложена їй сталим розвитком догм, — тоді взагалі цілком не можна зрозуміти, чому католицька Церква — якщо вона дійсно була б спотворенням християнства — досі не завалилася і не пропала".

Книжку про "Розвій християнської науки" Ньюмен ніколи не докінчив писати. Коли тільки дійшов до остаточного переконання правдивости католицької Церкви, заперестав далі цю книгу писати. Зараз же написав листа, а було це 1 жовтня 1845 р. до Oriel College і зрезигнував із посту, який займав у цьому каледжі, а 8 жовтня зложив католицьке визнання віри разом із Рич. Ставтоном і І. С. Бавлсом на руці о. Домініка Бербері.

Крім власних глибоких студій, на рішення Ньюмена впливали й інші моменти. Нпр. від 1841 р. був він знайомий із католицьким духовником д-р Чарлсом Ввіліямом Расселем. Йому і книжкам одержаним від нього (головно авторства св. Альфонса Лігуорі), завдячував Ньюмен правильне вияснення науки католицької Церкви, почитання Матері Божої та взагалі Святих (якого у протестантів немає). Саме Ньюмен, як член англіканської Церкви, не розумів цього добре і думав наче б то Мати Божа стояла в католицькій Церкві на рівні з Богом (наче богиня). Щойно у книжках від о. д-ра Рассела знайшов він правильний виклад католицької науки про почитання Матері Божої. Багато років пізніше (ок. 1870 р.) сам Ньюмен дав прекрасну книжку про культ Пресвятої Богородиці у "Відповіді д-рові Пюзі".

У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

Про свій крок — перехід до католицької Церкви, Дж. Г. Ньюмен так висловився у своїй "Apologia pro vita sua" ("Оборона власного життя" 1864 р.): "Не можу сказати, щоб мій перехід спричинив якусь інтелектуальну або моральну зміну у моєму дусі; також не відчув я якогось скріплення в вірі у великі об'явлені правди, або більшого ступня самоопанування. Я не мав більше запалу як перед тим, але мені здавалось, наче б я по розбурханій плавбі причалив до безпечної пристані. Щастя, яке я з цього приводу відчув, триває безперервно досі".

Ньюмен не мав уже від часу переходу до католицької Церкви ні тіні сумніву про правильність свого кроку. Щоправда, прийшлося йому перенести багато завдяки різним інтригам чи доносам до Риму, немовби Ньюмен не в усьому був правовірний. Але кінець-кінцем він вийшов переможцем, і, як признання за всі недовір'я, за всю

хосенну працю цілого життя, що ніяк із відходом цієї великої людини з цього світу не пропала, одержав він, як священник, кардинальський капелюх 1889 р. (Це загалом мало відоме, що кардиналом може бути не лише єпископ, але і священник, а навіть і мирянин).

По переході до католицької Церкви, Ньюмен поїхав разом із кількома іншими конвертитами до Риму, де доповнив свої богословські студії та по двох роках був висвячений на католицького священника; 1848 р. повернувся назад до Англії. У противенстві до років його приналежності до англіканської Церкви, які назнаменовані великою його популярністю й частими, ба, безперервними публичними виступами — він же був цілі роки осередньою особою в Оксфорді — його католицькі роки ціхус тиха, але неменша у вислідах праця, далеко від гамору життя, в тіні, а бували роки, неначе б люди забули, що Ньюмен живе.

Однак завжди, коли потрібно було сильного пера або могутнього слова, тоді звертались до нього.

По висвяченні на католицького священника, Ньюмен впровадив у Англії Ораґоріум за правилами св. Филипа Нері, якого він дуже почитав. Не був це Чин у стислому розумінні, а було це радше Згромадження для плекання духа у священників, хоч без обітів, то все ж таки з обов'язком послуху. Кожний дім ораторіанців був для себе незалежною одиницею та не підлягав якійсь центральній управі. Ньюмен оснував такі доми в Екбестон (де була ще школа для хлопців), у Бирмінгем і в Лондоні. В Оксфорді, хоч як йому бажалось і він двічі цього пробував створити таку католицьку централю, яка параліжувала б ліберальні, матеріялістичні й утилітарні течії (філософії Джона Стюарта Міла), — не вдалося відкрити Ораторії, і то через інший погляд у цій справі самих католиків, а саме архієпископа й кардинала Меннінга, також конвертита, а опісля наступника архієпископа й кардинала Ввайзмана. Папа Лев XIII по смерті Ньюмена признав, що Ньюмен правильно відчував потребу організування католицького духового осередку в Оксфорді. Ньюмен навіть думав, що такий осередок міг би був розвинутись пізніше в католицький університет. А ідея католицького університету була дуже близька його серцю, ще з часу оснування католицького університету в Дабліні в Ірляндії.

Ірляндські єпископи вирішили відкрити католицький університет у Дабліні, щоб відтягнути студентів від т. зв. Колегій Королеви (одна була в Гавай, друга в Конк, які були основані для спільного виховання ірляндських католиків і протестантів), та запросили Ньюмена на ректора. Ньюмен прибув до Дабліну в травні 1852 р. і дав кілька глибоких викладів про ціль університету, які на інтелектуальну верхівку (єпископів і професорів) зробили велике враження. Ці виклади, опісля доповнені, вийшли окремою книжкою п. н. "Idea of University" (9 викладів). Хоч Ньюмен за вдачею не був організатором, бо не мав практичного змислу, все ж удалось йому за час свого ректорства (1852-1856) перевести дещо з того, що він намітив у своїй "Ідеї університету".

В тому часі, щоб посилити становище Ньюмена як ректора, йшли

старання виеднати для нього номінацію на єпископа. Однак до номінації не прийшло через неприхильні Ньюменові поголоски, немов то він признав не повну католицьку правду. Ньюмен зрезигнував із становища ректора університету в Дабліні та повернувся знов до тихого *Oratorium* у Бирмінгемі і до своєї школи в Егбестон, яка стала незабаром притягаючим заведенням для учнів цілої Англії.

На поверхню виринув Ньюмен знову завдяки своїй глибокій праці "*Apologia pro vita sua*". Коли д-р Кінгслі напав на Ньюмена в пресі, то Ньюмен відповів цією розprawою, яку написав у часі від 11. IV. — 2. VI. 1864 р. За словами одного протестанта, "*Apologia pro vita sua*" є одне із найглибших релігійних визнань: "Як приклад аналізу духа, його розвою, що обіймає ціле життя, вона не має собі рівної". Коли визнання св. Августина — релігійні, Русса — філософські, то визнання Ньюмена — психологічні.

Цією "Апологією" здобув Ньюмен не тільки перемогу над д-ром Кінгслі, але теж утвердив своє становище в католицькій Церкві. Всі знову заговорили про Ньюмена, як католики, так і некатоліки, подивлялися його чесність із собою та ту важку душевну боротьбу, яку він так майстерно відобразив у своїй "Апології". "Апологію" дотепер уже декілька разів перевидавано. Вона спричинилась також до належного трактування католиків у Англії.

Опісля прийшли ще три великі його твори, вже згадана "Відповідь д-рові Пюзі, "Сон Геронтія" (драматичний твір віршем), що представляє шлях душі з хвилини смерті через чистилище аж до блаженного оглядання Бога, і його філософія віри ("*The Grammar of Assent*"), у якій він розглядав відношення віри й науки. Крім цього він написав ще роман "*Callista*" з часів переслідування християн в Африці (III ст.). Також писав вірші, есеї, проповіді й принагідні промови, тощо.

Своїм письмом "*Letter of the Duke of Norfolk*" 1875 р. стає Ньюмен в обороні догми непомильності папи римського (яка була проголошена на Ватиканському Соборі 1870 р.), що викликало правдиву бурю негодування і насмішки з боку некатоліків. Ньюмен цю догму логічно узаasadнив і взагалі причинився до скріплення становища католицької Церкви.

Голосною стала подія, коли Папа Лев XIII іменував 1889 р. Дж. Г. Ньюмена кардиналом. 88-літній старушок, німецький уже тілом, подався до Риму, де ждав його тріумф. Після врочистости з нагоди піднесення Ньюмена до достоїнства кардинала, виголосив він знамениту промову про загрозу скептицизму, матеріалізму й індиферентизму, які підмінують християнство.

В американській енциклопедії Комптона знаходимо таку характеристику Ньюмена: "Саме завдяки численним своїм проповідям, викладам і писанням Ньюмен став одною з великих релігійних сил свого часу. Духовний жар, шукаючий, субтельний інтелект і чар його особи був доповнений гарним прозовим стилем, який — завдяки легкості, ясності й красі — часто був знаменитий".

Дж. Г. Ньюмен помер 11 серпня 1890 р., доживши глибокої старости, працюючи майже до останніх днів. Йому уладили великий по-

хорон, а кілька днів після того величаве Requiem, на якому було багато людей, духовенства і мирян, католиків і некатоликів.

Нюмен був справді одним із найбільших мислителів нового часу. Він глибоко відчував браки свого часу і старався оформити свій вік у християнському дусі. Саме Нюменові треба завдячувати, що католицька Церква в Англії сьогодні така сильна. Від нього треба вчитись, як виступати проти фарисейського трактування релігії. Деякі його думки актуальні й сьогодні як от про потребу солідного усвідомлення інтелігентських кругів у справах віри і її відношення до науки, зокрема природничих наук, про релігію й поступ, про реорганізацію суспільства на християнських ідеях і т. д. Є ще один повчальний висказ Нюмена, що всі ми потребуємо навернення як некатолики так і католики — очевидно, католики не в розумінні зміни католицької віри, але тільки в площині моральній, — у змаганні за звершення. До роз'єднання Церков причинилися не лише некатолики, але й самі католики багато тут завинили. Це треба направити, у цьому треба "навернутися". Ці й ще багато інших думок характеризують дуже яскраво цього найбільшого конвертита 19 сторіччя. Він умів зберегти міру, не став "більше папський як сам папа", що нераз буває у конвертитів, які таким перебільшуванням справи тільки шкодять католицькій ідеї.

МІРКУВАННЯ НА МАРГІНЕСІ

Накінець хочемо ще повернутись думками на хвилину до Оксфордського руху та в зв'язку з цим рухом згадати кілька думок нашого великого митрополита Андрія Шептицького. У чому ж було велике значення Оксфордського руху? Його велике значення лежить у тому, що він, — як пише митрополит Андрій Шептицький ("Der christliche Osten", Regensburg, 1939, Einleitung), — вийшов зсередини самої англіканської Церкви (тобто був викликаний внутрішніми обставинами тієї Церкви, а не прищеплений ззовні).

Коли б ми хотіли робити порівняння тодішніх обставин із сьогоднішніми українськими, або ще ширше — з обставинами у православної Церкви, не одну обставину, що зумовила в англіканській Церкві т. зв. Оксфордський рух, можна б напевно знайти й нині у православних Церквах, нпр. подібне відношення державної влади (сумна спадщина Візантії і Москви), другу — могутній вплив раціоналістичного протестантизму на церковне життя православної Церкви (чого прикладом може бути хочби загальна — не індивідуальна — сповідь і загальне розгрішення в одній частині православної Церкви, й ін., чого не знало давнє східне християнство). Коли б врешті три напрямки в англіканській Церкві, про які ми згадали на початку, прирівняли до української православної Церкви, то атомізація церковного життя вправді там велика, але, водночас немає там шукання напрямку, щось в роді High Church, а натомість, думаємо, що можемо говорити про ліберальний рух серед православних мирян.

Покликаючись на слова цитованого письма митрополита Андрія

Шептицького, немає у Східній Церкві чогось подібного до Оксфордського руху, як був колись в англіканській Церкві, а саме, в тій його фазі, коли то він стояв на ідеологічних позиціях зближення до католициста. Вправді, в Росії В. Соловйов створив школу, але його учні не продовжували його напрямку. Отже, у той час, — пише Митрополит, — коли Західня Церква робила й робить великі зусилля зглибити і з глибоких студій різних наукових праць пізнати й наблизитися до Східньої Церкви, щоб так створити якусь платформу, де можна б зустрінутися, Східня Церква у той же час не виявляла ніякої охоти познайомитися із Західньою, а навпаки, наближалася до протестантської. Серед російської еміграції, що вийшла по першій світовій війні за кордони Росії, на Захід, помітний неначеб то рух у напрямі до протестантизму. Митрополит Шептицький пише, що, вправді, не прийде до масових переходів православних на протестантизм, але ідеї протестантизму так будуть всякати в душі православних, навіть богословів, що в висліді це доведе до ще більшого й іще дальшого відчуження Східньої Церкви від Західньої (що за побудовою такі собі близькі). Так було принаймні до II Ватиканського Собору. На щастя, цей напрям тепер виразно змінюється.

Це з одного тільки боку. А з другого боку і між англіканською Церквою, зокрема ж її головою Кентерберським архієпископом М. Рамзесом тепер настали дуже дружні відносини, яких ще не було від часу розриву з Римом за часів Генриха VIII. А в українській православній Церкві йдуть тепер зусилля в напрямі консолідації її різних юрисдикцій на емірації, яку, маймо надію, молоде покоління довершить. А це перший крок до єдності. Знову ж в Україні і на засланнях християни обидвох віровизнань куди ближчі собі тепер, як були передтим. Це все разом узятє, є провісником нової ери в міжвіроісповідних відносинах. Найліпший лікар - час, покаже, які будуть висліди. Нам усім, приналежним до різних віроісповідань треба тільки їх приспішити нашими молитвами до Св. Духа.

**
*

Цей монтаж фактів про відносини в англіканській Церкві був друкований уперше в "Християнському Шляху", за 1951 р., а тепер доповнений даними найновішого розвитку міжвіроісповідних відносин, друкуємо тут удруге.

ЛІТЕРАТУРА:

1. John Moody: John Henry Newman, Morus-Verlag, Berlin, 1948, übersetzt Elisabeth Kawa, (оригінал появился 1945 р. в Нью-Йорку).
2. Kardinal John Henry Newman, Görres Lesebogen. Glock u. Lutz, Nürnberg, Bamberg, Passau.
3. Der christliche Osten, Regensburg, Pustet V., 1939. Hg. v. I. Tyciak, Werhun, G. Wunderle.
4. Compton's Pictured Encyclopedia, Vol. 10.
5. P. Max Pribilla: Um kirchliche Einheit, (Stokholm, Lausanne, Roma), Freiburg i. B., Herder Verl., 1929.

К Н И Г А

Вона в житті повірниця єдина,
В змаганні й боротьбі товаришка одна:
І в радості, і у нещасті годину
Вона і сонця світ, і морська глибина!

Вона жива у фоліантах мертвих,
Начало мудрости і духа гострий меч —
Пролита кров віків у щирій жертві
І голос чарівний пророків і предтеч.

І як судно є мертво без вітрила,
І як без узда, стремен коня не повести,
Як мертва є без думки людська сила —
Отак без книг знання до правди не дійти!...

Бо книга зберегла святі нам заповіді
І мудрість прадідну для гордих поколінь:
Як сонце здобувати, битись, жити —
І як іти на шлях у вічну далечінь...

В монастирі чернець мольби шле з неї,
І вчений муж склада про світ у ній думки —
І поринав поет у ній душею
І пив красу в жажді з Господньої руки.

Для всіх була спасенним щастям книга,
Хто вічних правд шукав, боровся у житті,
Кого облуда, мов льодова крига,
Морозила, хто пив отруту в самоті.

У врем'я люте лихоліть жахливих
Вона вогонь життя несла в хати сумні,
І повість горду про віки щасливі
Творила, і про світлі панування дні...

І мертвих з гробу чудом воскрешала,
Невіж справляла на правдиву путь,
Жаждучих рідним словом напувала,
Закованих з залізних визволяла пут.

Сліпцям про сонце говорила ясне,
Про бій орлів, про сталеву блакить —
Про той Хорив, що все пала, не гасне
І вічно зве на прю, надією горить...

І вічно житиме, хто прагне слова
Із книг, що краще золота й цінних перлин —
В його очах горить вогонь терновий,
І дух його сповитий тайною глибин!..

ДОБРА КНИЖКА

Наш український християнський нарід має велике зрозуміння і жертвенність для будови Божих домів, для ставлення "Народніх Домів", для милосердних діл супроти тіла інших людей-ближніх. Але при тому ми якось забуваємо, що є ще в людині і душа, і що супроти тієї душі ми теж маємо важні, може навіть більші обов'язки, як супроти тіла. А "невіжу навчити", "грішника навернути", "тому, що сумнів має, добру раду дати", "сумного потішити" — оте все ми можемо робити не тільки словом нашим, але особливо доброю книжкою, часописом, доброю лектурою. Чи знаєте про те, що наклад книжок большевиків Сталіна й Леніна перевищив уже наклад Св. Письма?!... А хто винен тому, якщо не ми, літеплі християни?!... Коли ми й надалі так будемо з важною справою доброї лектури поступати, чи не наразимося тоді перед Христом на долю того слуги ледачого, який закопав свій талант у землю, замість орудувати ним, замість придати до нього ще й прибуток для Бога-господаря?!... Не можемо ж сказати, як Каїн "хіба я сторож брата моего?"...

Дятого є важким обов'язком кожного християнина нашого часу попри всі інші жертви: на церкву, на милостиню, на спархіяльний фонд і под., — подбати також і про те, щоб наша християнська добра книжка могла розвиватися й рости. Дятого є важним обов'язком кожного доброго християнина свою українську добру пресу і добру книжку всіма засобами попірати: купувати кожну добру книжку,

Видання "Доброї Книжки"

захвалювати її перед своїми знайомими, приятелями й ріднею, поручати її всім, домагатися її по всіх установах, що тримають книжки: книгарнях, випозичальнях, народніх домах, школах, парохіяльних бібліотеках і тп. Коли самі не маємо часу добру християнську книжку прочитати, то повинні ми все таки таку книжку дати до рук своїм дітям і рідним, бо так навчимо їх добру та запобіжимо тому, щоб вони брали злу книжку до рук. Мало того: правдиво добрі християни повинні самі або через своїх дітей розпродувати добрі книжечки під церквами й українськими національними установами: в такім нпр. Торонті діти (трое) з двох родин, розпродували під церквою нераз і по сто добрих книжечок через неділю. Як би так поступали бодай дві-три християнські родини в кожній нашій місцевині, то наша християнська добра книжка і преса могла б побити швидко злу, а ми, Українці, виявились би навіть і між найкультурнішими націями, не як дикуни в культурі, а як одна з перших націй у світі!

Як би кожний свідомий Українець у Канаді й у ЗСА купив річно тільки на 10-12 дол. книжок — ми мали б поза межами Батьківщини гідну великої нації видавничу продукцію. Тому, купуючи українську добру книжку — ми робимо подвійно добре діло: 1) ми

дістаємо те, що нам самим потрібне, як культурній і національно свідомій людині, 2) ми помагаємо видавати все нові твори наших письменників і українознавців, тих, що творять тут, і тих, що їх твори там винищує московський ворог.

Чи може бути ближчий приятель у нашому еміграційному житті, як добра українська книжка? Вона переносить нас у рідну Україну, вона заховує чистоту нашої мови, вона помагає нам виховати наших дітей на свідомих Українців.

І чи справді так тяжко за тих один-два долари місячно на свою власну домашню бібліотеку? Це ж не більше як одна пляшка горілки чи 5-10 коробок папіросів! Треба постановити і зачати! А за недовгий час у Вашій хаті будуть десятки найкращих українських повістей, збірок оповідань, споминів, найкращі наукові твори про Україну.

І самі будете мати велике вдоволення у вільних хвиликах, і дітям Вашим лишиться гарна українська бібліотека, що буде вчити їх багатства української мови й любови до України.

Українське Видавництво "Добра Книжка" оснований 1920 р. у Львові з метою ширити справді добру книжку. До 1939 р. видала "Добра Книжка" 133 книжки. Вже на еміграції в Австрії видано 8 книжок.

У КАНАДІ, м. ТОРОНТО, ВИДАНО:

- 142) Володимир Молодецький. У БОЮ ПІД БРОДАМИ. 1952. (Вичерпане).
- 143) Олександр Мох. ТЕОФІЛ КОСТРУБА, УЧЕНИЙ ПРАВЕДНИК (життєпис). 1952. Ціна \$0.25.
- 144) Ю. Мозіль. У ТАБОРІ СМЕРТИ. 1952. (Вичерпане).
- 145) КАЛЕНДАРЕЦЬ НА 1953 РІК. (Вичерпане).
- 146) Юрій Мозіль. КРИЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ. Спомини. 1953. Ціна \$1.00.
- 147) Наталена Королева. ПОДОРОЖНІЙ. Легенди. 1953. Ціна \$0.50.
- 148) Ол. Мох. КНИЖКИ І ЛЮДИ. 1954. Ціна \$1.00.
- 149) Теофіл Коструба. НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ Х-ХІІІ СТОЛІТТЯ. 1955. Ціна \$2.00.
- 150) СВ. ПИСЬМО СТАРОГО ЗАВІТУ — КНИГА ТОВИТ у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби. 1954. Ціна \$0.25.
- 151) о. Йосиф Схрейверс. ЧУДЕСНЕ ЖИТТЯ СЕСТРИ ВАРВАРИ. 1954. Ціна \$2.00.
- 152) М. Кузьмович-Головінська. ЧІЧКА. Новеля. 1954. Ціна \$2.00.
- 153) Олена Кисілевська. ПО РІДНОМУ КРАЮ. Мандрівні спомини з відвідин України. 1955. Ціна \$2.00.
- 154) о. д-р Ісидор Нагаєвський. РИМ І ВІЗАНТІЯ. Вселен. Церква і патріарх Фотій. 1956. Ціна \$2.50.
- 155) Юрій Мозіль. ЗАПИСКИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯ. 1958. Ціна \$1.00.
- 156) В. Лозинський — М. Ценевич. ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ. Історична повість — 4-те видання. 1958. Ціна \$1.50.
- 157) М. Кузьмович-Головінська. ГОРБАТЕНЬКА. Ілюстроване оповідання для дітей. 1958. Ціна \$0.50.
- 158) Ю. Мозіль. НА ВРОНКАХ. Спомини політв'язня. 1959. Ціна \$1.50.
- 160) Митрополит Василь Липківський. ВІДРОДЖЕННЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1917-1930. — Ціна \$3.00.
- 161) о. О. Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН. Спомини з 1848 р., року революції. 1963. Ціна \$1.00.
- 162) Федір Одрач. ПОКИНУТА ОСЕЛЯ. Оповідання. 1961. Ціна \$2.50.
- 163) Богдан Курилас. ДІЯЛОГИ ВАСИЛІЯНОК. Історична п'єса в 5 діях із часів переслідування св. Церкви Росією в 1838-1843 рр. Ціна \$1.00.
- 164) д-р Юрій Герич. ОГЛЯД БОГОСЛОВСЬКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА. 1961. Ціна \$0.50.
- 165) омм. КІНЕЦЬ СВІТУ. Чи, коли і як буде, 1963. Ціна \$2.00.
- 166) Д-р Богдан Казимира. ПЕРШИЙ ВАСИЛІЯНИН У КАНАДІ. 1961. Ціна \$0.50.

- 167) Володар Буженко. ІВАН СУЛИМА. Історична повість із козацьких часів. 1961. Ціна \$1.50.
- 168) Теофіл Коструба. ЯК МОСКВА НИЩИЛА УКРАЇНСЬКУ ЦЕРКВУ. 1961. Ціна \$0.50.
- 169) Василь Королів-Старий. ЗГАДКИ ПРО МОЮ СМЕРТЬ. Спомини. 1961. Ціна \$1.50.
- 170) о. д-р Ісидор Нагаєвський. ОБ'ЄДНАННЯ ЦЕРКВИ Й ІДЕЯ ПАТ-РІЯРХАТУ В КИЄВІ. Історична студія. Ціна \$1.00.
- 171) Теофіл Коструба. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. Стор. 304. 1962. Ціна \$3.00.
- 172) Федір Одрач. НА НЕПЕВНОМУ ГРУНТІ. Спомини. 1963. Ціна \$3.00.
- 173) Наталена Королева. ПРЕДОК. З анналів і легенд. Історична повість. 1961. Ціна \$3.00.
- 174) Микола Олександрович. МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ. Відродження українського письменства в Галичині. 1961. Ціна \$0.50.
- 175) Іван Добрачинський. ЛИСТИ НИКОДИМА. Повість. 1963. Стор. 564. Ціна \$4.00.
- 176) Марія Кузьмович-Головінська. МАРІЯ. Сценічна картина у 3 відслонах. 1962. Ціна \$0.50.
- 177) о. д-р Юрій Федорів. НА СВЯТИХ МІСЦЯХ. 1962. Ціна \$2.00; у полотні \$3.00.
- 178) В. Полянч. ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ. Сенсаційна повість з часів гетьмана К. Розумовського. 1964. Ціна \$2.00.
- 179) Д. Ярославська. ПОВІНЬ. На крутій дорозі. Роман. Ціна \$4.00.

- 180) Марія Кузьмович-Головінська. ПОПУДНИК. П'єса за народнім повір'ям. 1965. Ціна \$1.00.
- 181) Марія Кузьмович-Головінська. ОСІННЄ ЛИСТЯ. Нариси й оповідання. 1966. Ціна \$4.00.
- 182) о. Петро Хомин. ВІЧНЕ МІСТО РИМ. Враження з відвідин. (67 ілюстрацій). 1964. Стор. 192. Ціна \$2.00.
- 183) Н. Королева. БЕЗ КОРИННЯ. Повість. Стор. 228. Ціна \$3.00.

- 184) Д. Ярославська. ОСТРІВ ДІ-ПІ. Трилогії "Повінь", друга частина.
Ціна \$4.00.
- 185) Осип Дячишин. СЕЛО ЧЕРЧЕ. Монографія багато ілюстрована.
Ціна \$2.00; у переплеті \$2.50.
- 186) КАЛЕНДАР ПРОСВІТА НА 1969 РІК. Ціна \$1.00.
- 187) "ПРАВДА" — журнал 1969, ч. 1-2 — Ціна \$2.00.

Дальші випуски в підготові.

Замовляйте на адресу:

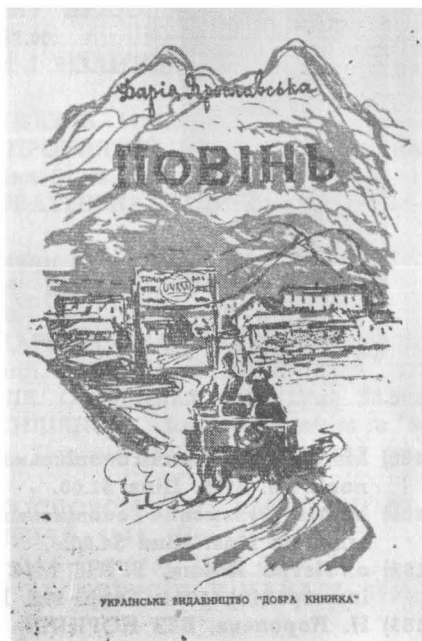
ALEXANDER MOSCH ("DOBRA KNYZKA")
6 Churchill Ave., Toronto 145, Ontario — Canada

На складі маємо ще такі книжки:

- а) Д. Ярославська. ПІ НЬО-ЙОРК. Повість. Ціна \$2.50.
- б) Я. Хомичев. В СТЕПАХ УКРАЇНИ. Повість 2 томи. Ціна \$3.00.
- в) Б. Поляннич. СІМ ЗОЛОТИХ ЧАШ. Повість. Ціна \$2.00.
- г) Й. Терський. ЩО ТАКЕ СТАЛІНСЬКЕ "ТИЛООПОЛЧЕННЯ"? Спогади советського політ'язня. 1969. Ціна \$2.00.
- г) Б. Курилас. НЕРОН. Ціна \$1.00.

НОВІСТЫ
Тієї ж авторки
2-га частина "Повені"
"ОСТРІВ ДІ-ПІ"
1969

Ціна \$4.00

Н. Н.

Основноположник міського театру у Львові

В архіві "Нотатника Шпаргаляра"*) зберігається чимало рукописів, що їх надіслали автори без підпису. Одним із таких, цікавим для нашого загалу читачів, буде спогад про основника й фундатора міського, колись так званого Великого Театру у Львові, який тепер, під час советської окупації, зветься Оперним Театром. Тут містимо цей спогад, підписуючи невідомого автора буквами Н. Н. —

Гр. Лужницький

У своїх спогадах із 1-ої половини минулого сторіччя п. н. "Злоте часи і вивчаси" Людвик Гжимала-Яблоновський розказує про свого шуриня Станислава графа Скарбека, великого чудака, що побудував у Львові міський театр і заклад сиріт у Дороговижі. Українцям буде цікаво познайомитися з тією постаттю польського галицького шляхтича ще й тому, що його діяльність позначилася також і в інших місцевостях Східньої Галичини.

Граф Станислав Скарбек безупину їздив до Відня, любив пристрасно театр і на нього розтратив велике майно. Після 1809 р. з великих маєтків залишився йому був ще сильно задовжений Рожнітів із ключем 14 довколишніх сіл. У Нусдорфі під Віднем, де мав свій палац, роздумував він, як би то розбагатіти, коли нагло прийшов лист від довіреного Жида Ферлегера з Рожнітова з вісткою, що там знайдено багаті родовища заліза. Скарбек післав Жидові останні гроші й необмежену повновласть використати родовища. Жид розпочав працю і знову гроші поплили потоком до порожньої кишені польського шляхтича.

У 1814 році оженився Скарбек у Львові з сестрою автора спогадів, молоденькою й дуже гарною 16-літньою дівчиною, хоч сам був уже по сороківці¹⁾. Відгадував і виконував кожне бажання молодої жінки, а за те вона мусіла терпіти примхи чоловіка. Жадоба грошей безупину казала йому подорожувати та кидатися на найбільш ризиковні підприємства. Брав у посесію всі коршми в кількох містах, бундував шосні, кількадесяти возами доставляв до Львова паливо, зата-

*) Постійний відділ щоденника "Америка".

¹⁾ Софія з графів Яблоновських (1798-1882), дочка Йосифа й Маріанни Свідзінської, вперше (1814) одружена зі Станиславом гр. Скарбеком, згодом розведена й удруге одружена з Олександром гр. Фредро (1828). Фредри мали двоє дітей, сина Івана Олександра й дочку Софію, заміжню Шептицьку, матір сьгоднішнього Слуги Божого Митр. Кир Андрея. За уневажнення подружжя постарався граф Фредро, який — як пише у своїй монографії про ті часи Франц К. Прек "Часи і людзе", Вроцлав 1939, стор. 463 — довгий час крадькома кохався в Софії Скарбек і "врешті з великими труднощами вдалося йому уневажнення подружжя одержати та одружитись з улюбленою".

гав нові довги і скуповував мастки. Тоді давав у застав біжутерію жінки, срібло й повози. Потім клався до ліжка й тижнями лежав обличчям обернений до стіни, шукаючи виходу з важкої фінансової ситуації. Нагло він якось знаходив розв'язку проблеми, платив довги, викупував заставлені речі, приймав гостей, давав обіди й вечері, виходив із дому й вертався навантажений усім, що знайшов для молоденької жінки по крамницях, спроваджував для неї з Відня дорогі матерії, і, засипавши її тим усім, пускався знов у дорогу, в погоню за мамоною.

Коли закупив на сплату великий ключ Дороговиже від камери²⁾ і зобов'язався побудувати там до року великі стайні для годівлі жеребців на цілу Галичину, всі пророкували йому, що скрутить собі в'язи на цьому підприємстві. І, мабуть, було б так сталося, як би не приїзд до Львова цісаря Франца І. Як цісарський шамбелян, Скарбек вивідав собі в цісаря авдієнцію і відвідав його в повній уніформі із шпадою. Він, що ніколи не сидів на коні, їхав 4 милі побіч цісарської карети, розважаючи добродушного монарха віденськими анекдотами. Цісар так ним захопився, що наказав розкласти для нього сплату дїбр на довгореченцеві рати та виасигнувати велику суму на докінчення будівель у Дороговижі.

З того часу почалися масткові успіхи Скарбека. В його руках гроші жили й мусіли працювати в тисячах підприємств, інколи дуже ризиковних. Замолоду розтратний, став пізніше у грошових справах твердий і невгнутий.

Після обїду сходилися до нього на віста гості. Якщо програв, платив білетами до своєї театральної льожі. Сміялися з нього, але брали білети. Траплялося, що не один по кільканадцять білетів ховав до кишені та іншим відпродував, чого Скарбек дуже не любив. Перед 7-ою годиною покоївка наливала знамениту каву. Треба було скоро її пити, бо за першим дзвінком у театрі хазяїн кидав карти і забирив усіх, що мали білети, до льожі.

Лежачи в ліжку до обїду в оточенні акторів і актрис, сповідав, погоджував, лавав, проганяв, словом, керував тими людьми, ніби чередою чорних рабів. Нічого не писав, навіть у найбільш замотаних справах. "Моя канцелярія тут", говорив, ударяючи себе в чоло. Адвокатами помітував, за почеснями не ганявся. Всіма зміслами ковтав розкіш посідання грошей, то знов без надуми й рахунку розкидав їх з усмішкою божевільного розтратника.

Коли помер, на тихому похороні малохто був. Лакей його тещі, 50-річний мужчина, твердив, що небіжчик-граф був фармазон³⁾.

Доглядав сам робіт при величезних будовах. Сидячи у кріслі з поруччям, пильнував робітників. У часах, коли дороблявся, їздив простим возом з одного мастку до другого, дрімаючи на возі; ніколи не читав рапортів.

²⁾ Камера — заряд державних мастків тогочасної австрійської монархії.

³⁾ Фармазон — масон.

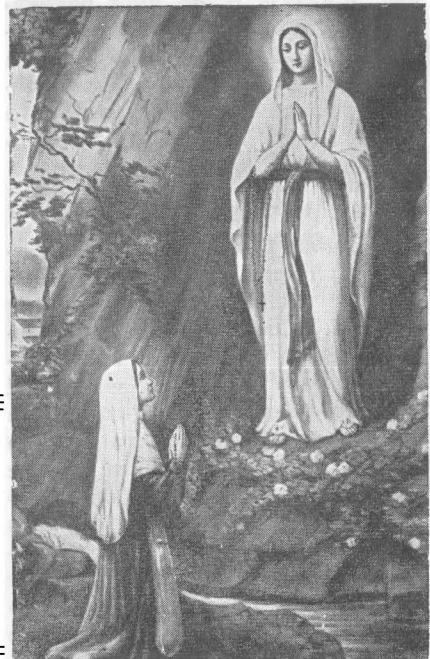
Високого росту, стягнене лице, веселий і добродушний погляд, великопанські манери, свобідні рухи — ось його портрет. Із жінками поводився часто занадто сміливо: це наслідок того, що часто перебував у товаристві актрис. Не мав книжної освіти, зате багато свобідного дотепу й жартів. У відповідях скорий, цинив людей за їх вартістю. Лежачи на ліжку, відгризався від адвокатів, і тоді так швидко говорив, що важко було його зрозуміти. Але за хвилину забував про все й жартував по-давньому.

Лежання було його улюбленою позицією також у часі подорожів. Скільки разів їздив до Відня, вистелювали йому в повозі ліжко. Роздягався до сорочки й лежачи 5 днів і ночей, не вставав аж у Відні. Приїхавши на місце, накидав на себе плащ і в пантофлях ішов просто до ліжка, щоб... відпочити після важкої дороги.

Купив у Карпатах село Жаб'є, де виводилися опришки й через те ніхто з його попередників не мав відваги там жити. Але Скарбек велів повиривати залізні дері й віконниці та всі рушниці викинути. Сам один із лакеєм жив там по кілька тижнів.

**ПОЯВА БОГОМАТЕРІ
ПАСТУШЦІ БЕРНАДЕТИ
В ЛЮРД**

Читайте книжку
ПОЯВИ ПРЕЧ. ДІВИ
від 1830 — 1958 рр.
Багато ілюстрацій!
Ціна: \$1.50.

НОВЕ ЧУДЕСНЕ УЗДОРОВЛЕННЯ

11 лютого 1958 року в місцевості Люрд у Франції об'явилася Пречиста Діва Марія дівчині Бернадеті Субіру. Всіх появ Матері Божої Бернадеті нараховують вісімнадцять. На тому місці, де Мати Божа об'явилася Бернадеті, є каплиця, а біля неї чотири великі церкви. Четверту церкву посвячено 28 березня 1958 року, саме в століття того дня, коли Мати Божа об'явила Бернадеті, а через неї й усьому світові, що Вона є "Непорочне Зачаття".

Щороку з цілого світу приїздять мільйони прочан до Люрду, просити Божу Матір про поміч у духових та тілесних терпіннях. Від 1958 р. до нині доконалося в Люрді 55 чудесних уздоровлень, які Церква признала за чуда. Скільки духових уздоровлень прочани в Люрді дістали з ласки Божої Матері, того докладно ніхто не може обчислити.

**

7 серпня 1966 р. чудесно видужав у Люрді 16-літній хлопець сліпець Рене Шер із Мецу, у Франції. Історія його уздоровлення така: Рене Шер від народження мав дуже слабкий зір і мало що бачив. Коли Рене почав ходити до школи, його зір ще більше слабнув і врешті батьки мусіли віддати його до спеціальної лікарні. В січні 1960 р. в Штрасбургу Рене пройшов тяжку операцію очей. Спершу після операції зір його трошки поправився, але такий стан не тривав довго. Його очі почали покриватися заслоною і Рене втратив

знову зір, — батьки віддали його до школи сліпих.

7 серпня 1966 р. Рене Шер поїхав із прощеною хворих до Люрду. Під час торжественної процесії з Найсвятішими Тайнами і благословенням ними кожного хворого, Рене почув великий біль голови та очей. Щось велике й неймовірне почало з ним діятися. Заслона сліпих очей почала помалу відкриватися, він побачив єпископа, який ніс Найсвятіші Тайни, священників та всіх учасників процесії. Рене Шер чудесно прозрів. Увечері того дня Рене стояв біля джерела чудотворної води та вдивлявся в чудовий захід сонця...

Після того, що сталося з Рене Шер, 14 лікарів оглядали його очі. В жовтні 1966 р. Рене Шер ще раз відвідав Люрд та помагав іншим нести ноші з хворими прочанами, які прибули до Люрду. Комітет лікарів, до якого належать лікарі різних віровизнань, після докладного обсліду уздоровлення сліпого хлопця Рене Шер, визнав оцей факт за надприродний. А церковна влада просліджує дуже докладно привертнення зору сліпому хлопцеві Рене Шер, щоб у відповідний час авторитетно подати до відома, що в Люрді в серпні 1966 р. доконалося ще одно чудо з ласки Божої Матері...

("Християнський Голос")

—о—

Філософ як і власник дому — вічно мусить робити якісь поправки.

Хто такий наші сальонові Соціялісти-Ліберали?

Провідник консерватів Стенфилд промовляв у Джолієт (Квебек) по французьки. Він заявив отверто, що прем'єр Трюдо і його міністри — це псевдо-аристократи й багатії, які зовсім не цікавляться обездоленими у спільноті Канади. Що проблеми тих обездолених, бідніших та звичайних людей вони не розуміють, — казав Стенфилд, — це доказує резигнація мін. Геллієра, який уважав, що це одинокий спосіб звернути увагу загалу на такий стан та своїм уступленням зробив більше за тиждень для бідних у Канаді, як Трюдо і його уряд за рік влади в Оттаві. Це від Геллієра знаємо, — говорив Стенфилд, — що прем'єр має труднощі зрозуміти проблеми, які стоять перед народом і тим більш не вмів він піднаходити розв'язки для кризи. Але він іде намагаться підчинити провінції вповні центрові, отже накинuli їм свою лібертинську диктатуру.

Зате уряд Трюдо розпинається за признанням червоного Китаю, старається допустити дозволи на мужелюство (гомосексуалізм) та аборти. Мабуть із його доручення Канада закликає в Женеві втягнути червоний Китай до переговорів за роззброєння. Саме той Китай, який недавно поробив удачі спроби з водневою атомною бомбою.

В однім із листів до торонтоńskiej газети якась п. Фергусон із Келгар написала таке:

“...Усвідомивши собі всю жорстокість схвалених законів та безглуздість праці всіх наших послів, я нараз стала старою й утомленою жінкою... Мені вже несила встановити, що тяжче —

капіталістична, чи комуністична диктатура? Остогидли мені політики, які вдають “слуг народу” лише на те, щоб дірватись до жолоба. Остогидли і бюрократи, які розкидають народні гроші просто так, як це робить юрба проститутток, дірвавшись до магазину з перфумами й одекOLONаами. Остогид мені світ, який крутиться довкола чоловіків, бо дих легше уходобити, та довкола жінок, які одягаються лише на те, щоб за відповідного чека, ікоді дуже скромного, роздягатись. Остогид мені матеріалізм, що нібито має наукові основи. Остогидли мені некультурні диктори, що іржуть як коні, коли ведуть радіорозмови зі слухачами на “опен-лайнх”. Остогидли мені Канадійці, які замість хребта мають макарони. Остогидла й наука, яка не вимагає зусилля і пробує дати масі пів-дикунів нову релігію. Остогид мені і той “прогрес” медицини, від якого “чудотворних” ліків збільшуються а не зменшуються хвороби. Остогидла мені молода генерація, яка не вмів сміятись, та ті поети й актори які не знають нічого, крім гидких слів із чотирьох чи п'ятьох літер. Остогидло мені те вбожество духа, до якого дійшли ми після стільки сторіч...”

Наші Читачі відчують: Це не лист панни чи пані Фергусон до тієї чи цієї редакції. Це обвинувачення сучасности від нас усіх. Найприкріше, що за сучасність, яку ми самі створили, а якщо й не створили, — співинні ми в ній, бо не ставили ми ніколи спротиву її злоби, ехидності, брехливості, безсовісності й аморальності*) Мало хто з нас під-

німав голос проти її походу, а тих, що прибравши позу, побренькували піхвою шаблї проти неї, — можна порухувати на пальцях однієї руки, бо того, що підняв меча проти неї, ми так і не бачили. "Не знали і не чули" ми, кажучи за Тичиною, що й наша українська спільнота живе в тій сучасності, та що і на її до цього часу розмашні крила почала все більшим тягарем на-сідати пилюка нашого докїлля, несучи з собою заразні й бацилі всього того "добра", про яке пише Дж. Фергусон. Не вірите? А ми віримо, бо недавно мали ми змогу прочитати добру сотню анкетних листів, що їх вивповнила молодь однієї нашої молодечої організації. Переглянувши їх (а листки були не підписані і вивповнювані лише з проханнєм та дорученнєм ширости!), ми були б напевно перейшли на позиції панни Фергусон, як би не наша віра в Бога й у свою націю. А це ж були ті кращі, ті організовані, — і що тоді говорити про тих, яких ми організаційно не охопили?

Після цих чорних кольорів, які ми ледве чи й згустили в цій статті, від Вас, Дорогі Читачі, має право бути поставлений запит: Що нам робити? Опустити руки, піднімати голос, писати листи, виходити на вулицю з демонстрацією? Але тоді скажіть, — маєте Ви, Читачі, право спитати, — до кого піднімати голос, на яку адресу писати, під яку установу йти з пікетами? Кажіть!...

Масмо в тій справі тільки одну-єдину адресу: До своєї совісти і через неї до своєї національної честі, а через обидві до твердої прадїдної віри в Бога й активної християнської постави

у щоденному житті. Це Значить: До перекиннєннєя може горїднєм (щасливий, хто потребує навести лише коректури!) усієї нашої теперїшньої настанови, до лицарської суровости і скромности, до вийняткової жертвенности і посвяти. Якраз до всього того, що вже опльовано і зневажено в наш час, але без чого як без дощок у покладї корабля, провалюємось і провалимось напевно в безнадійну прїрву.

Знайдемо ці сили? Витримасмо міцною греблею, чи трїснемо, — і тоді брудна та кривава повїнь залле нас разом із нашими дїтьми та всіми культурними і громадянськими здобутками?

Огляньмось за тими, що нам напевно дадуть силу, бо давали її нашому народові уже віками, може й у ще гірших та грізніших умовинах. Наш час — тільки ще один закрут в історії і теж з нього піднімим свої очі та серця до Володаря Всесвіту та

*) Ось нпр. один наш "консервативний" часопис не помістив статті про "Нагороди Нобля" (яку містимо в "Правді"), бо, мовляв, "уряд міг би його переслідувати". А другий, навіть релігійний журнал не помістив (друкованого в цїм числі "Правди") фейлетону "Варїят із Кракова", бо там "подається різні прїзвища". Ще один наш визначний редактор-консерватист не містив наших статей проти підлазки черзоних у нашу літературу, бо "воно викликає непотрібно злу кров...". А три наші провідні отці (ще в Інсбруку) заборонили вихід тижневика "Недільні Вісті", бо він викликавав неспокійні листи до них, які "мутили їх спокій".

Редактор "Правди"

Вічності. Травень, місяць Пречистої, показує нам ще й Боже-ственну Матір Христа-Бога, що ніколи не відмовила допоміти тим, які до Неї "в біді і нужді" прибігали. Наша історія, пам'ять нашого народу, зберегла про таку її поміч для українського народу факти, якими можна б виповнити книги.

Прибіжим до Неї так, як прибіг колись у сльозах о. Залізо, коли здавалося "монастир загубає", — і Пречиста знову стане на хресті, кулі вертатиме, турків вбиватиме, — монастир рятуватиме!..

(“Поступ”)

ХТО ВИНЕН, ЩО БОЖЕВІЛЬНИХ ЩОРАЗ БІЛЬШЕ?

Спеціальна комісія, яку покликано був ще през. ЗСА Джансон для розгляду причин та запобігання злочинності, і яка радить ще й досі у Вашингтоні, мала кілька важливих і цікавих моментів, що їх підхопила вся без винятку американська преса.

Отже насамперед психіатр д-р Л. Кабай заявив комісії, що великі та перелюднені міста й широкі публікації всякого злочинства в телевізії та інших засобах оприлюднення (фільм, преса, масові журнали) можуть спричинювати в частини населення поважні умови недомогання. Всі ці засоби, починаючи від камікс-буків до кольорової телевізії, — казав д-р Л. Кабай, — змальовують хворобливу і розбехтану ставеву поведінку, фізичне каліцтво, тортури, ненависть і руйнування життя. Це зокрема нищить духовість дітей, яким важко схопити різницю між дійсністю й фантазією та які почувуються слабші в зударі з дорослими.

Із д-ром Кабаєм погодився й

комісар федеральної інформації Н. Джансон, — на його гадку телевізія, яка показує насильство та злочинність, спричинює її і в дійсному житті. Водночас Н. Джансон ствердив, що ніяка комісія для розгляду злочинності не всилі обмежити насильства у телепередачах, бо федеральні закони та постанови конституції ЗСА гарантують свободу слова і преси.

Оце тобі й демократична “розв'язка” проблеми!... Таки большевики мають більше розуму...

МОДЕРНІ ЖУРНАЛІСТИ

У Торонті засудили на 14 років тюрми двох співробітників редакції “консервативного” щоденника “Гловб енд Мейл”, — 34-річних Сідні Трімейна і Доналда Джанстона, — які восени мин. року, з іншими ласими на шкере збагачення, zorganizували хитре пачкування маріхуани до Канади з Кенії в Африці. Вони нібито купили транспорт типових африканських барабанчиків і 302 з них переслали вже до Торонта, у кожний вложили по 8 унцій маріхуани. За цим транспортом пішло ще 1.700 подібних барабанів, але поліція прилапала вже була кореспонденцію в тій справі, ніби перепустила перший транспорт і прилапала другий,—разом 150 фунтів маріхуани. Це найбільший транспорт до Канади, який прилапано, і його вартість на чорному ринку була найменш 240.000 доларів. Присуд Трімейна і його компаніона — теж найбільший досі у Канаді за пачкарство наркотиків. А найпоганіше те, що злочинці—це американські модні журналісти, яким читачі-селепки вірять у те, що вони напишуть в англословних газетах.

Старий філателіст

НА МАРКОВІ ТЕМИ

Англійське слово "стемп" це в українській мові слова марка (а не "значок", бо "значок" — у цьому розумінні — це полонізм). Перші марки видали Англійці 6 травня 1840 року: за 1 і 2 пенси. Тепер ці дві марки коштують: невживані \$130.00 і \$400.00, а вживані \$16.00 і \$50.00. Церковна Держава ("Ромен Стейтс") видала свої перші марки 1852 року; ціна деяких із них доходить сьогодні до \$4.000.00. Наслідником Церковної Держави став у 1926 році Ватикан ("Сітта дель Ватікано" — "Ветикен Сіті"), якого марки мають тепер величезну популярність у світі, бо одні збирають їх із любови до Церкви, інші для їхньої краси, а ще інші для... спекуляції. Бо зріст ціни ватиканських марок робить їх справді акцією ("стакс") сірої людини, яка може відложити кілька доларів місячно та надіятися за те не раз 100% і більше річно. Ось для прикладу: 6 марок Ватикану з 1934 р. коштували тоді 13 лірів (тоді ок. \$2.60); сьогодні дістанете за ті марки чисті \$1.980.00. То хіба не диво, що на Ватиканських марках спекулює весь світ. Та й багато Українців: нам нпр. відомо, що один український підприємець має в цих марках понад \$60.000.00 вложеного капіталу, та й напевно цей його масток за тих кілька років бодай удвоє збільшився.

Як кожна акція, так і марки мають свої вагання в цінах: коли від яких 10 років ціни на марки росли, то минулого року нагло постала реакція: ціни стагнують, а навіть подекуди падають. Але якщо нпр. ціни впали на 10-20%, то всетаки звишка за останніх 10 років була така велика, що ця теперішня стагнація не зробить великої різниці. Бо мабуть, знижка є на те, щоб могли викупити добрий матеріал та за рік-два "відбитися".

Це ж відома економічна засада: ціна росте в пропорції до попиту і подажі. Коли в самій тільки Німеччині маємо до 3 мільйони філателістів (збирачів марок), з чого 300 тисяч зорганізованих, то ясно, що й попит на німецькі марки дуже великий, хоч їх є тьмятємненна. Каталоги марок у Німеччині мають по 100 тисяч і більш примірників накладу, хоч порівнююче дуже дорогі американські каталоги Ската і Мінкуса (по 2 томи кожний, виходять щороку), коштують нас близько \$20.00 щороку. А такі каталоги поважний збирач марок мусить мати, якщо хоче в цінах орієнтуватися.

І сама філателія це вже сьогодні не тільки чисто аматорське

збирання гарних марок, уже не тільки спекуляція, але й просто нераз поважна професія та просто наукова праця. Ну, і злочинство нераз, додаймо. Ось недавно засудили в Німеччині одного з найславніших знатоків німецьких марок на 3 роки в'язниці: цей учений купець продавав фальшиві марки за правдиві, хоч уже йому на 70-тку пішло...

Пишуть до мене нераз різні люди: "Я маю 67 марок Австрії, а 108 штук советських. Що ви можете мені за те дати?" Так пишуть люди, які не розуміються на справі. Бо марка, то так як гроші: різні мають різну вартість; нпр. 12 пенсова марка Канади з 1851 року коштує вживана ок. \$7.500, але канадських 5000 уживаних 5 центових марок із 1954 року коштують усього 30 центів. Щоб марка мала свою ціну треба, щоб її було мало в світі, а багато філателістів, щоб шукали її купити. Ось нпр. Австрія видала 1946 року в 20 тисячах накладу бльок ("сувенір шіт"), що коштував тоді \$1.00, тепер він коштує \$500.00 Отже щоб оцінити дійсну вартість марки, то на те треба багато знання, різних помічних книг і приладів і тп. Ну, і "щастя"...

Я мав за Гітлера склеп із марками у Львові. Одного дня прийшов до мене якийсь бідний Жидок та дуже просив, щоб купити зошит із марками Австрії, бо він дуже бідус і ховається перед гітлерівцями. Я просто з милосердя купив цей зошит, бо ті австрійські марки, як я їх тоді побіжно переглянув, не були варта більше як яких 50 злотих. Я дав йому 44 золоті й Жидок був дуже вдоволений. Цей зошит я відложив до пачки з "барахлом", бо був певен, що в ньому нічого мудрого немає. За якийсь час гітлерівці того Жида таки зловили й вивезли. Кілька місяців по тім треба було мені якоїсь австрійської марки, отже я нагадав собі той зошит та став його переглядати. Впала мені в око одна марка, звичайна, але дуже пошарована печаткою. Приглядаюся їй ближче: а це австрійська марка перепечатана на польську; а ще ззаду мала потвердження, що вона правдива. Цю марку я продав одному збирачеві польських марок за 2 тисячі злотих. От "щастя!"

А знов раз прийшов до мене один наш філателіст, продати "добру" марку: т. зв. жовтого Меркурія. Я приглянувся добре марці й вона видалася мені правдивою. Але був якраз тоді в мене знавець марок проф. Валковський. Він приглянувся ближче марці та й каже: — Папір, друк, печатка — все правдиве. Тільки той філателіст узяв синього Меркурія, зблїхував синю краску, а напустив жовту. І так із марки, що коштує (сьогодні) \$20.00, він зробив марку за \$1350. — Ось так мене наш славний філателіст не "викивав"...

Отже бавитися філателією може кожний, але братися до неї по-важно тільки такий, що на тому добре знається. Та й повинен мати до цього чесних партнерів, які би з ним мінялися та радилися.

ПОШТОВІ МАРКИ — збірки й поодинокі — **купую.** Подайте
що маєте і скільки хочете. Пишіть на адресу:
A. MOCH — 6 Churchill Ave, Toronto 145, Ont., Canada

Як знайдено тлінні останки св. Петра?

Кореспондентка американської католицької пресової агенції NCWC Єва-Марія Юнг пише, що повідомлення Папи Павла VI, що "моці св. Петра треба вважати автентичними", не було несподіванкою для тих, які були ознайомлені з розкопками під собором св. Петра у Ватикані.

Там, на узбіччі Ватиканської гірки, недалеко Неронового цирку, де яких 1.900 років тому християни вмирали масово, відкопано цілий некрополіс, себто місто мертвих. Це кладовище зродилося в другому сторіччі докруги могили св. Петра, але було закрите й засипане землею на наказ імператора Костянтинадесь у 315 році, щоб на цьому місці, над могилою св. Петра, збудувати базиліку. Ця церква була найбільшою і — здається — найгарнішою церквою в середніх віках. Тому, що базиліка не стояла на твердому ґрунті, вона почала розпадатися і після 1,200 років її зруйновано, щоб зробити місце для ще більшої і ще кращої церкви: сьогоднішньої базиліки св. Петра.

Упродовж століть католики вірили, що папський вівтар першої і теперішньої базиліки стояв безпосередньо над могилою Першого Апостола. Доступ до могили, проте, був утруднений суміжними забудованнями. Вкінці Папа Пій XII назначив Понтифікальну Комісію, яка від 1940-1950 років пробила шлях через старовинне кладовище і через охоронні мури, що їх збудував Костянтин над могилою і докруги місця почитання в другому столітті.

Під час цих розкопок знайдено могилу св. Петра в цьому місці, де, як люди вірили, вона завжди була: просто під теперішнім папським вівтарем. Проте, на своє велике здивування, археологи знайшли там тільки порожню, поруйновану ямку. Понтифікальна Комісія припинила свою працю в 1950 році і нерозв'язаним залишилося питання: що сталося з мощами св. Петра?

Три роки пізніше проф. Маргеріта Гвардуччі, яка вчить грецької епіграфії (науки про старинні написи) на Римському університеті, почала уважно студіювати "графітті", себто вирізьблені паломниками третього і початку четвертого століть — написи, на правому боці, напівніч, на мурі докруги первісної могили, що мала назву "меморія Петрі".

Проф. Гвардуччі відкрила бабато імен св. Петра вирізьблених разом з іменами Христа і Пречистої Диви Марії, чи зі знаком ключа. Намагаючись відчитати один із цих старинних написів, вона заглянула через дірку в мурі і завважила там, внутрі, малу, довжиною 30 інчів, шириною 11 інчів і висотою 12 інчів білу мармурну коробку, немов урну, але без накриття. Урна була майже порожня. Проф. Гвардуччі зацікавилася, що було всередині та ствердила, що один із робітників, який — на щастя — був іще в живих та міг дати свої свідчення — випорожнив зміст урни та переніс кості до дерев'яної коробки на зарядження о. шамб. Людвіка Кааса, члена Свящ. Конгрегації,

що займається опікою базиліки св. Петра. Про цю знахідку й цей випадок, із незрозумілих причин, не повідомлено вищу церковну владу.

Робітник показав проф. Гвардуччі, де він заховав дерев'яну коробку 10 років тому. І ці кості, моці св. Петра, знайдено там у темній та вогкій кімнаті-магазині. У цей час, очевидно, мало хто здавав собі справу з того, що ця знахідка — то кості Верховного Апостола.

Проф. Гвардуччі роздобула дозвіл відкрити коробку й дати знайдені кості італійському спеціалістові проф. Венерандо Коретті на перевірку. Після мольових дослідів він прийшов до переконання, що ці кості — не так, як кості знайдені давніше в околиці могили св. Петра — належать чоловікові старшого віку і сильної будови. Цей опис відповідав традиційному описові особи св. Петра.

Тепер прийшлося доказати, що ці кості-моці є дійсно костями св. Петра і походять із першого століття. Факт, що кості були помішані з кістками звірят, був першим доказом про час похорону. Далі стверджено, що до мощів була приліплена земля, і аналіза виявила, що це та сама земля, що була в могилі св. Петра. З цього виходило, що — імовірно на наказ Костянтина — тлінні останки св. Петра, щоб охоронити їх від цілковитого знищення, сховано до мармурової урни і поховано в безпечнішому місці, в околиці муру "графітті", де моці пролежали нестурбовані 1,600 років. Далі прийнято, що кості малої мишки в околиці нового місця могили св. Петра, були кістками мишки, що пролізла до середини й звід-

там не могла вже видістатися, бо її замуровано разом з урною. Таке вияснення дано на основі 10 монет в урні, коли то Папа Калікст II (1119-1124) збудував великий вівтар над пам'ятником і так унеможливив мишам, чи покладенню додаткових монет, продістатися в підземелля.

У додатку знайдено писане свідчення. В червоному, заправленому землею мурі, в ямці, де була урна, знайдено два незакінчені грецькі слова. Проф. Гвардуччі їх відшифрувала: "Петрос ені" (внутрі є Петро). Стверджено, що робітник, який переносив кості, не здавав собі справи зі значення цього напису.

Дальше хемічна аналіза виявила, що кості були завинені в пурпурне полотно, з золотими нитками, чим установлено, що це моці Князя Апостолів, як св. Петра називали. Бо кого іншого тлінні останки могли спочивати в окремій урні, сповиті в пурпуру, як не кості самого св. Петра?

Ці досліді й багато інших привели до того, що Папа Павло VI проголосив автентичність мощів св. Петра. Ці моці повернуться з повною пошаною до місця, де їх похованив імператор Костянтин і де вони пролежали 1.600 років, в урні — мармуровій коробці, в мурі "графітті", прямо під банею базиліки св. Петра і під папським вівтарем.

—○—

У Стокгольмі після кількоми-сячної праці закінчено виготовлення шведського документального фільму для телевізії про гріб св. Апостола Петра у ватиканському соборі св. Петра. Цей фільм кольоровий. Працею над

його виконанням керував шведський артист Ф. Іргенсон дівавши на це дозвіл від Папи Павла VI, після того, як Папа в червні 1968 року офіційно подав до за гального відома, що науковці потвердили знахідку скелету св. Петра в згаданому соборі.

Фільм під назвою "Петро — рибалка з Галилеї" зачнуть у березні ц. р. висвітлювати в Швеції, а згодом також в інших країнах. ("Шлях").

ТА ХІБА ЦЕ НЕ ЗРАДНИК?

Неславний д-р Вен'ямин Спук, засуджений на 13 літ за підбунтовування молоді ЗСА до дезертирства, подякував у московській "Правді" советським лікарям, що "підтримують" його становище. Спук пише, що він і його спільники з судової лави "не зневірені і не застрашені заходами нашого уряду приневолити нас до мовчанки, — ми і далі будемо вести наше змагання". Цікаво, як у Советсах обійшлися б з таким Спукком...

З ТИСЯЧІ І 150 ТИСЯЧ

Наша канадська TiVi придає сильну увагу студентським та лівачьким демонстраціям у Берліні, що відбулися проти ЗСА та війни у В'єтнамі. Ця ж TiVi ані словечком не згадала, що громадяни і профспілки скликали у відповідь червоним демонстрацію за Америкою під гаслом "Берлінці за мир і волю" — і в цій демонстрації взяло участь 150 тисяч осіб, коли червоних не було і три тисячі. Це зветься "точна інформация". Вона проте вказує хто це такі пани "інформатори" з канадського Ti-Vi.

На острові що на ньому Петро І казав будувати твердиню (біля місця, де опісля збудували Петербург), було мало землі. Тому запорожці мусіли носити землю здалека, в подолках своїх свит, у мішках, ушитих із лахів і в матах. В Росії тоді ще не знали, що це таке — тачки.

В повісті "Цілина" Тургенєв сказав, що Москалі найбільші брехуни в усьому світі. Подібно і Достоевський у статті, що її він післав до "Гражданіна" 1873 року, пояснює, чому кожен без винятку Москаль це брехун.

—о—

Музулмани вірили давним-давно, що християни взагалі не миються. Їх, мовляв, покроплювали водою при народженні й тим самим були вони звільнені від обов'язку вмиватися впродовж усього життя... В часах завоювання Еспанії музулманами, багато еспанських і візиготських християн навернулися до ісламу. Ті, що не відреклися християнства, мусіли платити, як твердили музулмани, за такий привілей. І були такі, що платили.

—о—

"Треба мовчати, або говорити речі кращі, ніж мовчанка".

(Пітагор)

ЖАХЛИВА СТАТИСТИКА

Організація Здоров'я проголосила статистику автомобілевих випадків із 27 країн. Отже в 1966 р. згинуло у 27 країнах світу 145,000 осіб, а поверх 3 мільйони було ранених. Найменше автових випадків мала гориста Швайцарія.

ВІД КРАМНИЧКИ ДО МАЙНА

55-літній Канадієць українсько-го походження, який до 15-го року життя не вмів говорити по-англійськи, зумів перетворити свій невеличкий початковий грошевий вклад — 800 дол. — у велике багатство.

Пан Перепелюк, народжений в окрузі Сіфтон, Манітоба, веде дві крамниці у північній Манітобі: одну у Флін Фльон, другу, новішу, в Лин Лейк, 750 миль на північ від Вінніпегу. Річний оборот крамниці у Флін Фльон виносить пересічно 500 тисяч доларів, у Лин Лейк, де продається мішані товари, м'ясо й хатне й господарське знаряддя, місячний оборот виносить 30,000 дол.

Своє знання бизнесового світу п. Перепелюк здобув дорогою практики і помилок. Він самоук: — Свою освіту, — каже він, — черпав я з часописів.

Він народився 1900 р., як один із восьми дітей. Його батьки ніколи не навчилися читати ні писати по-англійськи. Він навчився спершу читати, а три роки пізніше вже вмів писати. Від 1918 до 1935 р. він господарив на своїй фермі коло Сіфтону, аж поки економічна депресія не змусила його залишити фармерство.

— Я не знав, що буду робити, — заявив п. Перепелюк недавно — я ж ніколи перед тим не працював для когось, але хтось із моїх знайомих порадив купити крамницю в Роркетон (містечко між озерами Давфін і Манітоба). Ото ж я купив за 800 дол. кусок землі, побудував там крамницю, закупив дещо товару.

Той задум увінчався успіхом. Одинадцять літ пізніше він продав свою крамницю за 20,000 дол. переїхав із жінкою і п'яти

дітьми до Флін Фльон та відкрив там велику крамницю "Сентрал Міт енд Гросері Лтд." Тепер цією крамницею завідують його сини: Іван (31) і Орест (26).

До Лин Лейк прибув Перепелюк у 1954 р. і заснував там крамницю вартости 110,000 доларів, якою завідує він сам зі сином Володимиром (28). Одна його дочка, Зоня (23), недавно закінчила медсестерський курс у Лондоні, Онтаріо, а друга дочка Гльорія (19), працює в гірничій фірмі у Флін Фльон.

Мешкання Перепелюка просто засипане газетами й журналами, він передплачує 15 часописів. — Я глибоко вірю в часописи й журнали — каже Перепелюк. — Якщо б люди більше їх читали, були б далеко розумніші.

Канадська Сцена

ВАТИКАН НЕ ХОЧЕ КОМЕНТУВАТИ

Офіційні чинники Апостольської Столиці відмовилися 1968 р. коментувати твердження масонів, що католицька Церква відкличе закон на основі якого кожний католик, що став членом масонської ложі, тим самим із Церкви виключений.

Папа Климент XII нап'ятнував у 1738 р. масонські ложі, як атеїстичні й протикатолицькі, і масонів осуджував 7-ові папів у 16 різних енцикліках та пастирських листах. Православна Церква і деякі протестантські згромадження є також вороже наставлені до масонів.

Згідно з неофіційними даними, у світі є більше як 5 мільйонів масонів, із того 4 мільйони в ЗСА.

ПОВЕРХ 5 МІЛЬЙОНІВ ЛЮДЕЙ ХВОРИЄ НА ПІСТРЯКА

Статистика Світової Організації Здоров'я виказує, що в 1950-52 рр. на пістряка (рака) померло у світі 2,175.000 людей, а в роках 1958-60 на цю саму недугу померло 2,623.000 осіб. Під цю пору на пістряка хворіє 5 мільйонів людей, хоч по суті ця цифра напевно більша, бо не всі випадки занотовані в шпиталях.

КОЛИШНІ РОБІТНИКИ СВЯЩЕНИКАМИ

Коли єпископ Фіорделлі відвідував фабрику в італійському місті Прато, запитав його один механік, чи міг би він вступити до монастиря, щоб згодом стати священиком? Цього механіка прийняли на богословські студії, дали йому відповідну підготовку до них. За його прикладом пішло ще п'ять інших робітників. Дня 15 грудня 1968 р. були вони висвячені на священиків.

РАДІО ВАТИКАН — УКРАЇНСЬКІ АВДИЦІ

Українська Секція Ватиканського Радія повідомляє, що в її передачах на середніх хвилях зайшла невелика зміна, починаючи з 1 січня 1969 року.

Відтепер щоденні українські авдиції трансмітує Ватиканське радіо на середніх хвилях 196 і двох десятках метра, що відповідає 1,529 кілоциклям. (Січень 1969).

НОВИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ ТИЖНЕВИК

БОНН, 1968. — Єпископи в Зах. Німеччині зложили ок. 4

мільйони доларів на видавання нового католицького тижневика, який уже появився у Франкфурті в накладі 130 тисяч. Начальний редактор д-р Альойзій Шардт заявив, що часопис служитиме як форум для виявлення різних думок у рамках і справах Церкви. — Коли б єпископи зробили були таке тому сто років, то врятували б світ від сучасного релігійного й соціального лиха. Але, як сказав Де-Местр "католики спізняються завжди на одну революцію!"

ЖАРТИ Й ДУМКИ Філософія дитини

— Пощо мама мис мене що ранку і зараз же витирає насухо?!

**
*

Михась (у крамниці): Хочу купити олівець.

Продавець: Твердий чи м'який?

Михась: Твердий. Це для твердого екзамену.

**
*

Родичі одного хлопця дали його до приватної бурси. Хлопцеві дано строге доручення — писати листа до дому кожного тижня. При кінці тижня родичі одержали першого листа:

"Тут є 370 хлопців у бурсі, — писав син. — Але я хочу, щоб їх було 369".

**
*

Маляр-богомаз (до красуні):— Яке гарне у вас личенько! Хотів би я відмалювати!

Дівчина: Хай-но мій суджений побачить, він вам зараз замалює.

—о—

Ніяке зло не є таке велике, щоб його не могло перевищити інше.

КОМУ СЛУЖИТЬ СІБІСІ?

Як повідомила вінніпегська "Фрі Прес", в Монреалі підписали Алексей Рапохін, заступник голови сов. радіокомітету, та Г. Дж. Вокер, ген. директор закорд. служби СіБіСі, домову на 12 місяців, яка продовжує підписану ще в квітні 1967 р. конвенцію між обидвома державами, — Канадою та ССРСР. На основі конвенції, яка окремо розглядає обмін радіо- і теле-програмами, СіБіСі має право посилати до ССРСР своїх співробітників та кореспондентів і таке ж саме право дістають советські співробітники та кореспонденти в Канаді. СіБіСі, сподівається на основі домови вислати до ССРСР спеціальну продукційну групу і накрутити ряд місцевих наукових та документарних програм. Як виходить тепер, делегація советського радіо, яку очолює згаданий уже А. Рапохін перебува-

ла в Канаді вже від березня ц. р. зустрічалася тут з усіма впливовішими керівниками СіБіСі, їздила до Монреалю і Торонта, де точно оглянула два найбільші радіо- і теле-пересильні центри, врешті обговорювала подробиці домови.

Гадаємо, що прем. Трюдо буде рад такій домові. Але ми радили б нашому урядові зробити все простіше: Навіщо переговорювати і списувати гори паперу, коли СіБіСі, до якої програм і так ніхто не має права, хоч платить на неї свою керванцію, — якби так СіБіСі просто перебирала всі передачі московського радія і телевізії. Все одно, якщо так піде нам із прем. Трюдо далі, то одного дня і так дійде до цього, хоч нас будуть забрихувати, що Канада має свою виразну і окрему політику...

("Поступ")

ВИБРАНІ ТВОРИ

визначного історика

Теофіла Коструби

Нариси з церковної історії
України X-XIII стол. \$2.00

Як Москва нищила Україн-
ську Церкву \$1.00

Нарис історії України \$3.00

(Дальші твори в приготуванні)

Хто замовляє всі 3 книжки пла-
тить (замість \$6.00) тільки \$5.00.

Замовляти:

A. Moch

6 Churchill Ave.

Toronto 145, Ont., Canada

Л. МОСЕНДЗ ПРО ХРИСТІЯНСТВО

Відомий український поет і письменник Леонід МОСЕНДЗ, що належав до групи авторів Донцівського "Вісника", помер 1948 року у Швейцарії на туберкульозу. Мосендз належав до таких рідких у нас поетів, що вважають свою творчість за Боже післанництво: його твори зобов'язують етично й вирощують людину-характер. Хоч Мосендз і "закидував" у своїх молодих роках у Празі вбік величної Європи середньвіччя (нпр. його прекрасний сонет про св. Франциска з Асізі), проте до самої смерти залишився вірним православ'ю. Але те його православ'я було старим, дійсним православ'ям, а не тією ліберальщиною, що нею затирають нам очі всякі ніби-православні.

Два роки до своєї смерти Леонід Мосендз жив іще в Інсбруці (Тироль, Австрія) і там у рямках курсу українознавства виголосив свій світоглядний реферат п. н. "Справа Стефана Цвайга". Зібрання думок Мосендза виходило в інсбруцьким "Звені" (ч. 3-4, 1946, стор. 65 і д.), підписане криптонімом М. П. Ось дещо з того резюме.

"Прелегент ужив тут Степана Цвайга, як символу, представника того інтелігентського світового загалу, який уляг т. зв. поступові і його сугестії. В часі непереможного володіння матеріалістичного світогляду, люди типу С. Цвайга зривають із традиціями європейського християнського світогляду. — Цвайг перестав бути Жидом, покинув свою націю, перестав теж вірити в Бога — і почував себе громадянином світу. Ідеалом його віри стало людство і його поступ, його приєднання до чимраз кращих форм життя. Ця нова віра, як віра людини з її людською етикою, мала в собі риси фанатизму, якому віра в Бога й релігійна етика були завжди чужі. Релігійний ідеал саможертви для ідеї Добра далекий був, є і буде фанатизмові, ідеалові жертвування, який став вимогою матеріалістичної віри.

"І так во ім'я людства й поступу жертвовано життям мільйонів людей, уважаючи, що ті жертви конечні, щоб винищити те, що очеркнено ім'ям нападника, "контрлюдини". Ті жертви мали ж зготовити рай для майбутніх поколінь. Духові репрезентанти віри в людину й поступ навіть схвалювали такий хід речей, доки в західній Європі не виріс організм, що ті самі ідеї взяв на свої власні прапори і почав нищити людину, яка в його розумінні не могла носити імени правдивої людини: (Жидів, тих самих, що були властивими творцями "науки" про вибраний нарід).

"Степан Цвайг переноситься після гітлерівського перевороту з Зальцбурга до Франції, а з вибухом війни — до Бразилії. Саме в році, коли гітлеризм осягнув верх своєї потуги й діла знищення в Європі, в 1942 році, Степан Цвайг кінчить самогубством. Війна саме виявила, чим є людина в дійсності і яка її (незалежна від Бога) етика. Цвайг утратив свою віру в людство й поступ, а нової віри не міг (скажимо радше: не хотів) знайти. Подібно теж скінчив своє життя в часі першої світової війни прогресист Джек Лондон, розчарувавши-

ся в своїй вірі в людину. Подібно скінчили самогубством комуністи М. Хвильовий, С. Єсенін, В. Маяковський і і. поети-прогресисти.

"Хоч поодинокі епізоди, які попередили акт самогубства, були в них різні, проте в усіх тих актах находимо одну спільну рису: втрата віри в Бога і, послідовно, втрата віри в людину й поступ, для якого нпр. такий спочатку гарячий визнавець тієї віри, як М. Хвильовий, жертвував життям матері в одній новелі.

"Коли б ми мали розглядати ці випадки з поглядом саможертвування, то лише для ідеї, яка являлась би запереченням тієї віри, яку ці люди втратили. Оцього заперечення — позитивно ніхто з них не лишив. Вони лишили порожнечу й розпuku, резигнацію, що стверджує прощальний лист С. Цвайга. Ці акти самогубства є найкращим доказом діяння закону негації. Релігійна віра вимагає якраз навпаки — активної й позитивної життєвої постави людини. Лише вона може давати героїв, бо вони можуть виростати тільки в позитивній обороні і боевій поставі за речі абсолютні.

"Тільки християнський світогляд гарантує людині її існування й збереження; віра у вічність, безсмертність, воскресіння й особисту відповідальність. Яку ж відповідальність може почувати на собі людина, яка вірить, що після смерти розпадеться в атоми? Зовсім природно вбивці мільйонів невинних і безборонних людей заявляли: "Я щасливий і можу спокійно йти до гробу, бо я вбив стільки то і стільки тисяч людей", (яких уважав за перешкоду поступові в його розумінні "добра" такої чи іншої людини). І що ж їм залишилось опісля? Лише прийняти отруту, щоб оминути відповідальності перед людьми? Вони, хоч і переможені фізично, не втратили вдоволення з діла знищення, яке вчинили.

"Закон Абсолюту потвердив своє діяння на одиницях і мільйонах. Людина, здавши цей закон, — іде назустріч самознищенню. Він діє послідовно за принципом, на якому сотворений світ. Коли б було інакше, людина взагалі не могла б рухатись, не змогла б навіть виворити математини, бо раз 2×2 було б 4, то знову 5.

"Перед людством стоїть вимога: або вернутися назад до засад християнської етики, або — доля С. Цвайга. Українська інтелігенція вийшла з обидвох воен здорова лише завдяки збереженню релігійної віри. І коли хочемо себе далі зберегти ціло та бути дійсно українською інтелігенцією, то не сміємо здати позицій нашої християнської української культури та її ідеалів, висловлених нашими творцями — від "Слова о полку Ігореві" до Сковороди й Шевченка".

Варт оті погляди, висловлені смертельно хворою людиною, порівняти з отим прогресивним матеріалізмом життєвим багатьох наших письменників.

Цей журнал у друкарні оо. Василіян, під проводом о. Петра Грабця, складали пп. Михайло Савчин і Мирослав Королишин, ломку робив п. Ярослав Стойкевич, а друкував Ліно Заніні. Друковано 2.000 примірників, друк закінчено в серпні 1969 року.

Д. К. 187 — 1969 — 2000

З М І С Т

	Сторінка
До наших Читачів	3
Листи до Редакції	5
Гайдамацький скарб — історична повість — <i>В. Лозинський — М. Ценевич</i>	7
Український Рим <i>Проф. д-р Гр. Лужницький</i>	43
Київ — Вічне Місто <i>Д-р Юрій Ліпа</i>	46
Місіонар із Аннаму новеля <i>П'єр Льоті</i>	55
Фотографія Ісуса Христа <i>О. С.</i>	57
Пляновані пожежі <i>Мих. Данилюк</i>	68
До єдності і вірності закликає нас <i>Верховний Архієпископ</i> <i>Фр. Ондрушко</i>	73
Фінал великого життя <i>Фр. Ондрушко</i>	76
Інший Цар <i>М. Магеридж</i>	83
Нагороди Нобля <i>А. Куновський</i>	90
Пластова молитва — вірш	96
Спинить душогубців!	97
Велика кара на людство	98
Спаси, рятуй нас, Божа Мати! — вірш <i>Микола Матіїв-Мельник</i>	100
Дорога до пекла <i>Ол. Мох</i>	101
Як я бив бомки на війні та як біда біла мене — спомини <i>Михайло Лотоцький</i>	104
"Прогресивна" Сл. Божа	106
Спинить революцію!	113
Михайло Осінчук і його творчість <i>Святослав Гординський</i>	114
Конвалії <i>І. Шанковський</i>	117
"Найстарший монастир у світі" <i>о. І. Назарко ЧСВВ</i>	118
Собака в кивоті <i>о. В. Стратен Премонстратенз</i>	126
Брама — вірш — <i>Василь Симоненко</i>	127
Усміхнена святість <i>Д-р Мих. Кушнір</i>	128
Варіят у Кракові <i>А. Куновський</i>	133
Ганьба нашої "гуманности"	135
Джон Генрі Ньюмен <i>Д-р А. Базилевич</i>	136
Книга — вірш — <i>Б. Вістовий</i>	153
Добра Книжка	154
Основоположник міського театру у Львові <i>Н. Н.</i>	159
Нове чудесне уздоровлення <i>о. Роман Ганас</i>	162
Хто такий наші салюнові соціалісти-ліберали	163
На маркові теми <i>старий філателіст</i>	166
Як знайдено тлінні останки св. Петра?	168
Від крамнички до майна	171
Л. Мосендз про християнство <i>М. П.</i>	174
Зміст	176
Будівничі журналу "Правда" — обкладинка, сторінки	2, 3, 4

рак; Іван Процак; Михайло Війтюк; д-р Іван Василенко; М. Зіняк; С. Барщик; Євген Борис; М. Анна Дмитрів; С. Голод; Е. Івашко; Карпо Ірза; Іван Юник; о. Ю. Микитин; д-р Л. Крохмалюк; Євгенія Озаркевич; В. Парипа; Лука Паньків; К. Мигаль; Осип Гошуляк; Н. Паращак; Олекса Лисюк; Роман Лобай; Дмитро Бурлак; М. Чайковська; С. Дольницький; Микола Корчинський; Олександра Ковальська; Зенон Татарський; М. Танчак; проф. Є. Вертипорох; Степан Вовк; Й. Шимків.

Із Монреалю: М. Савдик; Теодосія Валентюк; Богдан Вагнер; К. Скоронська; Марія Харбарук; Д. Литвин; Теодор Бохенок; Й. Пришляк; К. Телішевський; Андрій Уличний; М. Андрухів; д-р М. Кухаришин; Михайло Комарницький; Е. А. Бачинська; Марія Нагірна.

Із Нью-Йорку: Меланія Байлова; Анна Дерлиця; Іван Рак; Тиміш Шевчук; Микола Понеділок; Роман Іваницький.

Із Чикаго: Степан Скробач; д-р Роман Погорецький; д-р Р. Дзюбик; Олекса Дзем'юк; д-р Яр. Панчук; д-р Павло Сениця.

З інших місцевостей: Марія Фартушняк, Велланд; Агафія Допко, Шамблі; д-р О. Гудзяк, Сиракюз; д-р М. Іваницький, Локпорт; О. Климишин, Гемтремк; д-р Б. Кузьма, Вікфорд; д-р М. Логаза, Сиракюз; Б. Шевчук, Куксвил; о. М. Климчак, Сифтон; д-р З. Бак, Іслингтон; о. В. Гуменюк, Анкестер; Волод. Лотоцький, Ардмор; П. Ікалович, Бруклін; Катря Гайда, Верден; д-р Д. Антоневич, Ошава; Михайло Терлецький, Йонгтаві; Мартин Зімовз, Вадена; д-р Дарія Савдик, Дітройт; Се-

мен Списак, Вегревил; д-р Й. Генік - Березовський, Гемилтон; Михайло Дикун, Нью-Бритейн; Лука Галич, Літлдей; О. Бережницький, Бафело; Михайло Чемний, Дітройт; д-р Тетяна Дідошак, Рочестер; д-р Степан Гамула, Сарнія; д-р Кость Боярський, Бінгемптон; д-р Григор Явний, Джерзи-Сіті; д-р Борис Криницький, Бруклін; д-р Ірина Гребеняк, Албени; М. Малярчик, Маларнік; М. Площанський, Гемилтон; Лариса Музичка, Кентон; о. Юрій Ковальський, Едмонтон; Марія Граб, Квейкертаві; СС. Василянки, Асторія; Іван Халія, Етобікок; д-р П. Джуль, Гроссет; д-р А. Турчин, Блумінгтон; М. Фуревич, Лондон; В. Гайдарівський, Філядельфія; М. Перейма, Ля Саль; Анна Гайдичук, Бофело; Марія Ганас, Гемилтон; д-р В. Саліяк, Філядельфія; Степан Якимишин, Верден; о. Ярослав Рудачек, Вінніпег; Р. Карачевський, Йонкерс; Володимир Березяк, Ньюарк; о. С. Тарнавецький, Вінніпег; Олекса Тиж, Лейк Дженева; о. М. Стек, Кемлупс; Надя Гафткович, Гартфорд; Степан Гуцал, Ютика; о. Сагайдак, Віндзор; Ростислав Зелений, Віндзор; о. Ф. Коць, Вудсток; о. Т. Вареха, Йонкерс; С. А. Ковалюк, Едмонтон; д-р Ол. Сушків, Інгууд Клифс; М. Тарнович, Судбури; Василь Воробець, Ірвінгтон; М. Стецюк, Гвелф; о. Іван Червінський, Сентралія; о. Василь Середович, Сиракюз; о. Володимир Олач, Флін Флон; о. Петро Огірко, Колчестер; о. Микола Вояковський, Бруклін; оо. Редемптористи, Винярд; С. Баран, Сарнія; Василь Глодан, Лондон; о. Василь Танчак, Нью-Брансвик; о. монс. Іван Стах, Нью-Гейвен; Ірина Білинська Кінгстон; Степан Гельнер, Дітройт; Гр. Коро-

левич, Стретрой; Осип Поронович, Ля Саль; д-р Я. Коропей, Патакет; Ілярій Папіж, Мінніаполіс; А. Кучерепа, Етобікок; д-р Я. Кіналь, Йонкерс; Федір Дзек, Лондон; Марта Джумега, Чікопі Фолс; Н. Д. Турко, Алонза.

По \$1.50: д-р К. Біда Оттава; Василь Фрич, Торонто.

По \$2.00:

Із Торонта: М. Попик; Василина Петришин; д-р Роман Цурковський; Ст. Романюк; Омелян Пашинський; Богдан Р. Бараник; П. Дудар; В. Комар; Василь Зубик; о. В. Лавришин, Торонто; Микола Скалій; Степан Проць; Ольга Бочко; Богдан Любинський; Степан Кальмук; В. Р. Попович.

Із Монреалю: Емілія Микитюк; Юліан Сохацький; д-р М. Кухаришин.

З інших місцевостей: Роман Чубатий, Нью-Йорк; Анна Гнатів, Форт Ввільям; о. Т. Атаманюк, Трентон; Й. Ільків, Чікаго; д-р П. Т. Демус, Мокена; д-р Н. Дейчаківський, Клівленд; д-р Б. Роздільський, Саскатун; Катря Фаріон, Чікаго; д-р П. Ісаїв, Філядельфія; Галя Балицька, Лондон; д-р О. Сохан, Йонкерс; Дарія Столярчук, Мейплвуд; о. М. Дирда ЧСВВ, Нью-Йорк; Марія Гаврилишин, Пасейк; д-р Василь Іванець, Едмонтон; Мирон Новосад, Елджин; о. Василь Волошин, Едмонтон; о. Л. Регарт ЧНІ, Бельгія; Кость Брикович, Куксвіл; СС. Василиянки, Філядельфія; Михайло Галушак, Скатленд; В. Медуха, Філядельфія; В. Богданів, Асторія; Василь Муха, Чікаго; Михайло Курляк, Бофело.

По \$3.00: Людмила Боднар, Кетелбай; Й. Дутко, Дітройт; К. Галів, Колчестер; Андрій Якимець, Чікаго.

По \$4.00: Й. Байкинич, Дітройт;

о. Володимир Лучків, Ніпева; Ярослав Осмак, Торонто; д-р Володимир Чума, Філядельфія; Ярослав Качанівський, Філядельфія; д-р Ю. Кузич, Чікаго; д-р Осип Любчак, Ввігавкен; Микола Скурчанський, Торонто.

По \$5.00: В. Спольський, Торонто; Володимир Спольський, Торонто; Т. В. Горбайчук, Флашинг; д-р М. Плаксіє, Шермен Овкс; д-р Я. Бурачинський, Брадвю.

По \$10.00: о. М. Гринчишин, ЧНІ, Ньюарк; о. прел. М. Марусин, Рим.

По \$20.00: д-р О. С. Надяк, Монреаль; mgr. Ярослав Чумак, Торонто; др. Анатоль Базилович, Торонто.

По \$25.00: П. Г., Мюнхен.

По \$100.00: Пресов. Іван Прашко, Австралія.

По \$200.00: С. Стефанишин, Валлес, Мехіко.

По \$250.00: ВПресов. Кир Іван Бучко, Рим.

По \$700.00: Н. Н., Торонто.

(Продовж. в наступному числі).

**

Усім щедрим жертводавцям сердечно дякуємо та просимо не забувати й на дальше про потреби журналу: він бо спирається покищо на пресовому фонді більше, як на передплатах. Усіх наших читачів і прихильників просимо подбати про те, щоб їх імена пишались між "Будівничими Журналу". Присилаючи передплату, просимо все згадати і про пресовий фонд журналу, який посилаємо багатьом таким, що куплять його так, як африканські мурина кожух; але своє ідейне діло журнал сповнить навіть і між ними.

ВИДАВНИЦТВО Й РЕДАКЦІЯ
ЖУРНАЛУ "ПРАВДА"